

ALBINO LUCIANI

Illusztris barátom!

Prugg Verlag

ALBINO LUCIANI

ILLUSZTRIS BARÁTOM!

PRUGG VERLAG

EISENSTADT 1981

Az olasz eredeti címe és kiadója: *Illustrissimi. Lettere del Patriarca Albino Luciani*. Edizioni Messaggero, Padova, 1978³. Könyvünk az eredeti mű válogatott kiadása.

Olaszból fordította és bevezette Sántha Máté.

A címlapot tervezte Szokoly György.

BEVEZETÉS

Albino Luciani alig egy hónapos pápasága máig egyike azoknak a rejtélyeknek, amelyeket az élet és halál Ura Egyházának feladott. A róla megjelent cikkek, könyvek mind ezt a rejtélyt próbálják bogozgatni, mindegyik a maga módján. Két veszély fenyeget közben. Az egyik, hogy utódjának erős egyénisége túlságosan homályba borítja alakját, – jöllehet éppen II. János Pál, aki már a névválasztásban is nyomába lépett, többször hangsúlyozta nagyságát és jelentőségét. A másik, hogy helytelen leegyszerűsítéssel hamis képet alkotunk róla. Úton-útfélen emlegetik „a mosoly pápáját”, „a jó pápát”, a kedves, tréfás, közvetlen, tapasztalatlan egyházfőt... Ez mind igaz, de korántsem elég. Nagy lelki rokonának, XXIII. Jánosnak legalább öt év adatott, hogy az Egyház élén alakulhasson és alakíthasson. I. János Pál éppen csak hogy bemutatkozhatott; megmutatni magát, cselekedni már nem jutott ideje. Ahhoz, hogy Istennek ezt a jelét értelmezni tudjuk, mindekelőtt meg kell ismerkednünk vele egy kicsit, vagyis nagy vonalakban végignéznünk életét. Akkor kibontakoznak egyéniségének alapvonásai, döntéseinek indítékai, meglepően gazdag és mélyen kulturált lelkivilága. Mindezzel nem fejtettük meg a titkot, de közelebb jutottunk hozzá. Azután vizsgálunk kell rövid pápaságának visszhangját. És a végén talán Szent Ambrussal tudjuk mondani: nem annyira azon kell szomorkodnunk, hogy Isten elvette tőlünk, inkább örüljünk, hogy nekünk adta.

A kis Albino igazán nem volt mintagyerek.

Pinocchiónak, a gézengúz kis mesehősnek írja: „Hányszor szaladgáltál az erdő sűrűjében, a mezőkön, a tengerparton, az utcán! Mintha csak az én futkározásom, az én társaim, az én falum utcái és mezői lettek volna! Elmentél megnézni a térre érkező kocsikat; én is. Elbújtál, fintorgattad a szád, a takaró alá dugtad a fejed, hogy ne kelljen bevenni a keserű orvosságot: én is. Mint torkos és mindig éhes legénykének, a mind a két felén megvajazott kenyérszelet, a rumos meggy, a 'cukorsüveg', sőt néha még egy tojás, egy körte, vagy akár a körte héja is álomországot jelentett számodra. Ugyanígy voltam én is. Iskolába menet és jövet én is 'csatákba' bonyolódtam: télen hógolyókkal, és – tekintet nélkül az évszakra – öklözéssel meg hasonlókkal. Hol én kaptam, hol én adtam, igyekezve kiegyenlíteni bevételt és kiadást...”

Semmi okunk kételkedni a leírtak őszinteségében. A családi emlékezesek megerősítik a vidám meg a komoly felét is. Valaki szellemesen így foglalta össze: „Albino Lucianinak szomorú gyermek-

sége volt, de nem volt szomorú gyermek.“ Testvére, Edoardo egyenesen úgy beszél róla, mint csupa élet, szinte fékezhetetlen fiúcskáról, aki – nemcsak menet és jövet, de az iskolában is verekszik társaival, felugrik a padra, odaplántálja magát a katedrára, huzigálja a kislányok copfját . . . Az igazgatónő tanácsstalanságában néha a mamát idézte be. Mindamellett az összes tantárgyakból igen jó jegyei voltak, – kivéve természetesen a magatartást.

A püspök Luciani egy másik emlékezése az iskolára: „Amikor a tanítónéni egy új füzetet adott, minden erőmet összeszedtem, hogy szépen írjak, jó jegyeket szerezzek, és vigyáztam, hogy ne piszkítsam be. De ó jaj! néhány nap múlva becsúszott egy nem éppen jó jegy, rápottyant a tollhegyről egy tintafolt, és a sarkain csúnya számárfülek gyűrődtek . . . Mikor megtelt a füzet, a tanítónéni azt mondta: Add ide, ez a füzet régi, csúnya és tele van hibával; tessék, itt az új. Megkönnyebbülve sóhajtottam, otthon rögtön megmutattam a mamának, és megígértem: ezúttal igazán szépen fogok írni, és rendben tartom.“ (Amit elmond, a gyónásra alkalmazza: „Mindennap írunk életünk füzetének lapjaira, hol jól, hol rosszul . . . Amikor gyónni megyünk, az Úr azt mondja: Add ide a régi piszkos füzetet, és én újat adok neked . . .“)

Nagyon szegény, de *nem mindennapi családból* származott. Apja, Giovanni, a többi hegyilakóhoz hasonlóan, korán megismerte a vándor munkás keserű kenyerét. (Szülőföldjük, a mai Canale d'Agordo, akkor Forno di Canale, Észak-Olaszországban, a Dolomitok szívében fekszik, 950 m magasan.) 11 éves korában, hátán egy kis batyúval, Innsbruckba megy dolgozni, majd mint kőműves bejárja Németországot, Svájcot, Franciaországot. Télen át otthon van családjával. Első házasságából két lánya születik, mint a kettő süketnémán. Ezek mellett nő majd Albino, korán megismerve a nyomorékok sorsát. Felesége halála után másodszor is megnősül. Ebből a házasságból született Albino 1912. okt. 17-én, utána még két fiú – egyikük fiatalon meghalt – és egy lány. Olyan gyenge újszülött volt, hogy a bába azonnal megkeresztelte, félve, hogy meghal. Három évvel később egy tüdőgyulladás kis híja elvitte. Közben kitört az első világháború, és a család szegénysége sivár nyomorúsággá vált. Fűveket, gyökereket főztek, fakéregből sütöttek kenyeret. Az édesanya házakhoz járt, még Velencébe is, hogy valamivel hozzá tudjon járulni a megélhetéshez. Egyszer megpróbálkozott azzal is, hogy Albinót egyik süketnéma nénje kíséretében kéregetni küldje. De mikor egy óra múlva egy krupplival meg egy szelet polentával tértek vissza, lemondott a kísérlet megismétléséről. Öccse, Edoardo – később tanító – szeretettel emlegeti a következő kis epizódot: Néhány évvel a háború után, még mindig szűkös viszonyok között, Albino egy közeli faluban egy asszonynak segített,

és egy karéj fehér kenyeret kapott tőle. Bár ő is éhes volt, zsebre tette, 2–3 órás gyaloglással hazament, és odaadta öccsének. „Mintha még most is érezném az ízét! A legjobb kenyér volt, amit valaha is ettem!”

Szerencsére az apa idővel ügyvezetője lett a közelben egy maga alapította elektromos szövetkezetnek. Most már tudott gondoskodni családjáról, sőt fiait ki is taníttatta. Ekkorra azonban a gyermekkori nélkülözések már mély nyomot hagytak Albino szervezetében. Kispap korában kétszer vonult szanatóriumba, később hatszor volt kórházban, és négy operáción esett át. Félüdejét lekapcsolták. Maga mesélte el ezeket velencei pátriárka korában egy öregotthonban a betegek vigasztalására, hozzáfűzve, hogy most is háromféle orvossággal él naponta.

Szüleinek házassága igen érdekes házasság volt. Az édesapa hányatott élete során erősen belegyökerezett a munkásmozgalmak szocialista eszmevilágába. Mélyen együttértett sorstársaival, és keményen kiállt mellettük. Albino a nevét is az egyik „szaki” emlékére kapta, aki munkahelyi baleset következtében halt meg, és apja példáján nőtt bele már gyerekejjel a szociális problémák iránti érzékenységbe. Amikor az apa megkérte a nagyon vallásos Bortola Tancon kezét, a lány egy ideig habozott, azután kikötötte, hogy a gyerekek keresztény nevelésben részesüljenek. Ez minden zökkenő nélkül meg is történt, sőt feleségének okos jósága lassanként a férfit is visszavezette vallásának rendszeres gyakorlásához. Amikor Albino bejelentette, hogy papnak szeretne menni, az akkor Franciaországban tartózkodó apa szívesen küldte beleegyezését, de hozzátette: „Remélem, hogy ha plébános leszel, a szegények és a munkások oldalára szegődsz, hiszen Krisztus sem tehetett másképp.” Albino ugyan sosem lett „plébános”, de ereklüként őrizte meg és bizonyára gyakran elővette apjának ezt a levelét. Öccse még arra is pontosan emlékezett, milyen bélyeg volt a borítékon.

Az édesapa kényszerű távolléte miatt a gyermekek nevelése mindekelőtt az anyára hárult. Fiatal korában ő is vendégmunkásként kezdte Svájcban három éven át. Utána egy velencei kórházban 11 évig a gondnok nővérnek segédkezett. Ami abban az időben hallatlan, iskolát is végzett. Az írástudatlan munkásfeleségek Lucianiékhoz jártak, hogy férjük leveleit elolvastassák, és választ írással adjanak rá. Albino édesanyja napi áldozó volt, hűségesen mondogatta az olvasót, és fián még papnővendék korában is számon kérte, teljesítette-e vallási kötelességeit. Amellett dolgoz, ügyes, energikus kézzel irányította az otthon életét, s úgy látszik, elég szigorúan. A kis Albino egyszer télidőben orvosságért ment a közeli faluba, s a magával vitt pénzből

a mély hóban útközben elveszített két lírát. Gyanútlan édesanyjának azt füllentette, hogy nem 10, hanem 12 lírába került az orvosság. Csakhogy érzékeny lelkiismerete nem talált nyugalmat, míg végül levélben vallotta be bűnét, — eléje állni nem mert. (Pápává választásakor egy olasz folyóirat fénymásolatban hozta ezt a levelet...) — Természetes tehát, hogy a gyermek egy életre magával vitte elsősorban édesanyja hatását. Nem olcsó szónoki fogás, hanem egyénisége mélyéből fakad, ha később is, pápa korában is egyre-másra a „mamát” emlegeti beszédeiben, és Istenről szívesen mondja, hogy nemcsak apánk, de édesanyánk is. A hitről így beszél: „Hogy mondhattam volna: édesanyám, nem hiszek neked? Hogyne hinnék; hiszem, amit mondasz, de főleg hiszek neked. A hittel is így van.” — „Az Egyház is anya. Ha az édesanyám beteg, ha mondjuk megsántul, még jobban szeretem. Ugyanúgy az Egyházzal” ... (L. Három pápa. Prugg Verlag, Eisenstadt 1979, 87–88.) Utolsó, a szeretetről tartott elmélkedését (uo. 93–94) azzal a kis imával kezdi, amit még édesanyjától tanult. Amikor papokkal találkozott, mindig nagy szeretettel küldte üdvözlését édesanyjuknak, érdeklődött hogylétük felől. Főpásztori látogatásain is külön köszöntötte a plébános édesanyját. Mély megindulással nézték az emberek, mikor egyszer egy papi édesanya ravatalánál térden állva imádkozott.

A családi otthon levegőjéhez hozzájárult az olasz hegyi táj, a természet varázsa, ahová később is szívesen járt vissza erőt meríteni. Minden kedvessége és közvetlensége mellett is kicsit „északi ember” maradt: elmélyedésre hajló, a maga dolgában zárkózott, távol állt tőle minden önmutogatás, és hajthatatlanul energikus tudott lenni abban, amit helyesnek ismert föl.

Hogyan indult el a *papi pályán*?

Nem vezetett naplót, mint Angelo Roncalli. De egy volt iskolatársa nyilatkozatából mintha azt lehetne sejteni, hogy az első — talán még öntudatlan — kegyelmi érintés első áldozásához fűződhetett, 8 éves kora körül. „Emlékszem erre a napra, mert nem olyan volt, mint máskor, kevésbé vidám, elgondolkodóbb. Aznap és még utána egy darabig kevesebbet beszélünk, nem mondtuk el egymásnak bizalmasan a dolgainkat. Úgy tűnt nekem, hogy olyasmikre gondol, amit nem tud megmagyarázni. De azután megint csak olyan lett, mint mindig.”

Két évvel később, amikor egy kapucinus vasárnapi prédikációját hallja, a hívás már egészen határozott. A tíz éves gyerek haladéktalanul el akarja hagyni családját, faluját, és követni az atyát a kolostorba. Édesanyja és a plébános kéri, hogy gondolja meg még, várjon. A

várakozási időben hivatása csak szilárdul. 1923. okt. 1-én elindul Feltrébe a kisszemináriumba, utána Bellunóban, a nagyszemináriumban folytatja tanulmányait. Tizenkét nehéz esztendő az 1935. júl. 7-én megkapott papi rendig (még akkor sincs egészen 23 éves!). Az első idők kifejezetten kínosak a tágassághoz szokott kis hegyilakónak. Hideg, zord, rosszul világított épületek, szigorú fegyelem... Szerencsére olasz tanára személyében olyan melegszívű papi emberre talált, aki megértette, pártfogásába vette, és okosan csatornába fogta túlhabzó életerejét. Hamarosan minden tárgyból osztályelső.

Már ebbe az időbe, a gyermekkorba és kora ifjúságba nyúlnak vissza sokoldalú, gazdag *kultúrájának* gyökerei. Egy gyerekkori levelében azt kéri édesapjától, ajándékozza meg Edmondo de Amicis híres gyermekkönyvével, „A szív”-vel. Szenvedélye volt a betű. Nem éppen csak a tudomány, a teológia. Minden érdekelte, mindent felfalt, ami a szeme elé került. Később sokat köszönhetett irodalmi jártasságának, hiszen elsősorban így jutott érintkezésbe kora gondolkodásával, lelkével. De minden szenvedély veszedelemmel jár. Egyik tanítványa, aki kisszeminarista korában hasonló „olvasókórban” szenvedett, érdekes adatot őrzött meg számunkra. Luciani megszólította, és a segítség hevében elárulta neki, hogy „a te korodban majdnem elvesztettem a hivatásomat nem megfelelő olvasmányaim miatt.” Azután a vakációzó diáknak saját testvérével küldött egy csomó érdekes könyvet, ami idejének jórészét lefoglalta.

A fiatal papnövendék elsősorban szülőfaluja derék *plébánosában* talált kitűnő pártfogóra. Felmérhetetlen hatást gyakorolt papi pályájára. Albino a vakációkat otthon töltötte: dolgozott a földeken, kaszált, tehenet őrzött, fát szedett az erdőn. Ha éppen nem volt munka, édesanyja márís küldte a plébánoshoz. Az maga köré gyűjtötte a szabadságos papnövendékeket, és mindenféle elfoglaltságról gondoskodott számukra: bélyeggyűjtés, méhészkedés, gyorsírás, karvezetés, hitoktatás, templomtakarítás... „A plébánosnak sikerült kiegészítenie, teljessé tennie bennünk azt, amit a szeminárium nem tudott megadni. Hivatásának betöltése közben látva... konkrétta, valóságossá és közelivé vált számomra az, amit a szemináriumban elvontnak, eszményinek és távolinak láttam.” A jó tanuló Albinóra rábízta a plébániai értesítő szerkesztését. Luciani később elmeséli, milyen bírálatot kapott első hosszú, szóvirágokkal teletűzdelt cikkére: „Nyugodtan elolvasta, csendesen letette az asztalra, tubákolva mérlegelte a feleletet, s végül megszólalt: „Jól van megírva, de prédikáció-ízű, túl hosszú és nehéz. Gondold meg, hogy annak a kis öreganyónak kell elolvasnia, tudod-e? ott a hegy tetején. Elképzeled a szegény öregasszonyt ezek előtt az izmusokkal megtűzdelt szavak előtt, amiket beleraktál, ezekkel a méteres mondatokkal? Próbáld meg újból, de kezd gyakran előlről,

Írjal rövid mondatokat, egyszerű gondolatokkal, képekbe öltöztetve, és igen könnyű szavakkal kifejezve. És gondoldj a nénikére!" "Luciani felkiált: „Mennyivel tartozom a plébánosomnak!” Ugyancsak tőle kapta ajándékba teológus korában Szent Tamás Summáját négy kötetben, egyet-egyet nyaranta. Kétségtelen, hogy gondolatainak tömör, világos, szabatos kifejezésében sokat tanult az Angyali Doktortól. Egyszerre egy falusi plébános bölcs papi egyénisége művelte ki és őrizte meg nem utolsó sorban Szent Péter leendő utódának papi hivatását! Sohasem feledkezett meg írásaiban, beszédeiben a „nénikéről”. Meg is értették egyszerű emberek, öregek, gyerekek a pápa szavát, aki „mitra nélkül” beszélt!

Lisieux-i Kis Teréznek írt „levelében” maga mondja, hogy 17 éves korában „valóságos villámcsapásként” hatott rá önéletrajzának olvasása. Azonnal észrevette benne, hogy nem annyira egy „májusi kis virág”, mint „egy acélkapocs története.” Az egész levél mélyen bevilágít Luciani egyéniségébe és abba, mennyit tanult a lisieux-i Szent „kis útjából.” Amellett finoman jegyzi meg: „Áldozatul ajánlottad fel magad Isten irgalmas szeretetének. Mindez nem akadályozott meg abban, hogy örülj a szépnek és a jónak.”

Mondanunk sem kell, hogy már édesanyja mellől magával hozta Mária tiszteletét. Meleg bensőség, életközelség jellemzi a Szűzanyához való viszonyát. „Szeretem a Madonnát – mondogatta –, de a seprők és fazekak Madonnáját.”

Don Albino Luciani előbb szülőfalujában, majd a szomszédos Agordóban működött mint káplán. Közben hitoktató is egy közeli bányász szakiskolában. De már két év múlva, 1937-ben kinevezték a *bellunói papnevelő intézet tanárává* és igazgatóhelyettesévé. Tarka változatoságban tanította az egyes tárgyakat, úgy látszik, mindig azt, amire éppen szükség volt: dogmatikát, szentírásmagyarázatot, erkölccsant, patológiát, egyházjogot, művészettörténetet. Egyszerre jelzi ez püspökének bizalmát és a fiatal pap kitűnő felkészültségét. Akkor sem hagyta abba a tanítást, amikor 1948-ban püspöki irodaigazgatóvá és egyházmegyei helynökké nevezték ki. Közben 1947-ben ledoktorált a római Gergely-egyetemen. Külön pápai engedéllyel nem kellett rendszeresen látogatnia az előadásokat. Vizsgáit kitüntetéssel tette le, doktori értekezése két kiadást ért, és két római kongregáció különös méltánylását érdemelte ki. Érdekes tételt választott: *Rosmini* elméletét az emberi lélek eredetéről. „Az Anyaszentegyház őt sebérről” szóló híres munka pap-szerzőjével ismerkedve a fiatal Luciani sok mindent tanulhatott: az egyház történelmi jellegével számot vető látást, a hitletétemény gondos védelme mellett a jóindulatú tévedés vagy túlbuzgóság tapintatos kezelését, az építő és romboló kritika közti kü-

lönböztetést stb. Nem voltak ezek abban az időben túl gyakori erények. Hiszen a 20. század első felében járunk, a két vatikáni zsinat közt, a modernizmustól való félelem árnyékában. Maga Luciani említi később, hogy éppen a bellunói szemináriumban felsőbb beavatkozásra 1912-ben a teljes tanári kart lecserélték modernizmus gyanújával, „jóllehet kitűnően felkészült és hűséges emberekről volt szó”. Neki sikerült összeegyeztetnie a hithűséget és engedelmességet a tág és türelmes felfogásmóddal. Nem tudunk róla, hogy – a Szentlélek kegyelmén túl – más a segítségére lett volna ebben, mint saját tehetsége és igyekezete.

Mint „*az egyszerűség adományával rendelkező élelméjű tudós*”-ról emlékezik meg róla egyik volt kispapja. Mindig konkrét esetről indult ki, úgy haladt az elvont felé. Például a vegyesházasságot így tárgyalta: Két fiatal szereti egymást, házasságot akar kötni; egyik katolikus, a másik nem. A helyzet bonyolult, mert meg kell menteni, ami benne jó: a fiatalok szerelmét, viszont az eltérő hit zavarokat hozhat a házasságba és a gyermekek nevelésébe. Többféle megoldás lehetséges: vagy hagyjuk, hogy mindegyik a maga hitét kövesse, vagy kényszerítjük a nem katolikust az áttérésre, vagy megengedjük, hogy a katolikus fél térjen más hitre. Ezen a ponton röviden bemutatta, hogyan oldották meg a problémát a múltban, megvilágítva, milyen értékeket mentettek meg és melyeket áldoztak föl. Végül ismertette az Egyház érvényben levő törvényét, különösen kiemelve, hogy milyen előnyökkel jár a hitvesekre és a közösségekre nézve. Így a hallgatók jobban megértették a jogi szabály lényegét. – Lelkesen beszélnek volt tanítványai művészettörténeti óráiról; tudott olvasni a műalkotásokból, és a papnövendékekbe is beleoltotta a művészet tiszteletét, szeretetét, megközelítésének módját. Meglepő a II. vatikáni zsinat előtt húsz évvel, hogy megismertette szeminaristáit a nyomda, a rádió, a film technikájával, tehát bevezette őket a tömegtájékoztatási eszközök használatába. Saját felelősségére kicserélt egy „klasszikus” szemináriumi tankönyvet is egy Angliából származó, modernebb és egyszerűbb szöveggel.

Belső életét illetően zárkózott volt. Óráin a tárgyhoz tartotta magát. Csak néha villant fel egy-egy szikra személyiségéből. Egy ízben Isten egyszerűségéről magyarázott, de kifogyott az időből. Ekkor Szent Tamás Summájára utalta hallgatóit, ami nem keltett túlságos lelkesedést. Erre hozzátette: ha azt túl nehéznek találják, olvassák Monsabré nagybőjti prédikációit. És mintegy biztatásul kiszaladt a száján: „Amikor olyan idős voltam, mint most ti, és először kerültek kezembe ezek a kötetek, egy szuszra elolvastam őket, és olyan mélyen hatottak rám, hogy napokig nem voltam képes másra gondolni, mint Istenre.” – Mindjárt hozzáfűzhetjük: ez az egyéni zárkózottság később sem válto-

zott, sajátos kontrasztot alkotva kedves emberi közvetlenségével. Nyilvánvalóan azok közé az emberek közé tartozott, akik „tárgyiasan” tudják közölni magukat. Aki majd egyszer beható képet akar rajzolni lelkiségéről, annak két fő forrása lehet: papjainak adott, nemrég megjelent lelkigyakorlatai, amelyeket utódja is nagy tanulsággal és élvezettel olvasott, és az „Illustrissimi” elszórt megjegyzései. Gondoljunk a Jézusnak szóló, „remegő szívvel” írt levél elejére: „Te tudod: Teveled állandó beszélgetésben próbálok maradni.” Ez az állandó belső kapcsolat Istennel, a lelki lélegzetvétel, az összeszedettség, vagy akárminek mondjuk, mindennél fontosabb volt számára, és a papi élet alapjának tekintette. (Vö. a nyüzsgő pályaudvaron nyugodtan alvó hordár képét a római papsághoz intézett beszédében: Három pápa 71.) „Szelleme a szemlélődésre hajlott” – mondta róla pápaságának egyik közeli tanúja.

Az igen tehetséges pap tudott nagy türelemmel lenni kevésbé éleselméjű tanítványai iránt. Egyikük elmondja, hogy amikor az órán nem értette meg az anyagot, elment hozzá magyarázatért. Mindig szívesen fogadta, a türelmetlenség legkisebb jele nélkül, úgyhogy többször is visszatért, s eszébe sem jutott, hogy talán visszaél jóságával. Egy alkalommal katonaköpenyébe burkolózva, a hidegtől meggémberedetten találta könyvei előtt. Megkérdezte, miért nem gyűjt be, hisz oda van készítve a fa. „Mert a ti szobáitokat még nem fűtik, és nem igazságos, hogy én melegben legyek, ti meg hidegben.”

Többen gyóntatójuknak választották a kispapok közül. Egyikük visszaemlékezéseiben rávilágít egyszerű, egészséges *aszketikus nevelésére*. Például az alázatosságot így értette meg: Ez az erény elsősorban nem a külső viselkedésben nyilvánul meg: az utolsó hely keresésében, a szemrehányások és ellentmondás elfogadásában, és így tovább, – hanem a szív magatartásában, annak átérzésében, hogy semmik vagyunk Isten előtt. Tehát bensőnk az igazi forrása, az, amit csak Isten lát bennünk. – Amit mondott, arra maga adott példát. Amikor XII. Pius prelátozássá nevezte ki, és a „Monsignore”-t egyik tanítványa csak „Don Luciani”-nak titulálta, társai helyreigazították. De Luciani védelmébe vette: „Ugyan már, ezek a címek csak amolyan tréfadolog.” Szokott szellemes módján egyszer futballozás közben figyelmeztette tanítványait: „Az emberek hasonlóak a futballabdához: ha nincs felfújva, rá sem hederítenek, hagyják heverni a sarokban; ha fel van fújva, mindenki ráront, és rugdossák...” Állandóan igyekezett beléjük vésni: annyit érünk Isten előtt, amennyi vagyunk, nem pedig amennyinek az emberek szemében látszunk.

Szokatlan újtása volt a következő: Abban az időben a kispapok meglehetősen szerzetesi jellegű nevelésben részesültek, alig értesül-

tek a napi eseményekről. Luciani professzor mindig gondos figyelemmel kísérte a világ alakulását, és valóságos élő újsággént tájékoztatta tanítványait, megvitatta velük az eseményeket, törekedett, hogy helyes megvilágításban lássák őket. Étkezés közben a tanárok is sokszor tárgyaltak egymás között a napi, különösen politikai eseményekről. Egyikük meglehetősen szélsőséges álláspontot foglalt el, és a vitában gyakran hevesen lépett föl. Később maga beszélt, hogy Luciani mindig derűs és kiegyensúlyozott maradt, nem vesztette el önuralmát, és „nem volt sem jobb-, sem baloldali. Csodáltam közvetítő szerepét, egy valóban kivételes lelki kultúra gyümölcset.” Ez a dicséret később is gyakran visszatér még pályafutása során.

Lelkipásztori beállítottságát a katedrán sem tagadta meg. Egyik tanítványának mondta, hogy olvasás közben jól figyeljen, és készítsen jegyzeteket. „De figyelem! nem akármilyen jegyzeteket... Csak azt emeld ki, ami majd egyszer hasznodra lehet papi szolgálatodban.” A „nénike” emlékét nemcsak magával vitte szemináriumi óráira is, de gondja volt rá, hogy tanítványainak is tovább adja. „Tanuljátok meg jól a teológiát – mondogatta –, de mikor majd prédikáltok, igyekezzetek a lehető legegyszerűbben és legvilágosabban beszélni. Kerüljétek a nehéz szavakat és az elvont kifejezéseket.”

Nem csoda tehát, hogy 1948-ban az egyházmegyei hitoktatási intézet felelőssévé nevezik ki. Szíve szerint egész életében hitoktató maradt, vagy pontosabban mondva mintegy összeolvadt benne az evangelizálás és a katekézis művészete, különös tekintettel a gyermekekre és az egyszerű emberekre. Lendületes és szenvedélyes tevékenységének a hitoktatás terén egy könyvecske lett a gyümölcse: *Katekizmus morzsákban*. Ajánlása: „Édesanyám édes emlékének, aki első hitoktatóm volt.” Hét kiadást ért meg, és vonalvezetésében már megnyilvánul a leendő püspök és pápa alapvető teológiai felfogása: A hittitkok, hitigazságok érintetlenek, világosan kifejezésre jutnak, minden enyhítés nélkül: de az előadás nyelve friss, eleven, konkrét és családias, úgyhogy az igazságok beletestessülnek Isten népének életébe. Ez volt az igyekezete mindvégig. Isten pedig kitágította tevékenységének területét. Adott neki püspöki, majd pápai széket, – az Egyháznak pedig, amelynek kormányzójául hívta meg, egy második vatikáni zsinatot.

Angelo Giuseppe Roncalli velencei pátriárka pápává választása, amint ilyenkor lenni szokott, egy sor püspöki áthelyezést vont maga után. Ezek folytán üresen maradt *Vittorio Veneto* püspöksége. Ekkor hívták fel XXIII. János figyelmét Msgr. Lucianira, akit persze már jól ismert.

Nem volt könnyű rábírní a püspökség vállalására. Kétszeri visszatartás után magának a pápának kellett magához hívatnia és meggyőznie. Úgy látszik, a két rokon lélek hamar fölismerete egymást, mert János pápa nemcsak kedvesen közvetlen volt hozzá, mint mindenkihez, hanem közléseiben igen bizalmas is, – ami egyáltalán nem volt mindenkihez. Az alkalom arra is jó volt, hogy Msgr. Luciani megkapja második felejtethetetlen leckéjét az egyszerűségről: „Tudom, hogy ön teológiát és más szép dolgokat tanított; de más az iskola, más a lelkipásztorkodás. Ügyeljen hát arra, hogy gyakorlati színvonalra ereszkedjék le, egyszerűen és világosan beszéljen. És érezzen inkább szerényen (szó szerint: alacsonyan) önmagáról.” A pápa itt előhúzott fiókjából egy kis Kempist, és „közös épülésünkre és hasznunkra” felolvasta egyik kedves helyét: „Négy dolog szerez nagy lelki békét: 1) Igyekezze, fiam, inkább más akaratát tenni, mint a magadét. 2) Válaszd mindig a kevesebbet, ne a többet. 3) Törekedjél mindig az utolsó helyre jutni, és mindenkinek alárendeltje lenni. 4) Kívánd és kérd szüntelen, hogy benned Isten akaratja egészen teljesedjék” (III. 23). Nem tudjuk, vajon ez után a pápai kihallgatás után vált-e a Krisztus követése Msgr. Luciani egyik kedves könyvévé, vagy már azelőtt is az volt. Tény, hogy halála éjjelén is ott találták mellette az éjjeliszekrényen. Mégpedig angol fordításban. Idegen nyelven pedig többnyire akkor olvasunk egy könyvet, ha anyanyelvünkön már olyan jól ismerjük, hogy mintegy ezzel akarjuk „felfrissíteni”.

A sorsába beletörődött püspökjelölt tehát megkapta kinevezését. János pápa személyesen akarta fölszentelni. Ez karácsony után, 1958. dec. 27-én történt meg a Szent Péter bazilikában. Az új püspök – Borromeo Szent Károly nyomán – egyetlen szót íratott jelszóként címerébe: *Humilitas*, alacsonyság, alázat! Mert „különbözők a püspökök. Egyesek magas színvonalú pásztorlevelekkel szárnyalnak, mint a sas; mások fülemüle módjára éneklék csodálatosan az Úr dicséretét; ismét mások szegény ökörszemek az Egyház fájának legszélső ágán, és csak csipogva próbálnak elmondani hatalmas tárgyáról néhány gondolatot. Én az utolsó csoportba tartozom.” (Illustrissimi, levél Mark Twainhez.)

Túlzás ez? Nem, csak kedves önirónia. Tény, hogy Luciani püspök sohasem volt sodró erejű szónok, még kevésbé „egyházfejedelem”, és Rómába sem sokat járt. Azaz nem járt volna, ha nincs második vatikáni zsinat. De erről majd később. Pápa korában sok gondot okozott neki, hogy mindenestül járatlan a „központ” ügymenetében és etikettjében. „Tanulmányozom a Kúria összeállítását” – mondta egy nagy könyvbe mélyedve egyik látogatójának. Mint püspök, később mint pátriárka is megmaradt „vidéki lelkipásztornak”. Egyes prelátusok nem kis megbotrántkozására. „Azt hittem, hogy püspököt találok, és

egy egyszerű papot találtam” – nehezményezte egyikük. Aki komolyan veszí az alázatot, annak lesz is rá alkalma. János pápával is így volt. Ő sem bánta.

Hívei persze annál jobban szerették azt, aki annyi szeretettel és egyszerűséggel közeledett feléjük. „Kedves testvéreim, kedves híveim – írta első pásztorlevelében –, igazán szerencsétlen püspök lennék, ha nem szeretnék benneteket. Biztosíthatlak, hogy szeretlek, hogy csak azt kívánom, hogy szolgálatotokba szegődhessem, és mindenkinek rendelkezésére bocsássam szegény erőimet, azt a keveset, amim van és ami vagyok.” Székfoglaló beszédében programot adott önmagának, de egyben minden papjának és minden kereszténynek is: szeretni a felebarátot, részvételt lenni a szenvedők iránt, segíteni, tűrni, megbocsátani... Tizenegy év jutott osztályrészül Vittorio Veneto-ban, nyolc pedig Velencében ennek a programnak megvalósítására. Vagyis papi szolgálatának csaknem fele idejében a papi hatalom teljességét gyakorolta, s lett igazán „püspököknek tükre”.

Mi volt püspöki szolgálatának súlypontja? Kétségtelenül a *lelkipásztorkodás*. Járt a egyházmegyét egyik végétől a másikig, gyakran kereste föl a plébániákat, szívvesen jelent meg papi összejöveteleken, s gondja volt rá, hogy ilyenkor a szentmise minél szebb, minél ünnepélyesebb legyen. Nagyon szívén hordta a keresztény család ügyét. A házasságról, a családról és a válásról egy sor cikket írt székhelyének katolikus hetilapjába (L’Azione, a cselekvés), amelyek azután önállóan is megjelentek két kötetben. (*Gondolatok a családról. – Mindörökké.*) Élénken és vonzóan fejt ki az Egyház tanítását a keresztény házasságról, de készséggel elismeri: „Gyönyörű hallani. Megvalósítani is könnyű? Nem.” Éppen ezért tette az Úr Jézus a házassági szerződést sajátos kegyelemmel járó szentséggé. Jó reális érzékkel és a lelkipásztor tapasztalatával mutatja meg a nehézségeket; stílusa egyszerű, életközeli, példákkal, párbeszédekkel és zamatos humorral átszőve. Így pl. óvja a háziasszonyokat, hogy sopánkodjanak sorsuk miatt, különben leányaik a végén sajnálni fogják, miért nem születtek férfinak! Mindig nagyon hangsúlyozta a család szerepét a vallásos nevelésben. „Az első hittankönyv, amelyet a gyerekek olvasnak, maguk a szülők” (Levél Dupanloupnak). A „mindennapi katekizmus”: az események, emberek keresztény kiértékelése a családban, egy életre kihát. A szülők szerepéről való nagy véleménye jut kifejezésre egyik püspöki homíliájában: „Én itt élén állok ennek a liturgikus gyülekezetnek; de ki tudja, hány jelenlevő édesanya derekabb nálam és áll magasabban az Úr előtt!”

Másik szívügye – hazulról hozta ezt még magával – a *munkások világa* volt. Élénk érintkezésben állt velük, foglalkozott szakszervezeti

problémáikkal, magáévá tette aggodalmaikat, nehézségeiket. (Vö. az Illustrissimi első levelét!) Főpásztori látogatásain mindig külön szolt hozzájuk, nem törődve azzal, hogy állásfoglalása bizonyos körökben népszerűtlenné teszi. Előfordult, hogy pénzzel is támogatta a sztrájkoló munkásokat. De mindezt mint az Egyház embere tette, nem mint politikus. „A ti tanúságtételek nehéz, néha értetlenségbe ütközik – mondta a munkásoknak –; a püspök szolidáris veletek. Fegyverkezetek föl keresztény türelemmel és bátorsággal; aminek drága ára van, az a legértékesebb. Menjetek, és ha elkergetnek az ajtóból, hatoljatok be az ablakon.” A társadalmi igazságosság kivívásában igen fontosnak tartotta a világiak szerepét, és buzdította őket, hogy minden erejükből szenteljék magukat ennek a feladatnak, de ugyanakkor tartsák szem előtt, hogy a vallásos értékek fontosabbak a földieknél.

Nagy gondja volt a *missziókra* is. Egyházmegyéjéből misszionáriusokat küldött Burundiba és Brazíliába. 1966-ban maga is meglátogatta Burundiban három papját. Visszatérve egy könyvecskét adott ki „Tizenöt nap Afrikában” címmel, amelyben beszámolt útjáról híveinek, s igyekezett fölkelteni érdeklődésüket a missziók ügye iránt. „A misszionáriusok – írja – nagy erővel emlékeztettek Isten szeretetére, aki minden embert szeret, és azt akarja, hogy mind elérjék az üdvösséget, amelyet mindenkinek készített... Aki a misszióval találkozik, az Atyával találkozik. És találkozik a Fiúval, az első misszionáriussal is.” A végén megvallja, hogy bár több mint egy hónap telt el utazása óta, szívének egy darabja odalenn maradt! Velencei pátriárka korában Brazíliában látogatta meg papjait, és jó barátságot kötött Fortaleza érsekével, Lorscheider bíborossal. A konklávé előtt maga mondta titkáranak, hogy őrá fog szavazni, mert elérkezettnek tartja az időt, hogy az Egyház a harmadik világból való pápát válasszon. – Amikor egyik misszionáriusa Afrikából hazalátogatva engedélyt kért, hogy néhány előadást tarthasson, és gyűjtést rendezhessen, nemcsak hogy készséggel megengedte neki, hanem letérdelve áldását kérte.

Egy püspöknek persze nemcsak kellemes kötelességei vannak. Msgr. Luciani korholni is kénytelen volt olykor. De ez igen keservesen esett neki. Egyszer megvallotta valakinek, hogy egész éjszaka nem aludt, mert szemrehányást kellett tennie egyik papjának, és most szívében hordja a keserűséget, amit ezzel okozott. Kétségtelenül azok közé tartozott, akik – az Úr Jézussal – nem a fejét, hanem a lábát szeretik megmosni az embereknek.

Erőteljesen pártolta a *katolikus sajtót*. Néha „papírkáplánnak” hívta a plébániai értesítőket. „Szükség van katolikus napilapra – hangoztatta –, amely hozzászoktassa az olasz katolikusokat a gondolkodás-

hoz, az elmélyüléshez, saját gondolataik kialakításához, megvitatásához, életre váltásához, érvényesítéséhez.” Egyesületeinkben lobognak a zászlók, tömegesek a kezdeményezések, de kevés a könyvtár, a komoly önképzés; inkább a mennyiségre, mint a minőségre ügyelnek, pedig csak a gondolatok mélyreható elsajátítása teszi lehetővé a „hajszalcsövesen hatékony propagandát” (1968. nov. 14-i levele).

A püspöknek nagy gondja volt rá, hogy mindenről tájékozódjék. A televízióban többnyire csak a híradót nézte, inkább az újságokat olvasta, főleg éjjel, ha nem tudott aludni. Gyűlölte az idővesztegetést, és szenvedett, ha haszontalanságokkal zavarták. A főpásztori kötelességeiből fennmaradó időt olvasásra, tanulmányokra szentelte. Igen jó emlékezete volt, még fiatalkori olvasmányai is megmaradtak a fejében. Ha megírt egy beszédet, a szöveget nem vitte magával a templomba, mégis szinte szószertint ismételte. Nem volt bankszámlája. Saját költségén hozatta rendbe püspöki székhelyét, és ami jövedelméből megmaradt, a szegényeknek adta. Amikor Velencébe indult, átadta helynökének maradék pénzét a szegények részére, ezzel a megjegyzéssel: „Egy fillér nélkül jöttem ide, úgy is akarok elmenni.”

Püspöksége idejére esett a *II. vatikáni zsinat*. Ez a korszakalkotó esemény, amellel, hogy döntő befolyással volt az egész egyház életére, roppant iskolát jelentett mindenekelőtt maguknak a részt vevő atyáknak. A zsinati aulában kicsiben egy világ lélegzett és beszélt: a föld minden tájáról érkezett püspökök, különféle kultúrák és tapasztalatok hordozói, kölcsönösen tágitották egymás látókörét. Teológiaiilag pedig legtöbbjüknek valóságos „újraöntést” képviselt a zsinat. Msgr. Lucianinak sem volt könnyű ez a folyamat. Csak az Egyház iránti nagy szeretete és bizalma segítette át rajta. Hiszen a zsinati teológia új hangsúlyai és szempontjai sokszor ellentétbe kerültek benne eddigi képzettségével, azzal, amire tanították, s amire maga is oktatta kispapjait. Nagy őszinteséggel vallja meg: „Megváltoztatni azt, amit magam tanítottam, hosszú tanulmányba került. Tízesevel olvastam a könyveket, míg meggyőződést szereztem, és bensőleg csatlakoztam a Zsinat tételeihez.” A Zsinatra gondos tájékozódással készült, és „inkább tanulni, mint tanítani” ment; föl sem szólalt, csak írásban nyújtott be néhány hozzászólást, különösen az egyházzal és a mai világról szóló zsinati határozathoz.

Világos lényeglátása, érzékeny lelkiismerete nem nyugszik, míg fel nem dolgozza magában a problémákat. Hogy ez fényesen sikerült neki, arra példaként hozzuk az egyik legkényesebb kérdésről, a vallásszabadságról szóló megnyilvánulását: „Lefébre ezt mondja: ,Vagy

igazság, vagy szabadság. Ha megvalósítjuk ezt a zsinati szabadságot, kevesen fognak csatlakozni az igazsághoz.' Mások így beszélnek: 'A vallási igazság nem fontos nekünk; mi csak szabadságot akarunk, korlátlanul.' Mi azt mondjuk: 'Szabadságot is, igazságot is; minél több a szabadság, annál igazabban teszik magukévá az emberek az igazságot.'". És Jézus példájára hivatkozik, aki szintén nem erőszakkal akarta igazságát rákényszeríteni az emberekre, nem gátolta meg a farizeusok propagandáját, csupán „tanúságot tett az igazságról”, és arra int, hogy a történelem végéig hagyjuk a konkolyt a búza között.

Lelkiismereti kérdést jelentett számára a „Humanae vitae” körlevél is. A problémakört behatóan tanulmányozta, ő volt az előadó a vellei és lombard püspökök gyűlésén, ő szerkesztette meg végső nyilatkozatukat, amelyet azután a pápa elé terjesztettek. A Szentatya eltérő döntését a hit szellemében, engedelmesen fogadta, de egész nagy lelke benne van abban a néhány szóban, ahogyan az enciklikát jellemezte: „a Tanítóhivatal megszenvedett és talán nem végleges dokumentuma”.

A „hit évében” (1967) néhány előadást tartott papjainak a hittel ellenkező egyes mai tévedésekről. Sorra került a túlzott mítoszfosztás elmélete, az emberi értelem iránti bizalmatlanság, az evangéliumok történeti jellegének elvitatása, Krisztus istenségének tagadása, az egyéni karizmák magasztalása a hierarchia karizmáinak rovására, a pápa tanító hivatalának, különösen az „ex cathedra” megnyilvánulásokon túli ún. rendes tanítóhivatalnak lebecsülése, az emberi önállóság mértéktelen dicsőítése, a jó és rossz angyalok létének tagadása, az eredeti bűn kérdése, az erkölcs területe, az Eukarisztia és a bűnbánat szentsége, végül pedig a „végső dolgok” elhallgatása az ige-hirdetésben. Sokak kérésére az előadások szövegét egy kis könyvben jelentette meg, amely *Kis Szillabus* néven vált közismertté. A bevezetésben azonban erősen hangsúlyozza, hogy szándéka nagyon különbözik a „nagy” Szillabusétól, ti. IX. Pius pápának a korabeli téves tanításokat összegyűjtő és elítélő enciklikájától: „Ez a Szillabus nem az eretnekségkutató szenvedélyét akarja belétek oltani, aki keresi a tévedést, hogy kimondja rá az átkot, nem is a hitetlenek ellen harcoló keresztes vitézét vagy a boszorkányokra vadászó ördögűzőét! Ez a Szillabus azért állít szembe a — sajnos meglevő — tévedésekkel, hogy beleszeressetek az igazságba, és annak terjesztőivé váljatok a legmegfelelőbb, legmeggyőzőbb módon! Ha aztán a plébánián, az iskolában tévedéssel találkoztok, vizsgáljátok meg: ahelyett, hogy tövestül kitépitek és elutasítjátok, nem kell-e inkább türelemmel nyesegetni, hántogatni, napvilágra hozva a jóságnak és igazságnak azt a magját, amely rendszeren a téves véleményekből sem hiányzik.”

Nem feledkezett meg a katekézistről sem. Ebből az időből való *Új katekétikai morzsák* c. kiadványa. Így ír benne az egyszerűségről: „Nem kívánhatom meg, hogy az emberek Palazzival vagy Zingarellivel (nagy olasz értelmező szótárak) a hónap alatt jöjjenek a beszédeimet hallgatni. Én tízezer szót ismerek, paraszt hallgatóim alig ezret; az ő ezer szavukkal kell dolgoznom és beszélnem, a többi kilencezer nem lenne termékeny.” Tudni kell „adagolni az igazságot; nem mindent elmondani, hanem azt, ami itt, most, ezeknek a hallgatóknak jó és jót tesz. Nem arról van szó, hogy a magasságokba emelkedjünk, hanem hogy leszálljunk a kicsinyek és szegények mértékére. Egyszerűen kell beszélni. Ez nem azt jelenti, hogy hanyagul, hebeurgyán, hanem dagályosság, szónokiasság és nagy szavak nélkül... Miért? Mert Krisztus tanítása nagy királynő, már magában megvan a hasonlíthatatlan szépsége, ellenállhatatlan vonzóereje. Tőlünk igehirdetőktől csak azt kívánja, hogy úgy mutassuk be, amilyen. Nem lefordítói, hanem kiforgatói leszünk az Evangéliumnak, ha szépségei helyett a magunk bravúrait fitogtatjuk, ha hiteles adottságait mesterként kikészítéssel, púderral, festékekkel fedjük el. Különben is a retorika ma visszataszít; az emberek feldühödnek a köznapi dolgokat takaró nagy mondásokon; az tetszik, ha emelkedett eszméket egyszerű szavakkal fejezünk ki.” Nagy példaképét, Szalézi Szent Ferencet idézi: a kép a beszédben olyan, mint a tű, amellyel beleöltjük a fonalat az anyagba, vagyis a tanítást belevéssük hallgatóink lelkébe. Megvallja, hogy fiatal korában maga is követett el bűnöket ezen a téren, de azután megtért, és most igyekszik bűnbánatot tartani és megjavulni. (Mikor egyszer valaki gratulált egy Mária-beszédének „ünnepélyes hangjához”, így viszonzta: „Igazán bocsánatot kérek. Sajnos ezúttal nem sikerült önuralmat gyakorolnom. Az én szememben ez hibát jelent, amibe nem szeretnék visszaesni.”) Óvta papjait attól is, hogy bizonyos keserű hévvel lépjenek fel az igazság védelmében. „Nehéz az alkalmas pillanatban megtalálni a helyes szót, amely csillapít, nem pedig fölizgat, képes kárhoztatni a hibát anélkül, hogy sértene és elkeserítene, szerényen és mintegy kérdő módban, vagy legalábbis nagyképű dogmatizmus nélkül tud előadni olyan véleményeket, amelyeket a többiek nem osztanak — idézi Foerster szavait. — Hihetetlen, milyen gyakran függ a siker vagy a sikertelenség mindenestül attól: eltaláljuk-e a helyes hangot, vagy sem.” Nem elég a hallgatók szeme elé állítani a dolgokat, hanem úgy kell megfogalmazni, hogy a szívbe hatoljon. Mert ha valaki elzárja a szívét, annak a kapuját erőszakkal nem lehet föltörni.

1969. dec. 15-én Luciani püspököt *velencei pátriárkává* nevezte ki a Szentszék. A bíborosi kalapot 1973-ban kapta meg VI. Pál pápától.

„Félek, csalódní fogtok bennem” – fogadta az üdvözlésére érkező velencei papi követséget. És székfoglalásakor így beszélt: „A rám váró jövő megriaszt, de nagy a bizalmam a Gondviselés támogatásában. Szinte bocsánatot kérnék, hogy elfogadtam egy ekkora próbatételt; de most már megtettem, és nincs más hátra, mint hajóba szállni.”

Két bájos epizód idéződik föl kinevezése idejéből. Az egyik egy János nevű apókához fűződik. A püspök szívesen látogatta az öregothont. Nem tartott beszédet, hanem szobáról szobára, ágyról ágyra járva beszélgetett velük, 2–3 óra hosszat. Az öreg néniknek az édesanyjáról mesélt. Megkérdezte mindegyikük nevét, korát, következő alkalommal már emlékezett rá, s úgy folytatta a beszélgetést, mintha csak tegnap hagyták volna abba. Az öregek pedig bizalommal, szinte barátilag szóltak hozzá. Nos, az öreg János megvárta a püspököt a kijáratnál, és kalapemelve köszöntötte: „Kegyelmességem ma pátriárka, de már látom mint pápát.” Mire a megszólított: „Nem, nem, az ég szerelmére, éppen énvelem történjenek ilyenek!” – Egy más alkalommal titkárával autón tartott hazafelé, és fölvelt két autostoppost. Azok nem ismerték, és fesztelenül társalogtak. Többek között az új pátriárka kinevezéséről: „Dehát végtére is ki ez a Luciani? Soha senki a hírét sem hallotta. Velence kormányzásához egy kicsit másra van szükség, mint a Vittorio Veneto-i püspökre.” Vendéglátójuk csendesen magyarázgatta, hogy Isten útjai nem mindig egyeznek az emberek elképzelésével. Mit mondott, mit nem, de annyira sikerült meggyőznie utasait, hogy a végén kijelentették: „No hát: ilyen pap kellene nekünk pátriárkának!”

Nem volt ugyanezen a véleményen az a kanonokja, aki a Szent Márk templomban tartott első beszéde után nyíltan kijelentette neki: „Eminenciás uram, az ilyesmi gyerekeknek való!” A pátriárka bizonyára azt felelte, amit ilyenkor szokott: „Dehát én azért beszélek, hogy megértsenek. Ha a gyerekek értik, amit mondok, föltételezhető, hogy megértik az értelmiségiek is.” És ment tovább a maga útján.

Velence püspökének nincs könnyű helyzete. A város ragyogó kulturális központ (elég a velencei biennáléokra gondolnunk), gazdag művészi örökséggel, a vezető osztály fényűzően él. Velük szemben áll az egyre növekvő munkásosztály problémáival, gyakran erőszakos követelményeivel. A város azokban az években egyszerre társadalmi, politikai és vallási válságon ment át. Minden területen mutatkozott a kontesztálás. A zsinati határozatok megvalósítása ezer nehézségbe ütközött.

Az új pátriárka azonnal és határozottan a lelkipásztori vonalat képviselte itt is. Elsősorban a plébániákkal törődött, s azokon belül a szegényekkel, a betegekkel, a fiatalokkal, a gyerekekkel, a munkások-

kal. Reprezentálni nem nagyon maradt ideje, s persze kedve sem. A nemesi és nagypolgári szalonok helyett a kórházat, aggok házát, iskolát, gyárat látogatta. *Egyszerűségét* változatlanul megőrizte. Beiktatásakor elhagyta a hagyományos pompás gondolafelvonulást, hogy jobban kiemelje a szertartás vallásos jellegét. Felöltőben járt ki, prelátusi jelvényei nélkül, gyalogosan vagy gondolán, autóbuszon közlekedett, mint a többi velencei, a városon kívülre pedig olykor kerékpárral, mint valami falusi plébános. Néha marokra fogott reverendával szaladt, hogy elcsípje a gondolát. Nem, Luciani pátriárka sehogysem vált „egyházfejedelemmé.” Keservesen panaszkodott, hogy mikor kórházat, öregotthont látogat, minden felfordul az érkezésekor: „jön az elnök, az igazgató, jönnek az orvosok, a nővérek, és meg kell mondanom nekik, hogy hagyjanak békében. Miért olyan értetlenek itt Velencében? Vittorio Veneto-ban nyugodtan jártam körül.” Szeretett szóba állni egyszerű híveivel az utcán, a buszon. Egyszer reggel hétkor látta valaki sietni az utcán. Megszólította, hová megy. „A fogorvoshoz, kedves uram. Vagy azt hiszi, hogy a pátriárkának sose fáj a foga? Le se hunytam az éjjel a szemem, annyira szenvedtem, és két csillapítót kellett bevennem.” Az illető ekkor egy igen jó fájdalomcsillapítót ajánlott püspökének... A háztartását vezető nővérek szerint mindenél elégedett volt, nem válogatott — ezt még otthon megtanulta —, legjobban a legegyszerűbb ételeket szerette, és ha vendégei miatt bőségesebb volt az étlap, másnap a maradékot ették. Egyszer karácsonyra egy pulykát kaptak. A pátriárka és titkára két hétig fogyasztottal

Saját állítása szerint legelső gondja a szeminárium volt, utána következtek a munkások. A *szeminárium* szerinte „az egyházközség szíve.” Hogy jól megismerje a papnövendékeket, kettőt-hármat rendszeresen meghívott ebédre. A krónika kiemeli, hogy püspöksége alatt egyetlen velencei pap sem hagyta el hivatását. Tisztában volt a mai papképzés nehézségeivel. Ha a nevelésben túlzott hangsúlyt vetünk a sajátos papi jellegre — mondta —, akkor a szeminárium élettől idegenné válik, és a fiatalok nem veszik be az irányítást. Ha viszont nagyon is alkalmazkodunk a világhoz, nem lesznek belőlük igazi papok.

A *munkásvilággal* való érintkezése is mind szorosabbá vált. Első dolga volt új egyházmegyéjében a velük foglalkozó bizottság megalapítása. Állandóan közvetíteni próbált munkaadók és munkások között, s amikor pápa lett, sajnálkozott, hogy kevés alkalma adódott erre. Mestre munkásaihoz így szólt: „Ha netán nagy problémákkal kerültek szembe, zörgessetek az ajtómon. Munkásember fia vagyok, meg tudlak érteni benneteket.”

Szíve változatlanul a szegényeké és szenvedőké. Amikor a nemrég boldoggá avatott Don Luigi Orione szerzetének vezetése alatt álló, fogyatékos gyermekeket gondozó intézettől az állam hirtelen megvonta támogatását, és így léte veszélyben forgott, a pátriárka eget-földet megmozgatott, hogy megmentse. Még arra is felhatalmazta a plébánosokat és a kegyhelyek lelkészeit, hogy eladhatnak a kegytárgyakból és a hívők fogadalmi ajándékaiból. Maga járt elől jó példával, elérve a pápától kapott mellkeresztjét és pásztorgyűrűjét. Az intézet megmenekült.

Hogy milyen konkrétan és tevékenyen akarta a szeretetet, jól mutatja az udinei nemzeti eukarisztikus kongresszuson (1972) tartott beszéde: „Elmegyek szentmisére, szentáldozáshoz járulok, és aztán a templomon kívül nem közeledem a testvérekhez; nem tökéletlen Eukarisztia-e ez? Az Úr azt mondta, hogy a szegényekben, a rászorulóknak találjuk meg őt... Amikor a segítségre szoruló felebarátról van szó, ma rögtön a háború ostorától sújtott országokra, a harmadik világra, az elnyomottakra, a kivetettekre, a bántalmazottakra gondolunk. Helyes, — de hozzájuk kell számítani a házunkbeli öregeket és betegeket is, az anyósodat, a menyedet, a gyerekeidet, a feleségedet, a szüleidet, a munkatársaidat. A hősiesség, a nagy gesztusok alkalmi igen ritkák; a nemzeti és világméretű bajok megoldása hosszú időt követel; ellenben kéznýtájtásnyira vannak és mindennaposak az alkalmak, hogy apró szívességeket tegyünk, jóakarattal értelmezzük mások cselekedeteit, türelemmel elviseljük és megbocsássuk a kellemtelenségeket.”

Az 1970-ben tartott erkölcsi tan kongresszus záróbeszéde (ápr. 3.) mélyen bevilágít lelkipásztori felfogásába. Azt szeretné, ha az *erkölcsi tan* két irányba fejlődne. „Egyfelől meg kell éreztetni a mai emberekkel, hogy a kereszténység csakugyan 'jóhír', amely képes öröme és lelkesedésre kitégítani a szívet, hogy az emberek Isten mérhetetlen szeretetének tárgyai, és azok maradnak még a fájdalmas pillanatok idején is, amikor megszegik valamelyik parancsot.” Másfelől jobban mélyére kell hatolni az embernek, megérteni a szabadságát korlátozó bonyolult tényezőket, és így megértőbbnek, emberibbnek lenni az egyesek nehézségei iránt. Tehát „Isten irányában: a hit szilárd és biztos, de tágas és derűs szemlélete; az ember irányában: egyensúly és a lelkiállapotok élénk megértése.”

Amikor az 1974-es népszavazás előtt két ifjúsági csoport a „pluralizmus” nevében a válás mellett fejtett ki propagandát, a pátriárka — miután türelmesen meghallgatta és megfelelően tájékoztatta őket — visszahívta káplánjait tőlük, vagyis gyakorlatilag feloszlatta őket. Ennek az erőteljes rendszabálynak még külföldön is nagy visszhangja támadt.

Nyaranta kb. tíz napos vakációt vett ki, amit Bolzano tartományban, a weissensteini Mária-kegyhelyen töltött. A falu lakói nem tudták, kicsoda, de szívesen jártak gyónni a jóságos paphoz, aki mesélt a gyerekeiknek, ővelük meg kuglizott. Minden évben megmászta a 2100 méteres „Fehérszarv” csúcst, amely onnan kb. egy jó órányi út volt fölfelé. Lassú léptekkel, de megállás nélkül haladt. „Ez a *lassú, de állandó haladás* mintha a lelkipásztori stílusát képviselte volna” – kommentálja a titkára.

Nagy igazság van ebben. Az új pátriárkát egyesek „progresszistának” tartották demokratikus magatartása, a munkások melletti kiállása miatt; mások „konzervatívnak”, mert a hit kérdéseiben a kedves, mosolygós ember hajthatatlanul kemény tudott lenni, a Szenszék íránt pedig töretlenül hűséges. Akik XXIII. János pápa „reformeszmeíre” hivatkoztak, azoknak azt ajánlotta: olvassák egészében a nagy pápa tanítását, s ne csak a nekik tetsző gondolatokat szedjék ki belőle. A „konzervativizmus” vádjára nyugodtan felelte: „Ha ez annyit jelent: fidem servavi (a hitet megőriztem: Szent Pál szava), akkor jól illik hozzám, akkor konzervatív vagyok.” Egyik fő gondja volt a keresztény tanítás tisztaságának megőrzése. 1973-as böjti pásztorlevelében írja: „Természettől fogva arra vagyok hajlamos, hogy meneküljek a kellemetlenségek és a zaklatás elől, sőt rokonszenvezek is a teológusokkal, akiknek a sorából való vagyok, és akiket tisztetek az Egyházban betöltött nagy feladatuk miatt. De ott állnak előttem Szent Pál szavai: „Ha még az embereknek akarnék tetszeni, nem volnék Krisztus szolgája (Gal 1, 10).”

1971. jan. 23-án a vicensai katolikus kultúrintézetben a pátriárka előadást tartott *Katolikus hit – ma* címmel. Ez nemrég jelent meg a Pancheri-féle életrajz függelékéeként, és érdekes fényt vet arra, hogyan közeledik korának vitatott kérdéseiehez. Kicsit részletesebben ismertetjük gondolatmenetét, hogy ízelítőt adjon a teológus Lucianiból. (Nem egy gondolatát az „Illustrissimi” leveleiben is megtaláljuk.) Abból indul ki, hogy a hit ma is ugyanaz, mint mindig: „igen” Istennek, a kinyilatkoztatásnak, Krisztusnak, az Egyháznak. Tény, hogy ma sokféle okból nehéz kimondani ezt az „igen”-t. De ne dramatizáljuk a helyzetet: volt már rosszabbul is az Egyház történetében. És Isten kegyelme, amely mindenben átségítette, ma is rendelkezésére áll. Ezután három csoportba osztva tárgyalja a mai hitbeli nehézségeket: hit és vallás – hit és szekularizáció – hit és erkölcs.

Divat ma ellentétbe állítani a lélek hitét a külső, konkrét vallás-gyakorlatokkal. Itt egyfelől Barth-tal és követőivel, „a hit puristáival” száll szembe, akik minden vallásos megnyilvánulásban mágiát gyaníta-

nak, másfelől Tillich elméletének és Rahner „anoním kereszténységének” eltűzésével. Szép dolog kiemelni Isten általános üdvözítő akaratát és a nem keresztény vallások értékeit; de nem szabad ezzel a kereszténységet megfosztani missziós lendületétől.

Ami a hit és erkölcs viszonyát illeti: Luciani örül, hogy ma a morál lép a moralizálás helyébe, helyesli, hogy fokozott hangsúlyt kap az egyéni lelkiismeret követése, — de a helyesen kialakított lelkiismeret! És megint sorra veszi a divatos jelszavakat: Szép a „mélylélektan”, de mellette szükség van a „magasságok lélektanára” is. „Dialógus? Igen, de azzal a feltétellel, hogy ne mindent megoldó varázsvesszőnek tartsák, ne válják monológgá, időfecsérléssé, ürügyé, hogy az egyik fél mindig alávesse magát a másik véleményének. Ami megtörténik néha a híres ’gyűléseken’ is... Öröm? De a jó végbevitel majdnem mindig egy kis áldozatba kerül; az öröm majd utána következik, ha végbevittük. Közös felelősség? Megfelel az embermértóságnak... de azért az engedelmességet sem kell letörölni a keresztény erkölcs táblájáról.” Kitér Metz „társadalmi erkölcsére”, beszél a mai ember egyensúlytalan büntudatáról, a bűn tagadásától a beteges önvádig, és itt ismét egyaránt óv a túlzott derű- vagy borulátástól az emberi természettel kapcsolatban. „Középen kell helyet foglalni.”

A legnagyobb teret a hit és szekularizálódás problémakörének szenteli. Szellemes hasonlattal abból a mondból indul ki, hogy „minden farsangnak eljön a böjtje”. Az integrizmus kora a hit karneválja, „elefántkórja” volt; ezt egy sor riasztó példán igazolja. Az elvilágiasodás most a hit „soványodása”; jó addig, míg a test visszanyeri helyes súlyát, de azon túl pusztító. Itt megmagyarázza a szekularizáció és a mítoszfosztás elfogadható és elfogadhatatlan fajtáit. A szentírási kérdésekkel kapcsolatban csendesen megjegyzi: ne botránkozzunk meg mindjárt mindenben, mert a biblikusok munkája igazán nehéz. „Személyes magyarázataikat adják elő; ha nem látjuk kellően megalapozottnak őket, nem kell elfogadnunk, de alázatosan ismerjük be, hogy a Szentírásban vannak homályos, nehezen magyarázható helyek.” Megemlíkezik az „Isten halála” elméletéről, Heinétől Coxig. Éleslátóan jegyzi meg, hogy bizonyos értelemben ma fordított integrizmusba estünk: a szent és profán ismét azonosul, de fordítva, mint a középkorban, — ma a horizontális nyeli el a vertikálist, a profán a szentet: Krisztus egyeseknek csak társadalmi próféta, a kereszténység egyenlő az igazságosságért és jólétért folytatott küzdelemmel stb. — Majd rátér az Egyház reformjára, kiegyensúlyozott jelmondatokba foglalva a leggyakoribb kérdések megoldását: „Karizmák? Igen, de az intézménybe beilleszkedve, nem azzal ellentétben! Prófétaság? Igen, de megfoltoltan! Koinonia, közösség? Evangéliumi szó... de azt jelenti, hogy a tekintélyt evangéliumi módon gyakorolják, nem pedig

hogy eltörlik.” Majd hosszan foglalkozik Hans Küng egyháztanával, már akkor megérezve benne a veszélyeket. Itt-ott – nála szokatlanul – megenged magának egy-egy kedves argumentum ad hominem-et is: ha Küng olyan bizalmatlan a szavak iránt (holott Isten megbízott bennünk annyira, hogy ránk bízta kinyilatkoztatását), hogyan írhat akkora szöbbséggel és biztonsággal?

Üdülés olvasni ezt az előadást. Minden nagyképűséget nélkülöző alapos teológiai jártasság, teljes hithűség és nagy nyitottság, pozitív keresztény szemlélet, higgadt nyugalom és lelkipásztori gond, mindenekfölött pedig világos, kiegyensúlyozott, lebilincselően érdekes stílus jellemzi. Jó lenne elolvasniok mindazoknak, akik a velencei pátriárkában és a későbbi pápában „csak” lelkipásztort láttak.

Az azonban bizonyos, hogy elsősorban az volt; a teologizálást – mint itt is – sohasem tekintette öncélúnak, hanem Isten és hívei szolgálatának. És nem bízott azokban, akik nem szerény alázattal művelték.

•

„Ha Isten nem papságra hívott volna, újságíró lettem volna” – szerette mondogatni. Szívesen nevezte magát „Isten postásának”, „Isten levélhordójának”, így jellemezve írásaival gyakorolt misszióját. A kitágított katekézisnek ezt a fajtáját azonban mint pap sem adta föl, sőt éppen Velencében bontakozott ki ebbeli tevékenysége a maga teljességében. Az igazi jó újságíró minden kelléke megvolt benne: az emberek ízlésének és várározásának intuitív megérzése; szintézisbe foglaló képesség; a problémák erőteljes, közvetlen megragadása és világos kifejtése; a konkrét, eleven tények iránti érzék mint a gondolati feldolgozás alapja; szabatos, egyszerű, mai stílus. Mindehhez hozzájárult szokatlanul tág kulturális felkészültsége. Nem szorítkozott azokra a szerzőkre, akikhez egyházi ember esetében – ha még olyan művelt is – hozzá vagyunk szokva. Érdekes, mennyire szerette az angolszász irodalmat. Talán a mértéktartás és a humor iránti érzéke vonzotta hozzá. Mint rendszeres ember, állandóan gyűjtötte az újságkiadásokat, fénymásolatokat, jegyzeteket, s ezt a gyűjteményt használta beszédeihez, cikkeihez, sőt lelkipásztori útjaira vagy összejövetelekre is magával vitte az illető témával foglalkozó füzeteket.

1971-ben a pátriárka néhány „levelet” írt múltbeli jeles személyiségekhez egy velencei napilapba. Erre fölfigyelt a padovai „Szent Antal Hírnöke” c. elterjedt folyóirat szerkesztősege, és megkérték: küldjön nekik rendszeresen ilyen leveleket. Először szabódott, de hamarosan belátta: „Amikor a Szent Márk templomban prédikálók, száz, százötven vagy legföljebb kétszáz hívő hallgat; fele turista, aki nem tud olaszul, másik fele tündéri, de már meggyőződösten hívő

anyóka. A Messaggero di S. Antonio igazgatója azt mondta nekem: szorozza meg a hallgatóit ezerrel, és írjon a mi részünkre. Meggyőzött.”

Msgr. Luciani állta a szavát. Minden hónapban pontosan elküldte a kéziratot, szabad kezet engedve a szerkesztőségnek az esetleges javításokban, szerényen érdeklődve, megfelel-e az írás, milyen a visszhangja, van-e valami indítványuk az olvasóknak. Mikor aztán elérte a bibliai negyvenes számot, befejezettnek tekintette a ciklust. Azt azonban készséggel megengedte, hogy a szerkesztőség könyvalakban is közzétegye. A gyűjtemény – irigylésre méltó és más nyelven szinte utánózhatatlan ötlettel – a kicsit régies-mosolygós, de egyben természetesen ható „Illustrissimi” címet kapta. Pápává választásáig már kétszer adták ki, utána pedig 12 nyelvre lefordították. 1980-ban a német fordítás újra megjelent zsebkönyvalakban. Gondolataiból, példáiból pápa korában is sokszor merített. Höffner bíboros szerint egyszerűség, emberközelség és tágasság árad felénk ezekből a levelekből. Egy német kritikus pedig így ír: „Varázslatos levelek. Nem tudja az ember, mit csodáljon inkább: az átfogó képzettséget, nehéz problémák egyszerű kifejezésének képességét, a kifejezésmód derűjét, vagy azt a természetességet, ahogyan az evangélium átjárja az életet.” (Rheinischer Merkur.) Nem kell sok szót vesztegetnünk itt, hiszen az olasz kiadás előszavában olyan „szakértő” jellemzi a leveleket, mint Igino Giordani, – s főleg mert itt fekszenek előttünk ők maguk. Csak azt ne találjuk hinni a kellemes csevegés olvasása közben, hogy valami „könnyű műfajjal” van dolgunk. Nincs nagyobb művészet, mint súlytalanul fajsúlyosnak lenni.

Mintaképe írói működésében is Szalézi Szent Ferenc volt, a keresztény írók és újságírók védőszentje, a szelíd és „szeretetreméltó szent”, ahogyan a neki írt levélben szólítja. Ismerte, olvasgatta minden munkáját és nagyon sok róla írt könyvet. Igazi lelkipásztori egyénisége, mosolygó mérséklete, kiegyensúlyozott életbölcssége nagyon közel állt hozzá. Abban is, hogy mindez nemcsak adomány volt benne, hanem vasakarattal és következetességgel megszerzett erény. Könnyed stílusa sem „csak úgy” folyt a tollából. Mutatja ezt, hogy még kefelevonaton is állandóan javítgatta, csiszolta szövegét, sosem volt megelégedve azzal, amit írt. Ezért bűnbánóan elnézést is kért a nyomdászoktól.

A világ még mindig nagyon keveset tudott a velencei pátriárkáról. Teljes volt a meglepetés, amikor – mindössze egy napos konklávén – 1978. aug. 26-án Albino Lucianit VI. Pál utódjává választották. Az emberek érthetetlennek tartották a gyors és váratlan eredményt. „Miért? – kérdi Benelli bíboros. – Mert makacsul egyszerűen embe-

rinek tekintik ezt az eseményt, holott nem egyszerűen emberi. Ez minden." Nem egyszerűen emberi, hanem a Lélek műve, — de Isten ért ahhoz, hogy kiválassza emberileg megfelelő eszközét. Albino Luciani személyében — látnivaló az eddigiekből — nagy műveltségű, határozott irányvonalú, bölcs, szelíd, derűs és főleg melegszívű, jó ember került Szent Péter székébe. Gazdag egyéniségű, igazi lelkipásztor pápa.

Ami ezután következett, az már az egész világ szeme előtt ment végbe. Augusztus 26-tól szeptember 28-ig. Alig egy hónap. De már néhány nap elég volt belőle, hogy Luciani pápa meghódítsa a világ szívét.

Mindenekelőtt *egyszerűségével*, kedves közvetlenségével. Megtapasztalta ezt minden vonalon közvetlen környezete. A bellunói püspök, régi jó barátja, már 28-án telefonhívást kapott tőle: „Látja kegyelmességed, a róka változtatja a bundáját, de a bűnét nem” — idézte tréfásan a mondást. Utána is gyakran telefonált rokonainak, barátainak, s főleg esténként Edoardo öccsének. Sőt egyszer éjjel után hívta föl! Egyesek szerint ez „árvaságát” mutatja a Vatikánban. Sokkal inkább hűségét barátaihoz és azt a természetességet, amivel az eddigi életének kereteiből kitépett ember egyensúlyban akarja tartani magát.

Ugyanezzel a baráti közvetlenséggel beszélt látogatóihoz. „Imádkozzék a pápáért! Imádkozzék ezért a szegény pápáért! Mondjon el értem egy Üdvözlégyet!” — ismételte egyre. És végtelenül egyszerű tudott lenni a néphez szólva. Amikor megválasztása után először beszélt a tömeghez, egy kislány boldogan kiáltott fel: „Megértettem mindent, amit a pápa mondott! Mindent megértettem!” Halála után írta egy diáklány: „A jó szó pápája volt, rövid idő alatt mindenki barátjává lett; sok embert segített a beszédeivel, különösen minket gyerekeket; nagy volt, és ugyanakkor sikerült kicsinek lennie . . . nem is tudom, hogy mondjam.” Nem mondhatta volna jobban, jellemzőben.

A gyerekeket különösen szerette. Tudjuk, hogy az általános kihallgatásokon oda-odahívott egyet „dialogizálni”. Nem volt ez új szokás nála: már püspök korában a bérmlásokon, nagy szónoklat helyett, magához szólított egy-két bérmlándót, egyszerű kérdéseket tett föl nekik, és így értette meg a szertartás jelentőségét. Úgyesen tudott „alkalmazkodni” is kis partneréhez, ha nem úgy felelt, ahogyan kellett volna (vö. Három pápa 97).

„I. János Pálal a szó megint természetes, egyszerű, könnyed lett. Ami megválasztásának napjától fogva az egész világ híveire annyira hatott, az az ő családias, cicomátlan, népszerű és szívreható beszéde

volt” — írta egy mérnök egy olasz újságban. Jelölül annak, hogy a pápa valóban új utat vágott stílusával, és ez az emberek mélységes várakozását elégitette ki. Megértettük-e ezt? Megértették-e az egyházi emberek?

A másik tulajdonság, amellyel meghódította az embereket, *derűje*, *optimizmusa*, *humora* volt. „Megvolt benne az az igen ritka adomány, hogy életörömet közvetített” — mondta róla Edward Kennedy szenátor. Közvetlenül megválasztása után már volt ereje mosolyogni a tömegre, és a bíborosokkal elköltött vacsorán — ahol azelőtti helyét foglalta el — még szellemesen tréfálni is. Az egyik spanyol bíboros ui. már nagyon szeretett volna rágyújtani, és engedelmet kért erre a pápától. Erre I. János Pál: „Nagyon szívesen megengedem, de azzal a föltétellel, hogy a füst fehér legyen; fehér füst!” (Célzás a pápaválasztás hírladásaára.) Nagy önuralomra vall ez, hiszen tudjuk tőle magától, hogy utána egész éjjel le sem hunyta a szemét.

A reményről tartott szerdai beszédében külön kitért a vidámságra, amely Szent Tamás szerint: erény, mindjárt egy ízes adomával illusztrálva tételét (Három pápa 92). A terem harsogott a nevetéstől — ugyan-csak ritka dolog pápai kihallgatáson! —, ő maga is szívből nevetett velük, aztán tovább beszélt arról, hogy „bátorítsuk magunkat az életutunkon talált egészséges és tiszta örömökkal is”. Kis Terézhez írt levelében pedig egyenesen az irgalmasság cselekedetei közé sorolja mások felvidítésát, amikor így beszélteti az ítélő Krisztust: „Szomorú és csüggedt, lever voltam, te meg odajöttél, vicceket meséltél, megneveltettél, és visszaadtad a bátorságomat. Mennyország!”

És itt kell visszatérnünk arra, amit az elején jeleztünk: „a mosoly pápájának” mosolygása mögött nagy mélységek vannak. Ez a szívből jövő ragyogó mosoly nem felszínesség és nem álarc. Igazán mosolyogni az tud, aki sokat szenvedett — neki bőven kijutott ebből — és nagyon szeret. Ahogy mélyül az árnyék, mindig tündöklőbb a mosoly. Bennünk, akik láttuk, az árnyék csak utólag vált tudatossá. Az, amit helynökének mondott: „Látja, Monsignore, én mosolygok, mindig mosolygok, de higgyen nekem: belül szenvedek.” Szeretetének melegében azonban mindenki sütkérezett. Most derült csak ki igazán, mennyire szomjaz a világ egy kis derűt, egy kis bátorító biztatást! A szegények és szenvedők leginkább. „A legszegényebb népeknek egy mosolygó pápa máris nagy ajándék” — mondta S. Paulo érseke; és Malula zaire-i püspök: „Olyan ember, aki sugározza maga körül a jóságot. Varázslatos mosolya van. Ez a jósága meg fogja hódítani az afrikaiakat.” Luciani pápa optimizmusa jótékony és ragályos volt. „Nem az erőszak tehet meg mindent, hanem a szeretet” — kiáltotta bele terrorcselekményektől megszaggatott hazájába, és még a hét éves kis

Lukács elrablásáról is így beszélt: „Az embernek néha ezt mondják: 'Teljesen romlott, egészen becstelen társadalomban élünk.' Nem igaz. Nagyon sok jó, nagyon sok becsületes ember is van még” (Három pápa 61/60).

Harmadik nagyon vonzó tulajdonsága *őszinte szerénysége* volt, amely pápa korában sem hagyta el. Nem mintha a szentéletű pápák nem lettek volna szerények és alázatosak; de hogy ez kifelé is gátlástalanul megnyilvánuljon, ahhoz nem szoktunk hozzá. Már az első vasárnap délből úgy mutatkozott be a rómaiaknak, mint akiben nincs meg „sem János pápa szívbeli bölcsessége, sem Pál pápa felkészültsége és műveltsége” (uo. 65). Nem véletlen, hogy az első általános kihallgatáson az alázatról beszélt, azzal kezdve, hogy ő csak „bátyja” a jelenlevő püspököknek (83). Beiktatásakor a tiara helyében a félreérthetetlen lelkipásztori szimbólumot, a palliumot használta. A „fejedelmi többször”, amikor csak lehetett, áttért az egyszerű egyes szám első személyre, hogy azután utódjával ez végképp meggyökerezjen. Szokása volt, hogy államtitkárát, Villot bíborost minden kihallgatás végén egészen az ajtóig kísérte. Villot egyszer zavartan szövéttette, hogy ez nem szokás. „Tudom, a pápa... Dehát ez a szegény pápa!” Püspöki jelszava pápai címerében is megmaradt. A szívében annál inkább.

De nagyot tévednénk, ha Luciani pápában vonzó kedvessége és egyszerűsége mellett nem vennénk észre *erejét és határozottságát*. „Amikor fölismerte Isten akaratát, csak ment előre, és semmi sem állíthatta meg” – mondja róla Edoardo öccse. Természetesen pápaságának rövid néhány hete nem volt elegendő, hogy részleteiben is fölismerje ezt az Akaratot. Innen a benyomás, hogy „engedékeny” és „tájékozatlan” pápa volt, aki „beleveszett” hivatala útvesztőibe. Ez igaz lehet technikai részletekben, de semmiképpen sem az nagyban és egészben. Már legelső megnyilvánulása: névválasztása is határozott programot jelöl, és újat hozó bátorságra vall. Első rádióüzenetében hat rövid szakaszban félreérthetetlenül összefoglalja „a nagyszívű pásztor, XXIII. János” örökségét, egész pápaságának alapelveiként: a II. vatikáni zsinat határozatainak további megvalósítása – egyházfegyelem – evangelizáció – ökumenikus erőfeszítés – párbeszéd a világgal – a béke ügyének támogatása (Három pápa 48/49). Hogy mindez mennyire nem maradt volna pusztán szó, arra csak egy hősi elhatározását hozzuk fel: Kevesen tudnak arról, hogy nemcsak ismételtlen beszélt Libanon drámai helyzetéről, hanem ő maga akart odautazni, hogy békét közvetítsen. Már ki volt tűzve a kihallgatás időpontja, hogy Kores maronita pátriárkával megbeszélje látogatásának programját. Hogy egy pápa egy hadszíntérnek számító országba

látogasson: példa nélküli eltökélés. Egyszerre mutatja, mekkora jószág és mennyi kemény akarat lakott benne.

Az egyháztörténet még adós egy alapos munkával, amely kielemezti pápaságának dokumentumait, és próbálja meghatározni helyét és szerepét a pápák sorában. Bizonyára nincs is még kellő távlatunk ehhez. Annyi bizonyos, hogy rövid pápasága mérőöldkő, új stílus kezdete volt. Nélküle elképzelhetetlen II. János Pálnak mind a megválasztása, mind szolgálatának jellegzetességei. „Az élet nem színjáték – mondta Edoardo öccse –, az élet valóság, és úgy gondolom, ő jól adta elő rövid föllépését. A Gondviselés terveiben a rövid szerepeknek is megvan a jelentőségük.”

A meggyötört világ föllélegzett Luciani pápa alatt. Öröm, bizalom és atyai melegség áradt belőle. Ha XXIII. Jánost „a világ plébánosának” hívták, őt még inkább megillette ez a jelző. Mindenki minden jót várt az új pápától.

Csak egyet hagytunk figyelmen kívül. Valamennyien, őt magát is beleértve. Pedig így visszanezve olyan természetes. Azt, hogy a kifinomult felelősségérzet egy gyenge szervezetben rátelepszik a szívre – a fizikai szívre, és megállítja. Ez Albino Luciani *halálának* története.

Sok találgatás folyt erről a váratlan halálról, és akikben a Gondviselés hite nem eleven, mindenáron bűnbakot akartak találni. Olyan indítvány is fölmerült, hogy a leendő pápát ezután vessék orvosi vizsgálat alá. Mintha ő nem lett volna elég lelkiismeretes ahhoz, hogy ha egészségi állapotát aggasztónak érzi, nem tárja föl ezt bíborostársai előtt! Tudjuk, gyenge alkatú és beteges volt, de azért maradéktalanul megfelelt püspöki kötelességeinek. Nem volt oka emiatt meghátrálni az új feladat elől.

Mások bíborostársait, környezetét hibáztatták, hogy nem voltak eléggé segítségére. Emlékeztettek a szavakra, amelyeket megválasztása után a bíborosokhoz intézett: „Quid mihi fecistis? Dominus parcat vobis!” (Mit tettetek velem? Isten legyen könyörületes hozzátok!) Csak persze nem tudták, hogy az új pápa szószerint idézett egy epizódot Szent Bernát életéből. Másnap maga magyarázta meg ezt, és bocsánatot kért, hogy humoros megjegyzését egyesek szemrehányásnak értelmezték. Alig hihetjük, hogy éppen ez a kedves, vonzó egyéniség nélkülözte volna környezetében a jóindulatot és támogatást. Csak mindez nem tudta megkönnyíteni számára a felelősség félelmetes súlyát. Amikor első rádióüzenetében lelkének megrendüléséről és az emberi erőt felülmúló teherről beszélt (Három pápa 45), ezt talán szokásos vagy illendő megnyilvánulásnak tekintettük. Holott ő nem volt a túlzás embere. Az elszánt szolgálat kíméletlenségével vetette

bele magát a fölgýűlt teendőkbe, „utolsó leheletéig“. Szenvedett attól is, hogy ebben a „tömkelegben“ nem talált elég időt lelkének és Istenének. Tudta, hogy a hivatallal járó kötelességek teljesítése is Isten szolgálata; megadóan mondta, amikor érte jöttek, hogy valami ünnepségre, programra kísérik: „Vigyetek, ahová akartok!“ – és gyakran felkiáltott: „Uram, vezess Te engem!“ De tudta azt is, hogy a tevékenység egy bizonyos határon túl veszélyé válhat a papi lélekre. Abban a hátramaradt beszédében, amelyet szeptember 30-án intézett volna a jezsuitákhoz, a rendalapító Szent Ignác példáját hozza: „tevékeny volt a szemlélődésben és szemlélődő a tevékenységben.“ Mert minél nehezebb apostoli vállalkozások várnak ránk, „annál nagyobb az intenzív élet és az Istennel való állandó egyesülés szüksége.“

Látogatóban járó rokonai, jóbarátai aggodva látták, hogy fáradt, szeme karikás, lába dagadni kezd. De nem ért rá önmagával törődni. Még a kertbe is alig jutott ki sétálni, holott az orvos több mozgást ajánlott. Életének utolsó napján szokásos kedves humorával megjegyezte, a rengeteg áttanulmányozandó anyagra célozva: „Annyiféle írógép van; nem találták még föl az olvasógépet? Igen nagy szükségem lenne rá.“ Aláírta utolsó dokumentumát, egy latin nyelvű üzenetet Hugo Aufderbeck keletnémet püspöknek az erfurti dóm 700 éves jubileumára. Fogadta a Fülöp-szigetek püspökeit: ez volt az utolsó kihallgatás és az utolsó beszéd. Este még hosszú telefonbeszélgetést folytatott Colombo milánói érsekkel, a végén szokása szerint imát kérve „a szegény pápáért“. Egyik magántitkárától megtudta a hírt, hogy római fiatalok politikai okokból megölték egy társukat. Mérhetetlen szomorúsággal jegyezte meg: „Most már a fiatalok is ölik egymást!“ Ezeket a szavakat hallották tőle utoljára. Tudjuk, hogy ír titkára találta meg szeptember 29-én hajnalban az ágyában űlve, holtan.

Egy világ osztatlan gyásza, a koporsója előtt elvonuló végeérhetetlen tömeg tette rá a pecsétet a „jó pápa“ szolgálatára. De a „jel“, amely pápaságában adatott, nem tűnt el a koporsóval. Itt van előttünk, és felhív, hogy olvassunk belőle. Ha mást nem, legalább annyit, hogy a világnak szeretetre és jóságra van a legnagyobb szüksége. Egyszerű, de meg nem alkuvó szeretetre és jóságra. Ahogy Zungrana bíboros mondta: „Isten I. János Pálnak az egyszerűség és a mosoly misszióját adta, hogy visszaadja a bizalmat a világnak. Ez volt sajátos küldetése.“

Forrásul az Osservatore Romano néhány cikkén kívül két életrajzot használtunk: Francesco Saverio Pancheri: *Il breve Sorriso di Papa Luciani* (Edizioni Ripetta 124) és Georges Huber: *Giovanni Paolo I° o la vocazione di Giovanni Battista* (Edizioni Pro Sanctitate); mindkettő Rómában jelent meg 1980-ban.

ELŐSZÓ

A szerző maga mutatkozik be Charles Dickensnek írt levelében. Ezeket a keresztény szellemű, népszerű leveleket a „Szent Antal hírnöke” c. népszerű keresztény padovai folyóiratban tette közzé, és itt most összegyűjtve jelennek meg. Írt Marconinak, Péguynek, Sienai Szent Bernardinnak, Pénélopénak és Pinocchiónak, meg egy sereg más, mindenféle korból és helyről való, történeti vagy költött személyiségnek. Az említett levélben tehát így jellemzi magát:

„Kedves Dickens, püspök vagyok, aki azt a különös feladatot vállalta magára, hogy minden hónapban ír egy levelet valamilyen illusztris személyiségnek.”

Ez a püspök Albino Luciani bíboros, velencei pátriárka.

Egy pátriárkától amolyan körlevél-szerű leveleket várnánk, megüdvözelve filozófiai értekezésekkel a kormányzásról, jól meggondolt vizsgálódásokkal a pasztorális teológia terén, gondterhelt figyelmeztetésekkel a patriarkátus problémáira vonatkozólag stb. stb. Ehelyett a szó jó értelmében vett újságíróstílus áll előttünk: könnyed, hihetetlenül szellemes (és egyben lelki) próza, javíthatatlan népi jelleggel. A szerző minden nagyképűség nélkül vizsgálja a mai élet kérdéseit az egész világon, az emberek minden rétegében. Közvetlenül részt vesz abban, amiről ír, nem mindennapi tapasztalata alapján; egyszerű, beszélgető nyelven fejezi ki magát, kiemelve a szereplők – magasrangú személyek, háziasszonyok, munkások, egyetemi hallgatók és öregek – kevésbé látványos oldalait is. Kedélyesen vizsgál lelket és testet, istenit és emberit, előítélet nélkül, szelíd pátriárkai türelemmel. Tárgyát állandóan váratlan szellemességekkel, bájos anekdotákkal, angolos humorral élénkíti; segíti ebben az angol irodalom beható ismerete, valamint a néplélek közvetlen megfigyelése. Az olvasó egyre-másra nevetésben tör ki, és örömeiben szívesen olvas tovább; a szerző segítségével erőlködés nélkül mélyíti el a szóbanforgó témát, mindenekfölött pedig a felhozott indítékok és példák meggyőzik: meg kell szabadítani a lelket az unalomtól, az értelmetlen, öngyilkos rossztól.

A kiválasztott témák és a stílus jellege megérteti az olvasóval, milyen időszerű ma is a kereszténység.

Ma az Isten haláláról és az ördög nemlétezéséről szóló – igaz, már halott vagy halódó – elméletek korát éljük. (Luciani Baudelaire-rel együtt úgy gondolja, „az ördög legsikerültebb tréfája: elhíttetni az emberekkel, hogy ő nincs is”.) Miután az újságok szerint vége a dogmáknak, az „apologetika” szó is kiment a divatból. De ebben az eleven

stílusú, elképesztően nagy és mai műveltségre alapozott levélgyűjteményben erőteljes hitvédelem születik újjá. Persze jóindulatú, rejtett célozgatás és terjengős tudós idézetek nélkül, bőségesen felhasználva a mindennapok epizódjait. Logikusan megkülönbözteti korunk eseményeiben az életet a haláltól, a szenvedést a rossztól. Az örök bölcsesség világosságában védelmezi a személyiséget és a társadalmat, amit annyi szerezsetlen sajtótermék és annyi meggondolatlan agy igyekszik pusztítani.

Ilyenformán a bíboros leszáll trónjáról, és a tömeg közé keveredik, osztozva a mindennapi életben. Miközben így megvalósítja a II. Vatikáni Zsinat hivatását, minden hivatkozás nélkül magának Jézusnak a magatartását újíttja meg magában. Péter hiába ajánlotta Mesterének, hogy maradjon a Tábor-hegy csodálatos magaslatain, mozdulatlan, elragadtatott szemlélődésben: ő nyomban újból leszállt a tömegekhez, hogy az élet tudományára tanítsa őket, s meggyógyítsa testi-lelki bajaikat. Attól a tiszta szeretettől indítva, amelyen a „jóhírnek” ez az újfajta megjelenése alapul.

Szeretetében az író magáénak tekint minden személyes és társadalmi érdeket. Mindig megértő és egyben kritikus, korszerű és tájékozott; a különféle napi válságokban fölfedezi az Istenbe vetett hit titokzatos alkalmait, a valódi hit szépségét. Eközben a lelkiség magvait vetegeti az anyagiasság talajába, és felszúrja különböző szociológiai, politikai, drógás körök elgondolásainak dagadt léggömbjeit . . .

Újfajta egyházi tanítás, vonzó és meggyőző, mindenkinek való: tanultaknak és tanulatlanoknak, közelieknek és távoliaknak, – ahogy mindenkié a levegő, a víz, a föld, nemkülönben az ég és a vallás.

Látszik a levelek szerzőjéről, hogy mindig szabad (persze a rossztól), mindig megértő és türelmes. „Keresztes hadjáratot vezetett – írja a clairvaux-i apátnak, Szent Bernátnak –; ma ez igen vitatott dolog, de akkor beleillett a kor képébe.”

A mindennapok emberéhez fordul, saját magát is ilyennek látja. És ahogy elismeri a saját korlátait, éppúgy világosan szól másokhoz is; megmondja az igazat, minden sértő árnyalat nélkül, úgyhogy a legrestebb agyat is rábírja: saját érdekében kezdjen el okoskodni. A párbeszéd során senkiben sem lát ellenséget, hanem mindig testvéreket, akiknek joguk van tájékoztatásra, gyakran felvilágosításra.

Tanítása, ismétlem, mindenkinek szól: szabadfoglalkozásúaknak és munkásoknak, jóknak és rosszaknak, egyháziaknak és világiaknak, pátriárkáknak és családapáknak. A szerző elsősorban saját maga és feladatai számára aknázza ki, amit mond, hiszen végül is arra tanít, hogyan kell jól élni és jól meghalni. Különös figyelmet szentel a

közéleti embereknek, a tartományi és községi vezetőknek, a kereskedőknek és munkásoknak, az egyetemi hallgatóknak és a főként alávaló lányoknak... egyszerűen mindenkinek. A végén mindig a „minden”-hez jutunk, hiszen mindenkit összeköt Isten közös atyasága.

Tanítása így népnevelés. Kutatja az együttélés divatjait és módjait, a szociológiával összeházasítja a tréfás, de elevenre tapintó polémiát azokkal a testvérekkel, akik visszaéltek Isten legnagyobb ajándékával, a szabadsággal, és így ellenségei lettek az ég Istenének és a föld embereinek. A zsinat tanításmódja szerint társít istenit és emberit, és így állandóan elkülöníti a létből a halált hozó elemeket, s a legtávolabb állókkal is megérteti magát.

Ezért a legkülönbébb tárgyakkal foglalkozik: a hittől a nevelésig, létezésétől a kultúráig, szextől a házasságig, turizmustól az aszkézisig... A diagnózishoz a gyógymodot is mindig csatolja, hogy használjon. A nagy lélekformálók: egy Néri Fülöp, egy Sienai Bernardin, egy Szalézi Ferenc, egy János pápa hagyományát követi... És szava mindig kristálytiszt, velős; megmutatja, milyen korszerű egy püspök, aki nem zárkózik el a világtól, hanem benne él, hogy segítsen a tömegeknek sokrétű feladataikban, amint fáradtságosan igyekeznek fölfelé a lét lépcsőin. Szilárdan Krisztusban horgonyzó optimizmusa ezért eredeti, friss, túlárado örömben jut kifejezésre. Annál értékesebb ez, minél jobban belebonyolódtunk ködös, nagyképu és hiú kultúránk tévútiba.

Luciani bíboros úgy mutatkozik be, mint az unalom ellensége, az öröm barátja. Lelki műveltségét az Evangélium, az Egyház ihleti; megtanulja tőle, hogy a keresztény ember kötelességeinek köre egyetemes. Ez az egyetemesség arra készíti, hogy megnyíljon a szellem egész világának, a kereszténységen belül és kívül, Szent Justinus vértanú módjára: másképpen gondolkodó embereket is befogad, az ő elveiket is hasznosítja.

Semmi, ami emberi, nem idegen tőle. Döntő fontosságú állásfoglalás ez, hogy a szeretet politikájának gyümölcseként eljussunk az emberi egységre.

És Albino Luciani úgy tanítja Krisztusnak ezt az örökségét, a szeretet végrendeletét, hogy „gyakorlati”, hitből és tettekből álló szeretetre mutat rá: apró jótétemények, mindenfajta erőszak és tévedés állandó megbocsátása.

Ha bárki másról lenne szó, zavarba jönnék, hogy föltétel nélkül dicsérek egy író, még ha az egész világon minden idők embereihez intéz is leveleket. De a velencei pátriárkával másképp áll a dolog. Hiszen írásaiban éppen ő mutatja meg tréfásan és meggyőzően:

milyen üresek azok a dicshimnuszok, amelyek éjjel- nappal keringenek az utcákon (és a házakban).

Ennek ellenére meg kell vallanom: évek óta nem volt a kezemben ilyen, vonzó, eleven és hasznos könyv. Ilyen volt nekem, ilyen lesz, azt hiszem, mindenkinek.

Igino Giordani

A „Messaggero di S. Antonio” a padovai Szent Antal bazilika minorita atyáinak havi folyóirata. 1898-ban alapították. Először a bazilika értesítője volt; a második világháború után mélyreható változáson ment át, és váratlan fejlődésnek indult. 1958 óta színes rotaprint nyomásban jelenik meg, és ma több mint egy millió előfizetőt számlál Olaszországban. Az ötvenes években létrejött a francia, angol, spanyol, német és portugál nyelvű kiadás is, mindegyik külön szerkesztéssel.

Luciani pátriárka levelei az 1971 májusi számmal kezdődtek, és 1974 végéig tartottak.

A VÉGÉT JÁRJUK . . .

Kedves Dickens!

Püspök vagyok, aki azt a különös feladatot vállalta magára, hogy minden hónapban ír egy levelet a „Szent Antal Hírnöké”-be valamilyen illusztris személyiségnek.

Karácsony körül, idő szűkében, igazán nem tudtam, kit válasszak. Ekkor egyszerre látom egy újságban öt híres „Karácsonyi történeted” hirdetését. Nyomban azt mondtam magamban: gyerekefjével olvastam őket, végtelenül tetszetek, mert mindegyiket átjárja a szegények szeretete és a társadalom újjászületése iránti érzék, a képzelet és az emberség melege. Neki fogok írni. És íme itt alkalmatlankodom.

☆

Már említettem a szegények iránti szeretetedet. Azért érezted át olyan mélyen, azért fejezted ki olyan remekül, mert gyerekkorodban köztünk éltél.

Tíz éves voltál, mikor édesapádat az adósok börtönébe zárták, és te, hogy segíts édesanyádnak és kistestvéreidnek, egy lakkgyárba mentél dolgozni. Kicsi kezeid reggeltől estig cipőkrémes dobozokat csomagoltak egy könyörtelen gazda éber tekintete alatt; padlósszobában aludtál, a vasárnapot az egész családdal a börtönben töltötted, hogy apátokkal legyetek, és ott gyermeki tekinteted elképedve, megindultan, figyelmesen meredt rá a sok keserves életsorsra.

Ezért van tele minden regényed döbbenetes nyomorban tengődő szegényemberekkel. Gyári munkára vagy műhelybe összeszedett asszonyok és gyerekek, még hat éven aluliak is; semmiféle szakszervezet nem védelmezi őket; nincs biztosítás betegség és szerencsétlenségek ellen; éhbérért gürcölnek; napi tizenöt óráig is terjedő sivár, egyhangú munka láncolja a törékeny teremtéseket a hatalmas, lármás géphez, a fizikailag és erkölcsileg egészségtelen környezethez. Nem csoda, ha gyakran az ivásban keresnek feledést, vagy prostitúció árán kísérelik meg a kimenekülést.

Ezek felé az elnyomottak felé árad egész rokonszenved. Velük szemben állnak az elnyomók. Őket a düh és gúny szellemétől ihletett tollal bélyegzed meg, úgyhogy szinte bronzba tudod vésni torzalakjukat.

☆

Az egyik ilyen alak Scrooge, az uzsorás, „Karácsonyi ének”-ed főszereplője.

Két úr érkezik a dolgozószobájába, notesz és toll a kezükben, s ezzel fordulnak hozzá: „Karácsony van, uram, ezer meg ezer ember pedig segítséget lát!” Scrooge felelete: „Hát nincsenek börtönök? És a szegényházak sem működnek már?” „Vannak, működnek, de igen keveset tudnak tenni annak érdekében, hogy az emberek testét-lelkét karácsonyra fölvidítsák. Gondoltuk, hogy gyűjtést rendezünk, és ebből ennivalót, italt, tüzelőt juttatunk a szegényeknek. Mekkora összeggel írhatom be?” „Semekkorával. Hagyjanak békén. Én nem ünneplem a karácsonyt, és nem engedem meg magamnak azt a fényűzést, hogy semmittevőknek módot adjak a megünneplésére. Fizetem a szegényadót, ezzel megadom a segítségem a börtönöknek, a szegényházaknak; aki nyomorban van, oda fordulhat.” „Sokan nem tudnak odamenni, sokan pedig inkább a halált választanák.” „Ha inkább a halált választják, hát csak minél előbb, hadd csökkenjen a túlnépesedés. És bocsánat, de nekem mindehhez semmi közöm.”

Így írtad le Scrooge-t, az uzsorást, akit csak a pénz és az üzlet érdekel. De amikor „ikerszellemének”, elhunyt uzsorástársának, Marley-nak beszél az üzletről, a kísértet fájdalmasan jajgat: „Az üzlet! az ügyek! Bár az lett volna az ügyem, hogy emberséges legyek! Az általános jólét lett volna az ügyem; szeretet, könyörületesség és jóakarát, ez lett volna az ügyem! Miért is jártam embertársaim tömegében földre szegzett szemmel? miért nem emeltem tekintetemet soha arra az áldott csillagra, amely a napkeleti bölcseket egy kunyhóhoz vezérelte? Nem volt-e vajon annyi más szegényes viskó, ahová a fénye irányítottson?”

Mióta ezeket a szavakat 1843-ban leírtad, több mint 130 év telt el. Bizonyára kíváncsi vagy, vajon segítettek-e — és hogyan — a nyomornak és igazságtalanságnak azon az állapotán, amit kipellengéreztél.

Megmondom egyből. Angliában és az iparosodott Európában a munkások sokat javítottak helyzetükön. Számukban rejtett egyedüli erejük. És éltek ezzel.

A régi szocialista szónokok így beszéltek: „A teve áthaladt a sivatagon; patáival tapodta a homokszemeket, s gögös diadallal mondogatta: 'Összetaposlak, összetaposlak!'”

A homokszemecskék hagyták taposni magukat; de fölkelt a szél, a rettenetes számum. „Föl, föl, homokszemecskék — süvítette —, egyesüljetek, lássunk neki együtt; egyesült erővel megostorozzuk a bestiát, és eltemetjük homokhegyek alatt!”

A szakszervezetekben meg a szocializmus különféle fajtáiban a munkások külön-külön, szétszórt szemecskékből felhővé egyesültek.

Tagadhatatlan érdemük, hogy csaknem mindenütt fő hajtóerőként javították a munkások helyzetét.

A te idődtől mindmáig haladás tapasztalható, hódítások az anyagiak, a társadalombiztosítás, a kultúra területén. És ma a szakszervezetek útján a munkásoknak gyakran sikerül hallatni a hangjukat odafönn is, az államnak azon a magas szintjén, ahol valójában eldől a sorsuk. Mindezt súlyos áldozatok árán, ellenállás és akadályok legyőzésével tudták kivívni.

A saját jogaikat védelmező munkásösszefogást kezdetben illegálisnak nyilvánították, azután eltűrték, később jogilag is elismerték. Az állam először „rendőrállam” volt, a munkaszerződést mindenestül magánügynek minősítette, megtiltotta a kollektív szerződéseket; a munkaadó a kés nyelét markolta; féktelenül uralkodott a „szabadverseny”. „Két munkaadó fut egy munkás után? A munkás bére emelkedni fog. Két munkás húz kétfelé a gallérjánál fogva egy munkaadót? A bér csökken.” Ez a törvény – mondták –, és ez önműködően az erők egyensúlyára vezet! Ehelyett a kapitalizmus visszaéléseire vezetett, amely baljós rendszer volt, bizonyos esetekben ma is az.

És most? Jaj nekem! A te korodban a társadalmi igazságtalanságok egyirányúak voltak: a munkások emeltek vádat a munkaadók ellen. Ma mérhetetlen sokaság emel vádat: a mezőgazdasági munkások azon panaszkodnak, hogy sokkal rosszabb a helyzetük az iparban dolgozókéénál; itt Olaszországban dél az észak ellen; Afrikában, Ázsiában, Latin-Amerikában a „harmadik világ” népei a jóléti államok ellen.

De még ezekben az utóbbiakban is mennyi a nyomor, a bizonytalanság! Sok a munkanélküli vagy biztos munkahely nélküli ember; nem mindenütt kielégítő a balesetvédelem; gyakran érzik úgy a dolgozók, hogy csak a termelés eszközeiként, nem pedig főszereplőiként kezelik őket.

Ráadásul a féktelen jóléthajhászás, szükségtelen dolgok túlzott és örült igénybevétele többnyire áldozatul követelte a nélkülözhetetlen javakat: a tiszta levegőt és vizet, a csendet, a belső békét, a pihenést.

Azt hittük, az olajkutak feneketlenek, mint Szent Patrik kútja, – egyszerre csak észrevettük, hogy már-már a készletek végét járjuk. Bizakodtunk, hogy ha az olaj majd valamikor kimerül, számíthatunk az atomenergiára; de íme kiderül, hogy előállításra az emberre és környezetére káros rádióaktív hulladék veszélyével jár.

Nagy az aggodalom, sok a gond. Sokan már nemcsak a kapitalizmusban látják a megtámadni és eltemetni való bestiát, hanem az egész mai „rendszert” akarják fenekestül felforgatni. Mások szerint a felfordulás már el is kezdődött.

A mai szegény harmadik világ – mondják – rövidesen meggazdagodik, hála az olajkutaknak, amelyeket saját magának fog kiaknázni. A jóléti fogyasztó társadalomnak, ha csak cseppenként kapja az olajat, korlátoznia kell iparát, fogyasztását, így visszafejlődik.

A problémák, gondok, feszültségek ilyen sűrűjében még mindig érvényesek – kiszélesítve és alkalmazva – azok az elvek, amelyeket te, kedves Dickens, ha egy kicsit szentimentálisan is, de olyan melegen védelmeztél. Szeretet a szegény iránt: nem annyira egy-egy szegény, hanem a szegények iránt, akik, mikor háttérbe szorították őket – akár mint egyéneket, akár mint népeket –, osztályöntudatra ébredtek, és szövetkeznek egymás között. Krisztus példájára a keresztényeknek habozás nélkül őket kell őszintén és nyíltan előnyben részesíteniük.

Szolidaritás: egyetlen hajó vagyunk, tele népekkel; térben és szokásokban egyre közelebb egymáshoz, de erősen háborgó tengeren. Ha nem akarunk romlásba sodródni, a szabály a következő: mindenki egyért és egy mindenkiért; ragaszkodjunk ahhoz, ami egyesít, hagyjuk veszendőbe menni azt, ami elválaszt.

Bizalom Istenben: te, Marley szájába adva gondolatodat, azt kívántad, hogy a bölcsek csillaga a szegények kunyhóira szórja világosságát.

Ma az egész világ szegény kunyhó, amelynek igen-igen nagy szüksége van Istenre!

Mark Twainnek

HÁROM JÁNOS EGY SZEMÉLYBEN

Kedves Mark Twain!

Egyike volt serdülő korom legkedvesebb szerzőinek.

Még jól emlékszem a tréfás *Tom Sawyer kalandjai*-ra, amelyek voltaképpen saját gyerekkori kalandjai, kedves Twain. Százszor elmeséltem egy-egy szellemes mondását. Például a könyvek értékéről szólót. Egy fiatal lány kérdezte a véleményét erről. Azt felelte neki: Fölbecsülhetetlen az értékük, de különböző. Egy bőrkötésű könyv remekül alkalmas borotvafénésre; egy tömören fogalmazott kis könyv – a franciák értenek ehhez – kitűnő alátét egy asztalka rövidebb lábának; egy vastag szótár nagyszerű lövedék, ha kandúrokra célzunk; végül pedig egy atlasz jókora lapjaival pompásan megfelel az ablaküveg beragasztására.

A tanítványaim lázba jöttek, mikor bejelentettem: most megint Mark Twaintól mondok el valamit. De félek, egyházmegyéim hívei megbotránkoznak: „Egy püspök, aki Mark Twaint idézi!” Talán előbb meg kellene magyarázni nekik, hogy amint különbözők a könyvek, éppen úgy különbözők a püspökök is. Egyesek magas színvonalú pásztorlevelekkel szárnyalnak, mint a sas; mások fülemüle módjára énekliek csodálatosan az Úr dicséretét; ismét mások szegény ökörszemek az egyház fájának legszélső ágán, és csak csipogva próbálnak elmondani hatalmas témákról néhány gondolatot.

Én, kedves Twain, az utolsó csoportba tartozom. Ezért bátorságot veszek magamnak, hogy elmondjam egyik észrevételedet: „Az ember bonyolultabb, mint amilyennek látszik: minden felnőtten nem egy, hanem három különböző ember rejlik.” „Hogy-hogy?” — kérdezték. Mire te: „Vegyetek például egy akármilyen Jánost. Ott van benne az Első János, vagyis az, akinek hiszi magát; ott a Második János: akinek a többiek gondolják; és végül a Harmadik János: aki a valóságban.”

Mennyi igazság rejlik a tréfádban, Twain! Íme például az *Első János*. Ha meghozzák a csoportképet, amelyen rajta vagyunk, ugyan melyik az a rokonszenves, vonzó arc, amit hozzáfogunk keresni? Sajnálattal állapítom meg: bizony a mienk. Mert édes magunk iránt hártatlan a jóakaratumk, és magunkat jobban szeretjük másoknál. Mivel pedig ilyen jóakarói vagyunk magunknak, hajlamosak vagyunk megnagyítani érdemeinket és kisebbiteni hibáinkat. Más mértékkel mérünk a felebarátnak, mint önmagunknak. Fölfújtt érdemek? Leírja őket Trilussa kollégád:*)

A kérédekés apró csigája
Egy obeliszkre mászott egyszer éppen,
S nyálas nyomát szemlélve így szólt: Értem,
Nyomot hagyok majd a történelemben.

Hát ilyenek vagyunk, kedves Twain: elég egy kis nyálas nyom, ha a mienk és mert a mienk, máris fejünkbe száll a dicsőség, és fenn hordjuk az orrunkat!

Hibáink kicsinyítése? „Néhanapján felhajtok egy-egy pohárkával” — mondja emberünk. A többiek viszont biztosítanak, hogy iszik, mint a kefekötő, mindig száraz a torka, Szent Bibiana**) ájtatos híve, a keze folyvást útban a szája felé. Vagy egy asszonyság: „Kicsit ideges

*) Római satírákölthő (1871–1950), igazi neve Carlo Alberto Salustri.

**) Római vértanú lány. Itt azonban a név szójátékként szerepel: lat. bibo, bibere: inni.

vagyok, néha hatással van rám valami.” Köszönöm szépen azt a „hatást”! Ismerősei szerint morcos, házsártos, bosszúálló, lehetetlen természetű hárpia!

Homérosz istenei felhőbe burkolva járák a világot, amely elrejtí őket mindenki szeme elől. Minket olyan felhő burkol be, amelytől saját magunkat nem látjuk.

Szalézi Ferenc – püspök, mint én, és humorista, mint te – ezt írta: „Felebarátunknak csekélységeket is felrovunk, saját magunkat nagy dolgokban is kimentjük. Minél drágábban akarunk eladni, de minél olcsóbban venni. Mások esetében igazságot kívánunk, magunknak irgalmat. Azt akarjuk, hogy szavainkat jóra értelmezzék, de mi nyomban felhúzzuk az orrunkat mások szavaira. Ha egy alárendeltünk nem elég udvarias irántunk, akkor minden rossz, amit csinál; ha viszont rokonszenves valaki, nem hibáztatjuk, akármit csinál. Saját jogainkat könyörtelenül megköveteljük, mások azonban csak módjával követeljük a magukét... Amit mi teszünk másokért, mindig soknak tartjuk, amit mások miértünk, semminek tekintjük.”

Első Jánosról elég ennyi. Térjünk át *Második Jánosra*. Azt hiszem, kedves Twain, itt két eset lehetséges: János szeretné, hogy az emberek tiszteljék, vagy bántja, hogy észre sem veszik és lenézik. Nincs ebben semmi rossz; csak igyekezzék egyik irányban sem túlozni. „Jaj nektek – mondta az Úr –, akik szeretitek az első székeket a zsinagógákban és az üdvözléseket a tereken... minden tettetek az vezeti, hogy lássák az emberek.” Ma azt mondaná: akik a ranglétrán és a jó állásokba könyökléssel, engedmények, megalkuvások árán kapaszkodtok feljebb, akik mindenáron újságba akarjátok tetetni magatokat.

De miért „jaj nektek”? Amikor 1938-ban Hitler Firenzén ment át, a várost elborították a horogkeresztek és a hozsannázó feliratok. Bargellini így szólt Dalla Costához: „Látja, Eminenciád? Látja?” „Ne féljen! – felelte a bíboros. – Sorsát megírták már a 37. zsoltárban:

Ujjongását én a gonosznak láttam,
magasra nőtt, mint libanoni pálma:
de eltűnt, nem maradt nyoma,
mikor kerestem, nem találtam.

(Farkasfalvy Dénes ford.)

Olykor a „jaj” nem isteni büntetést, csak emberi fölsülést jelent. Úgy járhat az illető, mint a szamár, amelyik beborította magát az oroszlán bőrével. Mindenki csodálta: „Milyen hatalmas oroszlán!” Ember, állat menekült előle. De szél támadt, a bőr föllebent, és mindenki meglátta a szamarat. Akkor dühösen odaszaladtak, és jól elpáholták.

Shaw is megmondta már: „Milyen komikus az igazság!” Tudniillik mosolyoghatnánk támad, mikor megtudjuk, milyen kevés rejlik bizonyos címek, bizonyos hírességek mögött!

És ha az ellenkezője történik? Ha az emberek rosszra gondolnak ott, ahol jó van? Akkor Krisztusnak egy másik szava siet segítségünkre: „Eljött János, sem nem evett, sem nem ivott, s azt mondták: Ördöge van. Eljött az Emberfia, eszik és iszik, s azt mondjátok: Nézzétek, a falánk és iszákos ember, a vámosok és bűnösök barátja.” Még Krisztus sem tudott mindenkit kielégíteni. Hát ne vegyük túlságosan szívűnkre, ha mi sem.

Harmadik János szakács volt. Ezt nem te mondod el, kedves Twain, hanem Tolsztoj. A konyha küszöbén ott heverték a kutyák. János levágott egy borjút, és a beleit kidobta az udvarba. A kutyák elkapták, befalták, és azt mondták: „Derék szakács, jól főz.” Egy idő múlva János borsót meg hagymát tisztított, és a héjakat megint az udvarba dobta. A kutyák rávetették magukat, de elfintorították a pofájukat: „A szakács elromlott, már semmit sem ér.” Jánost azonban hidegen hagyta ez az ítélet. Azt mondta: „A gazdának kell megennie és megdicsérnie az ebédemet, nem a kutyáknak. Nekem elég, ha a gazdám becsül.”

Brávó Tolsztojnak is! De én most azt kérdezem magamtól: Milyen az Úrnak az Ízlése? Mi tetszik neki bennünk? Egy nap, mikor hirdette az ígét, valaki azt mondta neki: „Anyád és testvéreid kinn állnak és beszélni kívánnak veled.” Ő kinyújtotta kezét tanítványai felé, és így felelt: „Íme anyám és testvéreim. Mert aki megteszi mennyei Atyám akaratát, az nekem testvérem, nővérem és anyám.”

Az tetszik tehát neki, aki megteszi akaratát. Tetszik neki, ha imádságban kérjük, de nagyon nem tetszik, ha az imádság ürüggyé válik, hogy megkíméljük magunkat a jótettek fáradságától. „Miért mondjátok: Uram, Uram, de nem teszitek meg, amit mondok?” Tegyük meg, amit mond!

Ez a következtetés talán erkölcsi intelemnek látszik. Te, a humorista, nem vontál volna le ilyet. De nekem, a püspöknek le kell vonnom, és azt ajánlom híveimnek: Ha véletlenül rágondoltok a három Jánosra, a három Jakabra, a három Franciskára, aki mindegyikünkben ott van, akkor különösen a harmadikra figyeljetek: arra, amelyik az Istennek tetszik!

SZÉPNEK LENNI SOK BUTA CICOMA NÉLKÜL

Császári és királyi Fölség!

Csak könyvekből van szerencsém ismerni. Mint a „felvilágosodás századának” tipikus uralkodója, fölséged is atyáian kormányzott; minden országa „anyjának” nevezte magát. De úgy látszik, leginkább az feküdt a szívéen, hogy lakóik engedelmes alattvalói legyenek a császárnőnek.

Nem csoda: még egy királynőtől sem lehet megkövetelni, hogy prófétai módon megelőzze korát. Végre is a korszak uralkodói közt talán még fölséged a legtűrhetőbb jelenség; vezényli az állam zenekarát, de nem akar egyszerre minden hangszeren játszani!

Még jobban betöltötte feladatát mint feleség és anya. Férjét szerette, és halála után őszintén megsiratta (pedig tudta, hogy többször is megcsalta!) Alattvalói „üvegfalakon át” nézhették uralkodónőjük feddhetetlen erkölceit. Tizenhat gyermeket hozott világra; köztük híressé vált II. József, akit a közeli porosz király „sekrestyéskirálynak” hívott, és a boldogtalan Mária Antoinette, Franciaország trónörökös-nője, majd királynője.

Neki írt, máig fennmaradt leveleiben finom asszonyi és anyai érzéssel beszél az öltözködésről.

Párizsban azt rebesgetik, hogy a trónörökös nő elhanyagolja az eleganciát. Fölséged megtudja ezt Bécsben, azonnal tollat ragad, és megint: „Azt mondják nekem, hogy rosszul öltözködsz, és udvarhölgyeid nem mernek figyelmeztetni rá.”

Mikor Mária Antoinette királynő lesz, az ellenkező végletbe esik. Elküldi anyjának egy arcképét, a fején gyümölcsökből, virágokból, tollakból és jó tíz méter ruhaanyagból alkotott óriási katafalkkal. A válasz egy újabb levélben: „Egy nagy nemzet uralkodójának nézetem szerint nem így kell öltözködnie. Követni kell a divatot, de nem mód nélkül. Egy bájos királynő fejére minek ez a sok buta cicoma!”

Bölcs elv: a nő szépsége sok buta cicoma nélkül is érvényesül.

Hiszi-e, fölség, hogy van egy püspök kollégám, aki még ennél is megértőbbnek látszik? Szalézi Szent Ferenc csupa mosolygós elnézés a leküzdhetetlen kis emberi gyöngék iránt, amelyek különösen a nőket arra készítetik, hogy folyton válogassák és váltogassák díszeket, frizurájukat, ruháikat. Főleg a fiatal lányok kacér eleganciája tekintetében nagylelkű. „Velük született szükségletük – írja –, hogy másoknak

tessenek.“ És így folytatja: „Nekik szabad azt kívánniok, hogy sokak tetszését kíváltsák, ha csakis azzal a szándékkal teszik, hogy egyet közülük megkaparintsanak házastársul.”

Püspök létére neki jut a feladat, hogy mérsékelje Chantal bárónő buzgóságát, aki túlságosan szigorú őre lányai öltözködésének. Azt írja neki: „Mit akar? a lányoknak csinoskáknak kell lenni.” De ha szükséges, szelíd szemrehányást is tud tenni a rokonságabeli lányoknak kisebbfajta (akkoriban kicsinyek voltak!) merészségeik miatt. Mikor egy napon Francesca de Rabutin kicsit túlságosan mély kíválgással jelenik meg előtte, mosolyogva néhány gombostűt kínál föl neki!

Ugyanaz a mérséklet jellemzi a férfi és a női divat terén is. Charmois asszony fia, egy fiatalember, kényelmetlenül érzi magát, mert minden barátja „sokkal szebb, mint ő”, vagyis jobban öltözködik nála. Ez nincs rendjén, írja a szent, mert „ha egyszer a világban élünk, a világ törvényeit kell követnünk mindabban, ami nem bűn.” Le Blanc de Mions asszonynak viszont skrupulusa van: mint vallásos nő, bepúderezheti-e a haját az akkori divat szerint? „Uram Isten – feleli Ferenc – púderozza csak be *hardiment* (merészen, kiadósan); a fácánok is fényesítik a tollukat!”

Szalézi Szent Ferenc azt gondolta, mikor így írt, hogy értelmes keresztény tanácsokat ad, meghagyva a vallásos életben minden rózsát, persze töviseivel együtt. De megjárta, Fölség. A nagy Bossuet azt írta róla: ezzel nem csinált mást, mint „párnákat rakott a bűnösök könyöke alá.” Egy barát meg éppenséggel a szószékről kelt ki a „Bevezetés a lelkiéletbe” (a Filótea) ellen, ahol a szent az említett eszméket kifejtette. Prédikációja végén nagy pompával égő gyertyát hozatott, kihúzta a csuhája ujjából a könyvet és meggyújtotta, hamuját pedig szétszórta a négy égtáj irányába.

Fölség, félreértés ne essék: én nem vagyok a barát pártján! Hanem Fölségedén és Szalézi Ferencén, azon a mérsékelt és helyes állásponton, amely megért és bátorít minden egészségesen szépet, a divat terén is.

De Fölségeddel tartok abban is, hogy elítélem a buta cicomákat. És mennyi és miféle ilyen bolondság dívik napjainkban! Az öltözködésben és mindabban, ami szükségképpen összefügg vele: kiadások, viselkedésmód, szórakozás! Nem is beszélve a strandról és arról, ahogy egyesek látogatják.

Az Őn Mária Antoinette-je tíz méter vásznat hordott a fején, további nagyszámú méter ment rá a ruhára és uszályra. Ma fordítva: egyes

nőkön szinte semmi sincsen, úgy járkálnak mindenütt, sőt még a templomba is bemerészkednek.

Fölséged udvarában Pietro Metastasio*), a parókás lovagok és púderezett hölgyek közt forgolódva, melodramákat alkotott. Egyikben így ír:

Olyan a szeretők hűsége,
akár a főnix Arabhonban.
Mindenki állítja: van, van,
de senki se tudja, hol.

Ez volt a legtöbb, amit az érzelmekről le mert írni. Ma az emberek mindent mernek: ruházkodásban, éneken, írásban, fényképezésben, látványosságokban, viselkedésben.

Fölséged idejében itt Velencében így beszélt Goldoni vígjátékának, az „I Rusteghi”-nek Margitja: „Anyám elvitt az operába vagy egy vígjátékba, emeleti zártszéket vett, jó helyet jó pénzen. Gondja volt rá, hogy oda menjen, ahol tudta, hogy jó vígjátékokat adnak, olyat, ahová a lányait elviheti. Ő is velünk jött, és jót szórakoztunk. Elmentünk néha a vigadóba, olykor a Listonra, néha-néha a Piazzettára a jövődömondókhoz, a bábszínházba és egy párszor a bódékhoz. Aztán meg otthon ültünk, mert mindig megvolt a társaságunk. Jöttek a rokonok, jöttek a barátok, egy-egy fiatalember is; de úgy, hogy nem lett belőle veszedelem.”

Most? Van jó családból való lány, aki napokon át távol marad hazulról. Hol jár? A fiújával, egyedül az autón, egyedül a szállodában, egyedül a nagyvilág utain.

Néha az is előfordul, hogy valaki báli meghívót kap, rajta ott a jel: „Sbi” (senza bagagli incombranti: alkalmatlan poggyász — értsd: szü-lők! nélkül).

Az is olvasható az újságban, hogy egyes cégek alkalmazottai jóval lassabb tempóban és gyengébb minőséggel termelnek, mert túl hosszú „meditációkba” merülnek munkatársnőik liliputi szoknyáiról ill. nadrágjairól. Vagy azt olvassuk, hogy egy kormány a közúti balesetek növekedésének megakadályozására feliratokkal figyelmezteti az autóvezetőket: vezetés közben ne felejtsek rajta a szemüket a szélvédőn meg az ablakon át a miniszoknyás lányokon.

Fölséged helyesen írta: nem kell sok a nőnek, hogy másoknak tetszeni tudjon. Csak az a kérdés, kinek akar tetszeni és mi célból. Mindenkinek? Magában véve ez sem rossz; de rossz lehet egy *bizonyos módon* tetszeni akarni. Mégis úgy gondolom: egy nő elsősor-

*) Eredeti nevén Trapassi, rokokó költő (1698–1782). Nápolyban, majd mint udvari költő Bécsben élt. Főleg antik témákat dolgozott fel.

ban a szüleinek, fivéreinek, nővéreinek és mindenekfölött a leendő férjének igyekezzék tetszeni: annak a férfinak, aki feleségül választja, és gyermekeinek apja lesz.

Ők pedig mindnyájan azt akarják, hogy a nő ugyan legyen elegáns és szép, de szerény keretek között; a szerénység még szebbé és erkölcsileg üdévé teszi.

Bocsánat, Fölség, hogy ilyen bizalmasan kiöntöttem a szívem, hiszen tudom, hogy helyesli ezeket az eszméket. Értsük meg egymást: ma sincs hiány olyan nőkben, akik értékelik őket. De vannak, akik ósdinak és elavultnak tartják. Fölséged azonban tudja, hogy múlhatatlanok és mindig frissek, mert Isten gondolatát tükrözik. Ő íratta le Szent Pállal: „Az asszonyok tisztességes ruhát viseljenek, szemérme-sen és szerényen ékesítsék magukat“!

Charles Péguynek

ISTEN CSODÁLATÁNAK TÁRGYAI VAGYUNK

Kedves Péguy!

Mindig tetszett nekem lelkesedésed, lélekébresztő és vezérlő szenvedélyed. Kevésbé egyes irodalmi bombasztjaid, amelyek hol keserűek, hol irónikusak, hol túl szenvedélyesen csatázol bennük korod tévelygő embereivel.

Vallásos műveidben van néhány költőileg (nem mondom, hogy teológiai) szerencsés hely. Például ahol Istent szólaltatod meg a reményről:

A hiten nem csodálkozom.

Nem is csodálatos.

Úgy tündöklöm teremtésemben,
hogy ezeknek a szegény embereknek vakoknak kellene lenniök
hogy meg ne lássanak.

A szereteten, mondja Isten, nem csodálkozom.

Nem is csodálatos.

Ezek a szegény teremtmények olyan szerencsétlenek, hogy hacsak
nincs valakinek a szíve kőből, lehetetlen nem szeretnie egyik-
nek a másikat.

De a reményen, mondja Isten, azon csodálkozom.

(Rónay György fordítása)

Egyértek veled, kedves Péguy: a reménység csodálatba ejt. Egyetértek Dantéval, hogy a remény *biztos várakozás*. Egyetértek azzal is, amit a Biblia beszél el a reménykedőkről.

Ábrahám igazán nem tudta, miért rendelkezett úgy Isten, hogy ölje meg egyetlen fiát; nem tudta elképzelni, honnét származhatna Izsák halála után a megígért nagyszámú utód; de biztonsággal várt.

Dávid Góliát felé haladva nagyon jól tudta, hogy őt kődarab még a leggyakorlottabb parittyázó kezében is túlságosan kevés egy vasba öltözött óriással szemben. De biztonsággal várt, és megfenyegette a páncélos kolosszust: „Istentől jövök. Hamarosan elválasztom a fejedet a törzsedtől!”

Ha a zsolttárossal imádkozom, akkor, kedves Péguy, én is úgy érzem, hogy biztonsággal váró ember lesz belőlem:

Az Úr világosságom, üdvösségem.

Kitől kell félnem?

Az Úr bástyája életemnek.

Kitől remegjek?

... Rohanjon rám egész sereg,

szívem meg nem remeg.

Vonuljanak fel ellenem hadak,

bizalmam megmarad.

(Farkasfalvy Dénes ford.)

☆

Mekkora hibába esnek, Péguy, akik nem remélnek! Júdás roppant ostobaságot csinált azon a napon, amikor harminc ezüstért eladta Krisztust; de még sokkal nagyobb, amikor azt gondolta, hogy bűne megbocsáthatatlanul nagy. Egyetlen bűn sem túl nagy: a véges nyomorúságot, bármekkora is, mindig be tudja takarni a végtelen irgalom.

És soha sincs túl késő: Isten neve nemcsak Atya, hanem a tékozló fiú Atyja, aki már messziről észrevesz, ellágyul, elének fut, nyakunkba borul, és gyöngéden megcsókol.

Nem kell elrémítenie bennünket, ha talán viharos a múltunk. Az elmúlt gonosz viharok jóra fordulnak a jelenben, ha arra ösztönöznek, hogy orvosoljuk a dolgot, hogy változzunk meg. Hibáink ékszerré válnak, ha Istennek adjuk őket, hogy megszerezzük neki a megbocsátás vigaszát.

Az Evangélium négy nőt említ meg Jézus ősei között, s hármuk egyáltalán nem valami példás életű: Ráháb kurtizán volt, Támár az apósától, Júdától szülte Fáresz nevű fiát, Batseba pedig házasságot tört Dáviddal. Az alázat misztériuma, hogy Krisztus elfogadta ezeket a rokonokat családfájába. De azt hiszem, eszköz is Isten kezében, hogy biztosítson: szent lehet belőletek, akármilyen is a családotok története, örökölt vérmérsékletetek és véretek, elmúlt életek!

De azért, kedves Péguy, helytelen lenne várni, állandóan halogatni. Aki a „majd” útjára tér, az a „soha” utcájába lyukad ki. Ismerek valakit, aki mintha örökös „várótermet” csinálna az életéből. A vonatok érkeznek és indulnak, de ő azt mondja: „Majd máskor utazom! Majd az életem végén meggyónok!” Visconti-Venosta mondja a „vitéz Anzelm”-ről:

Múlik egy nap, másik is véget ér,
de vitéz Anzelm vissza sose tér.

Itt fordított az eset: Anzelm *sohasem indul útnak*.

Nem kockázat nélküli dolog ez. Tegyük föl, kedves Péguy, hogy az ellenség megtámadja Olaszországot, rombolva, öldökölve halad előre. Mindenki menekül, megrohanják a repülőket, az autókat, a vonatokat. „Gyere! — kiáltok oda Anzelmnak —, van még egy hely a vonaton, szállj be rögtön!” Mire ő: „Dehát biztos, hogy az ellenség kinyír, ha itt maradok?” „Biztosnak nem biztos, lehet, hogy megkímélnék, az is lehet, hogy mielőtt ideérnek, még egy másik vonat is indul. De ezek távoli lehetőségek, és az életünkről van szó. Megbocsáthatatlan oktalanság várni!”

„Nem térhetek meg később is?” „Bizonyára, — de talán nehezebb lesz, mint most: az ismételt bűnök szokássá, bilincssé válnak, nehezebb szétszakítani. Hát kérlek, rajta, most mindjárt!”

☆

Te jól tudod, Péguy: várakozásunk Isten jóságán alapul, amely különösen Krisztus viselkedéséből sugárzik; nem hiába hívja az Evangélium „a bűnösök barátjának.” Tudjuk, meddig megy ez a barátság: ha egy bárány elvész, az Úr keresésére indul, míg meg nem találja; mikor pedig megtalálja, nagy örömmel veszi vállára, hazaviszi, és fűnek-fának elmondja. „Nagyobb öröm lesz a mennyek országában egy megtérő bűnösön, mint kilencvenkilenc igazon, akinek nincs szüksége rá, hogy megtérjen.”

A szamaritánus nő, a házasságtörő asszony, Zakeus, a jobb lator, az inaszakadt és mi magunk: mindnyájunkat így keresett, így talált meg, így bánt velünk. És ez a másik csodálatos dolog!

☆

De van még egy: a *jövendő dicsőség biztos várása*, ahogy szintén Dante mondja. Csodálatba ejt, hogyan szerepelhet a „biztonság” a „jövendő”, a ködös messzeség mellett. Pedig, Péguy, ilyen helyzetben vagyunk mi reménykedők.

Ábrahám nyomdokain találjuk magunkat, aki engedelmeskedett a termékeny, dús országot ígérő Istennek, és „elindult anélkül, hogy tudta volna, hová megy”, mégis teljes biztonsággal, Istenre hagyat-

kozva. Abban az állapotban élünk, amit János evangélista így ír le: „Már most Isten gyermekei vagyunk, de még nem nyilvánvaló, hogy mik leszünk.” Mint Manzoni *Napoleonja**), „elindultunk a reménység virágos ösvényein“, bár nem sokat tudunk arról a vidékről, ahová az ösvények torkollanak.

Ismerjük-e legalább valamelyest? Vagy félrebeszéli Dante, amikor úgy próbálta leírni, mint világosságot, szeretetet és örvendezést? „Értelmi világosságnak” mondja, mert értelmünk odafönn egészen tisztán látja majd azt, amit idelenn alig hogy megsejtett: Istent. „Az igazi jó szeretetének“, mert az idelenn szeretett javak csak egy-egy jó, a jó kis cseppjei, morzsái, töredékei, Isten pedig a Jóság. „Minden édességet meghaladó örvendezésnek“, mert össze sem lehet hasonlítani e világ édességével.

Egyetért ebben Ágoston, mikor Istent „mindig régi és mindig új szépség”-nek nevezi. Egyetért Manzoni: odafönn „az elmúlt dicsőség csend és sötétség.” Egyetért Izaiás a híres párbeszédben: „Kiált! – Mit kiáltok? – Kiáltok: Minden test olyan, mint a fű, és minden dicsősége mint a mező virága. Kiszárad a fű, elhervad a virág!”

Ezekkel a nagyokkal mi is egyetértünk, kedves PéGuy. Valaki talán azt mondja, hogy „elidegenedettek“, költői képzelődők vagyunk, nem pedig gyakorlati emberek? Azt feleljük: A reménység gyermekei vagyunk, Isten csodálatának tárgya!

Szent Bernát clairvaux-i apátnak

HA KORMÁNYZOL, OKOS LÉGY

A clairvaux-i Apátnak.

Atyaságod nagy szerzetes volt és – egészen eredeti módon – nagy államférfi. Volt pillanat, amikor Clairvaux fontosabb szerepet töltött be Rómánál: császárok, pápák, királyok, hűbérurak és hűbéresek fordultak oda. Keresztes hadjáratot is vezetett: ma ez igen vitatott dolog, de akkor beleillett a kor képébe.

Viszont prófétai módon ellene fordult kora antiszemitizmusának, bátran védelmezve a zsidókat. Minden köntörfalazás nélkül! A pápának így írt: „Nem féltetek kardtól, méregtől, csak az uralkodói gőgtől.”

*) Alessandro Manzoni (1785–1873) híres olasz író és költő, a legnépszerűbb olasz regény, a *Jegyesek* (I Promessi Sposi) írója. Itt őt nagy történelmi ódájának egyikéről van szó.

És a francia királynak, aki „helytartóvá“, vagyis fővezérré tett egy apátot: „És most mi lesz? Az új helytartó sisakkal, páncélban, vas lábvértben fog misét mondani, vagy pedig karingben és stórával vezeti a csapatokat?“

Mások kardcsapásokkal vezérelték a középkorban Európát. Atyaságod a tollával: mindenfelé szétküldött levelekkel, amelyek sajnos csak részben maradtak ránk, körülbelül ötszáz.

Leginkább aszketikus témákkal foglalkoznak. De van egy, a gyűjtemény 24. levele, amely a kormányzásról vallott keresztény felfogásának velejét tartalmazza, és egy rendkívüli helyzetben klasszikus szöveg lett belőle.

Egy konklávé történt. A bíborosok bizonytalanul ingadoztak három jelölt között: egyik életszentségével vált ki, a második nagy műveltségével, a harmadik gyakorlati érzékével.

A határozatlanságnak az egyik bíboros éppen azzal vetett véget, hogy ezt a levelet idézte. „Nincs értelme tovább habozni – mondta –, a Mézajkú Doktor*) már figyelembe vette esetünket a 24. levélben. Elég ezt alkalmazni, és minden símán megy majd, mint az olaj. Az első jelölt szent? Hát *oret pro nobis*, imádkozzék értünk, mondjon el néhány Miatyánkot szegény bűnös lelkünkért. A második tudós? Nagyszerű, hát *doceat nos*, tanítson, írjon néhány tudós könyvet. A harmadik okos? *Iste regat nos*, ő kormányozzon minket, ő legyen a pápa.“

Mindezt tekintetbe véve, kedves Apát Atya, miért ne folytatná régi mesterségét, miért ne tenné meg nekem, szegény püspöknek és a többi közszolgálatban álló, sokféle nehézséggel küszködő kereszténynek azt a szívességet, hogy hasznos tanácsokkal lát el bennünket? Egy monasztikus szerzetes**) hangja, amely a középkor mélyéről zeng bele a modern élet bonyolult gépezetébe! Alkalom a jótéteményre. Kérem, használja ki, Apát Atya!

Híve
Albino Luciani

A velencei pátriárkának.

Elfogadom az ajánlatot. Azzal kezdem, hogy megfordítom saját mondásomat.

*) Bernát, akit egyházdoktorrá avattak, szép stílusa miatt kapta ezt a melléknevet.

**) A bencés szerzetcsalád összefoglaló neve kolostorai (monasterium) után.

„Ha okos, kormányozzon!” — írtam akkor. „Ha kormányoz, legyen okos!” — írom most. Vagyis jól véssen a fejébe néhány sarkalatos elvet, és tudja alkalmazni őket az élet különböző körülményeire.

Milyen elveket? Kapásból megnevezek néhányat. Egy látszólagos, akár zajos siker is igazából sikertelenség, ha úgy érték el, hogy lábbal tiporták az igazságot, az igazságosságot, a szeretetet. Aki följebb áll, a lejjebb levők szolgálatára való; ahány úr, annyi szolga. Minél nagyobb a felelősség, annál jobban kell Isten segítségére. A ti Metastasiótok is azt mondja:

Hogy nagy dolgokat vigyünk végbe,
Jó az ügyesség és az ész is drága,
De ész, ügyesség mindhiába,
Mikor nem barátunk az ég.

De a nagy elvek behatolnak az ember életébe, az emberek pedig olyanok, mint a fa levelei: mind hasonlók egymáshoz, egyik sem teljesen ugyanolyan, mint a másik. Különböző a műveltségük, vérmérsékletük, körülményeik, lelkiállapotuk.

Jól szemmel kell hát tartani a körülményeket, a lelki adottságokat: ha változnak, nektek is meg kell változtatnotok — nem az elveket, hanem alkalmazásukat a pillanatnyi valósághoz. Krisztus egy alkalommal megfutott a tömeg elől, amely jött, hogy „magával vigye és erőszakkal királlyá tegye.” Viszont szenvedése előtt, változott körülmények között, ő maga készítette elő jeruzsálemi bevonulásának szerény diadalmenetét.

De nem mondom okosságnak a túlságosan fesztelen változtatást. A helyes adagolás és alkalmazás jó taktikája nem azonos az opportunizmussal, a hízélgéssel, nem annyit jelent, hogy hátat fordítsunk valakinek, ha befellegzett neki, hogy zsonglőrökadjünk a saját lelkünkkel és elveinkkel. Megbukik a miniszter, leszerepel a polgármester: máris légüres tér támad körülötte! És hányszor látni köpönyegforgatást!

Hadd idézem a hivatalos francia újság, a *Moniteur* időben ugyan távoli, de klasszikus esetét. 1815-ben a következőképpen adta tudtul olvasóinak Napoleon sorsának változó alakulását: — A *gazember* megszökött Elba szigetéről. — A *bitorló* Grenoble-ba érkezett. — *Napoleon* bevonul Lyonba. — A Császár ma este Párizsba ér! — Igazán fesztelen „crescendo”! Be ne dőlünk annak, hogy ez okosság! Mint ahogy nem okos az olyan ember magatartása sem, aki makacsul szemet huny a kézzelfogható tények előtt, s így túlságos merevségbe és integrizmusba esik, királyhűbb a királynál, pápább a pápánál.

Megtörténik ilyesmi is. Van, aki megszállottja egy eszmének, elássa és őrizgeti, féltékenyen védelmezi egész életén át, anélkül, hogy újból

megvizsgálná és megállapítaná: mi lett belőle az események és változások annyi esője, szele és vihara után.

Az oktalanság veszélye fenyegeti azokat is, akik a sztratoszférában utazgatnak: teleszívják magukat elvont könyvtudománnyal, és egy pillanatra sem tudnak elszakadni attól, ami írva van. Igazi Azzecca-garbugli-k*), állandó elemzők, szörszállhasogatók, nem nyugszanak, míg nem találnak egy hajszálat, hogy négyfelé hasítsák.

Az élet egész más. Lord Palmerston**) helyesen jegyezte meg, hogy csontból való papírvágó késsel sokkal jobban fel tudja vágni a könyvet, mint éles borotvával. Clémenceau, a „Tigris“****) ugyanezen a véleményen volt, amikor ilyen ítéletet mondott kabinetjének két miniszteréről: Poincaré mindent tud, de semmit sem ért meg! Briand semmit sem tud, de mindent megért!

Azt ajánlanám: igyekezzetek tudni is, megérteni is. Mint az előbb mondtam: legyenek elveitek és alkalmazzátok őket a valóságra! Ez az okosság kezdete!

Híve
Clairvaux-i Bernát

☆

A clairvaux-i apátnak.

Köszönöm levelét. Különösen értékelem azt az ösztönzést, hogy veszünk számot a mindenkori helyzettel, vizsgáljuk meg mindig újra, ne hagyjuk annyiban a dolgot, lássunk neki a szükséges reformoknak. Áll ez az Egyházra, áll az államra és a városra, községre is.

Egy polgármester ezzel jött hozzám: Tudja, mi történt? Egy frissen kinevezett tanácstag észreveszi, hogy egy őr mindennap ott áll a városi park néhány széke mellett. Micsoda pazarlás! gondolja. Még ha az Olasz Bankot kellene megvédeni, — de egy tucat vacak székért? Végére akar járni a dolognak, és — mire jön rá? Évekkel azelőtt újrafestették a kerti székeket. Hogy a friss festék ne okozzon bajt senkinek, őröt rendeltek oda. Azután elfelejtették visszavonni a rendelkezést. A festék megszáradt, az őr pedig ott maradt, őrizni a ... semmit!

*) Manzoni Jegyesek c. regényének komikus és opportunista ügyvédalakja, „a veszett ügyek doktora“.

**) Angol államférfi (1784–1865), külügyminiszter, majd miniszterelnök. 35 éven át irányította az angol külpolitikát.

***) Francia államférfi (1841–1929), miniszterelnök, a radikális párt egyik megalapítója és vezetője, a revánspolitika fő képviselője. Ügyes és kíméletlen politikájáról kapta melléknevét.

Visszatérve a vezető ember okosságára: nem találja, Apát atya, hogy dinamikusnak kell lennie? Platón az okosságot az erények kocsisának nevezte. A kocsis igyekszik lehetőleg úgy célhoz érni, hogy kíméli a lovat; de ha kell, bizony előveszi az ostort és agyonhajsolja a lovat, hogy elérje célját, és időben érje el. Más szóval: nem szeretném, ha összetévesztenék az okosságot a tétlenséggel, a lustasággal, az álomszuszéksággal, a passzivitással. Kizárja ugyan a vakbuzgóságot és a vakmerőséget, de megkívánja a nyílt, határozott, merész cselekvést, ha szükség van rá. Egyszer fékez, másszor hajt; majd erőm kímélésére ösztökél, majd minden erőm bevetésére; van, hogy elfojtja a szót, a reményt, a dühöt; máskor, ha jó ok van rá, hagyja kitörni.

Azokban az években, amikor Romagnában Cavour*) ügynökei dolgoztak, a vígjátékíró Paolo Ferrari eljött hozzá Torinóba, és ezt mondta: „Gróf, odalenn nem tudjuk már, kinek higgyünk. Buoncompagni okosságot prédikál, La Farina merészséget. A kettő közül melyik tolmácsolja az ön gondolatait, tehát ki az igazi küldötte?” — Mind a ketten — válaszolta Cavour —, mert okos merészségre és merész okosságra van szükség!

További részleteket várva

híve
Albino Luciani

A velencei pátriárkának.

Némi fenntartással élek ugyan Cavour feleletének komolyságát illetően, de helyesnek találom, hogy az okosság dinamikus legyen, vagyis cselekvésre késztesse. Nézetem szerint azonban három szakaszt kell figyelembe venni: a megfontolást, a döntést és a kivitelezést.

Megfontolni valamit annyit jelent, hogy keressük a célra vezető eszközöket. Ez gondolkodással, tanácskéréssel, figyelmes vizsgálódással történik. XI. Pius gyakran mondta: „Hagyjatok előbb gondolkodni.” A Biblia int: „Fiacskám, ne tégy semmit meggondolatlanul.” A népi közmondások színesen fejezik ki mindezt: „Több szem többet lát.” „Lassan járj, tovább érsz.” „A hamarban betűje sincs a jónak.” „Sietős macskának vak a kölyke.”

Dönteni ezt jelenti: miután tanulmányoztuk a különféle lehetséges eszközöket, egyet kiválasztunk: „Ezt választom, ez a legalkalmasabb

*) Olasz államférfi (1810–1861), az egységes Olaszország egyik megteremtője és 1861-ben első miniszterelnöke.

vagy az egyedül megvalósítható!“ Nem okosság az örökös ingadozás, amely mindent függőben hagy, és a lelket bizonytalansággal marcangolja. Az sem, ha döntésünkkel a legjobb lehetőségre várunk. Azt mondják, hogy „a politika a lehetséges művészete“, és ez bizonyos értelemben igaz is.

A kivitelezés a három szakasz közül a legfontosabb. Az okosság itt társul az erősséggel, és nem enged csüggedni a nehézségek és akadályok előtt. Ebben a pillanatban derül ki valakiről, mennyire vezetésre termett. Erre célzott Macedóniai Fülöp, amikor azt állította: „Jobb félénk őzek serege egy oroszlán vezérletével, mint erős oroszlánoké egy őz vezetésével!“

Mint szerzetesnek szívesen fekszik, hogy kiemeljem: az okosság elsősorban erény, tehát csakis nemes ügyet szolgál, és csakis megengedett eszközöket használ.

Plutarkhosz szerint Alkibiadész*) megszállottja volt a népszerűség vágyának; mindenáron azt akarta, hogy az emberek foglalkozzanak vele. Egyszer alább hagyott iránta a nyilvánosság érdeklődése. Erre mit csinált? Volt egy gyönyörű kutyája, hetven minával fizette meg a szépségét: levágta a farkát. Így aztán egész Athénnek alkalmja volt beszélni Alkibiadészről, gazdagságáról, költséges különccségeiről.

Ez nem az okosság, hanem a furfang példája. És látom, hogy ti más eszközökkel ugyanezt csináljátok: újságokban leközöltetett fényképek, sajtótudósítások, ügyesen fölépített beszédek, mesterien közhírré tett szóbeszédok útján. Ha azután tisztességtelen eszközöket is felhasználtok hozzá, akkor Odüsszeusz és Machiavelli**) rókaikolájába jártok.

A ravasz ember beszél, de a szavai nem közvetítői, hanem fátyola gondolatainak; igaznak tünteti fel a hamisat, hamisnak az igazat. Néha eredményt is ér el. De rendszerint nem tartósat. Több róka bőre kerül a szűcsműhelybe, mint ahány számáré. Mikor a fufangosok körmenetet tartanak, az ördög viszi előttük a keresztet!

Engedelmet a nyíltságért.

Clairvaux-i Bernát

*) Plutarkhosz (46–126) görög filozófus és történetíró. Híresek Párhuzamos életrajzai (egy görög, egy római államférfi). Alkibiadész (kb. 450–404 Kr. e.) athéni államférfi és hadvezér, Szókratész kedves tanítványa, többször lett hazaáruló.

**) Odüsszeuszról lásd Penelopénál. Niccolò Machiavelli (1469–1527) firenzei államférfi és író; róla nevezik máig machiavellizmusnak a céljai elérésére minden eszközt jogosnak tartó ravasz politikát.

A clairvaux-i apátnak.

Utolsó levele szerint az ott leírt hazug fufang és ravaszság: álkosság. Néha azonban a közéletben tagadhatatlanul nehéz megúsni egy kis ravaszkodás nélkül. Gondoljon csak a képviselőjelöltekre, akiknek rá kell beszélniök a választókat, hogy egy csomó vetélytárs közül rájuk szavazzanak; vagy a már megválasztottakra, akiknek úgy kell ápolniuk a választói kertecskét, hogy annak idején újra megválasszák őket.

Tudja-e, hogy éppen francia hazájában jelent meg röviddel ezelőtt egy kis kötet („Repülj, galamb”) ilyen célzattal? Az elején egy értekezés található a blabláról, vagyis annak művészetéről, hogyan kell beszélni, beszélni és beszélni mindaddig, amíg valami mondanivalót is találunk. Utána elmagyarázza, hogyan kell bemutatni statisztikákat, százalékokat és számokat, ami különösen hasznos a választási eredmények értelmezésében. A számokról beszélve ez áll benne: „A demokráciát nemcsak a szám, hanem a rejtjel törvénye is irányítja!” Végül felboncol egy sereg szép, de üres frázist.

De hasonló kellemetlenségek elkerülésére egy másik könyv is megjelent, igazi „vademeccum” politikusok beszédeihez és felszólalásaihoz. Gondolja csak meg! Harminckét szépen elkészített különféle minta halottakról való megemlékezésre, tizenhét a családtagoknak küldendő részvényilvánításra, tizennyolc arra, hogyan kell kezdeni egy pohárköszöntőt és tizennégy arra, hogyan fejezzük be! Felsorolja a pohárköszöntő szabályait is: pohárral a kézben kell elmondani, időtartama a szónok ihlete, a megtisztelt személy fontossága és a pohárban található folyadék minősége szerint változik. Ugyancsak szabályokat ad a dicséretre: nem túlozni a dicsérettel, nem fukarkodni vele, ízléssen dicsérni, nem sandán dicsérni.

Egyszóval ez a kézikönyv apró és mondhatni ártalmatlan ravaszkodásokra tanít, hasonlóan Goldoni hőséne, Leliónak „szellemes ötleteihez”. Az ilyesmit mégis csak meg kell engedni, nem gondolja?

Híve

Albino Luciani

A velencei pátriárkának.

Talán tréfálni akar legutóbbi levelében. Én amellet vagyok, hogy a közéleti ember viselkedése legyen egyenes és következetes. Már csak azért is, mert ők határozzák meg magatartásukkal a fiatalok nevelését vagy félrenevelését. Egyébként sokkal hatékonyabb megengedett eszközökkel segíthetnek magukon, mint azok, amelyekre utal. Például az *éleselméjűséggel*. Az éleselméjű ember nem hagyja

elképrázatni magát a látszattól és hízelgéstől; a másik külsejéből, mozdulataiból kitalálja vérmérsékletét, vágyait. Sürgetik, hogy azonnal avatkozzék be valamibe, de ő érzi: még nincs itt az ideje; azt mondják neki, jobb várni, ő viszont valami hatodik érzékkel megszimatolja, hogy sürgős a cselekvés, – és az események később igazat adnak neki.

Másik segítőeszköz a *módszeresség*: ezzel érjük el, hogy a célt elébe helyezzük az eszközöknek, az eszközöket összhangba hozzuk egymással, és mindegyiket annyira értékeljük, mint megérdemli. Szabályai jobbak az idézett „Repülj, galamb” c. könyvben foglaltaknál. Íme:

1) Megfontolás közben csak bebizonyított tényekkel számoljatok. *Tényeket* mondok, nem véleményeket, nem mendemondákat; *bebizonyított*, nem csupán *bizonyos* tényeket. Mert ha közszolgálatban állok, nem elég, hogy a bizonyítékok engem magamat győzzenek meg, hanem mindenkit egyformán; ha holnap követelik, kapjanak bombabiztos bizonyítékokat. Az angolok azt mondják: Egy tény olyan, mint a londoni polgármester; ti. csakis annak van igazi, vitathatatlan méltósága.

2) Tartsátok szem előtt a mi közhasználatú középkori elvünket: *Distigue frequenter!* (Gyakran különböztess!) A Napkirály udvarában egy hölgy képes volt egyetlen meghajlással vagy tíz személyt üdvözlölni: csak egyszer hajolt meg, de tekintete ide-oda villanva mindenkinek – lett légyen herceg, márkí vagy gróf – megadta, ami dukált. Megkülönböztetéssel élve ezt mondjuk: ez az ügy fontos, föltétlen előnyben részesítem; ez a másik kevésbé, második helyre kerül. Ezek azok a híres „elsődleges választások”!

3) Hasznát vehetitek a rómaiak elvének is: *Divide et impera* (oszd meg és uralkodj)! De itt arról van szó, hogy a cselekedeteket osszátok be az időben, ne pedig az embereket osszátok meg egymás között. Miért? Mert egyszerre csak egyfélélt csinálhatunk jól!

A *divide* tehát a munkára alkalmazandó: megosztani, különböző munkatársaknak különböző megbízásokat adva. De aztán föl is kell használni ezeket a munkatársakat! Ne úgy történjék, mint a hármasszövetség korában, amikor ez a mondás járta: a hármasszövetség ketős, ti. Bismarck! Azt hiszem, minthogy felétek demokratikus szelek fújnak, ma a Bismarckokat nem sokra becsülik!

Még valami segítséget kértek? Az *előrelátás*. Napoleon, mielőtt 1800-ban útnak indult Párizsból Olaszország felé, egy gombostűt szúrt a térkép egyik pontjába, Alessandria és Tortona között, ezzel a kijelentéssel: Talán itt összpontosulnak az osztrák seregek. Próféta volt: éppen ott összpontosultak, Marengónál.

Nem mindenki rendelkezik ilyen jóssal; de mindannyiunknak törekednünk kell, hogy hosszú távra észrevegyük cselekedeteink hatását, és egy kezdeményezésnél előre számot vessünk a szükséges erőfeszítésekkel és anyagiakkal. A ti Sonnino nevű miniszteretek hallgatással is levizsgázott okosságból. Egyszer egy barátja mély gondolatokba merülve találta. „Fogadok – mondta neki –, arra gondolsz, mit mondj holnap a képviselőházban!” „Dehogy – felelte –, arra gondolok, mit ne mondjak!” Luzzatti ezt mondta róla: Versailles-ban Orlando minden nyelven beszél, amin nem tud, Sonnino pedig minden nyelven hallgat, amin tud!

Mégis megtörténhetik, hogy minden gond ellenére a vállalkozás rosszul sikerül. A közélet embere kellő rendszabályokkal előkészül erre az eshetőségre is. A paraszt gondol rá, hogy jégeső jöhet, és biztosítást köt. A tábornok mindent a győzelem jegyében intéz; de azért készen tart valamit arra az esetre is, ha – Isten ments – megverik, vagy vissza kell vonulnia.

Plutarkhosz elmondja, hogy Diogenész*) egy nap hozzáfogott alamizsnát kérni egy márványszobortól. Természetesen egy lyukas garast sem kapott, de azért tovább könyörgött. „Nem elveszett idő ez?” – kérdezte tőle valaki. „Nem – felelte –, szoktatom magam a visszautasításhoz!” Ez is okosság!

Egy utolsó tanács: Ne engedjétek át magatokat a csüggedésnek! „Évek óta izzadok és dolgozom a közért. Minden erőmet rászántam, még saját érdekeimet, családomat is elhanyagoltam, megrövidítettem az életemet súlyos, állandó gondjaimmal. És mi a hála? Cserben hagytnak, vermet ásnak a lábam elé, megtámadnak, tönkretesznek. Hát rajta, csinálják ők, én annak rendje s módja szerint visszavonulok!” A kísértés erős, de nem mindig okos engedni neki. Igaz, szükség van örségváltásra, de az is igaz, hogy a közjó néha azt követeli: aki elkezdte, fejezze is be, aki talentumokkal és tapasztalattal rendelkezik, maradjon a helyén. Kötelesség ugyan figyelni az igazságos bírálatra (senki sem csálhatatlan!), de azt se felejtjük el, hogy még Krisztus sem tudott kedvére tenni mindenkinek. Ne álmodjunk a köz szolgálatában túl sok elismerésről és tetszésről; inkább arra készüljünk föl, hogy közönyben lesz részünk, és azok fognak megbírálni, akiket szolgálunk, mert bizony fura a lélektanuk. Aristide Briand, a többszörös francia miniszterelnök írta le. Azt mondta: Egy boltba beállít egy örült, füttyköst szorongatva a kezében; hatalmas ütések mér az edényekre, minden ripittyára törik. Az emberek megállnak, odacsődülnek minden-

*) A hordólakó bölcs, a görög cinikus filozófia híres képviselője (404–323 Kr. e.).

felől, bámulnak merészségén. Néhány óra múlva bevetődik a boltba egy kis öreg, hóna alatt ragasztós dobozzal; leveti a köpönyegét, orrára illeszti a pápaszemét, és egy kartauzi barát türelmével hozzálát, hogy a cseréphalmaz közepén összeállítsa a törött edényeket. Biztosak lehettek, hogy egyetlen járókelő sem áll meg nézni!

Híve

Clairvaux-i Bernát

Johann Wolfgang Goethének

A NEMESSÉG KÖTELEZ

Illusztris költő!

A legutóbbi filmfesztivál (1971), amelyet százszor és százféleképpen megtárgyaltak az emberek, Önt juttatta az eszembe — nem tudom, miért. Talán csak az újságolvasás kiváltotta benyomások idézik fel a tudatalattiból Önt mint esztétát, művészt, műkritikust.

Nagy volt esztétának, mert azonnal, mélyen és átfogóan felfogta a világban mindenfelé elszórt „természeti szépet“, a természeti tü-neményektől az emberi lélek heves szenvedélyeiig. Nagy volt művész-nek, mert hatalmas erővel tudta kifejezni mások számára a tudomásul vett szépet éppenúgy, mint az észlelő — saját maga — lelkiállapotát. Jeles műkritikus is volt, mert szakértelemmel és szenvedéllyel fordult mások művészi alkotásai felé.

Nem részesült-e huszonöt éven át mint a weimari színház igaz-gatója Németország csodálatában? Nem nevezte-e „második születés-napjának“ azt a napot, amikor az antik emlékek Rómájának földjére tette a lábát? Nem ájultozott-e a boldogságtól a Belvederei Apollót szemlélve? Kár, hogy nem „szemlélhette“ a fesztivál filmjeit, és én sem figyelhettem meg, hogyan hatnak Önre. Próbálok hát kitalálni.

☆

Mint esztéta egy csomó szép és Önnek új dolgot találhatott volna. Maga a film: fény, mozgás, színek, zene, cselekmény együttese — szép látvány.

Odaül a vászon elé. Ha a filmet ügyesen vágták, gyors ritmussal ragad végig az eseményeken, és az órák perceknek tűnnek. A „pre-mier plan“-ok, amikor az egész vásznat egyetlen arc tölti ki, rend-kívül közel hozzák az alakokat, megmutatva a mély indulatoktól fel-dúlt lelket, és bizalmas közelségbe juttatnak a szereplőkkel. Az erős távlati rövidüléseket, amelyeket Mantegna és Caravaggio műveiben megcsodált, itt óriás méreteken láthatná, hála a „széles szögű“

fényképezésnek. Ezzel filmezve például alsó állásból egy gazembert, baljóslatú árnyak torzítják, s így sötéten fenyegetőnek, elrémítőnek hat. Hogy csak néhány példát említsek.

Megtalálná-e a moziban a „művészi szépet“ is? Azt hiszem, igen. Hanem az Önben rejlő „műkritikus“ készüljön föl meglepetésekre. Ön magasrendű szemlélődéshez, klasszikusokért való rajongáshoz volt szokva, az épületekből, márványszobrokból, freskókból, kódexminiatúrákból kicsendülő nyelvet hallgatta. Egyenként ítéletet mondott az építészről, a festőről, a színészcsoportról.

A filmnél viszont a művészek igen sokan lehetnek: gyártó, forgatókönyvíró, rendező, színész; mindegyik a többivel egyetértésben és összhangban jár el, hogy létrehozzon egyetlen filmet. De nehéz tetten érni, melyik volt a mű igazi „alkotó mozzanata“; filmje válogatja. Ismétlem, lehet benne művészet, nagyon is magasrendű, de ha van, nem lehet ennek vagy annak a részlegnek a skatulyájába zárni, hanem ott lebeg és kalandozik az egészben. „Sui generis“ művészet; úgy hívják, hogy „a tizedik műzsa“.

Ami pedig a befolyását illeti: ez az „ötödik nagyhatalom“ a parlament, a minisztertanács, a városatyák és a sajtó után. De kiterjedését nézve néha bizvást lehetne „első nagyhatalomnak“ is mondani: a számítások azt mutatják, hogy egyik-másik film az évek során több milliárd nézőre hatott. Ilyen nagy a befolyása!

Viszont ő maga is befolyás alá kerül, mert szorosan összefügg az iparral, a kereskedelemmel, tehát a pénzzel. A rendező, a színészek sokszor magas művészi színvonalú műveket szeretnének létrehozni, amelyben kifejezésre tudnák juttatni tehetségüket. De a gyártó, akinek a zsebébe kell nyúlania, másképpen okoskodik: ő sikert, „kasszafilet“ akar. Ha lenne olyan boszorkánymester — mondjuk az Ön doktor Faustja, vagy éppen maga Mefisztó —, aki varázsvesszejének érintésével vagy bájitallal és bűvös ráolvasással eleve jótálla a művészi film sikeréért, akkor a gyártó művészi filmet csinálna. De minthogy ilyen nincs, más módon igyekszik boldogulni. Terentius*) a maga idejében keserves meglepetéssel látta, hogyan hagyják ott a nézők művészi vígjátékait, és mennek, hogy pukkadozva röhögjenek a színház közelében tanyázó bohócok és vásári komédiások mutatványain.

A jelenség megismétlődik: a gyártók hajlamosak olyan filmeket dobni piacra, amelyek a nézők kevésbé nemes hajlamainak kedveznek. Hiszen az ember rendesen nem önmaga fölé emelkedni, hanem szórakozni jár moziba.

*) Publius Terentius Afer (195–159 Kr. e.) afrikai származású római vígjátékíró.

Bizony a műbíráló Goethét talán elszomorította volna, ha látja a filmfesztiválon: megvoltak az eszközök és az emberek remekművek létrehozására, de a megvalósított művek néha csak közepesre sikerültek, az uralkodó gazdasági szempont bűnéből.

☆

Csakhow egy másik jelenség is szemébe tűnhetett volna: egyes filmekben valódi művészet található, éppen olyan valódi erkölcstelenséggel vegyítve. Talán csodálkozik, hogy lehetségesnek tartom erkölcstelen és ugyanakkor művészileg szép művek létezését.

A „művészi” jelző ti. a műre vonatkozik, az „erkölcstelen” viszont a művész eljárására, aki ember és keresztény. Boccaccio egyes erkölcstelen novellái művészileg szépek; de megírásukkal erkölcsileg csúnya cselekedetet követett el, amely kárt okoz bizonyos fajta olvasókban.

Őn is tud erről valamit, hisz miután megírta *Az ifjú Werther kesservei*-t, nyugtalanította, megzavarta, hogy látnia kellett: a könyv romboló hatással van a leggyengébb és legrajongóbb fajtából való fiatal németekre.

☆

De én most azt a Goethét merészelem bírálni, aki egyik kritikusról ezt írta: „Ahogy minden rózsának, úgy minden művésznak is megvan a férges; az enyém Tieck!” No hát, most itt vagyok én is. Csodálom a lángészét, de egyes eszméit nem fogadom el. Például ezt: minthogy a művészet tere a teljes valóság, a művész jogosan és a legnagyobb szabadsággal elbeszélhet, lefesthet, leírhat mindent, a rosszat is.

Igen, a művész ábrázolhatja a rosszat, de úgy, hogy rossznak lássék, amitől menekülni kell; ne higgyék jónak, ne szépítsék, ne ösztönözzön mást a követésére.

Szophoklész *Oidiposz király*-ában a központi téma a vérfertőzés; nyersen erőteljes kifejezésekkel írja le, de elejétől végig olyan nyilvánvalóan elítéli, olyan rettenetes bűnhődés szakad a vétkesekre, hogy mikor az olvasó befejezi a darabot, egy cseppet sem lelkesedik a vérfertőzésért.

Azt írtam: „elejétől végig.” Vannak ti. rendezők és kritikusok, akik azt hiszik, hogy egy egészében pornográf filmet megmenthetnek egy végső moralizáló záradékkal vagy ötlettel, mintha pár csöpp szenteltvizet hintenének szét, hogy az ördög meg ne verje és az átok meg ne ülj.

Ehhez bizony több kell!

☆

Egy másik elvetendő eszme: hogy a lángész valóságos félisten – „isteni”! –, és fölötte áll a közönséges erkölcsnek. Ezt a gondolatot

különösen akkoriban fejezte ki, amikor Stein asszonnyal együtt Spinozát tanulmányozta, és Istent a „nagy mindenségben” keresték. Úgy vélekedtek, hogy az ésszel bíró ember a kultúrával egyre magasabbra emelkedik, és lassanként eljuthat oda, hogy felszívódik az Istenben, eggyé válik Vele, és önmaga törvénye lesz.

Ma nem kevés ember osztja ezt az eszmét, legalábbis gyakorlatban. Elég baj! Mert az ember rendeltetése és lehetőségei csakugyan nagyszerűek, – de minden emberé. A szegényé, a tudatlané, a szenvedőé is. Isten azt akarta, hogy mindnyájan a gyermekei legyünk, és bizonyos értelemben mindannyian az ő sorsában osztozunk. Csak-hogy itt olyan emelkedésről van szó, amely az ő segítségével, az ő törvényének megtartásával valósul meg. Ez a törvény pedig mindenkit kötelez: nagyokat és kicsinyeket egyaránt. A művész sem kivétel.

Ebből a szempontból mindannyian egyenlők vagyunk Isten előtt: Ön, a nagy költő, a fesztiválon résztvevő művészek és mi, az utca emberei, akiknek kevesebb természetes ajándék jutott. Ha valaki megkapta a művészet, a hírnév és a gazdagság ajándékát, akkor legfőljebb annál inkább kötelessége, hogy jó legyen, és életével nyilvánítsa ki háláját Isten iránt.

Ha valaki a „nagyok” közül való, az is Isten ajándéka. Ne szálljon a fejébe, inkább ösztökélje szerénységre és igaz életre.

Még egyszer: *noblesse oblige!* A nemesség kötelez!

Dávid királynak

NYUGODJÉK BÉKÉBEN A KEVÉLYSÉG

Kiváló Uralkodó, költő és muzsikus!

Az emberek ezer különböző oldalról látnak.

A művészek századok óta egyszer citerával ábrázolnak, másszor parittyával Góliáttal szemben, kormánypálcával a trónon, vagy Engaddi barlangjában, amint levágod Saul köpenyének szegélyét.

A gyerekek szeretik Góliáttal vívott küzdelmedet és bandavezérként véghez vitt merész és nagylelkű vállalkozásaidat.

A liturgia mindenekfölött mint Krisztus őseről emlékezik meg rólad.

A Biblia bemutatja személyiséged különféle összetevőit. Előttünk állsz mint költő és muzsikus, ragyogó katona, előrelátó király, nőügyek és háremintrikák nem mindig szerencsés bonyodalmak közt, amiből családi tragédiák következtek, – s ennek ellenére mint Isten barátja, mert mély vallásosságodban mindig tudatában maradtál kicsinységednek Isten előtt.

Ez az utóbbi vonás különösen rokonszenves nekem. Boldog vagyok, amikor találkozom vele, például szerzeményedben, a rövid 131. zsoltárban.

Azt mondd itt: *Uram, nem gögös a szívem*. Igyekszem a nyomodban járni, de sajnos csak így imádkozhatom: Uram, kívánom, hogy a szívem ne merüljön gögös gondolatokba!...

Ugyancsak kevés egy püspöknek! mondd. Tudom. De az az igazság, hogy százszor megrendeztem kevéségem temetését, azt képzelve, hogy sűrű „requiescat“-mondogatás közben két méterre raktam a föld alá, – és százszor tapasztaltam, hogy visszatér, virgoncabban, mint valaha. Éreztem, hogy a bírálát még mindig nincs ínyemre, a dicséret viszont annál inkább, és még egyre foglalkoztat, hogyan ítélnék felőlem mások.

Mikor valami bókot mondanak, a számarkához kell hasonlítanom magamat, amelyik virágvasárnap Krisztust hordozta. Így szólok magamhoz: ha az a tömeg tapsainak hallatára kezdett volna büszkélkedni, és számár létére jobbra-balra primadonna-hajlongással köszöngeni az ünneplést, hogy derültek volna az emberek! Ne nevettesd ki így magad!

Mikor viszont bírálát ér, képzeljem magam Manzoni regényalakjának, Fra Cristoforonak a helyébe. Amikor kigúnyolják, kinevetik, nyugodt marad, és azt mondja magában: „Testvér, jusson eszedbe: nem magad miatt vagy itti!”

Ugyanez a Fra Cristoforo más összefüggésben is előkerül: „Két lépést hátrálva, jobbát csípőjére téve, fölemeli a balkezét, Don Rodrigo felé nyújtott mutatóujjal“, és arcára szögezi lángoló szemét. Ez a gesztus mérhetetlenül tetszik a mai keresztényeknek, akik „prófétai jóslatokat“ kívánnak, nagyhangú vádaskodást, „lángoló tekintetet“, „villámsugarakat“ à la Napoleon.

Nekem jobban tetszik, amit te írsz, Dávid király: *Nem nagyralátó a szemem*. Szalézi Szent Ferenc érzéseit szeretném megközelíteni, aki így írt: Ha ellenségem kívájná a jobb szememet, a ballal rámosolyognék; és ha mind a kettőt kívájná, még mindig megmaradna a szívem, hogy szeressem!

Így folytatod zsoltárod: *Nagy dolgokat sose kerestem, – Csodán, mely meghalad, nem jár eszem*. Igen nemes lelki magatartás, ha összevetem Don Abbondio*) mondásával: „Ilyenek az emberek: emel-

*) A Jegyesek egy másik alakja: a kicsinyes és nyúlshívű falusi piébános. Don Rodrigo a kegyetlen, gögös földesúr, fra Cristoforo a hőslélkű vezeklő szerzetestestvér.

kedni akarnak, mindig csak emelkedni." De sajnos félek, hogy neki van igaza. Szeretnénk utolérni azokat, akik magasabban vannak nálunk; a velünk egyenlőket megelőzni; az alattunk állókat még messzebbre magunk mögött hagyni.

És mi? Mi szeretnénk a legelsők lenni, sütkérezni az elismerésben, előlépni, följebb kerülni. Semmi baj, míg egészséges versengésről van szó, munkára és kutatásra ösztönző, mérsékelt és értelmes vágyakról.

De ha betegséggé válik? Ha lábbal tiporjuk, igazságtalanul befeketítjük a többieket, csak hogy előbbre jussunk? Ha – folyvást haladásunk érdekében – „bandába” gyűlünk, a legékesebb ürügyekkel, de valójában azért, hogy útjába álljunk más „bandáknak”, amelyek ugyanúgy „kielégíthetetlen étvággyal” rendelkeznek?

És végül is mi a kielégülésünk? Egészen más egy beosztás távolról, mikor még nem vagyunk benne, és megint más közelről, miután elértük. Nagyon jól megmondta ezt valaki, aki bolondabb volt, mint te, de költő, mint te: Jacopone da Todi*). Mikor hallotta, hogy a ferences Pier di Moronét pápává tették, így írt: „Mi lesz veled, Pier di Morone? ... Ha nem tudsz jól riposztolni, rosszul fújod majd a nótát!” Gyakran mondom magamnak a püspöki hivatal sok gondja közt: „Kedvesem, most Jacopone rossz nótáját fújod!” De te is megmondtad az 52. zsoltárban a magadét „a rossz nyelvek ellen”. Olyanok szerinted, mint „az éles borotva”, csak szakáll helyett a jó hírnevet kopasztják le.

Hát igen. De ha a borotválásnak vége, a szakáll kis idő múlva önként és dúsan megint kinő. A megtépzott becsület, a kikezdett hírnév is helyreáll. Ezért olykor bölcs dolog a hallgatás, a türelem: lassan-lassan minden magától rendbe jön!

☆

Mindenek ellenére legyünk optimisták. Erre gondolsz a következő sorokban: *Lecsitítottam lelkem, elnyugtattam, – s mint anyja karján csecsemője, – Vele a lelkem úgy van.* Az Istenbe vetett bizalom legyen gondolataink és cselekedeteink tengelye. Hiszen ha jól meggon-
doljuk, életünknek két főszereplője van: Isten és mi magunk.

Ha szemügyre vesszük a kettőt, Istenben mindig jóságot látunk, magunkban nyomorúságot. Látjuk, hogy az isteni jószág szívesen hajlik a mi nyomorúságunk felé, és nyomorúságunk az isteni jószág törődését vonja magára. Az emberek ítéletét tartsuk kissé távol magunktól: se

*) Az utolsó nagy középkori himnuszköltő (1240–1306), ferences laikus testvér. Olaszul és latinul írta lángoló és gyengéd himnuszait. Tőle való a két Stabat Mater. – Pier di Morone: V. (Szent) Celesztin pápa, aki öt hónapos pápaság után lemondott és visszament remeteségébe (1294).

meg nem gyógyítják a bűnös lelkiismeretet, se a tisztát nem tudják megsebezni.

Optimizmusod a kis zsoltár végén örvendező kiáltásban tör ki: *Ó Izrael! Remélj az Úrban – mostantól mindörökre.* Ezt olvasva egyáltalán nem látlak félenknek, hanem derék, erős léleknek, aki kiszórja magából az önmagába vetett bizalmat, hogy elteljen az Istenbe vetett bizalommal, Isten erejével.

Más szóval az alázat karöltve halad a nagylelkűséggel. Nagy és szép dolog jónak lenni, de útja nehéz és meredek. Hogy a lélek ne túlzottan vágyakozzék nagy dolgokra, arra való az alázat; hogy ne fogja el a félelem a nehézségek láttán, arra való a nagylelkűség.

Szent Pálra gondolok: megvetés, korbács, kényszer nem csüggeszti el nagy lelkét; elragadtatások, kinyilatkoztatások, ünneplés nem rendíti meg alázatát. Alázatosan írja: „A legkisebb vagyok valamennyi apostol közt.” Nagylelkűen és minden kockázatra készen állítja: „Mindent meg tudok tenni abban, aki megerősít.” Alázatos, de adott esetben igen öntudatos is tud lenni: „Zsidók? Én is . . . Krisztus szolgálói? Mint esztelen mondom: én még inkább!” Mindenkinél alábbvalónak tartja magát, de a kötelesség terén nem enged semminek és senkinek.

A hullámok sziklához csapják a hajót, amelyen utazik; viperák marják meg; pogányok, zsidók, hamis keresztények üldözik, vadásznak rá; megvesszőzik, börtönbe vetik, mindennap halálra adják; azt hiszik, hogy elrémítették, megsemmisítették, – ő meg kipenderedik, frissen, mint a gyöngyharमत, és biztosít: *non angustiamur*, nem esem kétségbe. Azután ünnepélyesen fölemelkedik, és meghirdeti a keresztény bizonyosság nagy kihívását: „Biztos vagyok benne, hogy sem halál, sem élet . . . sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van.”

Ide torkollik a keresztény alázat. Nem kislelkűségbe, hanem bátorságba, vállalkozó munkába és Istenre hagyatkozásba!

Pénélopénak

JÓBAN-ROSSZBAN

Hercegnő!

A televízió újra elénk állította Didó viszontagságos sorsát. Azokban az esztendőkbén, amikor Fenséged Odüsszeusznak, a sziklás Ithaka

királyának felesége volt, ő Karthágóban uralkodott. Patetikus emberi sors. Szent Ágoston, aki Karthágóhoz közel volt püspök, gyerekkorában megsiratta. Mi is megindultan hallgattuk újra.

Szegény Didó! Hűséget esküszik Sichaeus hamvainak, erőlködik, hogy ellenálljon Aeneas iránt ébredező szenvedélyének, azután bizalommal átengedi magát a szerelemnek.

De jön a tragédia: a szerelmes nő észreveszi, hogy Aeneas indulni készül Karthágóból. Hasztalanul esdekel szeretett hősének, hogy maradjon; hasztalan vádolja hálátlansággal, árulással: Aeneas elmegy, s az elhagyott asszony nem tud megbirkózni fájdalomával. Az Itália felé vonuló hajókról látni a máglya lángjait, amelyen elégeti magát.

Fenséged élete szerencsésebb és példaadóbb volt! A sokféle tehetséggel megáldott, éleselméjű Odüsszeusz királyi házába vitte, miután a legtermékenyebb olajfára feltornyozta a nászágyat. És megszületett fiuk, Télemakhosz, a nagyszerű gyermek.

Igaz, Odüsszeusz rövidesen elment a hosszan tartó trójai háborúba, utána pedig (főleg csinálmánya, a híres faló miatt) a félvilág tengereit végig kellett bolyongania.

De a rengeteg hányattatás ellenére végül is visszatérhetett Ithakába és Fenséged szerelméhez, amely egész idő alatt illatos és érintetlen maradt. Igaz, azok a terhes udvarlók: a kérők táborát ütöttek a házban, vidáman lakmároztak a ház asszonyának költségén, és sürgötték, válasszon közülük új férjet, de Fenséged kemény maradt, mint a kő! Ők odalenn tivornyáztak, Fenséged pedig a felső termekben szolgálóival nappal szőtte, éjszaka meg fölbontotta azt a híres vásznat, hogy féken tartsa őket, és megvédje szerelmi hűségét.

A szíve, mindennapos álmai azt mondták, hogy férje visszatér. Ki merészelhetne hát Odüsszeusz párnáján aludni, az ő poharából inni, már felserdült fiának parancsolni, lován nyargalni, kutyájának fűtyenteni?

A kérők mind nyíltól estek el, a hűség elnyerte jutalmát, a család újból egyesült, a hitvesi szerelem ismét kivirágzott.

Ez a szerelem szent volt Fenségednek, még szentebb nekünk katolikusoknak. És fáj, ha tréfálkoznak rajta.

Montaigne például kifestett, aranyozott kalitkának mutatta be a házasságot: a kívül röpködő madarak mindenáron szeretnének beszélni, a bontók viszont mindent megtennének, csak hogy kikerüljenek.

A II. Vatikáni Zsinat ezzel szemben tetszéssel veszi tudomásul, hogy „korunk sok embere nagyra becsüli a férj és feleség közti igaz szerelmet.”

A jegyzetben idézett szentírási helyek közt van a következő, amely mintha csak a visszatérő Odüsszeuszra vonatkoznék: „Leld örömdet ifjúságod asszonyában: szeretetreméltó szarvasünnő, bájos gazella!” (Péld 5, 18) És ne gondolj többé Kirké varázslónőre, aki egy teljes évig tartott vissza kastélyában ünnepekkel és ebédekkel; ne gondolj többé a folyóparton futólag látott fiatal Nauszikaá bájaira. Ha kell, akár köttesd magad megegyeszer a hajóárbochoz, hogy el ne bűvöljön a szirének éneke!

Fenségedre viszont a Zsinatnak az a passzusa illik, amely a hitvesi szeretetről így emlékezik meg: „jóban-rosszban törhetetlenül hű, a test és lélek hűségével, idegen tőle a házasságtörés minden fajtája és a válás.” Úgy érte el ezt a célt, hogy gyakorolta „az átlagot meghaladó erényt”, „a lelki nagyságot és az áldozat szellemét”, amelyekre a Zsinat hivatkozik, és legyőzte a hitvesi szeretet útjába álló nem kevés akadályt.

Első ezek közül ez a mi oly ingatag és kiszámíthatatlan *szegény szívünk!* Az okos házastárs tudja, hogy ellenőrzés alatt kell tartani. De mégis megeshetik, hogy abba a csalódásba ringatja magát: néha lazítani lehet a felügyeleten, megengedve egy kis „változatosságot.” Azt mondja magában: „Csak egy pillanatra! Nem lépek ki körülkerített telkemről; éppen csak kikukucskálok egy pillanatra a rácsos kapun, hadd látom, hogy megy odakint az élet!” Csakhogy a rácsos kapu történetesen éppen nyitva van, a pillanatból egy óra lesz, és az órából árulás.

„Mire gondolsz? — írta Szalézi Szent Ferenc —, ugye szerelmet akarsz kelteni? De senki sem kelti föl készakarva úgy, hogy maga is lángra ne gyúljon tőle. Ez a törvény: ebben a játékban megfogják a fogót...

Tűzet akarok fogni — mondja talán valaki —, de csak módjával. De jaj! a szerelem tüze mohóbban harapózik el, mint gondolnánk. Azt hiszed, csak egy szikra pattan rád, és azután elképedve látod, hogy villámként gyújtotta föl szívedet, hamuvá égette föltételeidet, füstté oszlatta jóhíredet.”

Második akadály: az *egyhangúság*. A házastársak mindennap az otthon, a munka prózai szükségleteivel vannak elfoglalva. A férfi fél, hogy barátai papucshősnek mondják, ha lemond a kártyapartiról, hogy felesége mellett maradjon; az asszony azt hiszi, időpocsékolás, ha abbahagyja házimunkáját, hogy egy kicsit beszélgesse a férjével. Így végül is azt gondolják, hogy érzelmi életükről már úgyis elmondtak egymásnak szinte mindent, elég, ha szerelmük elmúlt megnyilvánulásainak emlékeiből élnek. Ez a helyzet kockázatos: a negyvenes

évek kockázatát Paul Bourget mélyen elemezte „A déli ördög” c. regényében.

Megjön Vénusz vagy Adonisz a hivatali kolléga, illetőleg kolléganő személyében. Úgy találjuk, több ponton közös a felfogásunk vele, mint a házastársunkkal.

Vagy hiú kíváncsiság vesz erőt valakin: „Ki akarom próbálni, vagyok-e még olyan vonzó, mint valaha?” És ha kiderül, hogy igen, szinte lehetetlen megálljt parancsolni magunknak.

Vagy – a cafatokká tépett józan meggyőződés romjain – bedől valaki a kor divatjának: „Mindenki így csinálja!” „Megcsalni a feleséget, a férjet? Melodrámba illő szavak! A dolog sokkal egyszerűbb: mindössze arról van szó, hogy az ember fülön csíp egy alkalmat, leszakít egy rózsát!” „A hitvesek hűségre hivatottak? No igen, többirányú hűségre. Ha ezzel a nővel járok, az még nem csökkenti gyöngédségemet gyermekeim anyja iránt, aki fölneveli nekem őket, vezeti a háztartást, mindennap bevásárol, megfőz stb.”

Van-e orvosság az ilyen veszélyek ellen? Igen: Istentől való függésünk tudata; az imádság, amely megszerzi a gyöngeségünket kiegészítő erőt; és szerelmünk megújításának művészete: a férj mindig udvaroljon egy kicsit a feleségének; a feleség mindig próbáljon kedvében járni férjének, figyelmes kedveskedéssel.

Szalézi Szent Ferenc írja: „Az egymással szövetkezett szerelem és hűség mindig bensőséget és bizalmat teremt; ezért a házasságban mindig a szeretet sok kölcsönös megnyilvánulását tanúsították egymás iránt.

Így volt Izsák és Rebekka, a régi idők legtisztább házaspárja.

Mikor Abimelek látta az ablakon át, hogyan halmozzák el egymást kedveskedésekkel – bár ez nagyon finoman történt –, rájött, hogy csakis férj és feleség lehetnek.

A nagy király, Szent Lajos, szinte szemrehányást kapott azért, hogy túl sok ilyen apró figyelmességet tanúsít. Ezek szükségesek a hitvesi szerelem megőrzéséhez.”

Harmadik akadály: a *féltékenység*. Nem nemesíti meg a szerelmet – mint néha hiszik –, hanem megalázza és megrontja. „A szerelem bizonygatásának ostoba módja, ha féltékenységgel akarják kiemelni nagyságát. Igaz, hogy a féltékenység jele az érzelem nagyságának és erejének, de semmiesetre sem a jóságának, tisztaságának és tökéletességének. Akinek a szerelme tökéletes, az bizonyos abban, hogy szerelme erőnyes és hű; aki féltékeny, az kételkedik a szeretett személy hűségében.” Így ír Szalézi Szent Ferenc, és folytatja: „A féltékenység végül is tönkreteszi a szerelem lényegét, mert ellentétet és viszályokat idéz elő.”

Ezek az *ellentétek és viszályok* a hitvesi szeretet negyedik akadályja. A legjobb házastársnak is megvan a maga fáradt vagy rosszkedvű pillanata: ezen segíteni kell a béke megóvásával. Férjürem sértett és sötét? Az asszonyon a sor, hogy annál derűsebb és nyájasabb legyen. A feleség ideges és fáradt? Most a férj dolga, hogy nyugodt maradjon, várva az égbolt kiderülését. Csak az a fontos, hogy kettejük idegessége ne essék egybe, kölcsönösen erősítve egymást, mert különben rövidzárlat keletkezik, villámok cikáznak, óvatlan szavak szaladnak ki a szájon — néha nagyon is igaz szavak, szomorúan igazak, csalódást, neheztelést okozva, titkos sebeket ütve.

Az igazságosság azt kívánná, hogy — ha a csúnya pillanatokat sehogysém lehet elkerülni — a házasságok „váltott műszakban” tombolják ki magukat. Sajnos néha megtörténik, hogy az egyik monopóliumként kisajátítja ezt a kiváltságot! Ebben az esetben a másiknak nem marad más hátra, mint két kézre fogni a bátorságát, és próbálni elsajátítani a türelem monopóliumát!

☆

Hercegnő, most veszem észre: egymáshoz közelítettem és összeegyeztettem elméletet és gyakorlatot. Amit mint nem keresztény veleszületett becsületérzékével és finomságával megvalósított, ahhoz én hozzátettem Szalézi Ferenc püspöknek a Bibliától megvilágosított, nagy lélektani beleérzéssel támogatott tanítását.

Lehet-e valami hasznára mindez a mai házastársaknak, tagadhatatlan nehézségeik közepette?

Remélem.

Figaró borbélynak

FORRADALOM A FORRADALOMÉRT

Kedves Figaró!

Hát itt vagy megint! A képernyőn láttam *Házasságodat*. A nép fia voltál, aki az egykori kiváltságosokkal most már egyenlőként tárgyal, kalappal a fején. Zsuzsannáddal együtt az ifjúságot képviseltétek, amely küzd, hogy elismerjék az élethez, a szerelemhez, a családhoz, a kellő szabadsághoz való jogát.

Vállalkozó szellemű „művészmodorodhoz”, támadó és fiatalosan nekiveszekedett jókedvedhez viszonyítva a nemesség igen szánszalan szerepelt, frivol, kivénhedt, széteső osztályként.

Ismét hallottam híres monológodat. Körülbelül ezt mondtad a színpadról: „Hát ki és mi vagyok például én, én, Figaró, mindezeknek

a címeres nemeseknek, ezeknek a tógás polgároknak, akik csak magukat veszik valamibe, és mindent ők csinálnak, pedig alapjában véve se nem jobbak, se nem rosszabbak nálam? Borbély, házasságközvetítő, ál-diplomaták tanácsadója, igen, uraim, minden, amit csak akartok! De én mindezek előtt az emberek előtt valami új erőt is képviselek, érzem ezt az erőt. Ők azt kívánják, hogy egyedül legyek becsületes a csalók és csirkefogók világában. Nem fogadom el, fellázadok: én *polgár* vagyok!"

Azon az estén Párizsban hangyabollyá vált a színház. A karzat tapsolt, a megbotránkozott nemesség befogta a fülét. A király a maga részéről a te színdarabot fogta be, és börtönbe vetett. Mindhiába: a színpadról és a börtönből kiugrottál a tér közepére, ezt kiabálva: „Uraim! Vége a komédiának, kezdődik a forradalom!”

És csakugyan megnyitottad a francia forradalmat.

Most, hogy visszajöttél, föl fogod fedezni: fiatalok milliói csinálják nagyjából ugyanazt, amit te két évszázaddal ezelőtt. Szembesítik magukat a társadalommal, és minthogy kivénhedtnek találják, föllázadnak és a térre vonulnak.

Odafeinn Liverpoolban egy pincelokálban ez a felirat áll: „Itt született a Beatles együttes! Itt kezdődött minden!” Ha nem tudnád: négy kócos, jótorkú fiatalról van szó, akik hozzád hasonló „művész-stílusban” léptek föl; csakhogy az angol királynő nemcsak hogy nem tömte be a szájukat, hanem magas kitüntetéssel adományozott nekik.

Millió példányszámban adták el lemezeiket, zsákszámba dőlt hozzájuk a pénz. Sokkal nagyobb nézőterek tapsoltak nekik, mint a tied; hatásukra az egész világon gombamódra sarjadtak az „együttesek”, ahol éneklő fiatalok vonaglanak ütemesen, ütőhangszeres és gitárkísérettel, erős ívlámpák vakító fényében; és addig izgatják a nézőket, míg fölhevült lelkiállapotukban az önkívület határán álló közös orgia alakul ki.

Nézz csak körül! Sok ilyen fiú lófarok frizurát hord, akárcsak te, és szinte női gonddal ápolja: mindenféle samponnal, „hullámokkal”, fűrtökkel, sőt női fodrásznál csináltatott dauerrel. És mennyi szakáll! És bajszok és pofaszakállak!

Hát még az öltözködés változatossága! Igazi keveréke réginek és újnak, női és férfiruhának, keletnek és nyugatnak! Néha csak egy pár blue-jeans trikóval vagy bőrkabáttal. Máskor reneszánsz stílusú térdharisnyák, a napoleoni tisztekére emlékeztető kabátok tizenhatalmadik századi csipkedísszel és egyházas jellegű csattos cipők. Megint

máskor rikító színű nadrágok és ingek, tarka virágos anyagból, hozzá malaclopó köpönyegek. Vagy szándékosan tépett, valami mítikus Csavargónia városra emlékeztető ruhák. A lányokon miniszoknya, short maxi és midi köpennyel és más csiricsáré.

Hogyan ítéled meg mindezt? Én nem értek hozzá, ezen a téren kívülálló vagyok, de azért egy kicsit szórakoztat, és fölkelte a kíváncsiságomat, de egyben a bírálatomat is. „Csak fiataloknak“, mondják a zenéjükre; de megfigyeltem, hogy a hanglemezpiac lapátszám söpri be belőle a milliókat ravasz öregeknek!

Természetességet, antikonformizmust és eredetiséget hirdetnek; de a valóságban furfangos „divatgyárosok“ manipulálják zavartalan urallommal az egész területet! Forradalmárnak mondják magukat, de a hajfűrtjeikre és öltözködésükre fordított aprólékos gond azzal fenyeget, hogy csak nőiesnek látszanak. A lányok azzal óhajtanak elegánsak és divatosak lenni, hogy erősen testhez álló ruhát hordanak. Nos, nem kenyerem sem a manicheizmus, sem a janzenizmus, de szomorúan arra kell gondolnom, hogy egyáltalán nem segítenek vele a fiatal emberek erényének.

Ezek a fiatalok persze rokonszenveznek a „forradalommal“; elgondolásuk szerint ez fogja megszüntetni az embernek ember általi kiszákmányolását.

Egyesek azt tartják, hogy a reformok elégtelenek, csak az ellenkezőjét idézik elő; a forradalom a szociális igazságosság egyetlen eszköze.

Mások viszont bátor és gyors társadalmi reformokat kívánnak; az erőszakot csak végső eszközként fogadják el, igen súlyos és kivételes esetben.

Megint mások félredobnak minden aggályoskodást. „Az erőszak – mondják – önmagát igazolja; forradalmat kell csinálni a forradalomért!“

Értsük meg egymást: jó szándékkal történik mindez; de közben mások használják fel őket eszközül. Nem értik meg, hogy utópia határozott és visszavonhatatlan választóvonalat húzni jók és rosszak, hűségeselek és erőszakosak, haladók és konzervatívok között; nem fér a fejükbe, hogy a rendbontás létrehozza „az erőszak spirálját“, és így legtöbbször hátráltatja a haladást, elégedetlenséget és gyűlöletet vetve.

És mégis tanulhatunk egyet-mást tőled és tőlük. Például ezt: ismerjük be, mi szülők, nevelők, munkaadók, hatóságok, papok, hogy nem bántunk mintaszerű módon a fiatalokkal, nem szenteltük magunkat

eléggé nekik. Újra kell kezdenünk az alázat és az igazi szolgálat szellemében, elkészülve aprólékos, hosszú, föltűnés nélküli munkára.

Valami hasonló megy végbe a fiatalok esetében is, mint a már említett edényboltban. Ők lármáznak, tüntetnek; mindenki bámulja, mindenki beszél róla. Szülők és nevelők lassan-lassan, fáradságos türelemmel helyrehozzák a dolgokat, betömik a réseket, helyesbítik az eszméket: senkisémet látja, senkisémet tapsolja meg.

Nyíltak és megértők legyünk a fiatalok és hibáik iránt. De azért a hibát hibának kell mondani, és az evangéliumot mutassuk be „sine glossa”, anélkül, hogy megnyirbálnánk a népszerűség kedvéért. Van helytelen helyeslés is. „Jaj nektek – mondja az Úr –, ha minden ember jót mond rólatok, hisz atyáitok így bántak a hamis prófétákkal” (Lk 6, 26). Különbözik a fiatalok szeretik, ha szemükbe mondják az igazat, és megérik a szeretetet a nyájasan nyílt intő szó mögött.

Azt is el kell fogadnunk, hogy a fiatalok másképpen ítélnék, másképpen viselkednek, másképpen szeretnek és másképpen imádkoznak, mint mi öregek. Nekik is van szavuk a világhoz, mint neked volt, Figaró. Érdemes meghallgatni és tiszteletben tartani a szavukat.

Fogadjuk el, hogy közösen vegyünk részt velük a társadalom előrevitelében. Egy megjegyzéssel: hogy ők inkább a gázpedált tapossák, mi a féket. De bárhogy is legyen, a fiatalok kérdése nem választható el a társadalom problémájától: az ő válságuk részben a társadalom válsága.

Figaró! Te nagyon élesen támadtad a visszaéléseket és gyöngéket; kevésbé voltál éleselméjű az orvosság ajánlásában. Alapos – bár túlzott – a társadalomdiagnózisod, de hiányos a gyógykezelésed.

Pedig van gyógymód a ma fiataljainak, minden idők fiataljainak: észrevétni velük, hogy gyötrő kérdéseikre minden filozófusnál vagy forradalmárnál jobban válaszolt Krisztus.

Testvériséget akarnak? Krisztus azt mondta: Mindnyájan testvérek vagytok! Hitelességre szomjaznak? Krisztus erőteljesen megbélyegzett minden képmutatást. Ellene vannak a tekintéllyel való visszaélésnek és a zsarnokságnak? Krisztus szolgálatnak mondta a tekintélyt. Lázadnak a formalizmus ellen? Krisztus elítélte a csak gépiesen lemorzsoltságot, a kirakat-alamizsnát, az érdekből fakadó szeretetet. Valálasszabadságot kívánnak? Krisztus egyfelől azt akarta, hogy „minden ember az igazság ismeretére jusson”, másfelől semmit sem kényszerített rá senkire, nem akadályozta meg az ellenpropagandát, megengedte, hogy az apostolok elhagyják, Péter megtagadja, Tamás kételkedjék. Igaz, azt kérte és kéri most is, hogy fogadjuk el mint

embert és mint Istent, de úgy, hogy először vizsgáljuk meg a tényeket és lássuk meg, hogy méltó az elfogadásra, tehát szabad választással!

☆

Figaró *protestál*, Krisztus pedig *proponal*. Mit gondoltok? a kettő együtt nem lehetne-e segítségére a fiataloknak és a társadalomnak? Bizalommal hiszem, hogy igen!

A Pickwick klub négy tagjának

A BAKLÖVÉSEK ÉS MOHS SKÁLÁJA

Mindig rokonszenvesek voltak nekem, kedves uraim!

Őn, Pickwick elnök úr, Don Quijotéra emlékeztető lovagiasságával, oldala mellett az elmaradhatatlan, vidám és hűséges kísérővel, Sam Wellerrel, aki csupa ötlet, és bölcs, mint Sancho Pansa. És Önök, Snodgrass, Tupman és Winkle, tréfás különbségeikkel! Mindnyájukat szeretem!

Olvasás közben alakjuk szinte megelevenedett Dickens lapjain, mosolyra indított, és már-már megértettem, hogyan eshetett meg a következő történet: egy haldokló olvasó csak azt a kegyelmet kérte Istentől, hadd éljen még tíz napig, mert ennyi hiányzott még, hogy megkapja és olvassa az Önöket halhatatlanná tevő folytatásos regény utolsó füzetét.

Íme, Pickwick elnök ott térdel egy össze-vissza repedezett kő előtt, amely egy ház ajtajának közelében áll ki a földből.

Szent ég! kiált föl, és zsebkendőjével dörzsölgeti a követ. Észrevesz rajta néhány betűt, azonnal és csalhatatlanul érzi, hogy igen régi archeológikus darabról van szó, tíz shillingért megveszi a ház gazdájától, és erekyeként viszi magával szállására, a fogadóba három barátjához.

Leteszi a követ az asztalra, s valamennyien szinte falják örömtől csillogó tekintetükkel. Áhíttal viszik a klub székhelyére. Külön ezért egybehívják a közgyűlést, amelyen különböző tekintélyek szólalnak föl, a feliratra vonatkozó ötletnél ötletesebb és agyafűrtnél agyafűrtabb föltevésekkel.

Őn, elnök úr, az Önt megkülönböztető mély tudományos műveltséggel, sajátkezű kis művet ír a felirat huszonhét lehetséges értelmezéséről! Fáradtságának megérdemelt jutalmaként tizenhat nemzeti vagy nemzetközi tudományos társaság nevezi ki tiszteletbeli tagjává, hogy kifejezze elismerését fölfedezéséért.

De nem támad-e irigy ellenfele Blotton klubtárs személyében? Helyszíni szemlét tart, megkérdezi a kő eladóját, és beszámol a klubnak: „A kő valóban igen régi, de a felirat új, az embertől való, aki eladta. Azt állítja, hogy ezt és csakis ezt szándékozott írni: BILL STUMP ALÁÍRÁSOM – mindenki láthatja!”

A klub azonnal reagál: kigolyózzák a rágalmazó és elbizakodott Blottont; elnöküknek, Pickwicknek aranykeretes szemüveget szavaznak meg és ajánlanak föl helyeslésük és tiszteletük jeléül; a tizenhat társaság elítélő nyilatkozatokat ad ki Blottonról.

Magunk között azonban most megvallhatjuk: nem „régészeti darabról” volt szó, hanem közönséges, egyszerű körül. Elnök úr alaposan melléfogott; és teljes jóhiszeműséggel bakot lövetett három barátjával, az egész klubbal és a tizenhat tudományos társasággal is.

Megesik az ilyesmi. És éppen mert megesik, no meg hogy minél kevesebbet essék meg, Szent Tamás egyházdoktor az ilyen téves következtetésekről írt egy kis művet. A címe: „De fallaciis.” Megengedi, hogy közösen megvizsgáljuk néhány pontját? Igen? Köszönöm!

Az ön baklövését, kedves elnök úr, Szent Tamás „paralogizmus”-nak hívná, vagyis jóhiszeműleg levont hamis következtetésnek.

Ma is akad belőlük. Gyakran hallom például azok paralogizmusait, akik jóhiszeműen támadják az Egyházat. Ilyenkor igazságszeretetem egyfelől szenvedést okoz, hiszen az Egyház valójában egészen más, mint aminek ők gondolják. Másfelől vigasztalódom is egy kicsit, mert látom, hogy gyakran nem is annyira az Egyház ellen vannak, hanem inkább az Egyházzal alkotott saját elképzelésük ellen.

Ezek a jóhiszemű hamis következtetések, azaz paralogizmusok rendszerint a divatos előítéletekből erednek, amelyeket a propaganda hatásos szövegekkel terjeszt. Például: „a szegények egyháza”, „a Vatikán kincsei”, „az egyház mint a hatalom szövetségese” ... Az ilyen kiszólások sok embert tesznek ma az Egyház ellenségévé, aki tegnap még föltétel nélkül szerette és tisztelte.

Ha megkérdezzük őket, mit értenek „a szegények egyházán”, talán nem is nagyon tudják megmondani. És ha hallják, hogy azoknak a híres „kincseknek” nincs kereskedelmi értékük, és hogy a Szentszéknek is szüksége van évi jövedelemre, még hozzá tekintélyesre, hiszen ezernyi problémáról és szükségletéről kell gondoskodnia, mindenekelőtt a szegények érdekében, — ha mindezt hallják, akkor részben megadják magukat, és elismerik a magyarázat igazát.

De a propaganda tovább folyik, az előítéletek megerősödnek, a baklövések elkerülhetetlenek. Szerencsére Isten majd egyszer úgy ítéli meg az embereket, hogy előbb leméri a fejüket, és remélem, akaratlanul elferdült eszméik ellenére irgalommal lesz irántuk!

De nem minden hamis érvelőben van meg az ön jóhiszemősége, elnök úr. Van, aki szándékosan meg akar csalni a szavával mást. Ez már nem paralogizmus, hanem „szofizma“, és ilyenkor csúf emberi szenvedélyek keverednek a játékba. Melyek?

Először is az ellentmondás szelleme, a „csakazértis“ lélektana. Te állítasz valamit; ő úgy érzi, tagadnia kell. Te tagadsz: neki föltétlenül állítani kell. Párbeszédet folytat sz vele: míg beszélsz, csakis azon jár az esze, hogyan mondjon ellent, hogyan cáfoljon meg, hogyan ke-
rekedjék fölül.

Egy öszvér megállapodott egy hegyipatak keskeny hídján, jó szilárdan megvetette a patáit. Próbálták rángatni a kötőféknél fogva, bottal böködni a bordái közé, de akármit csináltak vele, meg sem mozdult. A híd két végénél az emberek türelmetlenül vártak.

— No majd én! — mondta valaki, aki megérdemelte volna a tagságot a Pickwick klubban. Odament, megfogta az öszvér farkát, és nagyot rántott rajta. Mikor az állat érezte, hogy hátrafelé invitálják, mint a kilőtt nyíl, előre rohant, szabadon hagyva az utat.

Ilyenek vagyunk néha mi is, kedves elnök úr! Azt tesszük, amit a többiek nem akarnak; nem tesszük meg, amit kívánnak. Ha így viselkedünk, nem tiszta és helyes a gondolkodásunk és a beszédünk.

Hallott-e valaha Mohsról, elnök úr?

Tudós volt, 1839-ben halt meg, pontosan két évvel klubjuk jegyzőkönyveinek közzététele előtt. Ő a „Mohs-féle skála“ feltalálója, amely tíz egymás utáni fokkal jelöli az ásványok keménységét, a zsírkőtől és a gipsztől föl egészen a gyémántig.

Meg kellene mondania Mohsnek, elnök úr, hogy egyes fejek mintha keményebbek lennének a gyémántonál: sohasem engednek, megmakacsolják magukat téves véleményükben, hiába minden ellenkező bizonyosság. „Adjatok a makacs embernek egy szöveget — mondja a közmondás —, a fejével fogja beverni!”

Más fejeket a túlzott kritika szelleme szállt meg. Az ilyen emberek kákán is csomót keresnek, mindenki vel gáncoskodnak, senkivel és semmivel sem elégedettek.

Mások dogmatikusok: ha elolvastak néhány folyóiratot, vagy utaztak és tapasztaltak valamennyit, azt gondolják, már mindenkit taníthatnak, és a saját orruk hegyét teszik meg a mindenség központjának. Egyikük így beszélt:

A tanácsháza? én kezdtem el.

Az országháza? én tartom fenn.

Az Úristen? én csináltam!

Világos, hogy a vasfejű, túlságosan kritikus vagy dogmatikus emberek különösen fogékonyak és hajlamosak a szofizmára. Megfordítva: a szerény vélemény önmagunkról, mások meghallgatására való készség az igazság megmondására visz.

Ilyen jó beállítottságú volt elnök úr kortársa, Mochi, firenzei néprajztudósunk. Igen sokat utazott. Utána azt mondta: „Párizs? Igen, láttam; olyan, mint egy nagyobb Firenze. Alighogy vége Firenzének, kezdődik egy másik, utána egy harmadik... Néhány Firenze együttesen: ez Párizs. Massaua? Igen, láttam: olyan, mint egy kisebb Firenze, a Viale dei Colli és a 'Friss Újság' nélkül.” Mint látja, nagyon szerényen beszélt. És jól tette, mert minél kevésbé gőgös valaki, annál jobban be van biztosítva az őszinteség hiánya és a tévedés ellen.

☆

Csak hogy a személyes gőgön kívül a csoportgőg is oka lehet szofizmánknak. Vegyük példának a pártot, az osztályt, az országot: megvan a veszély, hogy nem azért teszünk magunkévá egy eszmét, mert igaznak ismertük meg, hanem mert a csoport, a párt eszméje. A rasszizmus, a nacionalizmus, a lokálpatriotizmus, az imperializmus tévedései innen származnak, és milliókra terjednek ki.

Innét valók az opportunizmus szülte szofizmak is. Restségből, érdekből, gondolkodás nélkül megyünk a többiek után, mint a szél-fúttá pehely, mint az árban sodródó hordalékfa. Elnök úr is beleesett ebbe azokon a híres választói gyűléseken, ahol „kék” és „sárga” választók álltak szemközt („Egyél-igyál” városházán*).

Alighogy kikászálódott barátaival a postakocsiból, máris körülvette a „kékek” egy izgatott csoportja azzal a kívánsággal, hogy jelöltjük, Slunkey mellett foglaljon állást. Szó szerint idézem a klub jegyzőkönyvét:

— Hurrá, Slunkey! — üvöltötték a „kékek”.

— Hurrá, Slunkey! — visszhangozta Pickwick úr, megemelve kalapját.

— Le Fizkinnel! — üvöltötték a „kékek”.

— Le vele! — ismételte Pickwick úr.

— Hurrá! — És olyan bőgés támadt, mint amikor a cirkusz állatsegregletében az elefánt megkondítja az etetésre hívó harangot.

— Ki az a Slunkey? — susogta ezen a ponton Tupman.

— Nem tudom — felelte ugyanúgy Pickwick. — De csítt, ne szakítsuk félbe őket. Bizonyos esetekben jobb azt tenni, amit a tömeg.

— De ha két tömeg lenne? — vetette föl Snodgrass úr.

— Akkor a nagyobb tömeggel kell kiabálni — felelte Pickwick.“

*) Az eredetiben Eatanswill. To eat = enni, tu swill = vedelni.

Jaj, elnök úr! ezzel a mondattal egy egész kötetre valónál többet mondott. Jaj nekem! Amikor odajutunk, hogy azzal kiabálunk együtt, aki jobban ordít, akkor minden tévedés előtt szabad az út. És nem mindig hozhatók könnyen helyre ezek a tévedések. Őn tudta ezt: elég egyetlen bolond, hogy egy drága karkötőt behajítson a kútba; de talán húsz bölcs sem, hogy kihalássza.

Őn tudta ezt. Adná Isten, hogy mindenki meg legyen győződve róla, és senki se játssza a „bolondot“!

Pinocchiónak

HA BELEBOLONDULSZ EGY SZOKNYÁBA*)

Kedves Pinocchio!

Hét éves voltam, mikor először olvastam *Kalandjaidat*. El sem tudom mondani neked, mennyire tetszetek, és hányszor olvastam el újra. Azért, mert benned magamat ismertem föl, és környezetedben a magam környezetét.

Hányszor szaladgáltál az erdő sűrűjében, a mezőkön, a tengerparton, az utcán! És veled futott a Róka meg a Kandúr, Burkus kutya és a könyvcсата hősei. Mintha csak az én futkározásom, az én társaim, az én falum utcái és mezői lettek volna!**)

Elmentél megnézni a térre érkező kocsikat; én is. Elbújtál, fintorgattad a szádat, a takaró alá dugtad a fejed, hogy ne kelljen bevenni a keserű orvosságot; én is. Mint torkos és mindig éhes legénykének, a mind a két felén megvajazott kenyérszelet, a rumos meggy, a „cukorsüveg“, sőt néha még egy tojás, egy körte, vagy akár a körte héja is álomországot jelentett számodra. Ugyanígy voltam én is.

Iskolába menet és jövet én is „csatákba“ bonyolódtam: télen hógolyókkal, és – tekintet nélkül az évszakra – öklözéssel meg hasonlókkal. Hol én kaptam, hol én adtam, igyekezve kiegyenlíteni bevételt és kiadást, és nem nyafogni otthon, mert ha panaszkodom, talán a szüleimtől kapom meg a „különbözetet“!

Most visszatértél. Már nem a könyv lapjairól beszéltél, hanem a képernyőről; de azért ugyanaz a gyerek maradtál, mint valaha.

*) Lefordíthatatlan bájos szójáték. Szó szerint jelentheti azt is, hogy (ministráns) szoknyát veszel, de mint szólás: beleszeretsz valakibe.

**) A magyar neveket Rónay György fordításából vesszük. Móra Könyvkiadó, Bp. 1977.

Én viszont megöregedtem. Ha szabad így mondani, most már a barrikád másik felén állok: nem tebenned ismerem föl magamat, hanem a tanácsadóidban: Geppetto mesterben, a Szóló Tücsökben, a Galambban, a Papagájban, a Világítóbogárkában, a Rákban, a Marmotában.

Ők megpróbálták tanácsokat adni gyermekéletedben, – sajnos, a Tonhal esetét kivéve, nem hallgattál rájuk. Én a jövődre, serdülőkorodra és fiatalságodra nézve szeretnék tanáccsal szolgálni. De nehogy szokásod szerint a kalapácsot akard hozzám vágni: nem kívánok a szegény Szóló Tücsök sorsára jutni.

☆

Észrevetted-e, hogy „tanácsosaid” közt nem soroltam föl a Tündért? Nem tetszik nekem a módszere. Amikor üldöznek a gyilkosok, kétségbeesve zörgetsz a háza kapuján; viaszfehér arcával kinéz az ablakon, de nem nyit ajtót, és hagyja, hogy felakasszanak.

Igaz, később megszabadít a tölgyfáról, de azután gonosz játékot űz veled: betegszobádba küldi azt a négy szénfekete nyulat, vállukon aprófás kosárral.

Még ez sem elég. Mikor csodaképpen megmenekülsz a zöld halász serpenyőjéből, dermedten térsz haza, mert sötét éjszaka van, és szakad az eső. A Tündér zárt ajtókkal fogad, majd sok kétségbeesett zörgetésedre a Csigabigát küldi le. Kilenc órájába kerül, míg leér a negyedik emeletről, és hoz neked – hiszen már félholt vagy az éhségtől – egy viaszkenyeret, egy papírcsirkét és négy természetűen festett alabástrom barackot.

Nem így kell bánni hibát elkövető gyerekekkel, különösen ha már már eléri vagy el is érték a 13–16 év közötti „nehéz életkort”, amely most rád is vár, Pinocchio.

Majd megtapasztalod: *nehéz* szakasz ez neked is, nevelőidnek is. Már nem vagy többé gyerek; lenézed a kicsik társaságát, olvasmányait, játékait; de férfi sem vagy még, és úgy érzed, a felnőttek nem értenek meg, szinte elutasítanak.

Gyors testi növekedésed fáradttá tesz. Úgy érzed, hirtelen hórihorgasra nőttél, kilométerhosszúságú lábaid, karjaid lettek, a hangodra meg nem ismeresz rá, oly különösen megváltozott.

Parancsoló szükségét érzed majd, hogy érvényesítsd énedet; egyfelől ellenkezésbe jutsz a családi és iskolai környezettel, másfelől hanyatt-homlok csatlakozol a „bandák” közösségéhez. Egyfelől függetlenséget követelsz családottól; másfelől éhezed és szomjazod, hogy kortársaid „elfogadjanak”, és függhess tőlük.

Mennyire félsz más lenni, mint a többiek! Ahová a banda megy, oda mégy te is. Ahol megáll, megállsz te is. Magadévá teszed a töb-

biek tréfáit, kifejezőmódját, időtöltéseit. Amit fölvesznek, azt hordod te is. Az egyik hónapban minden fiú trikóban és blue-jeans-ban jár, a következőben mind bőrkabátot visel, színes nadrágot, fehér fűzős fekete cipőt. Egyes dolgokban antikonformisták, másokban száz százalékos konformisták, úgy, hogy észre sem veszik.

És milyen változó a hangulatod! Ma derűs és készséges vagy, mint tíz éves korodban; holnap zord, mint egy hetven éves zsémbes öregúr. Ma pilóta akarsz lenni, holnap elhatározod, hogy színésznek mész. Ma merész és fesztelen vagy, holnap félénk, szinte aggodalmas. Mennyi türelemre és engedékenységre, mennyi szeretetre és megértésre van szüksége irántad Geppetto mesternek!

És még nincs vége: befelé fordulsz, kezdesz magadba tekinteni, s új dolgokat fedezel föl. Felbukkan benned a melankólia, a nyitott szemmel álmodozás, az érzélem és az érzelgősség is. Megeshet, hogy már 13–14 éves korodban „beleakadsz egy szoknyába”, nem ám a ministránsokéba, hanem amiről a fiatal Copperfield Dávid ír:

„Imádom Shepherd kisasszonyt. Shepherd kisasszony egy kurta felöltös kicsi lány, kerek a képe, és hullámos szőke lenhaja van. A templomban nem bírom a zsoltároskönyvemet nézni, mert nem bírom levenni a szememet Shepherd kisasszonyról. Az istentisztelet imáiba is beleszövöm gondolatban Shepherd kisasszony nevét – egyenesen a királyi család nevei közé. Odahaza, a szobámban, néha kénytelen vagyok felsóhajtani szerelmi elragadtatásomban: Jaj, Shepherd kisasszony! . . . De vajon miért adok Shepherd kisasszonynak ajándékba titokban egy marék szerecsendiót? A szerecsendió nem fejezi ki elég híven az ajándékozó gyöngéd érzelmeit . . . mégis helyénvalónak érzem, hogy megajándékozzam velük Shepherd kisasszonyt. Puha, vaníliás piskótával is ellátom Shepherd kisasszonyt; és számtalan narancssal . . . Shepherd kisasszonyé minden gondolatom, Shepherd kisasszony betölti az egész életemet, a képzeletemet.”

Hogy történik, hogy néhány hét múlva mégis szakít vele? „Megtudom, hogy itt is, ott is azt suttogják . . . hogy Jones úrfit jobban kedveli. Aztán egy szép napon Shepherd kisasszony csúfondárosan rám fintorog, ahogy elmegyünk egymás mellett, aztán összevihog a barátnőjével. Mindennek vége köztünk. Véget ért egy életre szóló nagy érzés . . . és Shepherd kisasszony neve nem szerepel ezentúl a reggeli imákban, s a királyi család nem is ismeri őt többé.”*)

Megesett Copperfielddel, megelik mindenkivel; veled is meg fog esni, Pinocchio!

*) Ottlik Géza fordítása, Bp. 1954.

De hogyan állnak melletted a „tanácsosok?”

A növekedés problémájára nézve új Szóló Tücskőd lehetne az öreg Vittorino da Feltre, egy pedagógus, aki nagyon szerette a korod-beli gyerekeket, és a nevelésben roppant jelentőséget tulajdonított a szabad ég alatti gyakorlatoknak.

Lovaglás, úszás, ugrás, vívás, vadászat, halászat, futás, nyíllövés, ének! Ezekkel az eszközökkel is az volt a szándéka, hogy derűs légkört teremtsen „Vidám ház”-ban, és lehetővé teszi, hogy fiatal tanítványai hasznosan kitombolják túlhabzó testi energiáikat. Szívesen mondta volna el Parinivel*): „Mit nem tehet a merész lélek erős testben élve?”

Békés, rábeszélő erejű barátod, a Tonhal viszont – aki épségben vitt hátán a partra, mikor a cápa gyomrából kijutottál – segítségére lehetne önmagad érvényesítésének már említett, közvetlenül előtted álló válságában.

Ti mai fiatalok már nemcsak *automobil*ről álmodoztok, hanem egy egész parkolóhelyre való morális *autóról*: *autoscelta* (önálló választás), *autoddecisione* (önálló döntés), *autogoverno* (önkormányzat), *autonómia*. Sőt Bolzanóban nemrég a fiúk egy *autoscuola*-val, vagyis saját maguk vezette iskolával is kísérleteztek!

Helyes törekvés – mondaná békésen a bölcs Tonhal – eljutni az önálló döntéshez. De lassacskán, fokozatosan. Nem lehet átmenet nélkül áttérni a gyermek teljes engedelmességéről a felnőtt teljes autonómiájára. Viszont ma nem lehet mindenben használni az egykori kemény módszert sem. Amint lassan növekszel korban, Pinocchio, növekszik benned az önállóság vágya. Jól van: élj úgy, hogy nőjön benned – derék nevelők külső segítségével – jogaid és kötelességeid helyes tudata; nőjön a felelősségérzet, hogy jól használd az annyira óhajtott autonómiát.

Halld csak, hogyan nevelkedett több mint egy évszázaddal ezelőtt a két Visconti-Venosta fivér: egyikük, János, irodalmár, a másik, Emil, egységmozgalmunk, a Risorgimento politikusa: „Apánk egyik nevelési módja az volt, hogy amennyit csak lehetett, a fiaival időzött. Határtalan bizalmat követelt tőlünk, és ezt nagymértékben viszonzotta. Úgy tekintett bennünket, mintha a valóságosnál egy kicsit idősebbek lennénk; így felelősség- és kötelességérzetre ösztönzött. Mint kis férfiakkal bánt velünk, és ez nekünk nagyon hízelgett; ezért roppantul igyekeztünk, hogy tartsuk ezt a színvonalat.”

*) Giuseppe Parini (1729–99) olasz költő, a felvilágosodás úttörője. Ódái mellett híres „Il Giorno” c. satirikus eposza az olasz nemesúrfi egy napjáról.

Az autonómia felé haladó úton talán te is, kedves Pinocchio, mint majdnem minden 17–20 éves fiatalember, beleütköztél egy kemény sziklába: a hit problémájába.

Vallásellenes kifogások a levegővel együtt szívódnak beléd az iskolában, a gyárban, a moziban stb. Ha a hited acélos gabona, egy egész sereg egér rohanja meg. Ha öltözet, száz kéz próbálja letépní rólad. Ha ház, a csákány darabonként le akarja bontani. Védekezni kell: ma a hitből csak azt lehet megőrizni, amit megvédünk.

Sok ellenvetésre megvan a meggyőző válasz. Másokra még nem találtak kimerítő feleletet. Mitévő légy? Ne dobd el a hitet! „Tízezer nehézség együttvéve sem alkot még egyetlen kételyt” – mondta Newman.

És gondolj mindig kettőre.

Először: tiszteletben kell tartani minden bizonyosságot, még ha nem is matematikai evidencia. Az, hogy Napoleon, Cézár, Nagy Károly élt, nem úgy bizonyos, mint a kétszerkettő, hanem emberi, történelmi bizonyossággal. Ugyanígy bizonyos, hogy Krisztus élt, hogy az apostolok látták holtan, utána pedig feltámadottan.

Másodszor: az embernek szüksége van a misztérium iránti érzékre. *Semmiről sem tudunk mindent*, mondta Pascal. Önmagamról sokat tudok, de nem mindent; nem tudom pontosan, mi az életem, az értelmem, az egészségi állapotom stb. Hogyan kívánhatnám, hogy mindent megértsek és tudjak Istenről?

A leggyakoribb kifogásokat az Egyházzal kapcsolatban fogod hallani. Segítségedre lehet talán egy ötlet, amit Pitigrilli*) mond el. Londonban, a Hyde Parkban egy prédikátor beszédet tart, de állandóan félbeszakítja egy kócos, piszkos ember. Az illető egyszerre kitör: „Kétezer éve létezik az Egyház, és a világ még mindig tele tolvajokkal, házasságtörőkkel, gyilkosokkal!” „Igaz van — feleli a prédikátor —, kétmillió évszázada van víz a világon, és nézze meg, milyen állapotban van a nyaka!”

Más szóval: voltak rossz pápák, rossz papok, rossz katolikusok. De mit jelent ez? Hogy az Evangéliumot élték? Éppen fordítva: ezekben az esetekben nem élték az Evangéliumot!

*) Igazi neve Dino Segre, *1893. Az első világháború után igen olvasott szórakoztató író. Vallásos könyve a Siloe tava (1948).

Pinocchióm, a fiatalokról van két híres mondás. Az elsőt, Lacordaire-ét*) ajánlom neked: „Legyen véleményetek, és érvényesítsétek!” A második Clémenceau-tól származik, és egyáltalában nem ajánlom: „Nincsenek eszméi, de hevesen védelmezi őket!”

☆

Visszatérhetek Copperfield Dávidra? Miss Shepherd emléke már néhány év távolságába tűnt benne. Most már tizenhét éves, és újból szerelmes lesz. Ezúttal Larkins kisasszonyt imádja. Ha napjában egyszer meghajlással köszönheti, már boldog. Csak akkor van nyugta, ha legjobb ruháját veszi föl, és állandóan fényesre kefélteti a cipőjét. Álmodozik: „Ó, ha Larkins papa holnap eljönne, és így szólna hozzám: „A lányom mindent elmondott. Itt van húszezer font. Legyetek boldogok!” “ Álmodozik, hogy nagynénje megpuhul, és megáldja a házasságát. De miközben ábrándjaiba merül, Larkins kisasszony férjhez megy egy komlótermelőhöz.

Dávid két héten át porig sújtva él; lehúzza a gyűrűjét, leghitványabb ruháit veszi föl, nem használ többet hajkenőcsöt, nem fényesítteti a cipőjét!

Később bekövetkezik a villámcsapás: Dóra. „Emberfőlötti lény volt számomra. Egy tündér, egy szilfid . . . nem tudom, mi volt . . . mindaz, amit senki soha még nem látott . . . Egyetlen pillanat alatt elnyelt a szerelem örvénye . . . fejest zuhantam belé, mielőtt egyetlen szót is mondhattam volna neki!”

Sokat mondó idézetek: rajtuk keresztül meglátni a szerelem és a jegyesség problémáit. Neked is föl kell készülnöd ezekre, kedves Pinocchio.

Van, aki ma ebben a tekintetben igen engedékeny erkölcs mellett kardoskodik. Megengedem, hogy a múltban kicsit túl merevek voltunk bizonyos pontokon. De azért a fiatalok ne fogadják el ezt az engedékenységet. Szerelmüket írják nagybetűvel; szép legyen, mint egy virág, értékes, mint egy gyöngyszem, nem pedig közöses, mint a seprő a pohárban.

Célszerű, ha hajlandók egy kis áldozatot hozni, és távol tartják magukat olyan személyektől, helyektől, szórakozásoktól, amelyek a rosszra adnak alkalmat. Azt mondom: „Nem bíztok bennem!” De igen, bízunk; csak hogy nem bizalmatlanság, ha emlékeztetünk, hogy valamennyien ki vagyunk téve kísértéseknek. Inkább a szeretet jele, ha legalább a szükségtelen kísértéseket eltávolítjuk az utadról!

*) Dominique Lacordaire (1802–61) előbb jogász, majd domonkos szerzetes, híres szónok, igen nyitott szellemű gondolkodó.

Nézd csak az autóvezetőket, mi mindennel találkoznak, ami első pillantásra *ellenük* irányuló szekatúrának és korlátnak látszik: rendőrség, szemafor, fehér sávok, tiltott irány, megállási tilalom . . . Pedig mindez a vezetőért van, hogy nagyobb biztonsággal és kedvvel tudjon vezetni!

Ha pedig egy szép napon menyasszonyod lenne — hívják Shepherdnek, Larkinsnak, Dórának vagy akárminek —, tiszteld! Véd meg önmagad ellen! Megkívánod tőle, hogy érintetlenül őrizze meg magát neked? Igazad van. De te ugyanígy tégy, és ne ügyelj bizonyos barátokra, akik „hőstetteikkel” dicsekszenek, és azt hiszik, hogy „brillíroznak” női kalandjaikkal. Az a „brilliáns” és erős férfi, aki saját magát tudja meghódítani, és a lélek arisztokráciáját képviselő fiatalok sorába tartozik. Míg a fiatalok jegyességben élnek, a szerelemnek nem annyira az a hivatása, hogy az érzéki gyönyört szerezze meg, hanem az érzékeny lelki örömet. Nyilvánuljon meg gyöngédségben, de korrekt és méltó módon!

Ugyanilyen tanácsok vonatkoznak a másik félre, föltéve, hogy a hölgy el tudja viselni a „prédikációt”.

„Kedves Dóra (vagy Larkins kisasszony, vagy Shepherd vagy akármi) — mondja neki az édesanyja —, hadd emlékeztesselek egy biológiai törvényre. A lánynak szexuális téren rendszerint nagyobb az önuralma, mint a fiúnak. Ha a férfi fizikailag erősebb, akkor az asszony lelkileg. Sőt úgy látszik, mintha Isten a férfiak jóságát a nőtől tette volna függővé. Holnap egy kicsit tőled függ majd férjed és gyermekeid lelke; ma a barátaidé és azé, aki szerelmes beléd. Tehát kettőtök helyett is legyen józan eszed, és bizonyos dolgokban tudjál nemet mondani akkor is, ha látszólag minden „igen”-re indít. Ha vőlegényed derék ember, akkor legjobb perceiben hálás lesz ezért neked, és azt mondja magában: „Az én Dórámnak igaza volt; van lelkiismerete, és engedelmeskedik neki; holnap majd hűséges marad hozzám!” Viszont a túl könnyen kapható menyasszony nem kelt ilyen biztonságérzetet. Túlságosan előítélet nélküli engedékenységgel azt kockáztatja, hogy veszedelmes magvakat vet el, amelyekből a jövőben féltékenység, gyanú kel ki a férj szívében.”

Itt megállok, Pinocchio. De ne mondd, hogy nem kellett volna Dóráról beszélnem. Gyerekkorodban a Tündér volt melletted, előbb mint nővéred, aztán mint anyád. Serdülő és ifjúkorodban nem lehet melletted más tündér, mint a menyasszonyod és a feleséged. Hacsak barát-szoknyát nem húzol!

De nem látom, hogy hivatásod lenne rá!

VAKÁCIÓS LÁZ

Illusztris író és történész!

A Friuliban tartandó, küszöbön álló nemzeti eukarisztikus kongresszus (1972 augusztus) juttatott eszembe. Te ugyanis Friuliban születél, bár a longobárdok törzséből, és fiúi szeretettel írtál népedről.

Az Itáliába tartó longobárdok – immár tizenkét századdal ezelőtt – néhány százezren voltak. Leírod, amint végighaladnak a Via Postumián, mint valami lábra kelt hangyaboly.

Ha most visszatérnél? . . . Ha egy júliusi-augusztusi szombaton vagy vasárnap leülnél Fadalto hágója előtt, és hozzáfognál számolni az olasz meg az idegen kocsikat, amint lefelé tartanak Caorle, Jesolo, Velence, vagy fölfelé Cadore felé? Esetleg letelepednél a Brenneren vagy valamelyik más, turistáktól még jobban megostromolt alpesi hágón?

Ha elmondanám, hogy csak a „ferragosto”) napjaiban úgy hozzávetőleg egy millió milánói hagyja el Milánót, egy millió római Rómát, – végeérhetetlen kocsisor tart minden irányba minden órában Olaszország minden útján?

Leiki szememmel látom, hogy csodálkozol, és azt kérdezed: „Dehát hova megy ez a sok ember?”

„A tengerre, a hegyekbe, műemlékek, természeti érdekességek meglátogatására; friss levegőt keres, zöld fákat, homokot, jódos vagy gyantás levegőt, kikapcsolódást!”

„És hol szállnak meg?”

„Egy kicsit mindenütt: szállodában, penzióban, sáttáborban vagy turistafaluban, nyaralóházakban, motelekben, campinghelyeken. Látod azt a négykerekű valamit, amit autó húz? Az egy lakókocsi, kis utazó ház.

A te idődben megállítottátok a lovat és egy fához kötöttétek; most megállítják az autót és a lakókocsit, ahol néhány fára és egy csobogó patakra akadnak. Gázpalackot vesznek elő főzővel és hordozható hűtőszekrénnel, elkészítik az ételt, a fűben ülve fogyasztják el a vacsorát, élvezve a szélfűtött levelek susogását, a méhek és muslicák zümmögését, a fű és a virágok illatát, az ég színét, a természettel való közvetlen, egyszerre mámorító és megnyugtató kapcsolatot. A lakókocsiban száz más holmi között készen állnak az összecsukható ágyak habszivacs matracokkal. Este kinyitják, és éjjel azon alszanak,

*) Itáliában szokásos szünidő augusztus derekán.

várva a madarak énekének ébresztőjére. Egyszóval, ha rövid időre is, meg akarnak fürödni a természetben, beléfojtani szokott bajaikat, és elfeledkezni a város cement- és téglarengetegéről, amely hosszú hónapokon át magába nyelte őket, és vár rájuk, hogy megint elnyelje.“

Mintha csak látnálak, két kezedbe támasztott fejjel; és mintha hallanálak: „Mekkora változás! Nagyobb a láрма, mint régen egy ütközetben! Az emberek csiga módjára vonszolják maguk után a házu-
kat, csak most a ház kerekeken jár. Máskor a motorbicikli hátsó ülésén egy kis összetekert fehér vászon van, azt kihajtják, kitergetik, és szobát csinálnak belőle. Megint máskor hatalmas kék sátor emelkedik, szép kilátással, villanyvilágítással, rádióval és televízióval felszerelve, hasonló sátrak szomszédságában, s minden fajhoz és minden nyelvhez tartozó emberek lakják. Hát ez egy második Babel! Abbahagyom az írást!“

Szerencsés ember! Én ellenben, a lelkipásztor, nem hagyhatom abba. Legalább egy szócskát kell mondanom néhány lelkiismereti problémáról ezzel az örökös mozgással, csavargással, körutazással kapcsolatban, amit hol weekendnek hívnak, hol szabadságnak, vakációnak, turizmusnak, nyaralásnak. Kérlek, figyelj a szemed sarkából, míg olvasóimhoz fordulok.

Nekünk olaszoknak a turizmus régi és klasszikus példája Petrarca. Ő is alpinista volt, és annyit utazott, amennyit csak azokban az időkben lehetett, Itálián belül és kívül, „kedves helyeket, kedves barátokat, kedves könyveket keresve.“ Az utazás jót tett kíváncsiságának és tudásszomjának; kevésbé az erszényének, úgyhogy intézője, Monte gyakran morgott: „Te csak tekeregsz, de ettől a zsebed üres marad.“

Íme az első meggondolandó: nem pazarlunk-e bizonyos utazásokra néha jogtalanul sok pénzt, nem tartva meg a szükséges határokat? Nem ritka az ilyen eset. Mint Goldoni idejében, a „nyaralási láztól“ elkapatva hosszabbakat lépünk, mint a lábunk, illetőleg tovább nyújtózkodunk a takarónknál, s így gyakran áldozatul esnek lelkiismereti kötelességek és családi erények: gazdálkodási érzék, korlátok ismerete, takarékoság.

Egy másik észrevétel: Azt mondják, az utazás arra való, hogy tanuljunk, hogy tárgítsuk műveltségünket, hogy a maga idején megálljuk a helyünket a társalgásban, hogy idegen föld természeti és művészeti szépségeivel gazdagítsuk lelkünket. Ez mind igaz — főltéve, hogy nyugodtan történik, megfelelő pihenőkkel, a szükséges előkészülettel, és hogy éles szemmel kutatjuk fel a hasznos, a lényeges elemeket. Így még arra is mód nyílik, hogy erkölcsileg jobbá váljunk, hogy

kisebnek érezzük magunkat ebben a hatalmas és szép világban, hogy hálásabbak legyünk Isten iránt, közelebb kerüljünk Hozzá, szorosabb kapcsolatba lépjünk embertestvéreinkkel.

De van, aki utazása során semmiségekért bolondul. Mint akik Rómából hazatérve csak egy bizonyos castellói borról és a Tiberisen túli városnegyed konyhájának egyes fogásairól tudnak mesélni...

Nem mindenkinek van érzéke a helytörténet iránt. Fucinit*), az írót, egyszer egy vezető kísérte Sorrentóba. „És most – mondta neki –, míg én egy falatot eszem, kérdezősködjék egy kicsit, hol van Tasso háza!” A vezető elment, visszajött, és jelentette: „Uram, az az úr már nem lakik itt!” Aztán ott a háryjános turista, aki fölfújja magát, és olyan meséket talál ki, hogy mindenkinek szeme-szája eláll. Ami vele megesett, amilyen csodákat látott, amellet Marco Polo, Pigafetta vagy Caboto**) kismiska...

A vakáció nyugalmat, kinyújtózást jelent. De van, aki tud pihenni, és van, aki nem tud. Olyan ez, mint a portörlés. Van háziasszony, aki azt hiszi, hogy törölget, pedig csak egyik helyről a másikra viszi a port.

Pihen-e az a család, amelyik – hogy a divatot kövesse – augusztus kellős közepén, mikor a szállodák zsúfoltak, megérkezik egy nagyon látogatott nyaralóhelyre, és ott összeszorul egy szobába, vagy alkalmi ágyakon, akár biliárdasztalon vagy heverőszekben éjszakázik? Dehogy. Csak fáradtságot fáradtsággal, kellemetlenséget kellemetlenséggel cserél föl.

Ez az úr százötven kilométert tesz meg a kocsijával vasárnap, hogy az autókkal tömött úton elérje Cortinát vagy Jesolót. Mise után sétál egyet, megebédel, és éppen hogy beszélget egy kicsit; aztán vissza a kormánykerékhez, beilleszkedve más kocsik végtelen sorába, állandó bonyolult előzési kísérletekkel, éppen csak kitérve a surlódó sárhányók elöl, nehéz kanyarokat kerülgetve... Adjon hálát Istennek, ha épségben hazaér, és mondja, hogy szokatlan és erős mozgást végzett, de nem azt, hogy pihent.

Hányan jönnek meg fáradtan, unottan a szabadságról, mert túlságosan nagyvilági vagy zajos helyet választottak, és nem ismertek mér-

*) Renato Fucini (1843–1921) verseket és novellákat írt toszkán tájszólásban.

**) Marco Polo (1254–1324) a középkor legjelentősebb utazója, megírta a Távol-Keletre tett útját. Antonio Pigafetta († 1530 után) körülvitorlázta a világot a portugál Magellánnal, és erről naplót vezetett. Giovanni és Sebastiano Caboto, apa és fia, az első közt jutott el Észak-Amerikába, még Kolumbus előtt (1497. jún. 24-én).

téket a kirándulásban, vagy olyan emberek „körébe” kerültek, akik izgató és fárasztó szórakozásokba, beszélgetésekbe és vitákba sodorták őket!

Kocsikkal tömött utakra, kanyarokra és előzésre céloztam. Ez is nagy lelki probléma. Érdekes, egyetlen vezető sem mondja a gyónatószékből: „Atyám, veszélyeztettem magam és mások életét!” Senki sem mondja: „Elővigyázatlanul, becsvágyóan vezettem.”

Pedig hát sokan, alig hogy messziről meglátnak egy kocsit, rögtön azt mondják, szinte esküt tesznek maguknak: „Megelőzőm!” Még akkor is, ha egy versenykocsi az, hegynek föl! Nekik mindig mindenkit meg kell előzni. A történelem ezért fogja a nevüket fönntartani. Vagy úgy ülnek kormányhoz, hogy előzőleg jól fölhajtottak a garatra, vagy pedig nagyon fáradtak, levertek, súlyos családi és egyéni gondok foglalkoztatják őket. Itt az ötödik parancsról van szó. Sohasem hangsúlyozhatjuk eléggé annak súlyos felelősségét, aki a mai teljesítőképességű gépekkel járja a tegnapi szegényes, szűk, kanyargós, kikoptatott utakat.

Az ötödik parancsolat nemcsak a testi károkra vonatkozik, hanem a rossz példával okozott lelkiekre is. Különösen a szegényebbek és a fiatalabbak csodálkozó vagy legalábbis kíváncsi tekintettel figyelik a nyaralót vagy turistát. Ő rendszerint így okoskodik: „Most, hogy kívül vagyok megszokott környezetemen, több erkölcsi szabadságot engedek meg magamnak!” Pedig meg kellene fordítani az okoskodást: „Idegenben jobban figyelnek rám, azért még jobban helyt állok, mint otthon.”

A Sorrentóban turistáskodó Renato Fucini megtapasztalta, hogy az emberek nyitott szemmel figyelik a turistákat. A már idézett vezető eldicsekedett neki, hogy meg tudja mondani, melyik idegen melyik országból jön. „Őn például – mondta – piemonti.” „Szó sincs róla, toszkán vagyok, hogy nem vetted észre?” „Méltóságod nem mondott csúnya szavakat, és nem káromolta Isten szent nevét. Hogy is gondolhattam volna, hogy toszkánai?”

Hát ebből a szempontból kívánnám, hogy a turisták „piemontiak” legyenek. És megfordítva: kívánom, hogy olyan keresztény szellemű, hagyományú, életű nyaralóhelyeket válasszanak, amelyekről szinte Elisabeth Seton nyilatkozatát lehetne elmondani. Ez az első észak-amerikai szent azt írta a toszkán falucskáról, ahol rövid ideig tartózkodott: „Biztosítalak: egyszerűen azért lettem katolikus (előbb ui. protestáns volt), mert katolikus vidékre kerültem.”

Az ötödik parancson kívül a hatodik is szóban forog. Az öltözködésre gondolok, fiúk-lányok közös utazásaira, egyes nyaralóhelyek

illetlen szórakozásaira, kettesben tett hosszú autókirándulásokra, akár jegyesek az illetők, akár nem.

Azt mondják a ruházkodásról: „Most már mindenki így csinál!” Nem igaz, nem mindenki csinál így. Bár keserűen kell elismernünk, hogy látszatra „jó családok” érthetetlen engedményeket tesznek ezen a ponton. De ha igaz lenne is, hogy sokan vagy mindnyájan így csinálnak: a rossz akkor is rossz marad, ha mindenki csinálja.

Azt is mondják: „Meleg van!” De hiszen olyan habkönnyű ruhaanyagokat lehet kapni, hogy igazán kitűnően védekezhettek velük a meleg elől, még ha egy tenyérnyivel hosszabb is a ruha. Ami a magányos autókirándulásokra vitt lányokat illeti, senki előtt sem titok, hogy ez alkalom a rosszra. „Az én kislányom jó, tud magára vigyázni!” – mondta nekem egy asszony. „Az ön kislánya, asszonyom, gyöngé, mint mindannyian, és meg kell védeni a saját gyöngesége és tapasztalatlansága ellen, úgy, hogy távol tartja a veszedelemtől. Sajnos, az eredeti bűn nem mítosz, hanem fájdalmas valóság!”

A hatodik parancs után következik a hetedik. Egy német püspök néhány éve fölhívta a figyelmet, hogy ne zsákmányolják ki igazságtalanul a turistákat. Helyénvaló ajánlat. Elmesélték nekem, hogy egy hegyi turistahivatal az egyik vidéken felfújható gumitehenet állított föl. Ott fehérlik a zöld mezőn, nagy műcsengetyűvel a nyakában, mint szép hívogató színfolt, ha messziről látja valaki.

Ez, ha igaz, inkább együgyűség, mint szédelgés. De az mindenképpen igaz, hogy egyes nagy turistahelyeken csúcsidőben csillagászati árakat kérnek. Igaz, hogy van, aki a nyaralóvendégeket csakis kereskedelmi szempontból nézi: ők „hozzák a pénzt a házhoz”, ők azok, akik „pénzes emberek” és „tudnak fizetni.” Viszont nem mindig gondolnak arra, hogy ezek az emberek egész éven át dolgoztak a gyárban, a hivatalban, a nedves, ködös városban; alig tizenöt-húsz nap szabadságuk van, és ezalatt igazán rászorulnak a pihenésre, a szabad levegőre, a napfényre. Nem mindig és nem eléggé gondolnak arra, hogy testvéreik, kötelesek őszintén szeretni és szívesen látni őket.

Szent Péter nagyon ajánlja nekünk keresztényeknek, hogy legyünk „vendégszeretők egymás iránt”, és hozzáteszi: „sine murmuratione”, morgolódás nélkül! Ki lehetne egészíteni: „Morgolódás és... megkopasztás nélkül!”

☆

Utolsó gondolat: ha mi vakációzni megyünk is, az Úristen nem vakációzik.

Azt akarja, hogy az ő napját, a vasárnapot minden körülmények között tartsuk meg és ne profanizáljuk. Akarja ezt saját magának kijáró tiszteletből, de a mi érdekünkben is. Amikor „az ő napjáról”

beszélek, nem csak a napnak azt a darabkáját értem, amit a misehallgatás igénybe vesz. A keresztény vasárnap egy teljes nap, és egy se-reg dolgot foglal magában: Tevékeny részvétel a szentmiseáldozatban (nem csupán passzív „misehallgatás”); törődés a saját lelkünkkel, nyugalom, elmélkedés, a szentségekhez járulás által; vallási művelődés a pap beszédének meghallgatásával, az evangélium vagy más jó könyv olvasásával; kapcsolatfölvétel az egész plébániai családdal; szeretetgyakorlat a szegények, betegek vagy gyerekek iránt; kölcsönös jó példa. Mindez keresztény életünk jutalma és biztosítéka.

Ha jól éljük át a vasárnapot, akkor csaknem bizonyos, hogy a hét hátralevő részét is jól tudjuk átélni. Ezért ragaszkodik olyannyira hozzá az Úr, ezért kell megtennünk mindent, hogy ne hanyagoljuk el a vasárnapot. Turizmus ide vagy oda, szünnap vagy munkanap: mindenek előtt és mindenek fölött a lelkünk!

Még egyszer hozzád fordulok, Pál diakónus. Mi a véleményed a következtetésemről?

Régimódi?

Régimódi, de igaz és bölcs. Segít, hogy jókká váljunk, vagy jók maradjunk. És csak ez számít!

Sienai Szent Bernadinnak

HÉT IDŐÁLLÓ SZABÁLY

Kedves mosolygós Szent!

János pápa annyira értékelte ránk maradt prédikációidat, hogy egyházdoktorrá akart nyilvánítani. Ő meghalt, és máig semmi sem lett belőle. Milyen kár!

A jó Pápa azonban nem annyira tudós, csiszolt, szépen felosztott latin prédikációidat becsülte, hanem az olaszokat, amelyeket előszó-ból jegyeztek föl, és csak úgy szikráznak mind az élettől, a buzgó hittől, a humortól és a gyakorlati bölcsességtől. Talán azt szerette volna, hogy mint „mosolygós doktor” sorakozzál a „mézajkú” Bernát, az „angyali” Tamás, a „szeráfi” Bonaventúra, a „vigasztaló” Szalézi Ferenc mellé.

Úgy gondolta: olyan korban, amikor még a világ legkönnyebb dolgait is nehéz szavakkal, ködös „izmusokkal” fejezik ki, helyén való kiemelni azt a kis barátot, aki így tanított: „Beszélj világosan, hogy aki hallja, elégedetten és megvilágosodva, ne pedig megzavarodva távozzék!”

Valóban, a sienai egyetemen 1427 júniusában tartott beszédedtől az egyetemi tanárok és hallgatók igazán nem „zavarodtak meg.” Arról beszéltél nekik, „hogyan tanuljunk.” „Hét szabályt” állítottál föl, és így fejezted be: „Ha ezt a hét szabályt megtartod és kitarasz bennük, rövidesen derék ember vagy derék asszony leszel.”

Engedelmeddel, rövidítve és ... szelidítve megpróbálom most föl-
idézni „hét szabályodat”, a mai hallgatókra vonatkoztatva.

Ezek derék és rokonszenves emberek, és egyáltalán nem forognak abban a veszélyben, hogy „megzavarodnának”, abból az egyszerű okból, mert saját maguk akarnak mindenről tapasztalatot szerezni. Sem tőled, sem tőlem nem látják szívesen az olyan „viselkedési szabályokat”, amelyek egy kilométerről árasztják az erkölcsöszködé-
szagát. Lehet, hogy el sem fogják olvasni ezeket a sorokat, de mégis megírom őket: megírom teneked.

Einaudi is megírta a „Haszontalan prédikációkat”, és akadt, akinek mégis hasznára váltak.

Első szabály: a *megbecsülés*. Nem tud komolyan tanulni valaki, ha előbb nem becsüli a tanulmányokat. Nem válik kulturált emberré, ha előbb nem becsüli a kultúrát.

Ez a hallgató hétrét görnyed könyvei fölé. Jól van! írod; így legalább „nem jár bolondságokon a fejed, mint más jómadaraknak, akik mit sem törődnek a tanulással, csak a padot koptatják!” Szeresd a könyvet, így kapcsolatba kerülsz a múlt nagy embereivel; „beszélj hozzájuk, és ők majd beszélnek veled; meghallják a szavad, te meghallod az övékét, és nagy gyönyörűséged telik benne.”

Mi lesz viszont a naplopó hallgatóból? Olyan lesz, „mint a disznó az ólban: zabál, iszik és alszik.” Egy nagy nulla lesz belőle, semmi nagyot és szépet nem visz végbe életében.

Értsük meg egymást: az igazi műveltség megszerzésében nemcsak a könyvek értékesek, hanem a vitatkozás, a csoportmunka, a tapasztalatcsere is. Mindez a pusztá befogadáson túl tevékenységre ösztönöz; segít, hogy egyéni módon tanuljunk, hogy önállóan közöljük gondolatainkat másokkal; előmozdítja a másik iránti udvarias figyelmet.

De sohase csökkenjen becsülésünk a nagy „mesterek” iránt. Többet ér nagy eszmékben bízni, mint közepeseket kitalálni. Pascal mondta: „Aki fölkapaszkodik egy másiknak a vállára, messzebb fog látni nála, még ha kisebb is, mint ő!”

Második szabály: az *elkülönülés*. Elkülönülni, legalább egy kicsit! Máskülönben nem megy a komoly tanulás. A sportolóknak is sok min-

dentől tartózkodniok kell: a tanuló egy kicsit sportember. És te, kedves Fra Bernardino, egész listát készítettél neki a „tilos” dolgokról.

Itt csak kettőt idézek belőle: rossz társaság, rossz olvasmányok. „Egy szabados ember elrontja az összes többi. Egy rothadt alma, ha a jók közé kerül, valamennyit tönkretesz.” Vigyázat – írod – Ovidius könyveivel és más „szerelmes történetekkel” is! Ma nem Ovidiusszal lenne bajod, hanem kifejezetten kárhoznád az erkölcstelen könyveket és folyóiratokat, a rossz mozi, a kábítószereket. Viszont érintetlenül hagynád a következő aposztrofálást: „Ha van egy egyetemista fiad, édesapa, Bolognában vagy akárhol, és hallod, hogy szerelmes, ne küldj többet pénzt neki. Hívd haza, mert most már semmit sem fog tanulni, legföljebb énekeket meg szonetteket... és azután „Coram-vobis mester” lesz belőle.”

Ez az utolsó orvosság hatékony: kiéheztetni a lurkót. De ma ez sem ér már semmit: mert ha kell, az állam pótolja az apákat, ösztöndíjat adva az egyetemistáknak.

Már csak egy remény van: hogy a hallgató magától alkalmazza „a vásári kikiáltó orvosságát.”

Ismered az esetet: egy piaci napon a parasztok ámulva, szájtátva vették körül a kikiáltót, aki egy széken állva csukott dobozt mutatott nekik: „Nagyszerű orvosság van benne öszvérrúgás ellen – mondotta –, nagyon olcsó, igazán olcsó, jól jár, aki megveszi.” És csakugyan sokan vették. De az egyik vevőnek kedve támadt kinyitni a skatulyát. Semmi mást nem talált benne, mint két méter vékony spárgát. Lármásan tiltakozott: „Ez csalás!” „Semmi csalás – felelte a kikiáltó –: ha ennek a spárgának a végén maradsz, semmiféle öszvérrúgás nem érhet utol!”

Ezt a klasszikus és radikális orvosságot ajánljátok ti, prédikátorok. Mindenkinek való, de különösen a manapság ezerféle csábításnak kitett egyetemisták vehetik hasznát. Elkülönülés! Minden „öszvértől”, amely erkölcsi rúgásokat osztogat!

Harmadik szabály: *megnyugvás*. „Olyan a lelkünk, mint a víz. Amikor a gondolkodásunk nyugodt, olyan, mint a tiszta víz, de mikor felindult, zavarossá válik.” Tehát meg kell pihentetni, meg kell nyugtatni, ha tanulni akarunk, a tanulásban elmélyedni, és a tanultakat jól eszünkbe vésni. Ha megtömjük a fejünket a folyóiratok, a mozi, a tévé, a sport összes személyiségeivel – hiszen ezek olyan elevenek, tolatódók, sőt néha lealacsonyítók és mételyezők –, akkor ugyan hogyan is kívánhatnánk, hogy egyúttal megmaradjanak benne az előzőkhöz képest olyan szintelen és sápadt iskolás ismeretek?

A tanulót csönddel kell körülvenni, hogy agya nyugodt és tiszta maradjon. Te, jámbor barát, azt ajánlod, hogy ezt Istentől kérjük, és meg is fogalmazod a megfelelő fohászt: „Uram Isten, nyugtasd meg a gondolkodásomat!” A mi egyetemistáink ezen persze mosolyogni fognak; ők sokszor ugyancsak más „fohászokhoz” vannak szokva! De igaz ami igaz: egy kis csönd, egy imádságmorzsa egyáltalán nem árt a mindennapi nagy láрма közt!

Negyedik szabály: *rendezés*, vagyis rend, egyensúly, helyes középút, mind testi, mind szellemi dolgokban. Enni? Igen, írod, de „ne túl sokat, ne is túl keveset. Minden véglet káros, a középút a legjobb. Nem lehet két terhet hordani: tanulást és nemevést, túl bő étkezést és tanulást: az elsőől tüdőbajt kapsz, a másiktól elhízik az agyad.” Aludni? Azt is, de „se túl sokat, se túl keveset... hasznosabb idejében fölkelni... józan fejjel.”

A szellemnek is szüksége van rendre. Így folytatod: „Ne fogd a kocsit az ökrök elé... inkább kevesebbet tanulj meg, de azt jól tudd, mint nagyon sokat, de rosszul!” Salvator Rosa egy véleményen van veled, amikor így ír: „Ha rád ragadt a tudománynak egy kis lisztje, menj, süsd meg magad!(*”) Nem komoly a félig-meddig tanulás, a tudományokba való futó belekóstolás, a felületesség, a hányaveti tudás. Azt is tanácsolod, hogy a különféle szerzők vagy tárgyak között legyenek személyes kedveltjeink: „Becsüld jobban az egyik tanítót, mint a másikat, vagy az egyik könyvet, mint a másikat... De senkit se vess meg.”

Ötödik szabály: *folyamatosság*, vagyis kitartás. A légy éppen hogy rászáll a virágra, máris szeszélyesen és nyugtalanul a másakra röpköd. A dongó egy kicsit tovább marad, de nem állja meg zaj nélkül. A csendes és munkás méh viszont nem sajnálja az időt, fenéig kiszívja a nektárt, hazaviszi, és édes mézet ad nekünk. Így írta Szalézi Szent Ferenc, és azt hiszem, teljesen egyetértesz vele: szó se legyen légydiákokról, dongó-diákokról; neked a szívós, terveit keresztülvívó akarat tetszik, és ebben aztán ugyancsak igazad van.

Akár az iskolában, akár az életben nem elég kívánni valamit: akarni kell. Nem elég akarni kezdeni, ki is kell tartani az akarásban. És még a kitartás sem elég, hanem tudnunk kell mindig újratekinteni akarni, valahányszor a lustaság, a sikertelenség, a visszaesés meg-

*) Az eredetiben szójátékkal: „Se infarinato se', vatti a far friggere.” „In-farinare” jelenti a beliszteztést, de átvitt értelemben azt is, hogy valakire éppen csak „ráragadt” egy kis tudomány; „andare a friggere” pedig azt jelenti: „eredj a fenébe.” – Salvator Rosa (1615–1673) nápolyi barokk festő és költő.

állított. A gyenge akarat nagyobb szerencsétlenség egy fiatal egyetemistának, mint a rossz emlékezet. Az erőteljes, szívós akarat pedig nagyobb szerencse, mint a kiváló tehetség. De ez az akarat csak Isten kegyelmének napfényében acélozódik meg, a nagy eszmék és nagy példák tüztől izzik át!

☆

Hatodik szabály: józan *belátás*. Vagyis addig nyújtózkodjunk, ameddig a takarónk ér; ne tekerjük ki a nyakunkat azzal, hogy túlságosan magas célok felé nézünk; ne fogjunk túl sok dologba egyszerre; ne kívánjuk, hogy estétől reggelig sikerüljön valami.

Érdekes dolog osztályelsőnek lenni, de nem nekem való, ha szűk marokkal osztogatták számomra a tehetséget. Teljes erőmből dolgozni fogok, és megelégszem vele, ha negyedik vagy ötödik leszek. Szeretnék hegedűórákat venni, de elhagyom, ha kedvezőtlenül befolyásolná a tanulmányaimat, úgyhogy rám illenék a mondás: „Aki két nyúlra vadászik egy szuszra, az egyiket meg nem fogja, a másikat elszalasztja!”

☆

Hetedik szabály: *kedvtelés*, vagyis rájönni a tanulás ízére. Nem lehet sokáig tanulni, ha nem telik egy kis kedvünk a tanulásban. Annak az íze pedig nem érzik azonnal, csak később. Az elején mindig van valami akadály: le kell gyűrni a lustaságot, kellemes foglalatosságok jobban vonzanak, nehéz az anyag. A kedv később, mintegy az erőfeszítés jutalmául jön meg.

Te azt írod: „Nem kell elmenned Párizsba tanulni: tanulj a hasított körmű állattól (ti. az ökörtől), amelyik előbb eszik és megtömi a gyomrát, utána lassacskán kérődzik.” A „kérődzés”-sel te, kedves és bölcs szent, valami többet akarsz kifejezni, ti. azt, hogy az ökör lassacskán és alaposan csemegézi föl a szénát, amikor ízes és élvezhető. Így kellene tennünk a könyvekkel is, szellemünk táplálékával, amikor tanulunk.

☆

Kedves Szent Bernardin! Földid, Enea Silvio Piccolomini, a későbbi II. Pius pápa, azt írta: halálod után Olaszország leghatalmasabb urai megosztottak ereklyéiden. A szegény sienaiaknak, akik annyira szerettek, semmi sem maradt tőled. Csak a kis számár, amelyre néha fölültél életed utolsó éveiben, elfáradva a sok megtett úttól. A sienai asszonyok egy napon rávetették magukat az éppen arra menő szegény állatra, megnyírták, és ereklyeként megőrizték a szőrét.

A számár helyében én most a te egyik legszebb prédikációt kopasztottam meg és fosztottam meg tollaitól, ezzel alaposan tönkre is tettem. Szétszóródnak-e a „tollak” a szélrózsa minden irányába – vagy egyiket-másikat talán mégis csak fölszedi valaki?

ISTEN HAJÓJÁN

Drága Szent!

Újból elolvastam egy rólad szóló könyvet: „Szalézi Szent Ferenc és a mi húsból való szívünk.” Annak idején Henry Bordeaux, a francia Akadémia tagja írta.

De te már előbb megírtad magadról, hogy „húsból való szíved” van, amely ellágyul, megért, számol a valósággal és tudja, hogy az emberek nem tiszta szellemek, hanem érző lények. Ezzel az emberi szívvel szeretted az irodalmat és a művészetet és írtál olyan finom érzékenységgel, sőt Camus püspökbarátodat arra buzdítottad, hogy regényt írjon. Mindenkihez odahajoltál, hogy mindenkinek adj valamit.

Már padovai egyetemi hallgató korodban elhatároztad, hogy senki-vel sem kerülöd ki vagy nem fogod rövidre a beszélgetést, akármilyen kevésbé rokonszenves vagy terhes is az illető; hogy szerény leszel tolakodás nélkül, szókimondó szigorúság nélkül, szelíd mesterkéeltség nélkül, engedékeny ellentmondás nélkül.

És megtartottad a szavad. Mikor édesapád kiválasztott feleségedül egy gazdag és bájos lányt, nagy családi vagyon örökösét, szeretetre-méltóan válaszoltad: „Papa, láttam a kisasszonyt, de ő jobbat érdemel nálam!”

Mint pap, misszionárius, püspök másoknak szentelted az idődet: gyerekeknek, szegényeknek, betegeknek, bűnösöknek, eretnekeknek, polgároknak, nemes hölgyeknek, főpapoknak, fejedelmeknek.

Mint mindenki, te is beleütköztél értetlenségbe, ellentmondásokba; „húsból való szíved” szenvedett, de tovább szerette az ellenkezőket. „Ha valaki gyűlöletében kívájná a bal szememet – mondtad –, jó-akarattal nézném a jobbal. És ha azt is kívájná, még mindig meg-maradna a szívem, hogy szeressem.”

Sokan a tökéletesség csúcsának ítélnék ezt. Számodra a csúcs mást jelent. Hiszen ezt írtad: „Az ember a legtökéletesebb a terem-tésben; a szellem a legtökéletesebb az emberben; a szeretet a leg-tökéletesebb a szellemben; az Isten iránti szeretet a legtökéletesebb szeretet.” Ezért a mindenség csúcса, tökéletessége, legkiemelkedőbb vonása számodra Isten szeretete.

☆

Tehát te az isteni szeretet elsőbbsége mellett foglalsz állást. Arról van szó, hogy jókká tegyük az embereket? Kezdjék el szeretni Istent. Ha a szívükben egyszer felgyullad és meggyökeresedik ez a szeretet, a többi már magától jön.

A gyógyítás mai tudománya szerint nem lehet orvosolni egy lokalizált betegséget, ha nem ügyelünk, hogy visszaszerezzük az egész test egészségét, általános higiéniaival és hatékony erősítő szerekkel, amilyen pl. a vérátömlesztés vagy a vénába adott injekciók. Te azt írtad ezzel kapcsolatban: „Az oroszlan hatalmas állat, sok erő rejlik benne; ezért félelem nélkül alhat akár egy eldugott barlangban, akár az útszélen, ahol más állatok járnak-kelnek.” Következtetéssel: legyenek hát lelki oroszlanok! Töltekezzetek erővel, Isten szeretetével, akkor majd nem féltek a bűnös mulasztások szörnyeitől.

Szerinted ez Magyarországi Szent Erzsébet módszere. Ez a fejedelemasszony kötelességből udvari bálokat és mulatságokat látogatott, de nem hogy kára, inkább lelki haszna származott belőlük. Miért? Mert „a szélben (a kísértés szelében) a nagy tűz (az isteni szereteté) elharapózik, a kicsiny kialszik“!

A jegyespárok azt mondják: „Elég a szíved és egy kunyhó!“ Később sajnos úgy találják, hogy a kunyhó nem elég, nem akarnak többé ott maradni, mert a szívük elhidegedett.

Azt írtad: „Alighogy a méhkirálynő kimegy a mezőre, egész apró népe körülveszi. Éppen így Isten szeretete nem tér be a szívbe anélkül, hogy a többi erény egész kísérete is szállást ne venne vele.“

Előírni az erényt olyan léleknek, amelyikből hiányzik az Isten szeretete, szerinted annyi, mint gyöngye szervezettől minden további nélkül atlétikai teljesítményeket követelni. Viszont ha Isten szeretetével erősítjük meg az embert, akkor bajnokká képezzük ki, és biztosan elindítjuk a szentség csúcsai felé.

De milyen ez az istenszeretet? Van egy fajtája, amely sóhajokból, jámbor nyögdécselésből, égre vetett epekedő pillantásokból áll. És van egy másik: férfias, nyílt, ikertestvére annak, amelyet Krisztus fejezett ki a Getszemáni kertben: „Ne az én akaratom legyen meg, hanem a tied.“ Te csakis ezt az istenszeretetet ajánlod.

Szerinted az, aki Istent szereti, úgy szálljon föl Isten hajójára, hogy eltökélten elfogadja az útírányt. Ezt pedig az ő parancsai, az ő képviselőjének irányelvei és az életnek az ő megengedése folytán előálló helyzetei és körülményei jelölik ki.

Képzeletben beszélgetést folytattál Margittal, IX. Szent Lajos francia király feleségével, amikor éppen hajóra akar szállni férjével kelet felé:

- Hová megy, úrnőm?
- Ahová a Király.
- De tudja pontosan, hová megy a Király?

– Nagyjából megmondta; de én nem törődöm azzal, hogy tudjam, hová megy, nekem csak az a fontos, hogy vele menjek.

– Tehát semmi közelebbit nem tud erről az utazásról?

– Nem, semmit, kivéve azt, hogy az én drága uram és hitvesem társaságában vagyok.

– Férje Egyiptomba tart, megáll majd Damiette-ben, Acriban és több más helyen. Fenségednek nincs szándékában oda menni?

– Őszintén szólva nem. Semmi más szándékom nincs, mint hogy Királyom közelében legyek. A helyeknek, ahová megy, rám nézve semmi jelentőségük nincs, csak annyiban, hogy ő ott lesz. Én nem annyira megyek valahová, mint őt követem; nem az utazást akarom, hanem elég nekem a Király jelenléte.

Ez a Király Isten, Margit pedig mi vagyunk, ha komolyan szeretjük Istent. És hányszor, hányféleképpen tértél vissza erre a gondolatra! „Érezzük úgy magunkat Isten társaságában, mint a gyermek édesanyja karján. Mindegy, hogy a jobb vagy a bal karján visz-e, hagyjuk csak rá.” Ugyan mi történnék, ha a Szűzanya rábízná a Gyermeke Jézust egy apácára? Ezt kérdezted egyszer magadtól, és így feleltél: „A nővér nem akarná többet kiengedni a karjából; de hibázna. Az öreg Simeon örömmel vette karjába a Gyermekeket, de hamarosan örömmel adta is vissza. Ugyanígy ne siránkozzunk túlságosan, amikor a határidő lejártával vagy kíváncsiakra visszaadjuk megbízatásunkat, állásunkat, hivatalunkat.”

Igyekezünk bármilyen helyet elfogadni Isten kastélyában: szívesen legyünk akár szakácsok vagy mosogatók, akár komornyikok, istállófiúk, pékek. Ha úgy tetszik a Királynak, hogy magántanácsába hívjon, elmegyünk, anélkül, hogy túlságosan meghatódnánk: hiszen tudjuk, hogy a jutalom nem a helytől függ, hanem a szolgálat hűségétől.

Ez a te felfogásod. Lehet, hogy valaki keleti jellegű fatalizmusnak tartja. De nem az. „Az emberi akarat – írtad – úgy ura annak, amit szeret, mint a fiatal lány a kérőinek. Vagyis a választás előtt. De ha megtörtént a választás és asszony lett a lányból, a helyzet megfordul: az úrnőből alattvaló lesz, s ő kerül annak kezébe, aki azelőtt a zsákmánya volt.

Az akarat is tetszése szerint választhatja ki, mit szeret; de ha egyszer döntött valami mellett, annak az alattvalója lesz. Igaz azonban, hogy az akarat olyan szabadsággal rendelkezik, amely nincs meg a férjes asszonyban, mert az akarat, amikor akarja, visszautasíthatja szerelmét.” Az Isten szerelmét is. Ebben tehát nincs semmi fatalizmus.

☆

Ha a politikusok hallanának! Ők a sikerrel mérik a cselekvést. „Sikerül? Akkor ér valamit!” Te pedig: „A sikertelen cselekvés is

értékes, ha Isten iránti szeretetből történt. A kereszthordozás érdemét nem a keresztsúlyja adja, hanem a mód, ahogyan hordja valaki. Érdemszerzőbben lehet hordozni egy kis szalmakeresztet, mint egy nagy vaskeresztet. Ha valaki Isten szeretetéből eszik, iszik, sétál, az többet érhet a böjtnél és az önsanyargatásnál.“

De még egy további lépést tettél előre, amikor ezt mondtad: „Az Isten iránti szeretet bizonyos értelemben meg is tudja változtatni a dolgokat: jóvá teszi a magukban véve közömbös vagy éppen veszedelmes cselekedeteket. Vonatkozik ez a hazárdjátéokra és a táncra (persze a te idődbelire), ha azért csináljuk, hogy kikapcsolódjunk, nem pedig mert rabjai vagyunk; rövid ideig, nem addig, míg belefáradunk és eltompulunk; és ritkán, hogy ne váljék üdülés helyett megrögzött szokássá.“

Tehát nem annyira cselekedeteink nagyságára és számára kell vigyáznunk, hanem a minőségükre! Olvastad-e, mit írt Rabelais – aki majdnem kortársad volt – a fiatal Gargantuának tanított ájtatosságokról?*) „Huszonhat vagy harminc misehallgatás mindennap, egy sor ‚Kyrie eleison‘, ami tizenhat remetének is elég lett volna!“ Ha olvastad, meg is feleltél rá, így tanítva szerzetesnőidet: „Haladni jó, de nem a vallásgyakorlatok sokféleségében, hanem mindig nagyobb tökéletességében. Múlt évben háromszor böjtöltetek hetenként. Az idén meg akarjátok duplázni. Ehhez még elegendő a hét. De jövőre? Ha megint rá akartok duplázni, heti kilenc napot böjtöltök-e, vagy kétszer napjában? Figyeljetek! Bolondság indiai vértanúságra vágyakozni, miközben elhanyagoljuk saját mindennapi kötelességeinket!“

Más szóval: nem annyira vallásgyakorlatokat kell gyakorolnunk, mint vallásosnak kell lennünk. A lélek nem annyira megtöltésre váró ciszterna, inkább forrás, amelynek fel kell szöknie!

És nemcsak a szerzetesnők lelke. Ezekkel az elvekkel az életszentesség nem a kolostorok kiváltsága többé: mindenki lehetőségévé és kötelességévé válik! Nem lesz ezután sem könnyű vállalkozás (hiszen keresztút!), de nem is rendkívüli. Van, aki hősie cselekedetekkel vagy fogadalmakkal valósítja meg, magasban ívelő sas módjára; de legtöbbször a mindennapi, közönséges kötelességek nem közönséges teljesítésével, mint az egyik háztetőről a másikra röpködő galambok.

Miért kívánná valaki a sas röptét, a pusztát, a szigorú kolostort, ha nincs rá hivatása? Ne csináljunk úgy, mint az idegbetegek, akik ősszel cseresznyét, tavasszal meg szőlőt akarnak! Alkalmazkodjunk ahhoz,

*) François Rabelais (1494–1553) kiváló szatirikus, humanista pap, a francia reneszánsz szellem és irodalom jellegzetes képviselője. Kalandos regénye a „Gargantua és Pantagruel.“

amit Isten életállapotunk szerint kíván tőlünk. „Asszonyom – írtad –, egy kicsit meg kell kurtítania az imádságot, hogy ne hanyagolja el házi kötelességeit. Ha férjnél van, legyen egészen feleség, ne szégyellje; ne bosszantsa a családját azzal, hogy túl sok időt tölt a templomban; úgy legyen vallásos, hogy megszerettesse a férjével is; de ez csak úgy fog megtörténni, ha a férje érzi, hogy asszonya az övé.”

Íme tehát a világban élt istenszeretet eszménye: Legyen a világi férfiaknak és nőknek szárnyuk, hogy szerető imával röpködjön Isten felé; legyen lábuk is, hogy kedvesen haladjanak együtt a többi emberrel; és ne legyenek sötét ábrázatúak, hanem mosolygós arcúak, hiszen tudják, hogy az Úr vidám otthona felé vannak úton!

Szent Romedius medvéjének

A MOCSKOS SZÁJ

Szent Romedius kedves Medvéje!

„Minden jó tolvajnak megvan a maga ájtatossága.” Ezért mondtam magamban egy hónapja, amikor a Non völgyében Sanzenón haladtam át: „Ide két kilométerre, egy kis völgy közepén, a Colorado canyon-jaira emlékeztető égbe meredő sziklák között van Szent Romedius szentélye. Nagyszüleid gyalog zárandokoltak oda, tiszteivel róva a kilométereket; menj el hát te is, aki autóval vagy!” És elmentem.

Mély benyomást tesz a szentély hat egymás fölötti templomával és a nagyszerű szakadék fölé nyúló terasz kilátásával. Érdekes a szent remete alakja és emlékei. De te is rokonszenves vagy, kedves Medve!

Perathoner szobra úgy mutat be, amint a szent pórázon tart, mint türelmes, szelídfített állatát.

Elmagyarázták nekem: a legenda szerint Romedius, római zárandoklatából hazafelé, két hűséges társával, Ábrahámval és Dáviddal megállt pihenni. Egy idő múlva azt mondja Dávidnak: „Ideje újból útnak indulni; menj, hozd el a lovainkat, ott legelnek a közeli mezőn.” Társa rémülten tér vissza: egy medve éppen most tépi szét Romedius lovát. A remete odaszalad, látja, és teljes nyugalommal így szól hozzád, Medve: „Látszik, éhes voltál, megeszed a lovamat. Hát jól van. De tudd meg, hogy én gyalog nem jutok haza; te leszel a lovam!” A szót tett követi: rád rakja a széttépett állat nyergét, hámját, szerszámát, fölhang rád, mintha a világ legbékésebb öszvére lennél, és: irány Trient! Hiszed-e? mikor visszajöttem a szentélytől, így imádkoz-

tam: „Ó Uram, szelídíts meg engem is; add, hadd legyek szolgálat-készebb és kevésbé medve!”

Ne neheztelj meg ezért az utolsó kifejezésért: nekünk embereknek ti barna és fekete medvék, hosszú testetekkel, rövid, vastag mancsaitokkal, sűrű bundáttal ügyetlen, kevésbé elegáns lények vagytok. Magunkat viszont végtelenül nemesnek, fürgének és lendületesnek tartjuk. Ha táncra kerekedsz, az csupa kétballáb, viszont a mi táncaink a kecsesség és a muzsika csodája, és balett-tündéreink oly könnyűek és fürgék, hogy a mező virágai nem hajolnak meg a táncuk alatt.

Mégis: tegnap abba a kísértésbe kerültem, hogy megfordítsam az egy hónappal ezelőtti kérést, ilyenformán: „Uram, tégy valamennyiünket medvévé!” Ugyanis történetesen csúnya káromkodást hallottam. „Mit számít akkor – mondtam magamban – az elegáns ruha, finom cipő, az utolsó divat szerinti nyakkendő, a választékos frizura, ha a számból ilyen ordináré szavak folynak? Inkább legyünk esetlenek, mint a medve, de nem ilyen mocskos szájúak!”

Annál is inkább, mert Olaszországban nagyon elterjedt jelenségről, valóságos járványról van szó: 15 millió olasz szokásos káromkodó, ami körülbelül napi egy milliárd káromkodást jelent.

Ezeknek egy része lélektanilag Dante „megvető és dacos” Capaneójához hasonlít, aki kihívó, becsmérítő szavakkal támadja Istent. Mások egy kicsit felhígítják káromló kifejezéseiket. „Hát van még Isten?” – mondják. – „Ugyan ne beszélj nekem jó és igazságos Istenről!” „A vallás csak üzlet!” „Az ördög többet tud Istennél!”

Még szerencse, hogy a beszélő szíve néha nincs egyetértésben a szájával, és különféle körülmények kizárják, hogy igazán Isten szándékos támadásáról lenne szó.

Van, hogy a kifejezés súlyát enyhíti a meggondolatlanság, gondterheltség vagy a tudatlanság.

Kedves Medve! Te nem is tudsz róla, de ma már a káromkodásnak és csúnya beszédnek valóságos elismert és elfogadott szótára létezik, realiztikus és valószerű, ha nem is találja mindig fején a szöveget.

Például mifelénk „gyertyavég”-nek hívják a káromkodást. De a gyertyavég egy kicsi világosságot ad; a káromkodás azonban fekete szó, mocsár, iszapos víz, fojtó gáz.

A nők szabadszájúságát „kofanyelvnek” mondják. De ez csak akkor igaz, ha a kofát a szünekdohé retorikai alakzata értelmében vesszük, mint részt az egész helyett, vagyis jelenti egyben a tanárnőket, egyetemi hallgatónőket, munkásnőket, hivatalnoknőket, gépírónőket stb. is.

Valamikor azt mondták róluk: „Elpirulnak, mert szégyellik magukat.” Ma egyesekről azt kellene mondani: „Szégyellik magukat, mert elpirulnak.”

Az a mondás is járja: „Káromkodik, mint egy török.” De ez rágalom: a törökök nem káromkodnak. Ellenben Franciaországban, Svájcban, Németországban sajnos joggal mondják: „Káromkodik, mint egy olasz.”

Tehát nagyon elterjedt betegségről van szó. Mi a diagnózisa?

Első tünet: nagy felületesség. Aki gondolkodik, az nem káromkodik, aki pedig káromkodik, nem gondolkodik. Hiszen az az Isten, akit káromolnak, vagy van, vagy nincs. Ha nincs, akkor értelmetlenség káromolni; ha van, akkor esztelenység, mert „kutyaugatás nem hallatszik a mennyországba.” Más bűnöket meg lehet érteni (ha menteni nem is). A tolvaj végül is tele erszényt kap, a részeges egy üveg jó bort, — de ugyan mit kap a káromkodó?

Második tünet: hiányos felelősségérzet. Mert Istenen kívül ott a felebarát is. Kedves Medve, aki híres vagy kölykeid iránti gyöngédségedről, azt kellene mondanod a családfőeknek: ha káromkods, fájdalmat okozol feleségednek és kislányodnak, megbotránkoztatod a fiadat, és majd annak is kedve támad apja példáját követni. Mire jó mindez?

„Arra jó — mondták már nekem —, hogy a káromkodással tiltakozom az ellen, ami nincs rendjén, nyomatékot adok a szavaimnak, kitombolom a dühömet.”

Tiltakozás? Rajta, ha hasznos és értelmes. De az autó beragadt motorja talán mozgásba jön, ha Istennel szállsz perbe?

Nyomatékot adni a beszédnek? Rendben van, föltéve, hogy nem kegyeletlen szavakkal történik. „Teringettét!” „Azt a hét meg a nyolc!” — és ezer más hasonló szólas ártatlan és erőteljes egyszerre. Megmutatta ezt bizonyos parasztoknak egy derék ausztráliai plébános: Egy szép napon kiment a mezőre, odaállt az ekéhez, megpattogtatta az ostort, és sztentori hangon rárivallt az ökrökre: „Gyerünk, édes arkangyalok! Csak derekasan, fölséges kerubjaim! Rajta, tündöklő szeráfok!” Ezekre a misztikus égi parancsokra az ökrök lassan fel-tápaszkodtak, és ha kicsit zavarodottan is, de elkezdtek húzni!

Ami pedig a haragot illeti, azt el kell nyomni, nem pedig kitombolni, ha igaz az, hogy szenvedélyeinket nem szolgálunk kell, hanem uralkodunk rajtuk.

☆

Minden diagnózist a gyógymódnak kell követnie. A mi esetünkben hasznos kis „flastrom” vagy hideg borogatás lehet a tisztességesen gondolkodók mérsékelt és megfelelő tiltakozása.

Itt van például annak a kis barátnak az esete, aki nagyon hasonlított a te Szent Romediusodhoz. Egy vonatfülkében ülve tehetetlenül és fájdalommal kellett hallgatnia, hogyan káromkodik versenyt két neveletlen fiatalember. Egyszerre az egyik tréfából így szólt hozzá: „Atyám, rossz hírt mondok: meghalt az ördög!” „Igazán sajnálom; őszinte részvétem!” – válaszolt a barátocska. „Részvéte? Miért?” – kérdezte egyszerre a két fiú. „Mert nagyon sajnállak benneteket, hiszen árván maradtatok!”

A barátocska kicsit belecsábult az iróniába. De a káromkodók iránt, különösen ha fiatalok, nem az irónia érzése a helyénvaló, hanem érdeklődés, megértés, segítő készség, és föl is kell ajánlanunk segítségünket. Mi társaik, barátaik, előljárók, szüleik, tartozunk nekik baráti tanáccsal, udvarias tiltakozással, szemrehányással, néha büntetéssel is – esete válogatja –, de mindig tapintatosan, finoman és tiszteletben tartva személyiségüket.

Az igazi orvosság azonban az, hogy ők maguk szánják rá magukat rossz szokásuk levetkőzésére, szilárd és kitartó elhatározással, éppen fordítva, mint Trilussa kertésze. Ez, „ha a legkisebb dolog is ellenére volt, rákezdte az átkozódást: Az irgalmát! vigyen el az ördög!” De egy nap, miközben éppen káromkodott, „előugrott az ördög, és megmarkolta ott, ahol a hivatalnokok nadrágja a legjobban elkopik.” Mikor a kertész érezte, hogy a levegőbe ragadják, rémületében „imát rebegett: „Istenem! Édes Jézus! Szűz Mária! Nektek ajánlom magamat! Szűzanyám!” Csak természetes, hogy az ördög ezekre a nevekre kinyitotta a markát, és elengedte. A kertész, mint valami batyu, egy szalmakazalra esett, és kutya baja sem lett. És közben ezt mondta: „Hát ezt szerencsésen megúsztam! az irgalmát! vigyen el az ördög!” “

☆

Szent Romedius kedves Medvéje! Trilussa tréfából írta ezt, és azt akarta vele mondani, hogy az ellenkezőjét kell csinálnunk: fogadjuk meg, hogy nem káromkodunk, és azután tartsuk is meg.

Tátsd ki jól a szádat, és kiáltsd ezt oda a szentélyből minden olasznak, olyan hangosan, ahogy csak tudod!

Pável Ivanovics Csicsikovnak

A SZÉLHAMOSOK KORA

Csicsikov úr!

Névjegye, amelyet a szállodába érve átadott a szolgának, így szól: „kollégiumi tanácsos”, ami megfelel a cári sereg ezredesi rang-

jának. Gogoly leírása szerint a külseje nem szép, de nem is csúnya; nem elhízott, de nem is túl sovány; nem öreg, de már nem is fiatal.

Hanem a fejében csodálatos terv vár megvalósításra. Azt mondta magában: „A kormány földet ad művelésre odalenn Chersonban annak, aki kimutatja, hogy nagyszámú jobbágya, 'lelke' van. Nemrég járvány volt, és, hála Istennek, jónéhány szolga meghalt benne, aki a listán még élőnek szerepel. Ebből fogok hasznot húzni: megveszem őket a gazdájuktól mint 'élő lelkeket', bár valójában már 'holt lelkek', bemutatom a kormánynak a listájukat, így megkapom a földeket, és dúsgazdag leszek.”

Elhelyezi a poggyászát a szállóban, és azonnal hozzákezd látogatásaihoz a városban.

A kormányzónál megemlíti — ő, csak egész mellékesen! —, hogy az ő kormányzóságában úgy érzi magát az ember, mint a paradicsomban, hogy bársonyból vannak az utcák, hogy emlékművet kell emelni annak a kormánynak, amelyik ilyen intelligens tisztviselőket küld ki.

A rendőrkapitánynak valami roppant hízelgőt mond a város őrsemeiről.

A kormányzóhelyettestel és a törvényszéki elnökkel beszélgetve véletlenül kegyelmes úrnak szólítja őket; hibás címzés, de mind a kettőnek végtelenül tetszik.

Eredmény: a kormányzó még aznap estére meghívja egy kis családi együttlétre; a többi tisztviselő meg a következő napokban várja, ki ebédre, ki kártyapartira, ki egy csésze teára. Máris ura a helyzetnek, nagyszájú hazudozása minden jóval kecsegtet, aranybányával — persze mások költségén.

Itt a dolog bibije. Bizonyára jó alak ön, ötlete eredeti, de... csal! És ami még rosszabb: minthogy glaszékesztyűs és szellemes hazugságokat megeresztő csaló, a társadalom hajbókol és lábhoz tett fegyverrel tiszteleg!

És még ha egyedülálló lenne az esete! De se szeri, se száma a hasonlóknak! Kezdve Talleyrand-tól, aki szerint a szó ajándékát azért kaptuk Istentől, hogy „elrejtjük a gondolatunkat”; Byrontól, aki azt mondja, hogy a hazugság „semmi más, mint álarcos igazság”; Ibsentől, aki a Vadkacsában védelmezi a „vitális hazugságot”, állítva, hogy a közönséges embereknek szükségük van a hazugságra, hogy élhessenek; Andrejevától, aki „Hazugság” c. művében fájdalommal állítja, hogy nincs többé igazság, — és végezve sok-sok ember gyakorlati értékelésén, amely szerint a svindli és csalás az okosság és üzleti ügyesség bizonyítéka.

☆

Jaj nekem! Ma még sokkal nagyobb arányú esetek fordulnak elő. A tömegtájékoztató eszközök új technikája teszi mindezt lehetővé,

amit ön, Csicsikov úr, még el sem tudott képzelni. Ezt ma néhány ember használja ki sokak kárára.

Gilbert Cesbron újsütetű pszichológiai regényének ezt a címet adta – és ez érdekelheti önt, a nagy csalót: „Íme a szélhámosok kora!” Cesbron szerint csalók a nagy sajtótermékek urai, akik botrányos indiszkréciók és rágalmazó gyanúsítások terjesztésével fölverik az emberek alantas ösztöneit, és lassanként szétmállasztják erkölcsi érzéküket.

A nagy sajtótermékekhez Cesbron hozzátehetné a mozit, a rádiót, a televíziót is. Ezek az új művelődési eszközök magukban véve igen hasznosak. De ha ravasz emberek kezelik őket, akkor addig bombázzák a nézőket és hallgatókat színnel, hanggal, érthetlenségében annál hatásosabb rábeszéléssel, hogy lassacskán képesek meggyűlöltetni fiaival a legjobb apát, fehérnek láttatni a feketét és megfordítva.

Az ön mosolyokkal és hízalgő bókokkal kellően megtűzdelt hazugságait, Csicsikov, ma az ezredik hatványra lehet emelni. És lesz belőlük kórusban hangzó nemzeti, nemzetközi és kozmikus hazugság. Így válik korunkból „kiváltképpen a szélhámosok kora”. Éppen mint ahogy Cesbron írta.

És még ez sem elég. A sajtón, a rádión, a tévén keresztül nem magukkal a tényekkel kerülünk érintkezésbe, hanem a tények bizonyos változatával, amelyet más-más emberek más-más módon értelmeznek. Így befészkel magát az emberek agyába az a veszedelmes gondolat, hogy sohasem lehet elérkezni az igazsághoz, csak véleményekhez. „Valamikor voltak bizonyosságok – mondják –, most már nem a hit, hanem a felfogások korát éljük.”

A filozófusok még csak olajat öntenek a tűzre: „A nyelv – mondják – nem alkalmas a gondolat kifejezésére. Az igazság viszonylagos, azaz korok és emberek szerint változik.” Innen van, hogy sokan nem bíznak az igazságban, az emberi észben, a logika erejében; ezért elégtételt ki őket, ha logika és kritika nélküli pusztá benyomásokra hagyatkoznak.

Ami az egyiknek igaz, az a másiknak hamis; hazugság és igazság egyenlő polgárjogot élvez. Valóságos pofon ez az ember méltóságának és Isten jóságának, aki az embert képesnek teremtette a bizonyosság elérésére.

És még hagyján, ha megállnának a természet területén. De átmennek a vallás és az isteni dolgok területére.

Azt mondják: „Minden igazság sántít. Valamikor az Egyházban tekintélyi tanítás volt; most valamennyien keressük az igazságot; ez a hitbeli pluralizmus kora.”

Csakhogy a hit nem pluralista! Megengedhető az egészséges pluralizmus a teológiában, a liturgiában és egyéb dolgokban, de sohasem a hitben. Alig hogy nyilvánvalóvá válik, hogy egy igazságot Isten nyilatkoztatott ki, a válasz: *igen*. Mindenkinél, minden időben így kell felelni. Meggyőződéses és bátor igennel, kételkedés, habozás nélkül.

És minden erőnkkel vissza kell utasítani azt az eszmét, hogy a hitigazságok csupán egy-egy meghatározott időponthoz kötött kifejezései a lelkiismeretnek és az Egyház életének. Nem: ezek örökérvényűek, bár lehetséges mindig jobban megérteni és új, találébb, a mai időkhöz jobban illő megfogalmazással kifejezni őket.

Ami a tekintélyi tanítást illeti: a kellő határok között megvolt tegnap, és megvan ma is. Máskülönben az Egyház nem lenne többé „apostoli”, és nem lenne már igaz, hogy „Krisztus ugyanaz tegnap, ma és mindörökké” (Zsid 13, 8).

Őn, Csicsikov, ezekkel a kételkedőkkel és szkeptikusokkal ellentétben biztonsággal intézi ügyét; szemrebbenés nélkül dobálódzik számokkal, biztosít mindenről, hárítja el az akadályokat. Van, aki hasonlít önre a rendíthetetlen biztonságban: prófétai lélek megszállottjának érzi magát, állandóan ujjal mutogat emberekre, intézményekre, és kárhoztatja őket.

A „prófétai kárhoztatás” irodalmi műfaját egyesek ma nagyon terjesztik a katolikus Egyházban. Tagadhatatlan, hogy gyakran helyes szándékkal és az Egyház iránti szeretetből élnek vele. Sőt nem egyszer akarják is az okozott botrányt: „Szükség van a mennydörgésre, az ágyúlövésre, hogy bizonyos embereket fölrázzunk álmukból!” – mondják. Szent Pál inkább így beszélt: „Ha az étel megbotránkoztatja testvéremet, életemben sem eszem húst.”

A szentek – azok is, akiket az ön hazájában, Oroszországban nagyon tisztelnek, például Szent Miklós –, rendesen más utat jártak: inkább maguk, mint mások ellen kontesztáltak, és mindig aggódalmasan óvakodtak a szeretet megsértésétől.

Madeleine de Lamoignon, XVII. századi nemes származású, művelt vincés nővér, elolvasta Boileau, a költő szatíráit, túlságosan mérgezőknek találta őket, és ezt nyíltan megmondta a szerzőnek. „Máskor igyekezni fogok megszívlelni figyelmeztetését – felelte Boileau –, de engedje meg legalább, hogy a török szultán, az Egyház vad ellensége ellen írjak szatírárt!” – „Ne, ne – mondta a nővér –, uralkodóról van szó, tisztelni kell a tekintélyt, amit képvisel.” – „Hát akkor – mosolygott Boileau –, legalább hadd írjak szatírárt az ördög ellen! Arról már csak nem tagadhatja, hogy megérdemli!” Mire a jámbor nővér: „Az ördögnek már elég a maga büntetése. Igyekezzünk senkiről se mondani rosszat, nehogy abba a veszedelembé kerüljünk, hogy majd az ő társaságába jussunk!”

Őnben talán azért bízott meg teljesen mindenki, Csicsikov, mert nem akartak az említett veszélybe kerülni? Mások nem ilyen szerencsések: akkor sem hisznek nekik, ha igazat mondanak!

Ez lett a sorsa annak a katonának, aki megsebesült a lábán, és kérte szomszédos bajtársát, vigye a tábori kórházba. Útközben azonban egy ágyügolyó elvitte a sebesült fejét. Jólelkű segítője nem vette észre. Mikor terhével az orvoshoz ért, ezt kellett hallania: „Ugyan mit csináljak egy olyan emberrel, akinek nincs feje?” Csak akkor nézte meg a testet, és felkiáltott: „Nyavalyás hazug! És nekem képes volt azt mondani, hogy a lábán sebesült meg!”

A középutat kellene választani: ne bízzunk vakon és határtalanul az emberek minden szavában vagy tettében, de ne is legyünk túlzottan bizalmatlanok, indokolatlanul hazugságot gyanítva mindenben.

Nem jellemezte vak bizalom azt a rendőrfelügyelőt, aki letartóztalt két embert: az illetők munkaruhában ólomcsöveket raktak egy teherautóra. Megkérdezték tőle: „Honnan gyanította, hogy tolvajok, nem pedig munkások?” Felelet: „Túl nagy sietséggel dolgoztak ahhoz, hogy munkások legyenek!”

Viszont túlzott bizalmatlanságot tanúsított az az orvos, aki azt mondta kollégájának: „Nem adok neked kölcsön, mert nem bízom meg senkiben. Ha Szent Péter jönne az égből, hogy tízezer lírát kérjen tőlem, kezességül a Szentháromság aláírását hozva, egy fillért sem adnék neki!” Bizalmatlan volt Mark Twain is, amikor egy fiatal lány sok okvetetlenkedésére ezt írta az emlékkönyvébe: „Sohase hazudjék!” és némi gondolkodás után hozzáfűzte: „... kivéve hogy ki ne essék a gyakorlatból!”

Csicsikov tanácsos úr! Gogoly azt írja: mielőtt hozzáfogott nagyarányú szélhámosságának megvalósításához, nem mulasztotta el, hogy orosz szokás szerint keresztet ne vessen. Tehát mielőtt hazudozni kezdett volna, azt hívta segítségül, aki „azért jött, hogy tanúságot tegyen az igazságról” (Jn 18, 37), aki maga az Igazság, aki így beszélt: „Legyen a ti beszédetek: igen, igen; nem, nem” (Mt 5, 37). Megfoghatatlan következtelenséggel társított igazságot és hazugságot. Ez hazudozásának legfájdalmasabb oldala.

Mi, akik hiteles kereszténységre törekszünk, igyekezni fogunk a fordítottját csinálni. Mi a tettetés és kétszínűség nélküli élet mellett foglalunk állást. Ne vegye zokon!

NÉGY KÉP AZ ÓDON KASTÉLYBAN

Ismeretlen festő!

Nem sikerült megtudnom a nevedet. De tetszett az ódon kastély saroktermében függő, apró gótikus ablakoktól megvilágított négy képed. Művészi értéküket ugyan szerénynek tartottam; viszont erkölcsi jelentőségük meggyőző, és elmélkedésre indított.

Az első kép a *gyermekséget* ábrázolja. Egy vitorlás éppen elhagyja a kikötőt. Benne egy gyermek ül, gondtalanul nézi a hullámok játékát. Ülhet nyugodtan, lehet gondtalan, mert elől a kormányrudat biztonságosan tartja egy angyal. Igaz, hátul a hajó farában ott egy sötét alak, de mélyen alszik, és semmi jele, hogy ébredne.

A második kép az *ifjúságot* ábrázolja. Az első kép gyermeke most fiatalember; talpon állva, kíváncsi tekintettel kémlel ki a bárkából az ismeretlen messzeségek felé, ahol végeérhetetlen szépségeket képzel. A kormány még az angyal kezében van, de a hullámok erősen fodrozódnak, és a sötét alak már nem alszik; gonosz pillantása semmi jót sem ígér, a kormányra szegeződik, és támadást jósol.

A harmadik kép az *érett kort* ábrázolja. A bárkában most egy férfi küzd minden erejével a démoni erővel tomboló orkán ellen; az ég sötét; az ember is sötét; a kormány a sötét alak kezében; az angyal a hajó végébe szorult.

A negyedik képen egy *öregember* ül a bárkában. A vihar elült, látszik a kikötő, a nap bearanyozza a hullámokat. Az angyal irányít, a sötét alak pedig erősen meg van láncolva.

Egyetértek veled, kedves festő, hogy az életünk utazás, kiindul és érkezési ponttal. 20, 50, 60 esztendőnk csak közbenső szakasz a két végpont között.

Csakhogya az indulási ponttól való pontos távolságot ismerjük, de az érkezési ponttól való távolságunk teljesen ismeretlen. Hány esztendő van még hátra? Sok derék embert ismerünk, akik értenek tervezéshez és mechanikához, beszélnek angolul, fűjják a trigonometriát; de ezt az egyszerű dolgot, ezt a jelentéktelen részletet, hátralevő éveinek számát senki sem tudja. A lelken borzongás fut át, és elhatározást tesz: „Lehet, hogy nagyon kevés esztendőm van már, sőt talán csak hónapjaim vagy napjaim. Uram, egyetlen percet sem akarok elpazarolni!”

Van egy még nyugtalanítóbb probléma is. Két kikötőben lehet horgonyt vetni: a paradicsomban és a pokolban. De csak az első a kíváncsú, a legtöbb, amit elérhetünk. Elérjük-e? Íme a kérdés. Ehhez képest semmi az összes többi. „Gazdag voltam, híres voltam, nagyszerű pályát futottam be. Mindez csak szerencsétlenség, ha oda el nem érek. Ígyekszem ebbe az első, áldott kikötőbe!”

Egyetértek veled abban, hogy küzdenünk kell, ha jók akarunk lenni, különösen a legnehezebb pillanatokban. Igaz, hogy két ellentétes erő vetélkedik életünk kormányáért, irányításáért. Igaz, hogy az életszentség hódítás és győzelmek gyümölcse, és ezeket a győzelmeket napról napra karddal kell kivívni.

Igaz mindez. Pál azt írta: „Nem gyöngé és törékeny emberi lényekkel kell küzdenünk, hanem... e sötét világ kozmikus urai ellen, az űrben kóborló gonosz szellemek ellen.” A pápa csak a minap idézte emlékünkből ezt az igazságot is.)*

Egyetértek veled, hogy az ellenség taktikával él: az emberi szenvedélyek taktikájával. Dante leírja ezt, amikor utazása kezdetén három vadállat zárja el az útját: a párduc, az oroszlán és a farkas.

A könnyed, fürge, fáradhatatlan párduc az érzékiség. Mindent felhasznál, hogy kioltsa bennünk a lélek vágyait és örömeit, és felgyullassza a nem jó kíváncságokat. Mindenütt a sarkunkban érezzük, és képes lenne elbátortalanítani, megfélemlíteni, ha nem állna rendelkezésünkre Isten segítsége és oltalma.

A „fölszegett fejű” oroszlán a gőgöt képviseli. Ez a fejben székel; az ilyen ember emelt fővel, egyenesen halad, kidüleszti a mellét, előre tolja a hasát. De nincs okunk ekkora büszkeségre.

Giuseppe Giusti**) idejében volt egy elnök, akinek csak úgy hízott a mája, hogy elnökölhét; cilindert hordott, és az ülések alatt egy karosszékre tette. De egy szép napon valaki tévedésből ráült. Mire a költő ellötte nyílát:

Az elnök cilindere tönkretéve –
de nem volt benne semmi – szerencsére!

Ó, azok az alakok, akik cilinderrel a fejükön masíroznak, még Isten előtt is; ők a minden, ők mindent tudnak, önállóak, nonkonformisták, önmaguknak elegek, kontesztálók! De aztán? De emögött? Miben áll az egész bravúros tudományuk?

A sovány, éhes farkas lehet a világiasság, amely megnyilvánulásaival állandóan felfal bennünket: látogatások, vizsgák, versenyek,

*) VI. Pálnak az ördögéről tartott híres szerdai katekézisére gondol.

**) Olasz hazafias költő (1809–1850), erősen satírikus verseivel nagy hatást gyakorolt korára.

üzleti ügyek, sportvetélkedők, látványosságok. És mi engedjük, hogy ezek elnyeljenek, mint valami szakadék.

És Isten? És a lelkünk? Két kis másodrendű dologgá válnak; időről időre észrevesszük őket, mint távoli pontocskákat, és néha, futólag szentelünk nekik néhány percet. Micsoda váratlan és képtelen fejtejtőre állítása az értékeknek!

Abban is egyetérték veled, hogy a jó erői – szerencsére! – el-lentámadást indítanak, a vadállatokéval ellenkező taktikával.

Az *érzékliség* ellenszere az üresség taktikája. Igen, vannak pillanatok, amikor Isten ürességet teremt bennünk. Megérezzük, hogy bizonyos dolgok nem méltók hozzánk, nem elegek, nem lakatnak jól.

Ez az 1973-as év Trilussa születésének százéves fordulója. Ő írta:

A méh a rét felé igyekszik,
egy rózsaszálra rátelepszik,
kiszívja és továbbmegy szépen . . .
A boldogság végeredményben
olyan csekélység.

És igen gyakran még csak nem is boldogságról van szó, hanem futó tetszésről. Vagy sokszor nemtetszésről. Olyasmi ez, mint a fogfájás érzése, miközben egy hang azt kiáltja: „Menj a fogorvoshoz!”

Szent Ágoston, életének tizenhét rendezetlen évről írva, megvallja: „rodebar, cruciabar”: őrlődtem, kínlódtam azokban az években. Nem is volt az élet, Uram! „Talis vita, numquid vita erat?” Szent Kamil így intette magát és a többieket: „Amikor rosszat teszünk, gyönyörűséget érzünk, de a gyönyörűség hamarosan elmúlik, a rossz pedig megmarad. Jót tenni fáradságba kerül, de a fáradság hamarosan elmúlik, a jó pedig megmarad!”

A *gőg* ellen segít az evangélium, amely napnál világosabban nyilatkozik róla: „Ülj az utolsó helyre.” Az Úr úgy volt apostolai között, „mint aki szolgál”, és azt tanította: „Meg kell mosnotok egymás lábát . . . és boldogok vagytok, ha megteszitek.”

A *világiasság* ellen elég lehet ez a kis gondolat, még mindig az evangéliumból: „Mit használ, ha az egész világot megnyerjük is, lelkünket pedig elveszítjük? Mit adhat az ember cserébe lelkéért?”

☆

Festő barátom, festményeiddel sikerült megérintened lelkem néhány húrját. Gyönyörűségemre volt.

Sajnos most valami cseppet sem gyönyörűséges kezdődik. Micsoda? – kérde. Bizalmasan megmondom: az a kétely, hogy felbosszantottam az olvasókat. Egyesek majd romantikusnak találják, kastélyok naív és elavult felidézőjének; mások, alighogy megszimatozták a „moralizálást”, nem is olvasták tovább.

Ez is a munkával járó sok baleset egyike.

AZ ÖRÖM, MINT A SZERETET KIFINOMULT MEGNYILVÁNULÁSA

Kedves kis Teréz!

Tizenhét éves voltam, amikor az önéletrajzodat olvastam.

Valóságos villámcsapás volt. „Egy májusi kis virág története” – így határozta meg. Nekem úgy tűnt, hogy „egy acélkapocs története”, annyi akarat erő, annyi bátorság, annyi határozottság szikrázott belőle. Miután egyszer az Istennek való teljes odaadás útját választottad, semmi sem állhatott utadba többé: sem betegség, sem külső ellentmondások, sem belső kód és sötétség.

Eszembe jutott ez, amikor betegen vittek a szanatóriumba. Azokban az években még nem találták föl a penicilint és az antibiotikumokat, úgyhogy az ott tartózkodás többé-kevésbé a halál közelségét jelentette.

Egy kicsit félttem, és szégyelltem ezt: „A huszonhárom éves Terézt – mondtam magamnak –, aki odáig egészséges és csupa életerő volt, öröm és remény árasztotta el, amikor az első vérhullámot érezte feltörni a szájába. Sőt enyhítve a baj jelentőségét, elérte, hogy továbbra is kenyéren és vizen böjtölhessen. Te meg itt citerázol? Légy pap, térj magadhoz, ne ostobáskodj!”

Most viszont, hogy születésed százéves fordulóján (1873–1973) megint olvaslak, az hat rám mélyen, hogyan szeretted Istent és felebarátodat. Szent Ágoston azt írta: „Nem lábunk lépteivel, hanem a szeretettel megyünk Isten felé.” Te is „a szeretet útjának” nevezted utadat. Krisztus azt mondta: „Senki sem jön hozzám, ha Atyám nem vonzza”. E szavakkal tökéletes párhuzamban „erőtlen és szárnyatlan madárkának” érezted magad; Istenben pedig a sást láttad, aki leszáll, hogy saját szárnyán ragadjon fel a magasságokba. Az isteni kegyelmet „felvonónak” hívtad, amely gyorsan és fáradság nélkül emel föl Istenhez, hiszen „túlságosan kicsiny” vagy „ahhoz, hogy a tökéletesség meredek lépcsőfokait” járd.*).

Azt írtam: „fáradság nélkül.” Értsük meg egymást: ez bizonyos tekintetben érvényes, másfelől viszont ... Az utolsó hónapokban járunk; lelked mintha sötét alagútban haladna, semmit sem lát abból, amit azelőtt tisztán szemlélte. „A hit – írod – nem fátyol számomra már, hanem fal!” Testi szenvedéseid akkorák, hogy ezt sajtolják ki a

*) Az idézeteket Kis Monika fordításából vesszük. Ecclesia, Bp. 1974.

szádon: „Ha nem lett volna hitem, öngyilkos lettem volna.” És mégis, akaratoddal tovább mondogatod az Úrnak, hogy szereted: „Mikor a Mennysország boldogságáról énekelek, semmiféle örömet nem érzek, egészen egyszerűen arról énekelek, amit hinni akarok.” Utolsó szavad volt: „Istenem, szeretlek!”

Aldozatul ajánlottad fel magad Isten irgalmas szeretének. Mindez nem akadályozott meg abban, hogy örülj a szépnek és a jónak. Utolsó betegséged előtt örömet festettél, verseket és kis vallásos szindarabokat írtál, finom ízléssel meg is személyesítve egy-egy szerepet. Mikor halálos betegségedben egy pillanatnyi javulás állt be, csokoládés süteményt kértél. Nem féltél még saját tökéletlenségeidről sem, attól sem, hogy fáradtságodban néha elaludtál az elmélkedés alatt („a kisgyermekek éppen olyan kedvesek a mamájuknak, mikor alusznak!”)

Felebarátaid iránti szeretetből minden erődből igyekeztél apró hasznos, de észrevétlen szolgálatokra, legfőljebb azokat részesítve előnyben, akiket kellemetlennek találtál, akik kevésbé voltak összhangban szellemeddel. Kevéssé rokonszenves arcuk mögött Krisztus végtelenül szeretetreméltó arcát kerested. És ezt az erőfeszítést, ezt a keresést észre sem vették. Perjelnőd ezt írta rólad: „Amilyen átszellemült a kápolnában és a munkában, éppen olyan tréfás és csupa ötlet az üdülés idején, úgyhogy majd megpukkadunk neveltünkben.”

Ez a néhány odavetett sor ugyancsak messze áll attól, hogy a keresztényeknek szóló egész üzenetedet tartalmazza. De ahhoz elég, hogy kijelöljön nekünk néhány irányvonalat.

Az igazi istenszeretet szilárd elhatározást kíván, amelyet meg kell tenni és szükség szerint megújítani.

Metastasio határozatlan Aeneasa („Gyászos kétségben és zavarban se nem indulok, se nem maradok”) nem az igazi istenszeretetre való jellem.

Alkalmasabb honfitársad, Foch marsall, aki a marne-i ütközet alatt így sürgönyözött: „Seregünk közepe enged, a balszárny visszavonul, de azért én támadok!” Egy kis harciasság és kockázatvállaló kedv nem árt Isten szeretetének. Benned megvolt ez; nem hiába érezted „bajtársnődnek” Jeanne d’Arc-ot.

Donizetti operájában, a Szerelmi bájtalban elég a „rejtett könnycsepp”^{*)}, amely megcsillan Adina pilláján, hogy bizonyossá és boldoggá tegye a szerelmes Nemorinót. Isten nem elégszik meg csupán rejtett könnyekkel. A külső könnycsepp annyiban tetszik neki, amennyiben a belső akaratnak és elhatározásnak felel meg. Így van a külső cselekedetekkel is: csak akkor tetszenek az Úrnak, ha belső szeretet-

*) Célzás az opera híres nagyáriájára: „Una furtiva lagrima”.

ből fakadnak. A vallási bűjt valósággal beesetté tette a farizeusok arcát, de Krisztusnak nem tetszettek ezek a kiaszott ábrázatok, mert úgy találta, hogy a szívük távol áll Istentől. Te azt írtad: „A szeretetnek nem érzelmekben, hanem tettekben kell megnyilvánulnia.” De hozzá-tetted: „Istennek nincs szüksége a tetteinkre, csakis a szeretetünkre.” Tökéletes!

Istennel együtt lehet szeretni egy csomó más szépet is. Egy föl-tétellel: semmit se szeressünk Isten ellenében vagy Istennél jobban vagy vele egyenlően. Más szóval: az Isten szeretete ne legyen kizáró-lagos, de — legalábbis értékelésben — elsődleges.

Jákob egy nap beleszeretett Ráchelbe. Hogy az övé legyen, jó hét éven át szolgált, és ez — mondja a Biblia — „néhány napnak tűnt neki, annyira szerette.” Istennek semmi kifogása sem volt ez ellen, sőt helyeselte és megáldotta szerelmüket.

Más dolog viszont e világ minden szerelmét meghinteni szentelt vízzel és megáldani. Sajnos egyik-másik teológus ma ezt próbálja: Freud, Kinsey és Marcuse eszméinek befolyása alatt himnuszt zeng az „új szexuális erkölcsnek”. Ha a keresztények nem akarnak zűrzavart és zabolátlanságot, akkor az ilyen teológusok helyett az Egyház tanító hivatalára kell tekinteniök: ez Isten különös támogatását élvezi, mind abban, hogy érintetlenül megőrizze Krisztus tanítását, mind abban, hogy megfelelően alkalmazza az új időkhez.

Krisztus arcát keresni a felebarát arcán: ez az egyetlen irányelv, amely biztosan lehetővé teszi, hogy mindenkit komolyan szeressünk, főülkerekedve ellenszenven, ideológiákon és pusztá filantrópián.

Az öreg Perini érsek írta: Egy fiatalember kopogtat este egy ház ajtaján. Ünneplőben van, kabátja gomblyukában virág, de belül erősen ver a szíve: ki tudja, hogyan fogadja a lány és családtagjai a házasa-gi ajánlatot, amelyre olyan félienken készül?

Maga a lány jön ajtót nyitni. Egy pillantás rá: az elpirulás, a szem-mellátható tetszés (hiányzik a „rejtett könnycsepp”) biztonságot ad neki, szíve kitágul. Belép, ott a lány anyja; végtelenül rokonszenves hölgynek találja, valósággal át szeretné ölelni. Ott az apa: százszor találkozott már vele, de ma este mintha valami sajátos fény alakítaná át. Később megérkezik a két fiútestvér; ölelkezés, meleg üdvözlés.

Mi történik ebben a fiatalemberben? — kérdi Perini. Hogy-hogy ennyi szeretet sarjad ki hirtelen gombamódra benne? Felelet: nem több szeretetről van szó, csak egyetlenegyről: szereti a lányt, és irán-ta érzett szeretetét árasztja ki minden rokonára. Aki komolyan szere-ti Krisztust, az nem tagadhatja meg szeretetét az emberektől, Krisztus testvéreitől. Még ha csúnyák, rosszak és kellemetlenek is, a szeretet-nek egy kicsit át kell alakítania őket.

Aprópénzre váltott szeretet. Gyakran egyedül ez lehetséges. Sohasem volt alkalmam a sebes hegyipatakba vetni magam egy fuldokló kimentésére; de nagyon gyakran kértek, hogy kölcsönözzek valamit, írjak meg egy levelet, szerény és egyszerű felvilágosításokat adjak. Sohasem találkoztam útközben veszett kutyával; de hány kellemetlen léggel meg szűnyoggal! Sohasem voltak üldözőim, akik elverték volna; de igen sokan zavarnak azzal, hogy hangosan beszélnek az utcán, teljes hangerővel bőgetik a televíziót, vagy éppen nem valami zajtalanul nyelik a levesüket.

Ilyen alkalmakkor segíteni, ahogy lehet, nem neheztelni, megértőnek lenni, lehetőség szerint nyugodtnak és mosolygósnak maradni annyit jelent, mint nagy szavak nélkül, de gyakorlatiasan szeretni felebarátunkat. Krisztus nagyon gyakorolta ezt a szeretetet. Mekkora türelemmel viselte el az apostolok egymás közti veszekedéseit! Mekkorára figyelemmel bátorít és dicsér! A századosnak és a kánaáni asszonynak azt mondja: „Sohasem találtam ekkora hitet Izraelben”. Az apostoloknak: „Ti velem maradtatok a nehéz pillanatokban is.” Egyszer pedig kéri Pétert, bocsássa rendelkezésére szívességből a bárkáját.

„Minden udvariasság fejedelme” – mondja róla Dante. Bele tudta élni magát mások helyzetébe, együtt szenvedett velük. A bűnösöknek nemcsak megbocsátott, hanem pártolta, védelmezte őket: így bánt Zakeussal, a házasságtörő asszonnyal, Magdolnával.

Te Lisieux-ben az ő példája nyomán haladtál. Nekünk a világban ugyanígy kell tennünk.

Carnegie ír arról az asszonyról, aki egy nap olyan asztallal fogadta embereit – férjét és fiait –, amely szépen meg volt terítve, virággal földíszítve, de minden tányéron csak egy marék széna. „Hogy-hogy? Ma szénát adsz nekünk?” – kérdezték. „Ő nem – felelte –, rögtön hozom az ebédet. De hadd mondok nektek valamit: évek óta főzök rátok, próbálok változatos lenni, egyszer rizottó, máskor húsleves, egyszer sült hús, máskor mártásos... Soha nem mondanátok: 'Igazán jó', 'derék asszony vagy!' Az ég szerelmére, mondjatok egy szót, nem vagyok én se kőből! Nem tudok dolgozni egy szó elismerés, bátorítás nélkül, semmiért!”

A már nem magánjellegű, a társadalom iránti szeretetet is lehet aprópénzre váltani. Igazságos sztrájk folyik. Lehet, hogy ez nekem kellemetlen, nem is vagyok a kérdésben közvetlenül érdekelt. Fogadjam el a kellemetlenséget, ne morogjak, érezzem magam szolidárisnak jogaik védelméért küzdő testvéreimmel: ez is keresztény szeretet. Kevéssé feltűnő, de azért nem kevésbé kifinomult.

A keresztény szeretet örömet hoz. Már az angyalok betlehemi énekében is megjelenik ez. Az evangéliumnak lényegéhez tartozik,

hiszen az „örömhír“. Jellemzője a nagy szenteknek. „A szomorú szent bizony szomorú szent“ — mondogatta Avilai Szent Teréz. Savio Szt. Domonkos pedig hozzátette: „Itt minálunk jókedvűen lesz szentté az ember!“

Az öröm kifinomult szeretetté válhat, ha továbbadjuk másoknak, ahogy éppen te csináltad a kármel üdülési óráiban.

A legendabeli ír bizony nem csekély aggodalommal indult hirtelen halálakor az isteni ítélőszék elé: látta, hogy életének mérlege elég sovány. Egész sor állt előtte. Megállt, nézelődött és figyelt. Krisztus megvizsgálta a nagy könyvet, aztán azt mondta a sorelsőnek: „Úgy látom, éheztem és te ennem adtál. Jól van! Menj a mennyországba!“ A másodiknak: „Szomjaztam és te innom adtál. „A harmadiknak: „Börtönben voltam és meglátogattál.“ És így tovább.

Az ír minden paradicsomba bocsátott ember után lelkiismeretvizsgálatot tartott, és úgy találta, van mitől félnie: ő nem adott sem enni, sem inni, nem látogatott foglyokat, sem betegeket. Végül rákerült a sor. Remegve nézte Krisztust, miközben a könyvet vizsgálta. De egyszerre Krisztus fölemeli a tekintetét, és azt mondja neki: „Hát sok éppen nem áll itt. De valamit azért te is csináltál: szomorú és csüggedt, lever voltam, te meg odajöttél, vicceket meséltél, megnevettettél, és visszaadtad a bátorságomat. Mennyország!“

Ez persze csak tréfa. De kiemeli, hogy a szeretetnek egyetlen fajtáját sem szabad elhanyagolni vagy lebecsülni.

Kis Teréz, a te szereteted Isten iránt (és Isten szeretetéből a felebarát iránt) igazán méltó volt Hozzá. Ilyennek kell lennie a mi szeretetünknek is: lángnak, amely mindabból táplálkozik, ami bennünk nagy és szép, mindarról lemond, ami bennünk rebellis; győzelemnek, amely szárnyára vesz, és ajándékképpen letesz Isten lába elé.

A zenész Casellának

A KIENGESZTELŐDÉS MUZSIKÁJA

Kedves zeneszerző, Dante barátja!

Megújulóban van az, amit Danténak a purgatórium hegyének lejtőjén elmeséltél. 1300 húsvétján Dante igen csodálkozik, amikor látja, hogy kiszállsz a purgatóriumot megelőző kör partján: „Casellám, hisz már jóideje meghaltál: hogy-hogy még itt vagy, és nem engedtek be a tisztítóhelynek abba a körébe, amelyre kijelöltek?“

Mire te: „Hosszú történet ez. Tudnod kell, hogy a tisztulásra váró lelkek, mielőtt elszakadtak testüktől, mind összegyűlnek egy bizonyos „purgatórium előtti állomáson“, Ostiánál, a Tiberis torkolatánál. Egy angyal odakormányozza bárkáját, kiköt, és fölveszi, aki neki tetszik és amikor tetszik, Isten rendelkezésének megfelelően. Én már többször jelentkeztem nála, de hiába. Szerencsére három hónapja – mióta ti. VIII. Bonifác pápa meghirdette a jubileumot – az angyal mindenkit fölvesz, aki be akar jutni. Ez nagy szerencse, a nagylelkűség és irgalom ideje; én is éltem vele, és most itt vagyok.“

Bonifác pápa helyén most Pál pápa ül.

Ő is szentévet hirdet, kedves Casella, bár kicsit más föltételekkel, mint 1300-ban. A te Bonifác pápád mögött meglehetősen bizonytalan hagyomány állt. Igaz, hallotta, hogy voltak már régebben is szentévek, de az e téren elindított kutatások nem nagy eredménnyel jártak.

Egy 107 éves agg savoyard elbeszélte, hogy 1200-ban mint hét éves kislány Rómába jött az apjával, és az megígértette vele, hogy a rendkívüli búcsú jóteteményének kihasználására visszatér az örök városba, ha száz év múlva még életben van (!). Más két aggastyán Beauvais-ból azt mondta, hogy egy századdal azelőtt teljes búcsút engedélyezett a pápa.

Hagyomány ide vagy oda: Bonifác pápa, sokak kívánságára, eltökölte magát, aláírta híres bulláját, és igen mozgalmas szentév zajlott le: mintha az Úr 1300. esztendejében egész Európa Flómában adott volna találkát.

Tömegesen özönlöttek az emberek, ki gyalog, ki lóháton; az öregeket és betegeket szekéren vitték magukkal. A Szent Péter és Szent Pál bazilika éjjel-nappal nyitva állt. Maguk a bíborosok is elvégezték jókor reggel a rómaiak számára előírt harminc templomlátogatást. A fiatal lányok – akik abban az időben mindig négy fal közé zárva otthon ültek – éjszaka tettek eleget ennek az előírásnak, megbízható kísérettel.

Kedves Casella, a kiváló zarándokok között ott voltak toszkán földijeid: Dante, Giotto és Giovanni Villani. Ez utóbbi, mint ő maga beszámol róla, a zarándoklatból merítette az indítást, hogy megírja Firenzéje történetét. Mikor hazatért, képzelete tele volt a Rómában látottakkal. Így ír erről: „Ember még ilyen csodát nem látott! Az egész év folyamán Rómában a város lakosságán kívül állandóan 200 000 zarándok tartózkodott, nem számítva azokat, akik odafelé vagy hazafelé tartottak, – és mindenkinek megvolt a megfelelő és kielégítő ellátása, lovaknak, embereknek egyaránt, s minden nagy türelemmel,

morgás, civakodás nélkül folyt le. Tanúskodhatom minderről, mert ott voltam és láttam. A zarándokok felajánlásaiból pedig sok kincssel gyarapodott az Egyház, a rómaiak is meggazdagodtak az élelmiszer-eladásból" (Krónika VIII. 36).

VI. Pál helyzete más, mint VIII. Bonifácé: mögötte már hosszú „jubileumi hagyomány” áll. A Bonifáctól megállapított ritmus („A századik év Rómában mindig jubileum”) hamarosan megváltozott: előbb minden ötvenedik, majd minden huszonötödik év szentév lett, hogy aki akar, legalább egyszer életében részesedhessék ebben a nagy kegyelemben.

És ahogy teltek a századok, úgy fejlődtek a közlekedési eszközök, s úgy gyarapodott a római zarándokok száma: vonatok, autók, repülőgépek persze valamivel több zarándokot tudtak Rómába hozni, mint az 1300-as év két milliója.

Mégis – hinnéd-e? még az 1950-es szentévben is jó tízezer egyéni zarándok jött el Rómába, gyalog, kerékpáron, lóháton, kenuban, a rokkantak hajtható vagy kutyáktól húzott tolószékeken, a betegek kerekese betegkocsikon.

Silvio Negro beszél a fiatal finn egyetemi hallgatóról, Kurt Herming Drake-ról, aki Helsinkiből júliusban indult neki az útnak, és novemberben érkezett Rómába. Tritz von Gumpenberg báró, 29 évével majdnem vakon, egyedül és gyalog jött el München melletti kastélyából, Poltmesből, és gyalog tért is vissza, ezúttal Padován át, Szent Antal iránti tiszteletből.

Az említett szentévre XII. Pius ezt a jelszót adta: „Nagy bocsánat – nagy visszatérés.” VI. Pál viszont ezzel hirdeti meg a szentévet: „Kiengesztelődés!” Kiengesztelődés közöttünk és Isten között, közöttünk és testvéreink között, egyéni és társadalmi téren egyaránt.

Ez a téma, ez a jelszó csupa zene. Ha itt lennél, Casella, gyönggden elénekelnéd, mint ahogy Danténak énekeltél, aki fájón szép emlékként őrizte meg énekedet: „édessége még most is bennem cseng.”

Igazi muzsika a kiengesztelődés Istennel, az elfordulás a tekervényes, széles, tágas úttól, amely a romlásba vezet. Ezen az úton ott vágtat minden emberi szenvedély, azoknak az Apokalipszis-beli lovaknak a hátán, amelyeknek a neve: mohó vágy és mértéktelen kapzsiság: sohasem elég a gyönyörből, a pénzből, a megtiszteltetésből. Aki ezen az úton halad, nem érezheti jól magát.

A nagy Tolsztoj írt egy lóról, amely lefelé haladtában egyszerre megcsöknyösödik és fellázad: „Torkig vagyok vele, hogy húzzam a kocsit és engedelmeskedjem a kocsisnak: megállok!” Tőle senki e jogát el nem veszi; de borsos árat fog fizetni érte. Mert ettől a perctől

kezdve mindenki ellene fordul: a kocsis végighúz rajta az ostorával, a kocsi a lábának ütközik, az utasok ordítanak és átkozódnak.

Igy van ez. Ha a görbe útra térünk és megcsöknyösödünk Isten ellenében, akkor felforgatjuk a rendet, megszegjük az Istennel kötött szövetséget, lemondunk a ő szeretetéről. Magunkkal is ingerültek vagyunk, elégedetlenek azzal, amit kifőztünk, és lelkifurdalás mardos.

Igaz, kedves Casella, van, aki azt mondja, hogy a görbe úton is igen jól lehet énekelni és zenélni, méltatlankodva visszautasítja Tolsztoj kis történetét, és állítja, hogy a bűnben szabadabbnak érzi magát, mint valaha. Bátorkodom csak két szócskával ellentmondani: „úr” és „betegség”.

Igen, a bűn akarva-nem akarva ura lesz a bűnösnek. Lehet, hogy először bókokkal és kedveskedéssel halmozza el; de a bűnös a szolgálja marad, és előbb vagy utóbb megkóstolja a botját.

Ami a „betegséget” illeti, az kétfajta: rejtett és nyilvánvaló. Az eleven, lüktető seb fáj, de legalább az illető tudja, hogy van, és próbálja gyógyítani. Tételezzünk fel viszont egy rejtett daganatot: nő, terjed, te nem tudsz róla, hamis reménybe ringatod magad, biztosítod barátaidat, hogy igen jól vagy: aztán egyszerre jön az áttétel, és nincs többé segítség. Ilyen az, aki tele van bűnnel, és azt hangoztatja, hogy nincs is bűne, és nem is nyomhatja lelkét. Ezzel szemben ha valakinek megvan a maga bűnterhe, de érzi a súlyát, elhatározza, hogy komolyan irányt változtat, mintha kicserélték volna, és igazán Isten karjába veti magát – milyen zene ez, Casellám!

Muzsika a testvéreinkkel való kiengesztelődés is.

A te idődben a guelfek és ghibellinek, a fehérek és feketék, a Montecchiek és Cappellettiak, a Monaldiak és Filippeschiek és ki tudja még hány párt közt folyt a küzdelem. Barátod, Dante vigasztalanaul és keserűen írt erről:

Jöjj, nézd, a Montaguk s a Capulettek
s Monaldi s Filippeschi . . .
Jöjj, nézd e népet, hogy szereti egymást! . . .
Itália minden városa apró
zsarnokkal telve, s új Marcellussá lesz,
ha pártot gyűjthet, minden apró rabló.

(Purgatórium VI. ének. Babits Mihály ford.)

Ma, kedves Casella, ugyanaz történik: zsarnokok ugyan már nincsenek, de tömb tömb ellen, nemzet nemzet ellen, párt párt ellen, áramlat áramlat ellen, ember ember ellen hadakozik.

Hányszor olvasunk merényletekről, eltérített repülőkről, megtámadott bankokról, fegyvertelen, ártatlan embereket szétszaggató bom-

bákról! Már szinte mindenütt a nyugtalanság tűzfészkei parázslanak; a forradalmat kiáltják ki egyedüli orvosságnak a társadalom bajaira, és a fiatalságot erőszakra nevelik.

Bizony, ennek az egész anarchikus és esztelen kavarodásnak a sűrűjében az emberek közti új kiengesztelődés lenne a legóhajtottabb, legszükségesebb zene. Ehhez akar erőteljesen hozzájárulni a szentév ösztönzése: „Engesztelődjete ki először Istennel, újuljatok meg szívetekben, szeretetet hozva a gyűlölet, derűt a harag, szerény és becsületes vágyakat a féktelen mohóság helyébe. Ha aztán egyszer megújultatok és megváltoztatok belülről, akkor más szemmel fogtok kifelé tekinteni — és változott világot fogtok találni.”

Csakugyan sajtáságos, kedves Casella, mennyire megváltozhat ugyanazokkal a dolgokkal, ugyanolyan környezettel, ugyanazokkal az emberekkel ugyanaz a világ, csupán azért, mert a kiengesztelődéssel megjelenik benne az azelőtt hiányzó szeretet és béke.

Mutatja ezt a koreai tábornok esete, amit te mint a harmóniák szakértője igen jól meg fogsz érteni. Meghalt, és az ítéleten a mennyországgra jelölték ki. De mikor Szent Péter elé ért, egy kívánsága támadt, el is mondta: Először néhány percre be szeretné dugni az orrát a pokol kapuján, csak hogy valami fogalma legyen erről a szomorú helyről. „Kívánságod teljesül” — felelte Péter.

Odaállt hát a pokol kapujához, és egy óriási termet látott, sok-sok hosszú asztallal. Rajtuk egy csomó tál, tele finoman elkészített, illatos, hívogató főtt rizzsel. A meghívottak ott ültek kettesével minden tál előtt, egymással szemben, farkaséhesen. Csakhogy: ahhoz, hogy a rizst a szájukba tehessék, kínai módra két pálcika állt rendelkezésükre, de olyan hosszú, hogy akármennyire is erőlködtek, egy szemet sem tudtak bekebelezni. Ez volt a büntetés, ez a pokol. „Láttam, elegendem van belőle!” — mondta a tábornok, visszatért a paradicsom kapujához, és belépett.

Ugyanaz a terem, ugyanazok az asztalok, ugyanaz a rizs, ugyanolyan hosszú pálcikák. De a meghívottak vidámak voltak, mosolyogtak egymásra — és ettek. Miért? Mert a pálcikákkal kiemelt rizst mindegyikük szemben levő társának a szájába tette — és így kitűnően bologultak.

Önmaguk helyett másokra gondoltak, — és ez megoldotta a problémát, s a poklot paradicsommá változtatta át.

Igaz mese, kedves Casella. Ahogy Manzoni mondta: nem annyira arra kellene gondolnunk, hogy *jól legyünk*, hanem hogy *jót tegyünk*, mert akkor mindenkinek jobb dolga lenne!

ÖREGEK VAGYUNK, HAJÍTÓFÁT SEM ÉRÜNK?

Kedves kilencven egynéhány éves velencei!

Miért írok neked? Mert négyszáz évvel ezelőtt rokonszenves velencei polgár voltál. Mert egy könyvecskével csináltál propagandát a józan életnek, és ezt bájos naivsága miatt igen sokan olvasták. És mindenekfölött mert mintaképe voltál a derűs öreg bácsinak.

Negyven éves korodig „igen hideg és nedves gyomor“, „oldalfájás“, „kezdődő köszvény“ és száz más baj kínozott. Egy szép napon az összes orvosságot kihajítottad. Fölfedezted, hogy „aki sokat akar enni, annak keveset kell ennie“, és mértékletességre szorítottad magad.

Miután egészséged helyreállt, a tanulásnak szentelhetted magad: a „szent földművelésnek“, a hidraulikának, a talajjavításnak, a mecénáskodásnak, az építkezésnek, mindig jókedvűen és virágzó külsővel. Nyolcvan és kilencven között megírtad „A józan életről szóló értekezés“-eidet: ezek igen alkalmasak, hogy bátorságot öntsenek belénk, és meggyőzzenek: nekünk öregeknek is derűs és hasznos lehet az életünk.

A te idődben nem sokan tudtak eljutni az öregségre. Az embereknek kevés egészségügyi szabályról volt tudomásuk; a mai jó mód és kényelem még sehol sem volt; még pusztítottak bizonyos betegségek, amelyeket ma már majdnem legyőztek; nem létezett a mai hatékony eszközökkel rendelkező és csodálatos eredményeket felmutató sebéset; az emberi életkor nem érte el a hetven éves átlagot, mint ma egyes államokban.

A mi számunk, öregeké, ma mindenütt szépen gyarapszik.

Olaszországban mi hatvan éven fölüliek majdnem az egész népesség egy ötödét tesszük ki. Úgy hívnak bennünket: „a harmadik életkor.“ Már attól is föl kellene bátorodnunk, ha számba vesszük egymást.

Ehelyett? Ehelyett néha erőt vesz rajtunk az ijedtség. Úgy érezzük, félretettek bennünket, mint használt kerekeket, mint csoportjuktól le hagyott biciklistákat. Ha nyugdíjba megyünk, ha gyermekeink megházasodnak és máshová költöznek, érezzük az érzelmi űrt a lábunk alatt, és nem tudjuk, mibe kapaszkodjunk. Amikor kezdünk törődöttek lenni és egymásután mutatkoznak a testi hanyatlás jelei, mord arccal nézünk szembe velük. Ahelyett hogy elsősorban a vidám dolgokra gondolnánk, amelyeket Isten még megad nekünk, engedünk az említett velencei mélabújának (te ezt sohasem vallottad magadénak): „Öregek vagyunk, hajítófát sem érünk . . . a keservit!“

Súlyosbodik a helyzet, ha úgy hatvanon túl el kell hagynunk a házat, amely a mienk volt, amellyel már szinte azonosultunk, hogy egy szociális otthon vendégei legyünk. Sokan alkalmazkodnak az ottani körülményekhez és jól találják magukat; de van, aki úgy érzi magát, mint hal a szárazon. „Semmiiben sem szenvedek hiányt – mondta nekem valaki –, akár a paradicsom előszobája is lehetne ez, de számomra előlegezett tisztítófürdő!”

☆

Az öregek problémái ma bonyolultabbak, mint a te idődben, és talán mélyebben érintenek; de a fő orvosság még mindig a tied, kedves Cornaro: szembeszállni minden borúlátással vagy önzéssel. „Talán még évtizedekig elélek: kihasználom az időt, hogy megnyerjem azt, amit eddig elvesztettem, hogy segítsék a többieknek. Hátralevő életemet járja át az Isten és a felebarát iránti szeretet lobogó tüze.”

„Kevés az erőm? Imádkozni azért még tudok. Keresztény vagyok, hiszek a klauzúrák apácák Istenhez szálló imáinak hatékonyságában; azt is hiszem Donoso Cortés-szel*), hogy a világnak nagyobb szüksége van imádságra, mint csatákra. Hát mi öregek is nagy befolyással lehetünk a világban küzdő emberek problémáinak megoldására, ha felajánljuk szenvedéseinket Istennek, és próbáljuk derűsen elviselni őket.”

Ez talpraesett beszéd. Ha azután marad még erőnk és időnk, egy másik gondolatmenetet is végigvithetünk. Éspedig: miért ne állnánk valami jó cél szolgálatába? Egyes plébániákon nyugdíjas tanítónők és idős hivatalnokok igen értékes segítséget nyújtanak.

Franciaországban pedig egyenesen szervezetet alkottak az öregek, hogy ne vágják el lehetőségeiket az életben. Ezt mondták: „Mindenütt fiatalok önkéntes csoportjai alakulnak. Csináljuk meg az öregek önkéntes csoportjait!” Igazán figyelemre méltó mozgalom keletkezett ebből. Egy püspök támogatja, előmozdítja a tagok barátságát és lelkeségét, más öregek támogatását és a köztük folyó apostoli működést, sokakat kiszakítanak elszigeteltségükből, bizalmatlanságukból, és olykor szunnyadó, váratlan energiákat szabadítanak fel.

Kedves Alvise Cornaro, nem te voltál az egyetlen, aki nyolcvan felül könyvet írtál. Goethe 81 éves korában fejezte be Faustját. Tiziano kilencven felül festette meg önarcképét. Különbön is: akik utánunk következnek, azoknak mi öregek vagyunk; azoknak a szemében viszont, akik velünk együtt öregszenek meg, még mindig fiatalok! No meg egy szemernyi malíciával azt lehet mondani, hogy az évek szám-

*) Spanyol diplomata és filozófus (1809–1853), pesszimista állam- és társadalombölcselelő. Bírálta a modern civilizációt.

bavétele olyan, mint a húzós harmonika. Mikor Gounod negyven éves korában megírta operáját, a Faustot, azt kérdezték tőle: „Pontosan milyen korú legyen Faustja az első felvonásban?” „Istenem – felelte Gounod – normális öregkorban: hatvan éves.” Húsz év múlva maga Gounod lett hatvan éves. Föltették neki ugyanazt a kérdést, és ő ártatlan egyszerűséggel válaszolt: „Istenem, Faust legyen normális öregkorban: nyolcvan éves!”

Könnyű most prófétának lennem és megjövendőlnöm: ez a levél, amelyet neked írtam ugyan, de azzal a szándékkal, hogy mások olvassák, nem fogja érdekelni a fiatal olvasókat. Unottan mondják majd: „Öregeknek való!”

De hát nem lesznek-e egyszer ők is öregek? És ha csakugyan van művészete, módszertana annak, hogy „derék öregek” legyünk, nem jó-e idejében megtanulni? Fiatal teológus koromban megtörtént, hogy a kánonjog professzora, a bíborosok, metropoliták és püspökök kötelességeiről szóló cikkelyekhez érkezve, kijelentette: „Ezek rendkívüli dolgok, ezt átugorjuk; ha valaki közületek véletlenül ilyen tisztességbe kerül, majd áttanulmányozza!” Így azután mikor püspök és metropolita lettem, nullánál kellett kezdenem.

No hát kevés fiatal teológusból lesz bíboros, viszont majdnem mindegyik mai fiatal holnapra megöregszik, ezért útközben kell megtanulnia és elsajátítania ennek művészetét. Akinek húsz évesen, virágzó fiatalságában húsz százalékban morgós természete van, abból hetven éves fejjel bizonyosan hetven százalékos zsörtölődő lesz, föltéve, hogy meg nem javul. Jobb hát, ha időben megszelídül.

Azonkívül nem árt, ha a fiatalok tudják, hogy nemcsak nekik vannak problémáik, hanem azoknak is, akikkel közvetlenül együtt élnek, még hozzá kényes és kínos problémáik. Timóteusnak, a fiatal püspöknek Szent Pál ezt ajánlotta: „Öreget ne korholj szigorúan, hanem kérd, mint apádat.”

De az igaz, hogy írás közben főképpen ránk öregekre gondoltam, akiknek megértésre és bátorításra van szükségünk. Annak értelmében, amit te írtál, kedves, nemes Cornaro. És annak értelmében, amit egy napilap szerkesztője ajánlgatott mukatársainak. Azt mondogatta: „Írjatok gyakran valamit az öregeknek! Ha például értesültök, hogy valaki a századik évéhez közeledik, világosan gondolkodó aggyal és még friss erőben, ne szalasszátok el a szép hírt: tegyétek be az újságba, biztosítsatok neki teret a helyi tudósítások között! Az öreg olvasóközönség örülni fog, és felkiált: „Íme egy jól tájékozott újság!”

Hogy örülök majd én is, ha azt mondják: „Milyen jól tájékozott a Szent Antal Hírnöke!”

A „GOBO DE RIALTO” IDEJÉTŐL MÁIG

Illusztris humanista nyomdász!

Kiállításról jövök: gyorsan végignéztem a „Velence, a könyvek városa” c. kiállítást. Nagyon érdekes dolgokat mutattak. De gyönyörűséggel időztem egy kicsit az előtt az üvegszekrény előtt, amely a te Cinquecento-eleji hírneves nyomdád termékeinek volt fenntartva.

Ismét megcsodáltam keskeny, világos, jobbra dőlő betűidet. Visszontláttam pecsétedet a horgonnyal, a delfinnel és a mottóval: „festina lente” (lassan járj, tovább érsz).

A XVI. századi Velencében Rialto és a Szent Márk székesegyház között százötven nyomda és könyvesbolt volt, de a tied mindegyiket felülmúlta. A műveltség és a művészet iránti szeretetből dolgoztál, és szinte szegényen haltál meg, míg társaid vagyont szereztek, mint például az a Nicolò Janson, akiről Marin Sanudo*) ezt írja: „sok pénzt keresett a nyomtatással.”

Nem szívesen láttam egymás tőszomszédságában a te könyvedet meg a firenzei Giunta nyomdász „kalózkönyvét”, aki Lyonban durván lemásolta a tiédet, kárt okozva neked a plágiummal és a tisztességtelen versennyel. Tehát négyszáz évvel ezelőtti könyvek vizsgálata közben is piszkos ügyekre és az arany átkozott éhségére bukkanunk.

Megfigyelhetjük a régi olvasók érdeklődését is. Miközben tovább mentem, hogy megnézzem egy másik híres nyomdász, Remondini XVIII. századi könyveit, a vezető megmagyarázta: Ez kinyomatta Lesage regényének, a Gil Blas-nak a fordítását: egy szempillantás alatt elfogyott. Kinyomatta „Az erény új virága” és „A keresztény egy napja” c. műveket, erre a könyvkereskedők azt írták neki: „senki sem veszi.”

Mintha csak a huszadik században lennének! Csakugyan igaz, hogy az emberek és a keresztények nehezen változnak!

Kedves Manuzio, sokat adnék érte, ha egy mai nyomdában láthatnálak.

A te présed háromszáz ívet nyomott napjában; a mai rotációs gépek egy óra alatt tízezerszámba hajigálják ki az újságokat. A te időben olyan érték volt a könyv, hogy kis láncsal erősítették a könyvtár-állványhoz, csak kevesen tudták megszerezni, s a pápák kiközösítéssel fenyegették azt, aki egyet elrabolni merészkedik.

*) Az ifjabbik Marin Sanudo (1466–1536) diplomata és velencei krónikás, a „Diari” szerzője. 1496–1533 között vezette naplóját.

Ma a kiolvasott újságokat tonnaszám hajítják el; Amerikában a fiatal olvasóknak nincs inyükre, hogy megőrizték a könyvet: megveszik, és amint olvassák, sorban kiszakítják és eldobják az elolvasott lapokat. A végén csak a könyv táblája marad meg; azt is utána hajítják.

Erre azt mondod: „Akkor ezek értéktelen könyvek!” Ezt felelem: van amelyik jó, van amelyik üres, van nagyon rossz is, olyan, hogy ahhoz képest a tőled nyomott „Polifilo” (technikailag a világ legszebb könyve) apácainakönyv lehetne.

Humanista létedre kétségtelenül emlékszel Platón „Köztársaság”-a 8. könyvének 3. fejezetére. Elősorolja ott a demokrácia hanyatlásának jeleit: Az alattvalók csak azzal a feltétellel tűrik el kormányzóikat, hogy szentesítsék a leggonoszabb szertelenségeket; aki engedelmeskedik a törvénynek, azt ostobának hívják; az apák félnek fegyelmezni gyermekeiket; a gyermekek sértegetik szüleiket („hogy szabadok legyenek”, írja Platón ironikusan); a tanító tart a tanulójától, a tanuló pedig megveti tanítóját; a fiatalok úgy lépnek föl, mintha öregek lennének, az öregek viszont ontják az ízetlen vicceket, hogy utánozzák a fiatalokat. A nőket ruhájuk után ítélve férfinak lehet nézni – és így tovább: ismered a fejezetet.

No hát: amit Platón szemrehányásból és iróniából írt, az ma komolyan áll, néha egyenesen teológiai tételként.

A gyerekek türelmetlenül el akarják kezdeni a nemi életet? Egyesek azt állítják, hogy a tiszta élet a kapitalizmusnak kedvező elfojtás, túlhaladott középkori szokás, és hogy meg kell csinálni a „szexuális forradalmat.”

Egy asszony testében „szerencsétlen véletlen következtében” új élet mutatkozik? Előrebocsátanak egy pompás teológiai megkülönböztetést „emberi élet” és „humanizálódott élet” között, és azt állítják: a még nem humanizálódott emberi életet skrupulus nélkül meg lehet szakítani.

Nem engedelmeskednek a gyerekek? Hát ne adjanak a szülők parancsokat, ne kínozzák a drága kicsikéket! Nem tanulják meg a leckét a diákok az iskolában? Egyszerű: ne adjanak föl leckét; elég az az iskola, amit a társadalom ad, tanítók közvetítése nélkül. Hiszen nem annyira arról van szó, hogy tananyagot tanítsanak meg, inkább a társadalmi kérdéseket kell megvitatni a tanulóknak.

Az egyetemi hallgatókat bosszantják a jegyek és a minősítések? Le a minősítéssel: ez diszkrimináló, és méltatlan az egyenlőséget valló társadalomhoz. Orvosi hivatást akar gyakorolni valaki? Ki akadályozza meg benne, ha hat éven át beiratkozott az egyetemre – akár vizsgázott, akár nem, akár tanult, akár nem?

Nem is említék más gyönyörű állításokat, amelyekről neked, a humanistának a hajad is égnek állna.

Szeretném viszont, hogyha látnád egy kicsit az újságokat, a képeslapokat, mindazt, ami a te korodban még csak gyermekcipőben járt. A San Giacometo terecskén ott állt — és még ma is megvan — a „Gobo de Rialto“, egy törpének a szobra, amelyre rölapokat aggattak, tele csipkelődéssel és apró hírekkel, és az emberek kíváncsian olvassgatták őket. Miniatűr újság, mini-olvasókörrrel!

Látnád ma, micsoda emberkigyók zarándokolnak az újságosbódékhoz! Ha elolvasnál néhány képes hetiújságot, amely néha csak úgy hemzseg a pornográfiától, ha belejönnél a napilapok olvasásába, meglátnád, hogy alapos utat tettünk meg a „Gobo de Rialto“ idejétől! Nem elszórt ívecskék ezek többé; mindennap csöstül zúdulnak a hírek az ember nyakába, ha akarja, ha nem.

A velencei köztársaság nagyon büszkélkedett azzal, hogy három hónap alatt értesült a Földközi tenger egész vidékének eseményeiről. Mi egy méterről látjuk az űrhajósokat abban a pillanatban, amikor a Holdra teszik a lábukat.

Sajnos, a tudósítások tömege és bősége valósággal eltemet, nem hagy időt meggondolásra. Egeészen belekábulunk, és lassan-lassan odajutunk, hogy már semmin sem csodálkozunk, és a szép dolgokat sem élvezzük.

Számolnunk kell azzal is, milyen nyomasztó befolyásolásnak vagyunk kitéve. Megpróbálok némi fogalmat adni neked erről. Amerikában egyetemi katedrái vannak a reklámnak. Megtanítják, hogyan vegyék célba a szakemberek a fogyasztók lélektanát, hogyan befolyásolják közvetlenül az egyén idegrendszerét és alsóbbrendűségi érzését, míg végül a következő dilemma elé jut: vagy megveszem ezt meg ezt a gyártmányt, vagy jóvátehetetlenül boldogtalanságra vagyok ítélve.

Egy képes heti lapban bemutatják például Ráchelt, a rokonszenves lányt. Szép, vonzó, de az estélyeken senki sem kéri táncra. Miért? Ő maga jön rá, mikor véletlenül meghallja egy beszélgetésből: „Ráchelnek fogorvoshoz kellene fordulnia a szájszaga miatt!“ A fogorvos pedig, akihez rögtön tanácsért fordul, kijelenti: „Ez nem probléma, hölgyem, elég, ha ezt meg ezt a fogkrémet használja.“ Ráchel elkezdi használni, — és íme ismét boldog, csapják a szelet neki, csodálják! Az eset tipikus a fogyasztói társadalomra. Ez a reklámra vonatkozik, de idézhetnék más eseteket is a politikából vagy a közgazdaságból, ahol az ideológiai propaganda és a rejtett rábeszélés az úr.

☆

Ilyenformán, kedves Manuzio, ma kevésbé figyelünk a nyomdászokra, inkább az időszaki sajtó felelőseire. Ha megvolna bennük a te hivatásbeli kényességed! A „hírkultusznak“ nem kellene elfelejtenie velük a szeretet és az igazságosság köteleességét a sajtóval szemben

rendszerint védtelen egyes ember, valamint a társadalom iránt. Nem mindenki tud úgy fogadni egy újságbeli támadást, mint Thiers, az államférfi*): „Hagyjátok csak, hadd írjanak! Ócska esernyő vagyok, több mint negyven éve a sértegetés esője alatt. Egy cseppel több vagy kevesebb igazán nem számít!”

A ti Velencétekben volt cenzúra, amely ellenőrizte a könyveiteket. Ma, azt lehet mondani, nincs többé cenzúra. De legalább lenne egy kis öncenzúra! Bár az is igaz, hogy sok függ az olvasóktól is: ha azok komolyabb ízlésről tennének tanúságot, mindjárt megjelene az öncenzúra, és az újságok is komolyabbá válnának. Mert köztudomású, hogy az embereknek olyan újságjuk van, amelyet megérdemelnek és amelyet kívánnak.

Vajon sikerül-e? Reméljük.

Ebben a pillanatban, ha itt lennél, összeszorulna a szíved, mert hegyóriásnyi rossz sajtóterméket látnál egy szerény halomnyi jóval szemben. Olyan probléma ez, amelyet a katolikusoknak – ha igazán azok – őszinte igyekezettel meg kellene oldaniok.

A németek azt mondják: „Sovány a tehén, és azt akarjátok, hogy sok tejet adjon? Adjatok neki több szénát!”

Amikor Mark Twain egy időben újságot szerkesztett, nemcsak írt és íratott bele, hanem minden lehető eszközzel propagálta. Egy napon az újság első oldalán egy rajz jelent meg: egy számár a kút mélyén. A felirat ezt kérdezte: „Ki tudja megmondani, miért pusztult ez a szegény számár a kút fenekén?” Néhány nap múlva újból ott állt a rajz, ezzel a felirattal: „A szegény számár azért pusztult el, mert nem kiáltott segítségért!”

Kedves Manuzio! Én vagyok ez a csacsi. Segítségért kiáltok a jó sajtó érdekében!

Szent Bonaventúrának

Ő IS „BÁRÓ”?

Tudós Szent!

Testvéreid nagy ünnepséget készítenek elő halálod hétszáz éves fordulójára (1274–1974).

Személyiséged melyik oldalait fogják vajon kiemelni?

Először hallgatója, majd tanára voltál a párizsi egyetemnek, rendfőnöke a ferenceseknek, püspök és bíboros, nagytekintélyű szónok a

*) Louis Adolphe Thiers (1797–1877) francia államférfi. Vaskos kötetekben írta meg a francia forradalom és császárság történetét.

lyoni általános zsinaton, teológiai és misztikus írások szerzője, amelyeknek az utánad következő századokban is nagy volt a visszhangjuk.

Mire mutatnak majd rá rendtestvéreid, mit hangsúlyoznak jobban? Nem tudom. De ha tőlem függne, összes könyved közül „Szent Ferenc életét” választanám ki és ismertetném meg széles körben. Irodalmi szempontból is remekmű. Megindult lélekkel írtad, emelkedett és egyben festői, képekben gazdag stílusban. Barátod, Szent Tamás már megírása közben előre sejtette a szépségét, azért mondta: „Hagyjuk, hogy a szent írjon a másik szentről!” Szívesen gondolom, hogy megsejtette nagyszerű lelki gyümölcseit is.

De fogadok, hogy sem te, sem ő álmotokban sem sejtettétek azt az értelmezést, amelyet a minap egy egyetemi hallgató velem beszélgetve adott neki. „Mi mai fiatalok – mondta – Szent Ferenczel tartunk.” „Nagyszerű” – feleltem. „Igen – folytatta –: úgy, ahogy Szent Ferenc szembeszállt az apjával és odavágta eléje a ruháját, mi is odavágjuk ennek a piszkos fogyasztói társadalomnak mindazt, amit adott, vagy jobban mondva ránk kényszerített!”

A te egyetemi hallgató korodban – akkor még egyszerű világi voltál – tízezer egyetemista volt Párizsban. Ők is vitakoztak, lármáztak, tömegbe verődtek, és gyakran kontesztáltak is. De más stílusban.

A mi ifjú kontesztálóink stílusa és problémái eltérők. Engedd meg, hogy egyetmást elmondjak neked róla.

A fiatalok a te idődben is el akartak szakadni a múlttól, mindent megújítani. De a mai fiatalok – jobban mondva egyesek – a múlttal való teljes szakítást hirdetik, mindenestül elvetve társadalmat, családot, házasságot, iskolát, erkölcsöt és vallást.

„Ti mindent le akartok rombolni – mondtam az említett egyetemistának –, de hát azután? Mit tesznek a lerombolt intézmények helyébe?”

Ezt felelte: „Micsoda kispolgári kérdés!”

Tehát a mi fiataljaink *protestálnak*, de nem *proponálnak*.

Esetleg azt mondod: „Talán szegény, nincstelen fiatalokról van szó, azért haragszanak a polgári társadalomra!” Ó nem: éppen a polgári társadalom fiáról van szó, olyan fiatalokról, akiknek sokszor igazán semmijük sem hiányzik. Megvan mindenük az élethez, de nincsenek eszményeik, amelyekért éljenek.

Vagy azt kérded: „Vannak legalább okok a helyzet magyarázatára? Van mentségük?” Kétségtelenül. Megpróbálok felsorolni néhányat.

Ma a főiskolák és egyetemek kapuja tárva-nyitva áll. Az olasz fiatalok százezrei lépnek be rajta minden évben. De nem mindent találhatnak meg ott, amit meg kellene találniuk. Ráadásul a tanulmányi

bejárat és az állások bejárata nincs arányban egymással. Doktorátussal vagy diplomával rendelkező fiatalok nem találnak megfelelő munkahelyet. Az értelmiségi munkanélküliek száma erősen növekedni fog a következő években. A társadalom nem látta előre ezt a súlyos bajt, és a fiatalok most a társadalomnak tesznek szemrehányást.

Ez még nem elég. Magában a társadalomban rettenetes erkölcsi és vallási űr tátong. Manapság mintha mindenki görcsösen csak az anyagiak megszerzésére törne: pénzt keresni, beruházni, újabb kényelemmel venni körül magunkat, jólétet élvezni. Kevesen gondolnak arra, hogy ne csak jól legyenek, hanem jól tegyenek.

Isten, akinek el kellene árasztania egész életünket, nagymesszi csillaggá vált, akire csak néha-néha pillantunk föl. Az emberek azt hiszik, hogy vallásosak, mert templomba járnak. Csakhogy a templomon kívül éppen úgy akarják megszervezni az életüket, mint a többiek, tele kisebb-nagyobb ravaszkodással, igazságtalanságokkal, szeretet elleni vétkekkel. Tökéletes következetlenség!

A fiatalok viszont a következetességet akarják, tehát nem tartanak velük. Találnak azután magában az Egyházban is valódi vagy látszólagos következetlenségeket, erre az Egyházat is elvetik. Minthogy pedig valamit mégis csak vallani kell, csatlakoznak a legrosszabb divatos eszmékhez és a görcsös szex-kultuszhoz, ehhez a „nemi vagy erotikus felszabadulás” nevet viselő fordított valláshoz.

És még ez sem elég. Itt a szabadságkultusz. Ez azonban nem a klasszikus értelmű szabadság: hogy zavartalanul tehetjük azt, amit tennünk kell, vagy hogy választhatunk két dolog között. Nem, ez tökéletes függetlenség. „Én magam döntöm el, mi a jó, mi a rossz. Meg akarom valósítani magamat anélkül, hogy kívülről rám diktált törvénytől függenék. Aki ellenáll vágyaimnak, merényletet követ el személyiségem ellen. Minden tekintély elnyomás. Minden társadalmi struktúra fogság. Minden följebbvaló csendőr.”

Te, drága tudós szent, jónéhány éven át tanítottál, és a tanítói tisztet úgy értelmezted, mint az igazság, a hallgatók, a családok szolgálatát. Ha ma visszajönnél! Mihelyt tanító vagy, úgy néznének rád, mint „mandarinra” vagy „báróra”, aki színleg a műveltségét adja tovább, hogy a „rendszerhez” láncolja tanítványait.

Hallanád, hogyan beszélnek „iskoláttanításról”. „Ha már kell lenni iskolának, a tanulók ne tantárgyakat tanuljanak, hanem szoktassák rá őket az időszerű politikai kérdések megvitatására.” El kellene fogadnod az iskola „társadalmi funkcióját”: nemcsak a tanulókkal és szüleikkel lenne dolgod, hanem a politikai pártokkal és szakszervezetekkel is; tanítási előkészületed idejét részben hosszú gyűlések és viták emészténék föl.

Szó sincs róla, hogy mindez rossz lenne: a fiatalokkal folytatott párbeszéd kötelesség, helyes, hogy a társadalom különféle összetevői érdeklődjenek az iskola iránt, az is, hogy az iskola eleven intézmény legyen, s kerülje a túlzott, elavult tudományosságot és elvontságot. Csakhogy jóból is megárt a sok.

Tehát ezek a gyerekek irgalmatlanok a tanítóik iránt? Azt hiszem, igen. Viszont ugyanennyire irgalmasnak mutatkoznak – és ez nagyon jó – a szegények, a kitaszítottak, a társadalom peremén élők iránt. Kijelentik, hogy ellenségei minden társadalmi korlátnak, minden osztály- vagy faji megkülönböztetésnek. Ez szép nemeslelkűség. És sajnos itt is igen súlyos igazságtalanságokkal találják szemben magukat, ezek ellen láznak. Olyan nemzetekről hallanak, amelyek kereszténynek mondják magukat, de egyes eszmék elnyomására még a kínzást is megtűrik. Látnak munkáscsaládokat, amelyeknek havi százezer lírából kell megélni, miközben egynéhány ember – ki tudja hogyan – dúsgazdaggá válik.

Egy énekesnő egyetlen este két millió lírát keres, és milliárdos lesz a lemezei eladásából. Olvassák, hogy segítség ment a harmadik világnak, de aztán rájönnek, hogy csak néhány cseppről van szó. A fegyverkezésre pocskolt pénz mérhetetlenül több, közben pedig a harmadik világban tovább szenvednek és pusztulnak az emberek.

Igazán van miért méltatlankodni. De ez az igazságos méltatlankodás a fiatalokban túlzott hevesességgel nyilvánul meg; feketére feketét festve ábrázolják társadalmunkat.

De én sem akarnék túl sötéten festeni. Nem mind ilyenek a mi fiataljaink. Sokan keményen dolgoznak, tisztelettudók, komolyan készülnek az életre. Csak sajnos, miközben amazok beszélnek és írnak, ezek hallgatnak. De még maguk a kontesztálók is gyakran sokat várnak a kontesztált felnőttekről, és csalódottak, amikor csak határozatlan válaszokat kapnak, azzal, hogy „kereső korban élünk“.

Konkrét indítványokat kellene tenni nekik. Szabadság? Természetesen – de milyen szabadság Isten nélkül? A haladás, a tudományok mindig jobban megismertetik veletek, *milyen* ez a világ. De csak Krisztus tanítása mondja meg nektek, *miért* vagytok a világon.

Mintaképet kerestek? Krisztust választani mindenkor, mindenkire érvényes választás. Ő utat tört nekünk, és azt mondta: kövessetek! Útja kicsit szűk, de a kiváltságoltjai: a kicsinyek és szegények iránti hűség és szeretet útja, és „az Atya dicsőségébe“ torkollik. A kereszten felajánlotta magát Atyjának; az Atya pedig feltámasztásával kinyilvánította, hogy elfogadta felajánlását, megdicsőítette emberségét

és mindazokét, akik övéi; ünnepélyesen kijelentette, hogy az egész világ egy napon „új éggé és új földdé” válik.

Megjavítani a világot, harcolva az igazságosságért, hogy megszűn-
tessük a bajok okait? Minden bizonytalansággal; de ki-ki saját magán kezdje.
És vigyázzunk, hogy ne essünk naív utópiákba. Tökéletlenségek
mindig, minden rendszerben lesznek. Ne ítéljünk megfölbbezzhetet-
lenül az emberekről; ne húzzunk éles választóvonalakat: itt mindenki
jó, odaát mindenki rossz; itt csupa becsület, amott csupa erőszak; ez
progresszív, amaz konzervatív. Az élet nagyon összetett, mindig az.
A jóknak is vannak hibáik, a rosszaknak is erőnyelveik.

Hivatásához hűtlen Egyház? Ezt már a szentatyák is mondták, de
kiegészítve: *szent és hűtlen egyház*. Az Egyház szükségképpen bűnös,
hiszen bűnösökből áll; de állandóan az életszentség hathatós segítésé-
vel és példáival látja el azokat, akik bíznak benne. Aztán azt is
szemügyre kell venni, igaz-e minden hűtlenség, amit a szemére
hányunk. Más az az Egyház, amely – talán jóhiszeműleg – ennek meg
ennek az íróknak a fejében él, és megint más az igazi, az ő fején kívül.

☆

Drága Szent Bonaventúra! Kortársaid, akik abban a szerencsében
részesültek, hogy hallgathattak téged, megrészegezték a szavadtól.
Azt írták: „angyalok nyelvén szólt.” Hogy szeretném, ha ma is ilyen
angyal módra szólnál, főleg a szülőkhöz, a nevelőkhöz, a politikusok-
hoz, mindazokhoz, akik ma felelősek a fiatalokért! És szeretném, ha
azt mondanád: „Ne riadjatok vissza semmi fáradságtól, semmi helyes
reformtól, semmi költségtől, semmi párbeszédtől, csak hogy segítsé-
gére legyetek ezeknek a gyerekeknek. A ő érdekükben, de a tettek-
ben is. Mert aki ma visszahőköl a fáradságtól és a költségtől, az
holnap drágán fizetheti meg.”

Tolsztoj bizonyára szívesen megerősítené ezeket az utóbbi szavai-
dat egy példabeszédével.

A kis monacói hercegségben a bírák sok évvel ezelőtt nyaktillóra
ítéltek egy gonosztevőt. De azután rájöttek, hogy nem áll rendelkezé-
sükre sem nyaktilló, sem hóhér. Hiszen olyan kicsi volt a monacói
hercegség! Kölcsönkérték hát mind a kettőt a közeli Franciaországtól,
de mikor meghallották a kölcsönzési díjat, megrémültek: „Túl sa-
gasan drága!” A szardíniai királyhoz is folyamodtak. Ott is „túl sokba
került.”

Ilyenformán a gonosztevőt a börtönben hagyták. De a börtönőr, a
szakács, a fogoly étele sem volt ingyenben. „Hagyjuk nyitva a börtönt,
hadd menjen dolgozóra!” – határoztak a bírák.

A fogoly, látva, hogy a kapu nyitva van, kiment sétálni a tenger-
partra. De délben megjelent a herceg konyháján az ételért. Így folyt

ez egy, két, három, sok napon át... A dolog erős megterheléssel fenyegette a hercegség államháztartásának mérlegét. Az előkelők elhatározták, hogy magukhoz hívatják az embert: „Még mindig nem értetted meg, hogy el kell menned?” Mire ő: „Megyek, hogyne mennék, de fizessetek érte!” Még pénzt is kellett adni neki. És így azzal az ürüggyel, hogy „túl sokba kerül”, és az állandó halogatás következtében egy gazemberrel több szaladgált a világban, hogy gaztetteket tervezzen.

Ne mondjuk hát: „túl sokba kerül”, hacsak nem akarjuk, hogy a vad és forradalmi kontesztálás tovább kerülgesse a világot. Ne halogassuk a problémák megoldását, a költséget, a párbeszédet. Beszéljünk ezekkel a fiatalokkal, próbáljunk segíteni nekik új, korszerű segítséggel és módszerekkel, de ugyanazzal a szenvedélyes szeretettel, ahogyan te segítettél rajtuk a magad korában, drága szent.

Christoph Marlowe-nak

AZ ÖRDÖG LEGSIKERÜLTEBB TRÉFÁJA

Illusztris költő!

Először akkor találkoztam veled, amikor Carducci egy versét olvastam.

Azt képzeled, hogy kocsiban ül, a toszkán Maremma tartomány folyócskáján, a Chiarone partján utazik; futnak a „kiaszott lovak”, sötétedik, szemerkél az eső, és a költő éppen a te könyvedet olvassa. Sötét hallucinációként hathat rá az olvasmány, mert így ír:

a gonosz, kancsal versből,
sok sörtől megterhelt agy
álmaihoz hasonlón
rettentő szomorúság
átható gőze száll föl.

Végül is nem bírja tovább, és egyenesen elhajítja a könyved:

El veled, Marlowe, a vízbe!

Gyerek voltam még. Persze hogy azt kérdeztem magamtól: „Ugyan miféle szörnyűséget tartalmazhatott az a könyv? Nem halászhatom ki a Chiarone vízből; de talán a könyvtárból igen?”

Ki is halásztam: „Faust doktor tragikus története” volt.

Csakugyan tragikus és sötét. Első lapjain megtaláltam Faust és az ördög szerződésének szövegét: „Először: Faust doktor külsejében és lényegében szellemmé változhat. Másodszor: Mefisztó, az ördög, rendelkezésére áll, hogy teljesítse parancsait. Harmadszor: Mefisztó mindent meg fog tenni és meg fog szerezni Faustnak. Negyedszer:

Mefisztó láthatatlanul ott lesz Faust szobájában vagy házában. Ötöd-ször: bármelyik pillanatban kész megjelenni a fönt nevezett Johannes Faustusnak, olyan alakban, ahogyan kívánja."

„Én, Johannes Faustus doktor Wittembergből, a jelen megegyezés-sel átengedem kelet fejedelmének, Lucifernek és szolgájának, Mefisztónak testemet-lelkemet. Továbbá teljes jogot adok nekik, hogy 24 év elmúltával a nevezett Johannes Faustust testestül-lelkestül, húsával, vérével és minden javával együtt tartózkodási helyükre vihessék, bárhol legyen is az. Johannes Faustus s. k."

Mikor végére értem a drámának, azt kérdeztem magamban: „Marlowe remek poétája a szörnyűségnek; de nem ostoba az ördög és nem bolond a doktor, hogy ilyen szerződés kötnek?"

Ma meg tudok felelni a kérdésre: „Igen, ostoba az ördög, bolond a doktor, és szerencse, hogy ez a szerződés sohasem létezett!" De hallom, amint mások így szólnak közbe: „Az a szerencse, hogy az ördög nem létezik!"

Úgy gondolom, az ördögnek ez a modern tagadása téged, kedves Marlowe, kevésbé érdekelt; ha jól értettem írásodat, te már 450 évvel ezelőtt hajlottál erre. Nekem viszont sehogy sem tetszik.

Charles Baudelaire-rel együtt — aki költő volt, akárcsak te, és igazán nem ostyalisztból gyúrták, akárcsak téged — azt tartom: „Az ördög legsikerültebb tréfája: elhíttetni az emberekkel, hogy nincs." Ő, a történelem egyik főszereplője, próbál teljes inkognitóban járkalni a világban; azt akarja elérni, hogy tagadják az emberek, és így oda juttassa őket, hogy folytassák a tőle kezdett lázadást. És ez részben sikerült is neki.

Bizonyosága ennek, amikor néhány hónapja a pápa igen komolyan az ördögre irányította a figyelmet, mondván, hogy nemcsak személytelen rosszként létezik, hanem valóságos személyként; igaz, láthatatlan, de buzgón tevékenykedik az ember kárára.

Ez lármás visszhangot váltott ki. Egyesek hirtelen teológussá vedlettek át, és az újságok meg a folyóiratok magas pódiumáról dölyfösen kijelentették: nem komoly pápai beszéd az olyan, amely középkori mítoszokat elevenít föl, és félbeszakítja annak a teológiának a „haladását", amely a „kultúrának" egy aprócska sarkába szorította vissza az ördögöt.

Még egy ilyen című könyv is megjelent: „A pápa és az ördög." Te, Marlowe, „malignantis naturae"-nak, rosszindulatúnak minősítetted volna. Mert ebben a könyvben az ördög csak ürgy: igazi témája VI. Pál szolgálata az Egyházban és a világban, amit látszólag adatok és tárgyilagos kutatás komoly fegyverzetével tárgyal, de emögött a szerző veleszületett képtelensége rejlik egyházi dolgok megértésére, egyszer naív szajkózás, máskor sajnálatos célzatosság.

Pozitívabb volt egyes „nagyvonalú” teológusok megnyilvánulása. Amikor megkérdezték őket, azt válaszolták – ha összeszorított foggal is –, hogy tisztességes katolikus ember nem tagadhatja az ördög létét, olyan nyíltan beszél róla a Biblia.

Ez a döntő mozzanat: a Biblia és annak helyes olvasása. Egy dolog meglepő: míg a régi Kelet vallásainak roppant fejlett és festői démonológiájuk volt, az ószövetség kevés helyet biztosít az ördögnek. Talán azért voltak ilyen óvatosak a szent írók, mert féltek, hogy gyöngítik a monoteizmust, megsértik a hivatalos zsidó kultuszt, meghamisítják a rossz problémáját.

Az újszövetség bőségebb forrás. Gyakran találkozunk benne ezekkel a nevekkel: „démonok”, „lelkek”, „gonosz lelkek”, „tisztátalan lelkek”, a gonosz”, „a kísértő.” Ezek a „lelkek” az Evangélium szerint próbálnak ellene szegülni az Ország eljövetelének, hatalmuk van megkísérteni az embereket, amint Jézust is megkísértették a pusztában.

Szent János szemében Jézus szenvedése küzdelem a démon ellen. Az Apostolok Cselekedeteinek könyve azt mondja, hogy az apostolok ígehirdetése az Isten Országa és a démon birodalma közötti küzdelem folytatása.

Jézus vagy hallgatói többször a démonnak tulajdonítják a betegségeket: vakságot, némaságot, süketséget, görcsöket, elmebajt. Jézus meggyógyítja ezeket a betegségeket, de sohasem mágikus formulával vagy ördögűzéssel, hanem egyetlen paranccsal, egy egyszerű mozdulattal.

Szent Pál gyakran beszél az ördög és a kísértés hatalmáról, állítja, hogy ez gyakori, különféle, káros. Sőt az ördög a világosság angyalává változik, hogy jobban megcsalja a keresztényeket. Maga Pál is pofonokat, közelebről meg nem határozott támadásokat kap „a Sátán egy angyalától”. De azért nem rémül meg: a sötétség hatalma nem lesz képes elválasztani őt Krisztus szeretetétől. Jézus – mondja – megszabadított bennünket a démon hatalmából, és végül a keresztények fogják megítélni a rossz angyalokat.

Színeesebb az Apokalipszis könyve. Démonológiáját, a háttérben angyaloknak ördögökkel vívott küzdelmével és győzelmével, az igazat megvallva nem könnyű értelmezni. Az Apokalipszis befolyásolta az első keresztény századok démonológiáját. Gyakori benne az isteni „csele” témája. Eszerint Isten elrejtette istenségét Krisztus emberi természeté alatt. Az ördög meggondolatlanul rávetette magát. Szent Gergely pápa úgy fogalmazza, hogy fennakadt, mint az ostoba hal a horgon. Szent Ágoston azt mondja: foglyul esett a kereszt csapdájában, mint egy torkos egér. Jeruzsálemi Szent Cirill pedig méregről

beszél, amelyet az ördög lenyelt, és hatására most ki kell köpnie a fogságában tartott lelkeket.

Az ördögnek, a megcsalt csalónak ezt a témáját a teológusok idővel abbahagyták, de újra kezdték a művészek. Neked, Marlowe nem tetszett: a te szegény Faustod mindörökké Mefisztó karmában ragad; de tetszett Danténak, tetszett Goethének.

Dantében ott találjuk Buonconte di Montefeltrót, a kiközösítettet, az ördög biztos zsákmányát, aki már vár áldozatára. De neki, mielőtt meghal, az a jó gondolata támad, hogy a Szűzanyát hívja segítségül. Erre Isten angyala egyenest a mennybe viszi lelkét, és a kijátszott, csalódott ördög legfőljebb zsörtölődhet vele, ezt kiáltva utána:

Ó ég követe, mért fosztasz meg tőle?

Goethénél szintén felkopik a szegény Mefisztó álla, miután hosszú éveken át fáradozott, az ifjú, majd öreg Faust minden kívánságát teljesítve. Mert az utolsó pillanatban egész angyalkórusok szállnak le az égből, hogy szétverjék az ördögi hadat és megmentsek Faustot. Mefisztó méltatlankodva kiáltja:

A nagy lelket, mely zálog volt kezemben,
kicsempészték a pernahajderek.

(Kálnoky László ford.)

De Isten nem szed rá senkit, bármit mondjon is Mefisztó. Ellenben a cselvető maga az ördög, övéivel együtt.

Ez az uralkodó témája a szentatyák démonológiájának, akik az Egyház első századaiban a pusztába vonultak. Nem úgy fogják föl a pusztát, mint menedéket a világ romlottsága ellen, mint olyan helyet, ahol Isten a magányban kiváltságos módon szól az ember szívéhez. Ellenkezőleg: harctér az, ahol a remeték az ördöggel mérkőznek, és leverik, mint annak idején Jézus. Az ördögök – az Atyák szerint – saját birodalmuknak tekintik a pusztát. „Takarodj a házunkból!” – kiáltják Remete Szent Antalnak, s ezer akadályt állítanak az útjába, hogy ne tudjon behatolni, és ne zavarja meg utolsó menedékhelyüket, benépesítve szerzetesekkel.

Híressé váltak az ördögök gaz csínyei Antal ellen. Ugyanígy napi kenyerük volt ez az összes anakorétáknak. Jámbor zarándokok, a pusztai atyákat látogatva, ámuldoznak hallatukra. Szent Pachomius letérdel imádkozni: az ördög lyukat váj elébe. Dolgozik: az ördög hirtelen felágaskodik előtte kakas képében, és az arcába kukorékol. Imádkozik: egy farkas meg egy róka ordítva rátámad. Szent Makárius, útban egy bálványtemplom felé, kis nádszálakat szúr a homokba, hogy megtalálja a visszautat. Elalszik, közben az ördög kitép minden nádat, és az ébredő Makárius mint párnát kötegben a feje alatt találja őket.

Egyszóval: kísértő, goromba, háborgató, irigy ördögök, de azért a szerzetes, ha virraszt és imádkozik, teljes győzelmet arat fölöttük. Persze nyilvánvaló, hogy ezek nem annyira igaz, mint tanító és erkölcsi célzatú történetek. De úgy olvasták és úgy hitték őket, mint történelmet, nagyon hatottak az egyszerű hívőkre, és más könyvek, más hiedelmek eredetivé váltak.

A középkorban még hiszik, hogy az ördög rémületes vagy zavaró külsőben jön kínozni az embereket, különösen a nagyon jókat. A szegény kis apáca egy kosár salátát kíván? A kosárban ott ül a sátán. A fráter elgyönyörködik a magányos cellájában éneklő madárkában? Az énekben ott a sátán. Befészkelheti magát az imakönyv díszes kezdőbetűibe, az oltárképekbe, sőt még a szerzetes kámzsájának kötélővébe is.

Vagy még rosszabb: sátáni „inkubáció” erőszakolja meg a szüzeket, és átkozott gyermekeket hoz létre méhükben. Jaj nekem! A középkori vallásosság igen gyakran túltengő babonákba fullad ezen a téren.

Róbert normandiai vezér az „Ördög” melléknevet kapta, mert azt hitték, hogy az ördög nemzette.

A démonhittel gyakran társult és szövetkezett – az Egyház erőfeszítései ellenére – a mágia. A boszorkány, a javasasszony, a méregkeverő alakja még a 16–17. században is hitelre talált. Hitték, hogy pokoli erőket tud felhasználni ellensége ellen. Állították: megszállott asszonyok éjszakánként szárnyra kelnek, hogy a sátán boszorkányszombatjaira siessenek.

Hogy lehet megmagyarázni mindezt? Nemcsak rosszasággal, hisz gyakran tudatlanság és jóhiszeműség játszott benne szerepet. Mondjuk így: írók naívsága, amely a szükséges igazolás nélkül fogadott el tényeket; könnyelmű hiszékenység, amely meggondolás nélkül összekeverte Isten szavát babonás megnyilvánulásokkal; lélektani és patológikus jelenségek, amelyeket nem tudományos szemmel, hanem a felületes vallásosság tekintetével vizsgáltak.

De ezeknek a túlzásoknak és tévedéseknek az elutasítása nem jelenti azt, hogy mindent elutasítsunk.

Az ördögnek mint láthatatlan tiszta szellemnek létezése nem támaszthat nagyobb nehézséget, mint Isten és az angyalok létének problémája. Az emberiségen való hatalmának elismerése nem rémíthet el, ha hiszünk Krisztus győzelmében. A kereszten legyőzöttek látszott. Pedig ő volt a győző: ez nyilvánult meg a feltámadásban.

Mi ugyanebben a helyzetben vagyunk: megannyi kísértésnek, próbatételnek, szenvedésnek kitéve, legyőzöttek látszunk; de az Úr kegyelmével győzők leszünk!

MEGTILTANI TILOS

Kedves Szent Lukács!

Mindig tetszettél nekem, hisz csupa szelídség voltál, a kiengesztelőds embere.

Evangéliumodban kiemelted, hogy Krisztus végtelenül jó; hogy a bűnösöket Isten különösen szereti; hogy Jézus szinte kihívóan kapcsolatot tartott azokkal, akiket a világ semmibe sem vett.

Csak te hagytad ránk Krisztus születésének és gyermekségének történetét, amelyet karácsonykor mindig friss megindultsággal hallgatunk. Különösen egy kicsi mondatod köti le figyelmemet: „Pólyába takarta és jászolba fektette.” Ez a mondat az eredete a föld minden betlehemenek és ezernyi nagyszerű képnek. Melléje odatettem a breviárium himnuszának egy strófáját:

Szénán feküdni kényszerül,
nem fél jászolba szállni meg,
s kicsinyke tejjel étkezik,
kinél madár sem éhezik.

Ezek után azt kérdeztem magamtól: „Krisztus ezt az igen alantas helyet foglalta el. Hát mi milyen helyet foglalunk el?” Hadd mondok el most, milyen feleleteket találtam erre a kérdésre.

☆

Isten előtt a mi helyünk az Ábrahámé. Ő azt mondta: „Merjek-e szólani az én Uramhoz, én, aki por és hamu vagyok?” Vagy pedig a vámosé, aki a templom küszöbén, messze az oltártól, még szemét sem merte az égbe emelni, sok elkövetett bűnére gondolva.

A végtelen és mindenható Isten előtt el kell fogadnunk, hogy nagyon-nagyon kicsik vagyunk, és el kell fojtanunk magunkban minden hajlamot, ami ellenkezik önmagunk igazságos alávetésével. Isten azt akarja, hogy egyes dolgokban utánozzuk őt, másokban viszont meg akar maradni egyetlennek, utánózzhatatlannak. Így szól: „Tanuljatok tőlem szelídséget és alázatot”, „legyetek irgalmasok, mint ahogy Atyám irgalmas.” De azt is mondja: „Egyedül Istené a tisztelet és dicsőség”; „egyedül Isten abszolút és független.”

Mi próbáljuk megfordítani a helyzetet: magunknak szeretnénk az autonómiát, a függetlenséget, a megtiszteltetést, és semmi kedvünk másról függeni, szelídnünk, türelmesnek lenni. E célból fölfegyverezünk az „új filozófiákkal” (amelyek hamarosan előregednek) és a nagybetűs Kultúrával. Azután meg fejünkbe szállt a haladás: öntudatunkat nagyon táplálja, hogy eljutottunk a Holdra, és hogy létrehoztuk a civilizációt minden fogyasztási cikkével és minden kényelmével.

Közben azonban csaknem megfélelkezünk Arról, akitől a tehetség és erő minden ajándéka származik. Csakhogy ekkor megjött a keleti olajsejkek kemény, nyers felhívása: „Ti, jóléti társadalom és bőség emberei, vége az eldorádónak; már csak úgy harminc évre elég az olaj; aki akar belőle, fizesse meg borsos áron; húzzátok szorosabbra a nadrágkorcot; kutassatok föl más energiaforrásokat!”

A felhívás és a ránk váró nehéz idők hasznosak lehetnek. Egyfelől új kutatásokra, a haladás új útjaira ösztönöznek; másfelől emlékeztetnek minden földi dolog korlátolt voltára, és arra, hogy csakis a magasságokba kell vetnünk végső reményünket.

Ezt hallottam egy „kritikus kereszténytől”: „Elég a kisszerű polgári vallásosságból, amely paradicsomról és egyéni lélekmentésről regél. Mindez kapitalista individualizmustól bűzlik, és eltereli a szegények figyelmét a nagy társadalmi problémákról. A népről, a tömegről, a közös üdvösségről beszéljen az Evangélium hirdetője. Hisz Krisztus azért jött, hogy megszabadítsa a népet a kapitalista civilizáció száműzetéséből, és elvezesse a felbukkanóban lévő új társadalom hazájába.”

Ebből csak annyi az igaz, hogy a kereszténységnek foglalkoznia kell a nagy társadalmi problémákkal, mégpedig hathatósan. Mert minél szenvedélyesebb szerelmese valaki „az égnek”, annál inkább kell egyik kezével igazságosságot ültetnie a földön. Ami a többit illeti: a civilizáció mindegyikünk számára csak ideiglenes; csak átutazóban élünk itt. Igazi hazánk, amely felé Krisztus vezetésével – együttesen, de ki-ki egyéni sorssal – útban vagyunk, a menny. Aki nem hisz ebben, az szerencsétlen, „remény nélküli”, mondaná Szent Pál, és nem találta még meg saját létének mély értelmét.

A felebarát mellett háromféle helyünk lehet, aszerint, hogy előjárókról, velünk egyenlőkről vagy alattunk állókról van-e szó.

De beszélhetünk korunkban még előjárókról? Mondhatjuk-e: a gyermekek szeressék, tiszteljék szüleiket, engedelmeskedjenek nekik, ugyanígy a tanítványok tanítóiknak, a polgárok a hatóságoknak?

A XVII. században itt Velencében szokás volt a híres karnevál: azokban a napokban az emberek mintha megbolondultak volna, mindenki egy kicsit azt csinálta, amit akart, és – az álarc segítségével – kitombolta magát a szokások és törvények ellen, mintha kárpótolni akarná magát az engedelmességben és tisztességben leélt hónapokért. Az a benyomásom, hogy most valami hasonló megy végbe.

Engem nem annyira az riaszt meg, hogy szerte a világon merényletek, tolvajlások, rablások, emberrablások és gyilkosságok történnek. Ilyesmi mindig volt. Hanem az az újfajta mód ijeszt, ahogyan sokan ezeket a jelenségeket szemlélik. A törvényt, a szabályt kicsúfolják,

vagy elnyomásnak és elidegenítésnek tartják. Bolond gusztusuk telik abban, hogy minden törvényről rosszat mondjanak. Ma az egyedüli tilos dolog – mondják – megtiltani valamit, és aki tiltani próbál, az eleve a régi, túlhaladott „elnyomó társadalomhoz” tartozik. Egyes bíróságok ítélkezésükkel mintha önkényes „lyukakat” vágnának a büntetőtörvénykönyv sövényébe; a sajtó igen gyakran nevetségessé teszi a közrend tiszteletben tartásával megbízott erőket.

Magában az egyházi környezetben is, ahol egyik egyházi törvényt a másik után „építik le”, komikus és váratlan alkalmazást talál a „Lauda Sion” kifejezése: „quantum potes, tantum aude!”^{*)} Sokasodnak a többé-kevésbé tudományos közvéleménykutatások, és jóformán mindegyik ezzel az antifónával végződik: „Drága emberek, ti mostani helyzetetekben boldogtalanok vagytok; ha boldogok akartok lenni, meg kell változtatnotok mindent, és lerombolnotok a struktúrákat!”

Hozzájárul a lélektan is, az emberi tényeket magyarázó tudomány. Mi az eredmény? A „mélylélektan” tudósai gyakorlatilag szinte mindig fölmentik a házasságtörőket, a szadistákat, a homoszexuálisokat: a szülők a hibások, mert nem szerették kellőképpen zsenge és anyagi sarjaikat. Létezik egy egész irodalom, amelynek mintha ez lenne a jelszava: „Üsd az apád!” – és az apát teszi felelőssé szinte mindehért. Egy másik irodalom teljes felszabadítást hirdet minden törvény alól, korlátlan fogamzásgátlást, az anya kívánságától függő magzatelhajtást, tetszés szerinti válást, házasság előtti nemi viszonyt, homoszexualitást, szabad kábítószerhasználatot.

Szököár ez, forgószele, amely egyre közeledik, kedves Szent Lukács; mit tehet vele szemben egy szegény püspök? Elismerheti, hogy a múltban gyakran abszolutizálták a törvényt, oltárnak tekintették, amelyen egy kicsit túlságosan feláldozták a személyt. Tudomásul veszi, hogy néha maguk a szülők eresztik meg a kantárszárat fiaik nyakán („nem akarom, hogy az én gyerekeim azt a szigorúságot tapasztalja, ahogyan énvelem bántak!”). Megengedi: máskor viszont megfélemlítettek az intelemről, hogy „ne legyenek túl követelők gyermekeik iránt” (Kol 3, 21). Igen jól tudja, hogy minden tekintély gyakorlása szolgálat, és a szolgálat stílusában kell kivitelezni. Szeme előtt lebegnek Szent Péter szavai: Úgy cselekedjete, „mint igazán szabad emberek, akik a szabadsággal nem a gonoszság takarójaként élnek, hanem Isten szolgái” (1Pt 2, 16). Ezek a szavak kizárják az ún. „hatalmat”, és sürgetik, hogy a tekintély a szabadság előmozdítója

^{*)} A „Lauda Sion” (Dicsérd Sion Üdvözlőtőd) Aquinói Szent Tamás egyik úrnapi himnusza. Az idézett sor jelentése: „merj, amennyit csak tudsz” – a szerző persze úgy érti, hogy dicsérjük teljes erőnkkel az Oltáriszentség titkát, mert akkor sem dicsérjük eléggé!

legyen; nem szolgálai engedelmességet óhajtanak, hanem felnőtt, aktív, felelős engedelmisséget.

És azután? Azután bízzék Istenben, állhatatosan emlékezetbe idézve az isteni szót: „Aki féli Istent, tiszteli apját . . . Fiam, szóban és tettben tiszteld apádat” (Sir 3, 7. 8). „Gyermekek, fogadjatok szót szüleiteknek mindenben, mert ez kedves az Úr szemében” (Kol 3, 20). „Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak. Mert nincs hatalom, csak az Istentől . . . ezért aki a hatósággal szembeszáll, Isten rendelkezésének szegül ellene” (Róm 13, 1–2). „Ajánlom, végezzetek imát, könyörgést . . . minden emberért, a királyokért és az összes előljáróért” (1Tim 2, 1–2). „Engedelmeskedjete előljáróitoknak, kövessétek őket, mert ők vigyáznak rátok abban a tudatban, hogy számot adnak lelkekről. Bárcsak örömmel tehetnék, nem sóhajtozva, mert hisz az nem válnék javatokra” (Zsid 13, 17).

Itt vannak azután a hozzánk hasonlóak. Velük szemben a kötelességünk: legyünk egyszerűek, kerüljük a különködést, ne akarjunk mindenáron feltűnni. Nem egyszer az lenne a vágyunk, hogy ne tegyük azt, amit a többiek tesznek, inkább azt, amit ők nem tesznek; hogy ellene mondjunk állításaiknak; hogy felháborodjunk azon, amit ők csodálnak, viszont csodáljuk, amin ők felháborodnak.

Van, aki eleganciájával, fényűző, ríkító, agyoncicomázott ruházkodásával akar feltűnni; más eredeti nyelvével, keresett szavaival. Hihetetlen büszke tud lenni egy gyűrűre az ujján, a sapkája alól előbukkanó fürtöcskére, vagy a kalapjára tűzött vadásztollra. Értsük meg egymást: ezek magukban véve nem komoly dolgok, de gyakran helytelen eszközeivé válnak annak az igyekezetnek, hogy közszemlére tegyük ki magunkat, csodálatba ejtsünk másokat, és elrejtjük saját közepszerűségünket.

Ezzel szemben az egyszerű, őszinte ember nem próbál gazdagabbnak, műveltebbnek, vallásosabbnak, előkelőbbnek, hatalmasabbnak látszani, mint amilyen. Az a szándéka, hogy az legyen, aminek lennie kell, annak lássék, ami, helyzetének megfelelően öltözzék, ne hívja fel magára akarattal a figyelmet, ne szorítson senkit háttérbe. Jézus már előre helyeselte és ajánlotta mindezt; te, kedves Szent Lukács, megőrizted nekünk szavait: „Az utolsó helyre üljetek”, „jaj nektek, akik a zsinagógákban az első helyeket keresitek, és a tereken a köszönést várjátok”.

Végül ott vannak az alattunk állók, jobban mondva azok, akik nálunk szerencsétlenebbek, mert betegek, szegények, sanyargatottak vagy bűnösök. Irányukban kötelességünk a hathatós keresztény szere-

tet, amelynek ki kell terjednie minden egyesre, de a csoport vagy osztály teljes egészére is.

Itt ma két helytelen álláspontot figyelek meg. Egyik azt mondja: én szeretem és segítem a szegény embert, és kész; a szegények „osztálya” nem érdekel. A másik: én viszont csakis a szegények egész osztályáért szállok síkra, a társadalom összes kítaszítottjáért, a Harmadik Világért; ha egyéni kis alamizsnával segítünk a szegényeken, az nem használ semmit, sőt késlelteti a döntő forradalmat.

Az elsőnek azt felelem: valóságosan szeretni kell a szegényeket, úgy is, amint egyesülve, szervezeten küzdenek helyzetük javításáért. Úgy kell tennünk, mint Krisztus, aki mindenkit szeretett, de szeretetének különös melege a szegények tarthattak igényt.

A másodiknak ezt mondom: Jó, ha valaki a szegények, a kítaszítottak, a Harmadik Világ ügyének szenteli magát. De vigyázat: a távoli és megszervezett szegények ürügyén ne hanyagoljuk el a mellettünk élő szegényt. Ilyen szegény melletted az édesanyád: miért vagy engedetlen iránta, miért kínzod? Ilyen szegény melletted a tanárod: miért vagy olyan tiszteletlen és kegyeletlen vele szemben? És miért akadályozod meg erőszakkal, öklözéssel, hogy iskolatársad veled együtt lépjen be az osztályba, csak mert ellentétesek a politikai nézetei? A béke nagy ügyének vagy a híve. Nagyszerű; de vigyázz, meg ne valósuljanak rajtad Jeremiás próféta szavai: „Azt mondogatják: béke, béke, de árnyéka sincs a békének!” (vö. Jer 6, 14). A békének tudniillik ára van: nem szavak hozzák létre, hanem áldozatok és szeretetből fakadó lemondás mindenki részéről. Pusztá emberi erőfeszítésekkel el sem lehet érni: Isten beavatkozása kell hozzá.

Az angyalok karácsonyi intelme ez; az egyik legszebb, amit te, kedves Szent Lukács, valaha is följegyeztél: „Békesség a földön az embereknek, akiket Isten szeret!”

Guglielmo Marconinak

NAGYOT NÉZHETNÉL!

Illusztris Marconi!

Születésed századik évfordulóját ünnepeljük (1874–1974).

Nagy szerencséje a világnak, hogy a te tehetségeddel gyerekkorod óta a modern fizika elbűvölőnek tartott kérdéseinek szentelted magad.

21 éves fejjel — még nem volt érettségid, sőt a gimnáziumot sem végezted el — már fölfedezted a drótnélküli távirót, elektromos jelzéseket küldve a távolba. A rákövetkező években egyre újabb tanulmányok és új fölfedezések tömkelege következett.

1924-ben sikerült tökéletesíteni a rádiót: Angliából Ausztráliába közvetítette a hangot. A rövid és ultrarövid hullámok fölfedezésével új fejlődést biztosított a televíziónak.

Emlékszem, milyen érdeklődéssel figyelt rád az egész világ. Szegény gyerkőc voltam, de tudom, hogy 1912-ben, mikor a Titanic jéghegybe ütközött, és néhány óra alatt elsüllyedt, éppen találmányaidnak köszönhetjük utasai nagyobb részének megmentését. Hallottam „Elektrád”-ról, úszó laboratóriumodról; úgy beszéltek róla, mint valami kísértethajóról. Nagy benyomást tett rám, hogy egy fényképen XI. Pius pápa mellett voltál látható. Az is, mikor hallottam, hogy egy egyszerű jeladásodra egyszerre lámpák ezrei gyúltak ki Sydneyben; hogy vagy 87-szer keltél át az óceánon kísérleteid érdekében.

Úgy látszott, ennél előbbre nem is juthatunk. És a valóság?

A valóság az, hogy gyors tempóban haladtunk tovább. Ha visszatérnél a világba, ugyancsak sok újdonságot találnál 1937, halálod éve óta!

Működik a színes tévé, a tévékazetták, a tranzistor, a műbolygó, a radar, a penicilin, a klinikai halálból való életrehevás. A gyárakban olyan önműködő gépeket találunk, amelyek kezdettől végig kidolgozzák a terméket, és a végén kiköpi, anélkül, hogy az egyes munkadarabokat emberi kéz érintené. Ellenőrző gépek felülvizsgálják őket, az esetleges hibákat automatikusan fölfedezik, és mindjárt ki is javítják. Elektronikus agyak információkat tárolnak, és a legrövidebb idő alatt kivitelezik a legkülönbözőbb műveleteket. Az emberek többször eljutottak a Holdra; más bolygókra is terveznek utakat. A technika korának, a posztindusztriális és bolygóközi kornak kellős közepén élünk!

Akkor hát minden rendben! — fogod mondani, hiszen nemcsak nagy fölfedező voltál, hanem vállalkozó és gazdasági kivitelező is.

Igen is, meg nem is. Sok minden igen jól megy, de súlyos problémák és veszedelmek származnak belőlük. Szükséges lenne, hogy javítsuk és biztosabb mederbe tereljük a dolgokat.

VI. Pál például beszélt az „éhező népekről, amelyek ma drámai módon kiáltanak segítségért a bővelkedő népek felé”, továbbá „a szegények dühéről, amely beláthatatlan következményekkel járhat.” Valóban ez a helyzet: a világ egyharmadában rendkívüli bőség és szemtelen pazarlás uralkodik; kétharmadában egyre növekvő nyomor. Elég lenne megszüntetni a fegyverkezés őrült költségeit és csökkenteni bizonyos fényűzést: akkor a technika rövid idő alatt az egész embercsaládot igen magas gazdasági, társadalmi és kulturális szintre tudná emelni. Ez köztudomású, és pontosan ez ingerli mindenekfölött a szegényeket.

„Embercsaládról” beszéltem... Sohasem éreztük úgy, mint ma, hogy kicsi a világ: éhezünk és szomjazzuk az egységet, de állandóan ellentétes erők ráncigálnak ide-oda.

Előmozdítja az egységet: a hírközlés csodálatos hálózata, amely ma már százféleképpen járja át a világot; az egyetemes békevágy; az ENSZ és más nemzetközi szervezetek léte; a gondolkodók és politikusok színe-javának írásai és munkássága.

Megbontja az egységet: a túlzott nacionalizmusnak hol itt, hol ott, akár a régi, akár az új népekben fellobbanó lángja; a világ felosztása ellentétes blokkokra, élükön superhatalmakkal; a társadalmi feszültségek, ma már nemcsak osztályok, hanem egyes vidékek, ill. gazdag és szegény államok között is.

☆

Erre azt mondod: De én hívő ember is voltam. Miért nem gyümölcsozteti az Egyház azt a mérhetetlen megújító megbízatását, amelyet az Evangélium tartalmaz, miért nem újul meg saját magában és halad együtt az új időkkel?

Teljesen jogos kívánság. Magáévá tette már „A zsinat üzenete a gondolkodás és tudomány embereihez.” Ez áll benne: „A ti utatok a mienk is... Barátai vagyunk kutatói hivatásoknak, szövetségesei fáradozásoknak, csodálati hódításaitoknak, és ha kell, vigasztalói csüggedésesteknek és sikertelenségeknek.” Bizonyos vagyok benne, hogy ezek a szavak neked nagyon tetszettek volna. És tettek követték őket. Az Egyházban belső megújulás és a külső erőkkkel folytatott párbeszéd tapasztalható.

De nehézségek merülnek föl. Én, a püspök néha II. János francia király fiának a bőrében érzem magam. A király 1356-ban, a poitiers-i csatában javában vagdalkozott kardjával. Mellette küzdött a fia is, de közben egyik szeme az apján volt, és mindegyre odakiáltott neki: „Papa, vigyázz jobbfelől! Papa, vigyázz balról!”

Nekem állandóan ezt kell csinálnom. Például az Egyház magáévá teszi Rosmini*) felhívását: „legyen fönséges benyomásunk Istenről” a liturgia méltó megülésével, vetköztessük ki istenfoglalmunkat azokból a néha együgyű és karikatúraszzerű vonásokból, amelyekkel a földműves, a tudományok korát megelőző műveltség ruházta föl.

De ez nehéz munka. Jobbfelől istentelenséget és szentségtörést emlegetnek, valahányszor egy régi szertartást újjal cserélünk föl. Balfelől viszont válogatás nélkül valósítják meg az újat csak az újdonság kedvéért, vidáman rombolják le a múlt egész építményét, pad-

*) Antonio Rosmini-Serbaty (1797–1855) keresztény filozófus, 1887-ben 40. születésnapján elhunyt. Luciani róla írta disszertációját (I. a bevezetést).

lásra rámolják a képeket és szobrokat, mindenütt bálványimádást és babonát szaglászhatnak, sőt még azt is mondják, hogy Isten méltóságának megmentése érdekében csak a legválogatottabb kifejezésekkel szabad róla beszélni, vagy éppenséggel hallgatni kell.

Illusztris Marconi! A tudomány területén jogosan követelted a fizikai és matematikai bizonyosságot. Más téren viszont megelégedtél a józan ész és a közfelfogás bizonyosságával: mert ez is bizonyosság. Nagyon is jól tudom, hogy nem beszélhetek Istenről úgy, ahogy megérdemli, de azért valamiképpen beszélnem kell róla.

Úgy csinállok, mint az az anya, aki ablaktalan börtönbe zárva fiút szült. Fia együtt nőtt fel vele, és sohasem látott napot. Amikor hat éves lett, édesanyja — hogy valami fogalmat adjon neki a napról — odamutatott a börtönőr meggyújtotta mécsekre: „Látod — mondta —, a nap olyan, mint ez a láng: világít, melegít, csak sokkal, de sokkal nagyobb!” Ez bizony édes-kevés volt, csak gyöngye hasonlat, de a semminél jobb.

Társadalmi és gazdasági téren is nehézséggel találja szemben magát az Egyház, amikor hozzá akar járulni a kérdések megoldásához. Egyház létére kijelenti: sem megbízatása, sem illetékessége, sem eszköze nincs a szorosan vett gyakorlati kérdések megoldására. A hívők, akik egyszerűen polgárok, saját vallásos hitüktől ihletve járnak el a politikai életben és gazdasági vállalkozásaikban. A hierarchia odaállítja eléjük és mindenki elé az Evangélium elveiből merített társadalmi tanítását.

VI. Pál így fejezi ki az Egyház hozzájárulását a világ egységéhez: „Az Egyház járatos az emberség terén; anélkül, hogy a politikába akarna avatkozni, felajánlja azt, ami a sajátja: az ember és az emberiség átfogó látomását.” Ez a látomás a Bibliába mélyesztí gyökereit. A Biblia szerint minden ember ugyanazon rendeltetés felé tart, ugyanegy Üdvözítő váltotta meg, aki szolidáris az egész emberi nemmel, és ezt meg is vallja, akinek küldetése „kiengesztelni magával mindent a földön és a mennyben” (Kol 1, 20).

Az ószövetség Jónása nem tartja kötelességének, hogy népe kiváltságait más népekkel megossza. Isten keletre, Ninivébe küldi prédikálni, de ő próbál nyugat felé menekülni, mert a niniveiek nem zsidók. Isten visszaviszi keletre a maga sajátos módján, felhasználva fékevesztett viharokat és a cethal tátott torkát. Hirdeti az ígét a niniveieknek, de magában azt kívánja, hogy ne térjenek meg. Az ellenkezője történik: megtérnek, Isten megbocsát nekik, és Jónás, mint a durcás gyerek, panaszkodik Istennek: „Tudtam, Uram! Mindig hagyod részvétre hangolni magad, megbocsátasz még ennek a csőcseléknek is.”

Isten azonban megleckézteti: finom humorral, de nagyon világosan tanítja egyetemes gondolkodásra.

Jónás, a várost elhagyva, lombos gallyakból menedéket készít magának a hőség ellen. Isten segít neki: egyszeriben egy ricinusbokrot növeszt, amely árnyékot vet fejére. Jónás elégedetten alszik el. Csak-hogy a bökör reggelre elszárad, és a nap kíméletlenül tűz a fejére. Újból panaszkodik. De Isten ezt feleli neki: „Hogyhogy? Te sajnálsz a ricinust, ami nem került semmi fáradságodba, egy éjszaka nőtt és egy éjszaka elpusztult; és én ne sajnáljam Ninivét, ahol százhuszezer olyan ember lakik, aki nem tudja megkülönböztetni a jobbkezeit a baltól?”

Jézus teljes hangsúllyal folytatja ezt az egyetemes állásfoglalást, amely nagyon világos Izaías és Mikeás jóvendöléseiben meg egyes zsoltároknak is. A jászolhoz a pásztorokkal együtt eljönnek a nem zsidó napkeleti bölcsek is; Jézus jót tesz a kánáni asszonnyal és a római századossal is, és megdicséri őket; apostolaira szószerint ezt a küldetést bízta: „Menjetelek és tegyétek tanítványommá mind a népeket” (Mt 28, 19), úgyhogy Szent Pál a következő mondatban fejtheti ki az üdvösség isteni tervét: „Krisztusban mint főben újra egyesít mindent, ami a mennyben és a földön van” (Ef 1, 10).

A Bibliával egyetértésben az utóbbi pápák melegen állást foglaltak az egység és a béke ügye mellett. Különösen VI. Pál idáig töretlen utakat is megkísérelt: beszélt az ENSZ-ben, táviratokat küldött még kommunista államfőknek is, felajánlva közvetítését.

Azt mondod: milyen eredménnyel? Legalábbis azzal, hogy fölébredt és terjedt a meggyőződés: új klíma van születőben, változás következik be. Klasszikus hivatkozással azt mondanám: Gian Galeazzo Visconti*) gondolkozásmódjából Petrarcaé felé vagyunk útban.

Az első, a reneszánsz urak stílusában, el sem tudott képzelni háborúzás nélküli uralmat, és ezt egészen odáig vitte, hogy megtiltotta a miséző papoknak a „dona nobis pacem, adj nekünk békét” szavakat.

A második átlósan ellenkező véleményen volt. Leírt egy párbeszédet saját maga és egy bolond közt. A bolond, látva a masírozó katonákat, azt kérdezte a költőtől: „Hová mennek ezek?” „Háborúba!” – felelte Petrarca. „De – jegyezte meg a bolond – ennek a háborúnak egy szép napon mégis csak békével kell végződnie, nem?” „Persze!” – felelte a költő. „Dehát akkor – így a bolond – miért nem kötik meg mindjárt a békét, mielőtt elkezdenék a háborút?” „Én – fejezi be mélabúsan Petrarca – úgy gondolkodom, mint ez a bolond!”

*) A milánói Visconti uralkodócsalád legkiemelkedőbb tagja, 1385–1402 közt uralkodott.

Ha Isten is úgy akarja, mintha ebből a jó bolondságból terjedőben lenne valamennyi az emberek agyában, és ebben az Egyháznak is része van.

☆

Illusztris Marconi! Megfeszített munkában töltött életedet, amelyet utolsó napodig a kutatásnak és a vívmányok megvalósításának szenteltél, ebben a mondatban lehet összefoglalni: „Kevés szó, sok tett.” Ezzel tanítást adsz nekünk is, akik ma, úgy látszik, az ellenkezőjére hajlunk: sok szó (írott vagy elmondott), és igen csekély gyakorlati eredmény.

Giuseppe Gioacchino Bellinek

SZAVAK, SZAVAK, SZAVAK . . .

Kedves költő!

Földimet, a bellunói XVI. Gergely pápát elég csúnyán kikészítetted verseidben. Ennek ellenére elismerem: ránk hagyott több mint kétezer, római tájszólásban írt szonettedben néha szembeötlő igazsággal festetted le a római népet, nyelvét, természetét, erkölcsét, szokásait, hiedelmeit, előítéleteit, erőnyeit és hibáit is.

Az igazat megvallva, néha kicsit kirúgtál a hámból írás közben. Életed azonban becsületes volt, és ezt hangsúlyoztad is: „Beszédünkben vétünk, de teljesítjük a kötelességünket.”

Amellett mennyi szellemes, találó bemondás! Például: „Nem azért mondom, hogy dicsekedjem, de ma nagyon szép nap van.” Egyes szonettjeid igazi zsánerképek, szinte elevenen pattannak eléink belőlük és szólnak hozzánk kézművesek, parasztasszonyok, összeesküvők, kereskedők, prelátusok és egyszerű papok. Az utóbbiak közt Francesco Cancellieri apát. Egy híres költeményben írtad le, amelyhez te magad prózában ezt a magyarázatot fűzted: Cancellieri „elkezdett beszélni a retekéről, a retekéről áttért a répára, a répáról a padlizsánra, és Trója égésén végezte!”

☆

Sajnálom, hogy a jó apát következetlen és terhes fecsegésével rossz propagandát csinált a társalgásnak. Mert ha kellőképpen folyik, bizony nagyon megszépítheti a mi szegény emberéletünket.

Hiszen a beszélgetés közel hoz a többiekhez, és mélyen megérteti velünk saját magunkat; pihentető fáradságunkban, elvon a gondoktól, fejleszti személyiségünket, felfrissíti gondolatainkat.

Szomorú vagyok? Beszélgetőtársam rokonszenve megvigasztal. Egyedül érzem magam? A társalgás megszünteti a magányt: ha meghitt beszélgetés, akkor boldog vagyok, hogy a másik bizalmára méltat; ha jelentős megbeszélés, megtisztelve érzem magam, hogy „okos emberként” kezelnek.

Először beszélgetek valakivel? Mintha kellemes utazást tennék ismeretlen vidéken. Másodszor, harmadszor, negyedszer? Mintha újra látnék már ismert vidéket, amelynek azonban még nem mélyítettem el minden szépségét. Továbbá úgy találom, hogy a társalgás gazdagít. Szép, ha valakinek szilárd meggyőződése van; de még szebb, ha közölni is tudja, és látja, hogy a másik megosztja vele és értékeli.

Ha valamit világosan kimondok, az világosabbá teszi gondolatomat. Ha tudomásul veszem, hogy amit érzek, visszhangot talál a másik lelkében, akkor az érzélem visszaverődik hozzám, és növekszik bennem.

Jézus is megkönnyebbülést talált a beszélgetésben. Kézzelfogható ez, ha elolvassuk Szent János evangéliumában apostolainak tett bizalmas közléseit az utolsó vacsorán. Gyakran apostoli műve esz-közét formálta a beszélgetésből: beszélt útközben, vagy Salamon oszlopcsarnokában sétálva; beszélt a házakban, a körülötte levőkkel, mint például a lábához telepedett Máriával, a fejét mellére hajtó Jánossal.

Gyakran kérdeztem magamban: miért éppen az asztalnál fejtegette az Úr igen gyakran a legmagasztosabb igazságokat? Talán mert étkezés idején az ember levetkőzi minden merevségét, és nyugodt, szerény, oldott magatartást vesz föl. Asztalnál kisebbek vagy megszűnnek a gondok és a nyugtalanság; az ott ülőkben nincs polémikus él, készek egymás befogadására és rokonszenvre.

Éppen asztali beszélgetés közben sikerült a minap már-már meggyőzőnöm egy vendégemet. Ez két falat, két mosoly közt kijelentette: nagy pártolója a hitbéli pluralizmusnak. „Számomra világos — mondta —, hogy senkinek sincs a zsebében az egész keresztény igazság. Mindegyikünk csak egy darabkának van a birtokában: hagyjuk, hadd élvezze békességben. Az egységet csak Isten hozza létre felülről, ő illeszti egybe a különböző darabkákat, és alkotja meg belőlük a szintézist.” „Jaj nekem — feleltem —, ne haragudj, de a te felfogásod Istenről és az igazságról szerintem olyasmí, mint az indiai vakoké.” „Miféle vakoké?” — kérdi. „Várj csak!”

Fölkelek, kimegyek, azután visszajövök, a kezemben Lev Tolsztoj „Négy novellájával”. „Engedd meg, hogy fölolvassak ebből egyetlen oldalt.” És már olvasom is: „A király elefántjai (mese).”

Egy indus király elrendelte, hogy gyűjtsék össze mind a vakokat. Mikor ez megtörtént, azt mondta, hogy megmutatja nekik az elefánt-

jait. Egyik a lábát tapogatta meg, a másik a farkát, a harmadik a farka tövét, a negyedik a hasát, az ötödik a hátát, a hatodik a fülét, a hetedik az agyarait, a nyolcadik az ormányát.

Utána a király színe elé hozatta a vakokat, és megkérdezte: „Mihez hasonlítanak az elefántjaim?”

Az első vak így felelt: „Elefántjaid az oszlopokhoz hasonlók.” Az volt ez, aki a lábát tapogatta meg. A második azt mondta: „Seprűhöz hasonlók.” Ez a farkát tapogatta meg. A harmadik: „Olyanok, mint egy ág.” Ez a farka tövét tapintotta. Aki a hasát tapogatta meg, így szólt: „Egy földhalomhoz hasonlítanak.” Aki az oldalát: „Falhoz hasonlók.” Aki a hátát: „Olyanok, mint egy hegy.” Aki a fülét: „Olyanok, mint a kos.” Aki az agyarait: „Olyanok, mint a szarvak.” Aki az ormányát: „Olyanok, mint egy nagy kötél.” És a vakok mind elkezdtek egymás közt vitatkozni és veszekedni.”

Leteszem a könyvet, és így szólok: „Hallod-e, én nem szívesen gondolom úgy, hogy Isten elküldte hozzánk Fiát, hogy elmondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet”, az eredmény pedig annyi belőle, hogy utána ezeknek a vakoknak a helyzetében találjuk magunkat, mindegyikünk kezében az igazság egy-egy nyomorúságos, a többitől különböző részecskéje. Hogy a hit igazságait csak analógikusan tudjuk megismerni, az rendben van; de ennyire nem vagyunk vakok; szerintem ez méltatlan Istenhez éppen úgy, mint a mi értelmünkhöz!”

Az elefántfarkakra és hátakra alapozott váratlan teológia nem győzte meg ugyan vendégemet mindenestül, de gondolkodóba ejtette, és erre a megjegyzésre készítette: „Hát ezt még senki sem mondta nekem!” „Nem tudod-e — feleltem —, hogy néha a fiatal gunárok vezetik az öreg kacsákat inni? Ahol Rahner nem boldogul vaskos teológiai köteteivel, ott jöhet Tolsztoj az ő kis meséjével!”

Rahnertől és Tolsztojtól visszatérek hozzád, illusztris Belli. És elismerem, hogy a társalgásban az érem fordított oldalát is megtaláljuk. Cancellieri apát bőbeszédűsége csak egy hiba a sok közül.

Van még sok egyéb. Jól tudjuk ezt mi Velencében, ahol Goldoni megírta a társalgásból következő mindenféle bajt „A pletykás asszonyok”-ban; „A kávéház” c. darabjában ott a gonosz nyelvű, egyenetlenséget szító Don Marzio; „A hazug”-ban a füllentést füllentésre halmozó, hazugságait „szellemes ötleteknek” minősítő Lelio; a „Chiogigiai hajbakapás”-ban és a „Campiello”-ban azok az asszonyok, akik látszólag titkot bíznak barátnőjükre, csak hogy igazából híre keljen valaminek.

De neked is volt erről némi fogalmad. Mutatja ezt bájos kis zsánerképed:

Hallgasd csak, hogy tudtam meg az egészet.
Györgyi titokban elmondta Gizának,
Giza továbbadta a bölcs Ninának,
Nina pedig bizalmasan Irénnek.
Így jutott el Klementina füléhez,
szaladt mesélni a bajuszos lánynak,
aki nekem is jóbarátnőm, hát csak
eljött egy kis négyszemközti beszédre.
S ha most megsúgtam neked, Istenemre,
csakis azért, mert biztos vagyok benne,
hogy titkomra gyónás pecsétjét tetted.
Komámasszony, az Isten szerelméért,
ha valaha elfogna a kísértés
kikotyogni, ne mondd, hogy tőlem vetted!

Tehát igen, beszélgezzünk, de ne a szeretet, az igazság, a munka, a tanulás rovására: egyszóval mértékkel. Nehogy nekünk is a következő feliratot véssék a sírunkra:

Itt nyugszik Nyári, a nagy fecsegő:
Mi is beszélhetünk már, nemcsak ő!

Más beszélgetni és megint más meggondolatlanul fecsegni, egymásba öltve haszontalan megjegyzéseinket, elrejtve a lelkünket, ahelyett, hogy kinyilvánítanánk, belefojtva a többiekbe a szót, elkábítva és teljesen kimerítve az embereket!

Olvastam, hogy Morus Tamás egyik hollandiai útján történetesen egy férfivel utazott együtt, aki nagyon kellemes beszélgetőtárs volt: hagyta szóhoz jutni a másikat, kitűnő dolgokat mondott, és igen élénken beszélt. Az eszmecsere egy bizonyos pontján, amikor társa egy új, roppant szellemes és találó felelettel ejtette bámulatba, Tamás felkiáltott: „Maga vagy az ördög, vagy Rotterdami Erazmus!” „Ördög nem vagyok – felelt a másik –, de Erazmus igen.”

Az epizód azt jelzi, hogy társalgásunk leleplezi, milyenek vagyunk. Azt is, hogy a beszélgetés során igyekeznünk kell valami hasznosat, érdekeset és kellemeset mondani, kitanítás, pózolás, válogatott vagy nagyképű kifejezések nélkül. Ez utóbbiak neked sem tetszettek, kedves Belli. Meg is mondtad világosan, egy ártatlan kötőszót véve célba: „conciossiacosaché”, amelyért ma kinevetnék az embert, de a te idődben nagy divat volt. Ha ma eljönnél, ezt a szót nem hallanád többé. Fülelhetnél viszont egyéb kifejezésekre: „szembesíteni magunkat Isten szavával”, „prófétai beszédek és gesztusok”, „társadalmi

panaszok“, „közvetítés hit és történelem között“, „strukturálisizmus“, „kommunió“, „felszabadítás“, „a háttér kutatni“, „verifikálni“, „az olvasmány kulcsponjtját megtalálni“, „valaminek a szintjére emelkedni.“ Értsük meg egymást: mindezek a szavak emelkedett fogalmakat fejeznek ki, de kicsit komikus látni, hogyan szajkózzák őket vidáman magukat kifejezetten antikonformistának valló emberek, csak azért, mert egynéhány magasra nőtt mákvirág is használja.

Én majdnem úgy csodálkozom ezen, mint te csodálkoztál más kifejezéseken. Nem tudtad megérteni, miért vannak használatban. Én meg ma nem tudom megérteni. Talán a divat a bűnös benne? Azt úgy határozta meg, mint „irtózatot a közelmúlttól“, mint ami „nem anyja, hanem mostohája és zsarnoka a józan észnek.“

Mennyivel jobb lenne, ha legalábbis a közbeszédben a nehéz divatos kifejezések helyett egyszerű és könnyen érthető szavakat használnánk, még olyanokat is, amelyeket Tolsztoj meséiből vagy a te szonettjeidből kölcsönzünk, persze megválogatva és megrostálva!

Félix Dupanloupnak

A HITTANKÖNYV JÓ – DE A HITOKTATÓ?

Kedves Püspök, francia akadémikus!

„Izzó szén, amelyet hol a természet, hol a kegyelem szít“ – így jellemezték. Én viszont úgy találom, hogy sokkal inkább „szított“ a kegyelem, mint a természet.

Mindig mély vallásos érzés vezetett és lelkesített, akkor is, amikor az újságok hasábjain, a francia nemzetgyűlésen, a szenátusban vagy az I. vatikáni zsinaton vívtad nagy csatáidat. Szíved, igaz, rajongó volt, de egyenes és őszinte.

Szemináriumot igazgattál; és még volt tanítványod, Renan is „páratlan nevelőnek“ mondott.

Hadjárat folyt a szabad iskoláért; ebben Lacordaire, Montalembert és Falloux oldalán küzdöttél és győztél.

Megjelent IX. Pius Szillabusa, kínos és széles körű reakciót váltva ki. Te olyan mérsékelt és okos magyarázatot fűztél hozzá, hogy részben lecsillapítottad a vihart, elnyerve jó hat száz püspöktársad tettségét és magának IX. Piusnak a helyeslését.

Talleyrand-t, ezt a nagy bűnöst és hitehagyót, mindenki megközelíthetetlennek tartotta. Isten visszaszerezte, de te voltál az eszköze, a te tapintatod, a te megértésed és türelmed.

Egyszóval nagy püspök voltál, nagy irodalmár, századod minden eszmeáramlatának és véleményének nagy képviselője.

Számomra azonban személyiséged és működésed legérdekesebb oldala a katekizmus iránti szenvedélyed.

Még kispap voltál a Saint Sulpice szemináriumban, mikor tanítani kezdted a kicsiket. Folytattad mint alig fölszentelt pap a Mária Mennybevétele és a Szent Magdolna-templomban; egész Párizs tódult a hallásodra. Mint püspököknek is a katekizmus volt a legtöbb gondod, ez foglalta el könyveid legnagyobb részét. Naplódban följegyezted: „Alighogy kijelölték nekem a kicsik osztályát, rögvest tűzbe jöttem: azóta semmire sem tartom azt, ami nem hitoktatás, vagyis a kegyelem közvetlen hatása a lelkekre. A bennem rejlő kis irodalmár átengedte a helyet a katekétának, és teljesen annak szolgálatára szentelte magát.” Ezt is írtad: „A legszebb szolgálat a lelkipásztori. De a hitoktatás még szebb. Isten szívének szép eszménye. Semmi sem hasonlítható hozzá. A legtisztább, legönzettelenebb, minden igénytől független szolgálat.”

Azért jutottál eszembe szenvedélyes meggyőződéseddel együtt, mert előttem van a „Gyermekcatekizmus” szövege, amelyet Olaszországban jövő októbertől kezdve ki fognak próbálni. Jó szövegnek tartom. De mit ér a szöveg, ha nem szövődik össze vele a hitoktató feje és szíve?*)

Fiatal papocska koromban nekem azt mondták: „A szöveg éppen csak segítség, ösztönzés, nem pedig kényelmes karosszék, ahol a hitoktató kinyújtózik, hogy pihenjen.” „A szöveg, akármilyen jó is, halott marad: a hitoktató dolga, hogy megelevenítse.” „Annyit ér az óra, amennyit az előkészület!” „A kicsiknek nem annyira azt kell megtanítani, amit tudunk, hanem amik vagyunk: keveset használnak a hitoktató szép szavai, ha a viselkedése más nyelvet beszél, és meghazudolja amazt.”

Beszéltek nekem Pedro Ribadaneiráról, erről a faragatlan, vad gyerekről, erről a „forgószeletről”, akit Szent Ignác Spanyolországból hozott magával Rómába. „Vess illedelmesebben keresztet!” – mondja neki egyszer Szent Ignác. „Ignác atya, dehát én úgy vetek, mint az ön jezsuitái!” „Mit beszélsz? Az én jezsuitáim úgy vetnek keresztet, ahogy kell.”

A gyerek nem felel, de gondol egyet.

A jezsuiták reggel igen korán keltek, s fekete ruhájukban, fehér kármzsájukban a sötét folyosókon át a kápolnába mentek. Péter fekete tintát tölt a szenteltvíztartóba. A jezsuiták, ahogy elmennek mellette, bemártják az ujjukat, keresztet vetnek, leülnek a padokba elmélkedni,

*) Az olasz szójáték lefordíthatatlan: testo = szöveg, testa = fej.

utána a sekrestyében leteszik a kámzsát. Kis Péter fürgén összenyalábolja mind, és viszi Szent Ignáchoz: „Jöjjön, Atyám, és győződjék meg, milyen keresztet vetnek a kedves jezsuitái!” Ó jaj! a tintafoltok világosan elárulják, hogy néha a jezsuiták is csak úgy tessék-lássék, nem pedig istenigazából vetnek keresztet!

És itt elvonul képzeletem előtt a laikus hitoktatók serege.

Mindenekelőtt a szülők. Ők „az első igehirdetők”, mondotta a zsinat. Mikor a gyerekek látják a házban a szentképeket, közös imát végeznek, hallják, hogyan beszélnek a szüleik, milyen tiszteletet tanúsítanak a papok és a szent dolgok iránt, mindezzel belemerülnek a vallásosság meleg és természetes légkörébe. De még többet kell tenni.

Windhorst német államférfitől megkérdezte egy asszony, hogyan üljön a fényképész elé. Ezt felelte: „Katekizmussal a kezében, úgy, ahogyan készül megtanítani rá a fiait!”

A valóságban az első hittankönyv, amelyet a gyerekek olvasnak, maguk a szülők. Jó, ha az apa így szól a fiához: „A templomban ül egy gyóntató: nem gondolod, hogy kihasználhatnád az alkalmat?” Még jobb, ha ezt mondja: „Megyek a templomba gyónni; nem akarsz jönni te is?”

De itt ma egyesek ellentmondanak nekem. Olyan szülők, akik kereszténynek vallják magukat, de gyermekeiknek még a keresztségét is halogatják. „Nem szabad erőszakkal befolyásolni a gyermekemet! Majd húsz éves korában választ!”

Te, Dupanloup kolléga, már megfeleltél erre az ellenvetésre: Húsz éves korában! Ez a szenvedélyek kora! Az a kor, amelyben gyermekének mindennél inkább szüksége lenne a legbensejéig hatolt hitre, hogy segítséget kapjon tőle! És hogyan választ ez a húsz éves fiú a sok létező vallás között, ha előbb nem tanulmányozta valamennyit? De hogyan tanulmányozza, mikor minden idejét igénybe veszi az iskola, a sport, a szórakozás, a barátkozás? Ahhoz, hogy valaki nagy vagyon örökösevé váljék, elég megszületnie. Vagyont örökölni szerencse, tehát a szülők úgy gondolják, hogy ha a gyermek most még nincs is ennek tudatában, annak idején roppant elégedett lesz a neki jutott szerencsével, és nem kéreti magát, hogy beleegyezzék. Ha egy apa komolyan keresztény, azt kell gondolnia: a keresztségben Isten gyermekévé és Krisztus testvérévé válni mérhetetlen szerencse, miért fosztaná meg hát tőle a gyermekét?

„Igen — folytatja az ellenkező —, de ehhez a szerencséhez súlyos erkölcsi kötelezettségek tartoznak! Ne kössék ezeket a gyermekem nyakába beleegyezése nélkül!”

Te, Dupanloup, erre is megfeleltél: Mi mindent csinálunk a gyermekekkel beleegyezésük nélkül! Nem kértétek beleegyezésüket, mikor

világra hoztátok őket! A név, a család, a környezet, a társadalmi helyzet, a ruhák, az első iskolák – mindez az érdekelték beleegyezése nélkül jelenik meg életükben. És talán szerencsétlenség, ha a gyermeknek meg kell tartania a kereszténység jó törvényeit? Isten talán triumfalisztikus szeszélyből vagy saját előnye érdekében adta törvényeit az embereknek? Nem akkor lesz-e az ember erkölcsileg nagy és boldog, ha elfogadta, hogy kötelességei és korlátai vannak? Szabadság? Igen: de a szabadság nem abban áll, hogy megtegyük mindazt, ami tetszik és kívánatos, hanem abban, hogy meg tudjuk tenni, amit tennünk kell!

☆

A szülők után következő hitoktatók az elemi iskolai tanítók. Te igen finoman írtál első tanítóról.

Én is gyöngéden gondolok rájuk, és osztom Otto Ernst szavát: „Előttem senki sem nagyobb egy elemi iskolai tanítónál.”

Ismét látom magam gyermekként, canalei iskolám padjában, olyan érzésekkel, amelyekről Goldsmith*) beszél „Az elhagyott falu”-ban: a tanulók ámulva, tátott szájjal ülnek a tanító előtt, és mind azt kérdezik maguktól: hogy jöhet elő egy ilyen kicsi fejből annyi nagy és csodálatos dolog!

Értsük meg egymást: nem vagyok olyan naív, hogy mítoszt csináljak gyerekekből és tanítókból. Tudom, van az éremnek visszája is. A gyerekek ártatlanok, mint az angyalok; de gyakran gőgösek is, mint a fejedelmek, vakmerőek, mint a hősök, féktelenek, mint a csikók, önfejtűek, mint a csacsik, változékonyak, mint a napraforgó virága, telhetetlen torkúak, mint a daru nyaka, – mégis mindezzel együtt ez a kor értékes, bizakodó és alakítható.

Ami a tanítókat illeti: van olyan, aki megfelelően tud közeledni tanítványaihoz, kielégítve a gyermeknek azt a szükségletét, hogy vezetőt kapjon, aki tudásával és rokonszenves egyéniségével meghódítja; vannak viszont mások, akiket a gyerekek idomítanak magukhoz és kerítenek hatalmukba, ahelyett, hogy ők idomulnának hozzá, mint a helyzet urához.

Ilyen „idomított” tanítónőnek látszik az az első osztályos tanítónéni, akiről a mi Moszcánk beszél. A folyosón elhaladva – írja – hallani lehetett a hangját: „A lovaknak tizenöt lábuk van?” „Nem” – felelték kórusban a kicsik. „Talán tizenkettő?” – „Az sem.” – És így egyre csökkentve a lábak számát, végül elérkeztek az igazihoz. „Négy lábuk van?” – „Nem” – harsogták lelkesen a tanulók! Szegény tanítónéni!

*) Ír származású angol író (kb. 1728–1774), korában igen ismert volt „A wakefieldi lelkész” c. regénye.

Az idézett Moscát azonban más fából faragták. Hogyan sikerült neki „meghódítani” a rettenetes V/c-t? Egyszerűen: úgy, hogy megszerezte negyven gyereke rokonszenvét. De hogyan érte el ezt? Elmondja nekünk:

„Egy dongólégy volt a megmentőm.” Berepült az osztályba, és dongásával magára vonta az egész diáksereg figyelmét. Egy másik tanító talán azt mondta volna: „Énrám figyeljetelek, ne a légyre!” Mosca ellenben így szól az egyikhez: „El tudnád-e találni parittyával ezt a legyet?” „Gyerekjáték” – mondja a fiú, nyomban kijön a padból, kezében a parittyával, meghúzza, de elhibázza célját. „Ide a parittyát!” – mondja Mosca, ő is célba veszi a legyet, lő, és az dögölten esik a lábához. Ez a csúcsteljesítmény azonnal biztosítja neki az addig fenyegető és kihívó magatartású gyerekek csodálatát.

„Legalább bajusza volna!” – mondta neki az igazgató, bizalmatlanul tanítójának túlságosan fiatal kora miatt. De mint látjuk, a bajusznál többet érnek más adottságok! A hitoktató-tanítók szellemi tevékenységük erejében fölbecsülhetetlenül sok jót tehetnek a gyerekekkel.

Egy föltétellel: hogy hűségesen Isten hiteles szavát tolmácsolják, nem pedig saját személyes véleményüket. Néha megesik, hogy fölcserélik az igazságot a progresszizmussal; megvetik az Egyház tanítóhivatalának tanítását, mert a régi dolgok helyébe újakat akarnak tenni. Ez a helyettesítés jogos, hasznos, sőt szükséges, ha az Egyház másodlagos, idejét múlt oldalairól van szó. Más esetekben viszont igen nagy veszéllyel jár.

A tanítók elmesélik a gyerekeknek Aladin történetét, aki egy csodálatos lámpát lopott el a varázslótól. Az bosszút akar állni. Kiabálva járja az utcát: „Régi lámpát újra cserélek be!” Nagyszerű üzletnek látszik, pedig csapda. Aladin hiszékeny felesége beleesik. Ura távollétében fölmege a padlásra, veszi a lámpát, amelynek varázserejét nem ismeri, és odaadja a varázslónak. A gézengúz elviszi, cserébe hagyva összes fényes, de értéktelen bádoglámpáját.

A trükk megismétlődik: időről időre föltűnik egy-egy varázsló, misztikus, filozófus, politikus vagy akárki, és cserét ajánl. Vigyázat! Bizonnyos „varázslók” eszméi csillognak, de csak bádogból valók, emberi csinálmányok, kérészéletűek! Amit pedig ők ósdi, idejüket múlt eszméknek hívnak, azok gyakran Isten gondolatai, amelyekről írva van: egy vesszőcske sem múlik el belőlük!

Jaj nekem, kedves Dupanloup, kis híja megfeledkeztem rólad, miközben a hitoktatókról és tanítókról írtam!

De éppen ezeknek a hitoktatóknak és tanítóknak van mondanivalód. Az, hogy – akárcsak te – egyesítsék az Isten iránti hűséget a modern civilizáció igazi értékeibe és az Egyház örök fiatalságába vetett bizalommal.

A GYÓNÁS 600 ÉV MÚLTÁN

Illusztris költő!

Itáliában és az olasz határokon túl ebben az évben ünneplik halálod hat évszázados fordulóját (1374–1974).

Kongresszusok, tanulmányok, kiadványok domborítják ki egyéniségedet, annak egyik vagy másik oldalát, jellemednek vagy roppant írói művednek ezt vagy azt a szempontját.

Te, a rég halott, élőbbnek mutatkozol, mint valaha. Felébreszted a mai emberek kíváncsiságát és magadra vonod figyelmüket mint író, mint a lélektan finom ismerője, mint politikus, mint szenvedélyes világjáró, mint őszinte és ugyanakkor kritikus keresztény. Mert mindez voltál, és még megannyi egyéb.

Beszél-e majd valaki rólad úgy is, mint bűnbánó, de visszaeső bűnösről, keresztényről, aki gyakran szomjazta az életszentséget, de képtelen volt gyökerestül szakítani a múlttal, lemondani apróbb-nagyobb dédelgetett szenvedélyeiről? Nem tudom. De ha igen, akkor a gyónás terén tanúsított magatartásodról is szót kell ejtenie.

Mert te jártál gyónni, illusztris Petrarca!

Barátodnak, Giovanni Boccacciónak Rómába írt leveledben elmesélted, milyen szerencsétlenség történt veled: egy ló megpatkolt patájával alaposan belerúgott becses térdedbe, és tizenöt napig éles fájdalmakat szenvedtél. „De – írtad – elfogadom mindezt bűneim levelezésére, és ahelyett a penitencia helyett, amelyet a túlságosan jószívű gyóntató nem rótt ki rám.”

Hogy milyen kérlelhetetlenül vizsgálgtad lelkedet legmélyebb rejtekeiben, mutatják a könyveid.

Megírod, hogy túlságosan tetszelegtél a tehetségedben, ékesszólásodban, elsajátított műveltségedben, sőt szép külsődben is. Szemrehányást teszel magadnak, hogy hírnevet, kényelmet, gazdagságot szomjazol, és túl gyakran engedted a kicsapongásnak. Nyögve emlegeted a szenvedély kötelékeit, amelyeket nem sikerül széttépned, a „perverz szokás” erejét, a visszaesések „halálosan keserves ízét”.

Szerzetes fivérednek írva, siratod „az elegáns ruhák utáni vágyadat”, azt, hogy „félsz, hogy egy hajszálad rendetlenül áll, és a könnyű szellő felborzolja nagy fáradsággal kigöndörített fürtjeidet.” A göndörítő vaskapcsok nem hagynak egyfolytában aludni, és kegyetlenebb fájdalmat okoznak, „mint egy kegyetlen kalóz”, de azért nincs szíved lemondani róluk. Képzeletben Szent Ágostonnal beszélgetsz, és nyugtalanító problémákat terjesztesz elébe: „Ha elesem, az az én hibám, de hogy fekve maradok és nem kelek föl, az nem tőlem függ.”

„Tőled is függ” – feleli Ágoston. Erre te: „Dehát jól látod, hogy sírok a nyomorúságaimon!” És Ágoston: „Nem sírásról van itt szó, hanem akarásról!”

Szerencsére sohasem felejtetted el a helyes elvet: „Isten meg tud menteni”, gyöngeségem ellenére. Isten irgalmassága elűzi a félelmet, és megannyi problémát megold.

Mi mai gyónók, hatszáz év távolságában, jobbak vagy rosszabbak vagyunk-e nálad? Ez a kérdés érdekel.

Úgy tűnik nekem, bennünk kisebb a készség elkövetett hibáink beismerésére. Gyakran mondogatjuk ugyan: „Asszonyunk Szűz Mária . . . imádkozzál érettünk bűnösökért”, „Miatyánk . . . bocsásd meg a mi vétkeinket”, „Isten Báránya . . . irgalmazz nekünk”, de nagyon fölültesen. A gyakorlatban a legfurcsább ürügyekkel igazoljuk magunkat („szabadok, önállóak, érettek vagyunk”), hivatkozunk „a természet, az ösztön, a kultúra, a divat követelményeire.”

A Biblia a Példabeszédek könyvében így mutatja be egy házasság-törő asszony esetét: „Eszik, megtörli a száját, és azt mondja: „Semmi rosszat nem csináltam!” Ez az asszony jelképes alak, kedves Petrarca: a mi engedékeny keresztény civilizációnk jórészét ábrázolja.

Mint neked, nekünk sem a könnyek hiányoznak, hanem az akarat. Vagy jobban mondva: gyakran eljutunk odáig, hogy nem akarjuk már azt, amit a bűnnel akartunk, nem helyeseljük, amit azelőtt helyeseltünk, de odáig már nem, hogy gyakorlatban elkerüljük a bűnalkalmakat.

Te még a Ventoux-hegyre menet is magaddal vitted Ágoston Vallo-másait. Bizonyára jól emlékszel Alypius esetére. Erős jellemű ember volt, nagyhatalmú szenátorokkal is szembe tudott szállni. Afrikából jött Rómába, és „utálta, gyűlölte” a gladiátorok harcit, akik nyílt színen egymást öldösték, látványosságu! a népnek. Néhány barátja rábeszélte, hogy legalább egyszer menjen el megnézni. Nemmel felelt. De azután azt mondta: „Ott leszek, de úgy, mintha ott sem lennék, győzelmet aratok rajtatok és a látványon.”

Tehát a kihívásnak engedve elment. Leült az amfiteátrumban és becsukta a szemét, hogy ne is lásson. Sajnos a fülét nem tömte be. A játék egy pontján megremegett a nép iszonyatos üvöltése. Pusztán kíváncsiságból fölnézett. De „mihelyt a vért meglátta, megrészegeedett a kegyetlenségtől. Nemcsak hogy nem fordította el szemét a látványtól, hanem részegezte a tekintetét; rá sem eszmélt, és már magába szívta az örjöngést, kedve telt a küzdelemben, megittasodott a véres győnyörűségtől. Nem volt már ugyanaz, mint amikor odaérkezett: nézte a játékot, kiabált, lelkesedett.” Lázban égve jött el, ami mindegyre

visszatérésre ösztökélte, sőt másokat is erőnek erejével magával vitt. Később megjavult, de csak sok idő múltán. (Vallomások VIII.)

Sajnos, egy kicsit valamennyien Alypius (később püspök és szent) követői vagyunk gyöngeségében. Ezért buzdít az Egyház, imádkozzuk minden gyónásban: „erősen fogadom, hogy ... a bűnre vezető alkalmakat elkerülöm“, de ...

De attól félek, bennünk tökéletlenebb az Isten iránti bizalom, mint benned. Abban egyetértünk, hogy Isten a tékozló fiú Atyja, hogy Jézus a jó pásztor, aki visszaviszi az eltévedt báránykát az akolba, aki megbocsátott a házasságtörő asszonynak, Zakeusnak, a jobb latornak. Idáig mindenki vagy majdnem mindenki eljut.

Egyesek azonban ezzel végzik: „Én majd közvetlenül megértem magamat Vele“ — és nem követnek téged odáig, ahol a gyóntatóról van szó, a közvetítőről Isten és a bűnös között, Jézusnak az apostolokhoz intézett szavai erejében: „Akinek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva.“

Nem értik meg, hogy a gyóntató tiszte nemcsak a már megtörtént *bűnbocsánat kijelentése*; ő egy mondattal valóban *megbocsátja a bűnöket*.

És ez a mondat nem függhet pusztá szeszélytől („rokonszenves vagy nekem, hát feloldozlak!“), hanem biztos és jól mérlegelt tényeken kell alapulnia. Ezeket pedig csakis a gyónó szolgáltathatja, éppen gyónásával.

Te „túlságosan jónak“ találod a gyóntatódat. Napjainkban az, aki jól akar gyónni, jó, de nem „túlságosan jó“ gyóntatót keres.

Augusto Conti, a kiváló filozófus, „Lelkem ébredése“ c. könyvében egy teljes fejezetet szentel gyóntatóinak, tele szerető hálával.

Chantal Szent Johanna és más gyónói a legnagyobb megelégedéssel nyilatkoztak Szalézi Szent Ferencről. Ferenc mint gyóntató igazi és ügyes orvos volt. Különösen értett a bátorításhoz. „Az életszentség — mondotta — abban áll, hogy harcoljunk hibáink ellen, de hogyan harcoljunk, ha nincsenek hibáink? Hogyan győzzük le őket, ha nem fordulnak elő? Ha néhányszor sebet kapunk ebben a küzdelemben, az még nem jelenti, hogy legyőzték vagyunk. Csak az legyőzött, aki elveszíti az életét vagy a bátorságát. Aki elhatározza, hogy tovább küzd, az győztes.“

Ilyenfajta gyóntatót igényelnek ma az emberek: aki szilárd, de gyöngéd; szereti Istent, de ismeri az emberek problémáit is.

Igaz viszont, hogy ma az Egyház kívánságára a hangsúly nem annyira a bűnvalláson van, mint a bibliai értelemben vett megtérésen.

A Biblia szerint a megtérés eltávolodás a bűntől, de méginkább: közeledés Istenhez és szerető ölekezés Vele. „Hagyjátok magatokat kiengesztelni Istennel” — mondta Szent Pál. Ma ezt ismételjük, és az Egyház ajánlja, hogy a kiengesztelődést előzze meg Isten szavának olvasása és megemlékedése. Hiszen mi akkor jutunk el Istenhez, ha előbb Ő hív bennünket és szól hozzánk. Az is kíváncsi, hogy ez a szó lehetőleg ne csak az egyes emberekre hasson, hanem a közösségre is.

Te, kedves Petrarca, a középkor embere, nagyon személyes és titkos dologként kezelted a gyónást. Ma vágyakozva gondolunk a régi időkre, amikor a nagybőjt végén a püspök kezét nyújtott a bűnbánók sorában az elsőnek, az tovább a másodiknak, és így vonult be az egész hosszú emberlánc a templomba az ünnepélyes kiengesztelődésre.

Nem tudom, milyen gyakran jártál gyónni.

A te idődben, a középkorban gyakran gyóntak és ritkán áldoztak az emberek. Ma, úgy látszik, az ellenkezője történik: még vallásos lelkek is egy kicsit allergikusak a gyakori gyónás és a bocsánatos bűnök meggyónása iránt.

Ezek az emberek Jonathan Swift*) szolgáját juttatják az eszembe. Swift egyszer egy fogadóban éjszakázott. Reggel kérte a csizmáját, és látta, hogy még csupa por. „Miért nem tisztítottad ki?” — kérdezte. „Úgy gondoltam, nincs értelme — felelt a szolga —, néhány kilométeres utazás után megint csak poros lesz!” „Igazad van. De most menj, készítsd útra a lovakat.” Kis idő múlva a lovak ott kapáltak az istálló előtt, és Swift is útrakészen jelent meg. „De nem indulhatunk el reggeli nélkül!” — jegyezte meg a szolga. „Nincs értelme — felelt Swift —, néhány kilométeres utazás után megint csak éhes lennénk!”

Kedves Petrarca, úgy gondolom, sem te, sem én nem követjük Swift szolgájának a logikáját. Megint beszenneződik a lélek a gyónás után? Nagyon valószínű. De csak jót tehet neki, ha most tiszta. Azért is, mert a gyónás nemcsak a bűnök porától szabadítja meg, hanem különleges erő is önt bele, hogy kerülje őket, és megszilárdítja barátságát Istennel.

*) Ír származású kiváló angol szatirikus író (1667–1745), a Gulliver utazásainak szerzője.

TERÉZ, EGY FILLÉR ÉS ISTEN

Kedves Szent Teréz!

Október hónapjában van az ünneped. Gondoltam, megengeded, hogy írásban elbeszélgessek egy kicsit veled.

Aki Bernini híres márványszobrát nézi rólad, a szeráf nyilától átdöfött szívvel, az látomásaidra és elragadtatásaidra gondol. És jól teszi: az isteni elragadtatások misztikus Teréze is az igazi Teréz.

De igazi és nekem jobban tetszik a *másik* Teréz is: az a hozzánk közelebb álló, amilyennek az *önéletrajzában* és *leveleiben* mutatkozik. Ez a gyakorlati élet Teréze; ugyanazokat a nehézségeket tapasztalja, mint mi, és ügyesen legyőzi őket; tud mosolyogni, nevetni és nevetetni; helyén van az esze a világban és a legkülönbözőbb helyzetekben. Mindezt gazdag természetes adományainak is köszönheti, de még inkább Istennel való állandó egyesülésének.

Kezdődik a reformáció, a német és francia egyház helyzete kritikus. Szomorkodva írod: „Ezerszer áldoztam volna életemet, hogy a sok veszendőbe menő lélekből csak egyet is megmentsek. Csakhogy nő vagyok!”

Nő – de olyan nő, aki húsz férfival fölér. Minden eszközt megkísérel, és sikerül megvalósítania egy nagyszerű belső reformot. Működésével és írásaival az egész Egyházra befolyással van; az első és Szent Katalinnal együtt az egyedüli nő, akit egyházdoktornak nyilvánítottak!

Beszéded őszinte, ékes tollad éles. Igen magas felfogásod volt a szerzetesnők küldetéséről, de P. Graciánnak így írtál: „Az Isten szerelmére, jól vigyázzon, mit csinál! Sose higgyen az apácáknak, mert ha egyszer valamit akarnak, minden lehetséges eszközt felhasználnak.” P. Ambrosiusnak pedig azt mondod, mikor elutasítasz egy jelentkezőt: „Nevetnem kell, hogy azt állítja: első látásra megértette ezt a lelket. Nem olyan könnyű megismerni a nőket!”

Tőled ered az ördög lapidáris meghatározása: „Az a szegény szerencsétlen, aki nem tud szeretni.”

Don Sancho Davilának írod: „A szent zsolozsma mondása közben velem is megesik, hogy szórakozott vagyok... meggyóntam P. Do-monkosnak (Bañez, híres teológus: a szerző jegyzete), és ő azt mondta, ne törődjem vele. Én is ezt mondom önnek, mert ez a baj gyógyíthatatlan.” Ez lelki tanács. De tanácsot teli marokkal osztogattál, mindenféle fajtájút, P. Graciánnak még azt is tanácsoltad, hogy ha útra megy, szelídebb számon lovagoljon, amelyiknek nem szokása földre

dobni a barátokat, vagy pedig köttesse magát a hátára, hogy ne essék le!

Felülmúlhatatlan voltál a küzdelem pillanatában. A nuncius ugyan bezárat a toledói kolostorba és kijelenti, hogy „nyughatatlan, kóbor, engedetlen és dacos nőszemély” vagy... De a kolostorból II. Fülöp-höz, fejedelmekhez és főpapokhoz küldött követeid megoldják az összekuszált ügyet.

Következtetésed: „Teréz magában nem ér semmit; Teréz és egy fillér a semminél is kevesebbet; Teréz, egy fillér és az Isten mindent megtehet!”

Az én szememben egy olyan jelenség figyelemreméltó példája vagy, amely rendszeresen megismétlődik a katolikus Egyház életében. Annak ti., hogy a nők magában véve nem kormányoznak — ez a hierarchia dolga —, de igen gyakran ihletnek, előmozdítanak dolgokat, és néha irányítanak is.

Hiszen egyrészt a Lélek „ott fúj, ahol akar”, másrészt a nő érzékenyebb a vallás iránt, és nemeslelkűségében jobban oda tudja adni magát a nagy ügyeknek. Ezért van annyi női szent, misztikus és rendalapító a katolikus Egyházban.

Hozzájuk kellene sorolnunk azokat a nőket, akik messzeható aszketikus-teológiai mozgalmakat indítottak el.

Az előkelő Marcella a római Aventinuson gazdag és művelt patriciusnőkből álló kolostorfélét irányított, és közreműködött Szent Jeromossal a Biblia fordításában.

Madame Acarie kiváló egyéniségeket befolyásolt, mint pl. a jezsuita Cotont, a kapucinus de Canfelt-t, magát Szalézi Szent Ferencet és sok mást. Hatása kiterjedt a XVII. század elejének egész francia lelkiségére.

Amalia de Gallitzin hercegnő — akit még Goethe is nagyra becsült — „münsteri köréből” egész Észak-Németországban elterjesztette a bensőséges lelkiélet áramlatát. Szofija Szvetcsina, orosz konvertita a XIX. sz. elején, Franciaországban a legjelentősebb világiak, sőt papok „lelkivezetője” lett.

Idézhetnék más eseteket is. De visszatérek hozzád, aki inkább lelki anyja, mint lelki leánya voltál Keresztes Szent Jánosnak és az első reformált férfi kármelitáknak. Ma ez teljesen világos és kétségtelen, de a te idődben sor került a már említett összeütközésre.

Egyfelől ott voltál te, akinek Isten Egyháza érdekében bőven adott karizmákat, lobogó és világító erőt; másfelől a nuncius, a hierarchia képviselőjében, akinek meg kellett ítélnie karizmáid valóságát.

Miután helytelen tájékoztatást kapott, az első pillanatban negatív volt az ítélete. Mikor megkapta a szükséges magyarázatot és jobban megvizsgálta a dolgokat, minden világossá vált; a hierarchia mindent jóváhagyott, és adományaid kibontakozhattak az Egyház javára.

☆

Manapság is sokat hallunk karizmákról és hierarchiáról. Te szakértő voltál ebben a tárgyban. Megengedem hát magamnak, hogy műveidből a következő elveket merítsem:

1. Minden fölött a Szentlélek áll. Tőle származnak mind a karizmák, mind a pásztori hatalmak. A Lélek dolga, hogy megvalósítsa az összhangot hierarchia és karizmák között, és előmozdítsa az Egyház egységét.

2. Karizmák is szükségesek az Egyháznak, hierarchia is, de más- és másképpen. A karizmák sebességváltóként működnek, a haladást és a megújulást mozdítják elő. A hierarchiának inkább a fék szerepét kell játszania, az egyensúly és az okosság érdekében.

3. Van úgy, hogy a karizmák és a hierarchia kereszteződnek, együtt lépnek fel. Egyes karizmák különösképpen a pásztorok adományai, mint pl. „a kormányzás ajándékai“, amelyeket Szent Pál említ az első korintusi levélben. Megfordítva: minthogy a hierarchiának az egyházi élet minden fontos mozzanatát szabályoznia kell, a karizmatikusok nem vonhatják ki magukat karizmáik ürügyén ellenőrzése alól.

4. A karizmák nem fenntartott vadászterület. Mindenki megkaphatja őket: papok és világiak, férfiak és nők. De más az, hogy valaki *megkaphatja* a karizmákat és megint más, hogy valóban *megkapta*.

Ezt találom művedben, az Alapítások könyvében (VIII. fejr. 7): „Egy gyónó azt állította gyóntatójának, hogy a Szűzanya gyakran meglátogatja, és több mint egy óráig beszélget vele, fölfedve a jövőt és még sok mást. És minthogy a sok különös kijelentésből egyik-másik igaznak bizonyult, az egészet igaznak tartották. Rögtön megértettem, miről van szó... de csak annyit mondtam a gyóntatónak: várja meg a jövődölések eredményét, tájékozódjék a gyónó életmódjáról, és kívánja meg az életszentség egyéb jeleit is. A végén... rájöttek, hogy az egész csak különcködés.“

Kedves Szent Teréz, ha ma eljönnél! Csak úgy dobálóznak a „karizma“ szóval; futószalagon osztogatják a prófétai szabadalmat, prófétának nevezve azokat az egyetemi hallgatókat is, akik megtámadják a tereken a rendőrséget, vagy a latin-amerikai guerillákat. A karizmatikusokat ellentétbe állítják az Egyház pásztoraival. Mit mondanál erre te, aki akkor is engedelmeskedtél gyóntatóidnak, mikor tanácsaik ellenkeztek az imában közvetlenül Istentől kapott utasításaidal?

Ne hidd, hogy pesszimista vagyok. Remélem, az, hogy mindenütt karizmákat látnak, csak múló divatjelenség. Másfelől jól tudom, hogy a Szentlélek hiteles ajándékait mindig visszaélések és hamis ajándékok kísérték, az Egyház azonban ennek ellenére haladt előre.

A fiatal korintusi egyházban például dúsan virágzottak a karizmák, de Szent Pálnak némi aggodalmat okozott ez néhány visszaélés miatt. Később a jelenség megismétlődött, egyre erősebb eltévelyedésekkel.

Két nő, Priscilla és Maximilla, a montanizmus anyagi és erkölcsi támogatói Ázsiában, elkezdett „karizmatikusan” hirdetni valamiféle erkölcsi ébredést: nagy szigorúság, teljes lemondás a házasságról, tökéletes készség a vértanúságra. A vége az lett, hogy a püspökökkel szembeállították az „új prófétákat”, férfiakat és nőket, akik „a Szentlélektől felhatalmazva” prédikáltak, szentségeket szolgáltattak ki, és várták Krisztust, akinek minden pillanatban jönnie kell, hogy megkezdje ezeréves uralmát.

Szent Ágoston idejében ott volt Karthágói Lucilla, gazdag hölgy, akire Caecilianus püspök rászólt, mert áldozás előtt valamelyik vértanúnak egy kicsi csontját szorította a melléhez. Lucilla sértett bosszúságában rávett egy csoport püspököt, hogy szálljanak szembe az ő püspökével. A csoport, miután az afrikai püspököknél elveszítette pörét, a pápánál tiltakozott — eredménytelenül —, azután az arles-i zsinaton, majd magánál a császárnál, és új egyházat alapított. Így majdnem minden afrikai városban két püspök volt, két székesegyház, amelyet a hívők két szembenálló rétege látogatott, és ha összehívtak, össze is verekedtek. Egyik oldalon a katolikusok, a másikon a donatisták, Donatus és Lucilla követői. A donatisták „tisztáknak” hívták magukat; nem ültek le olyan helyre, ahol előttük egy katolikus ült, míg meg nem tisztogatták a ruhájuk ujjával; úgy kerülték a katolikus püspököket, mint a pestist; az Egyház ellenében az Evangéliumra hivatkoztak, azt állították, hogy az Egyházat a császári tekintély tartja fenn; támadó csapatokat szerveztek. Még az oly szelíd Szent Ágoston is odamondott nekik egyszer: „Annyira adtok a mártíromságra, hát mért nem vesztek egy kötelet, hogy felakasszátok magatokat?”

A XVII. században ott voltak Port Royal apácái. Egyik apátnőjük, Angélika anya, jól indult: „karizmatikusan” megújította önmagát és a zárdát, kizárva a klauzúrából még a szülőket is. De mint nagy adománnyal megáldott, kormányzásra született valaki, a janzenista ellenállás lelke lett, a végsőkéig hajlíthatatlan az egyházi tekintély előtt. Róla és apácáiról mondogatták: „Tiszták, mint az angyalok, gögősek, mint az ördögök.”

Milyen távol áll mindez a te szellemedtől! Micsoda szakadék tátong közted és ezek között a nők közt! „Az Egyház leánya”: ezt a nevet

szeretted legjobban. Ezt suttogtad halálos ágyadon, életedben pedig sokat, nagyon sokat dolgoztál az Egyházért és az Egyházzal, s azt is elfogadtad, hogy szenvedj egyetmást az Egyháztól!

Nem tanítanád meg egy kicsit a mai „prófétanőket“ a módszerre?!

Carlo Goldoninak

A FEMINISTÁK ÉS SZENT VILGEFORTIS SZAKÁLLA

Kedves Goldoni!

Alkalmam volt ez év (1974) augusztusának végén megnézni „I Rusteghi“ (Goromba fráterek) c. darabodat, és nem sokkal utána Shakespeare „Makrancos hölgy“-ét. Gondolkodás nélkül, önként adódott számomra az ellentét: Shakespeare „antifeminista“, te „feminista“ vagy.

A „makrancos hölgy“ Kata, egy gazdag padovai ember lánya. Haragos, indulatos, semmit és senkit nem szenvedhet, minden mozgathatót levegőbe hajgál a szobában, az alkalmazottakat elüldözi, sőt még az a szeretetreméltó szokása is megvan, hogy harap. Senki sem óhajtja feleségül.

De íme, jön Veronából Petruccio, akinek fáj a foga Kata gazdag hozományára. Jelentkezik a kezéért. A lány megveti, de a furfangos és megzavarhatatlan Petruccio okosan udvarol: minél rosszabbul bánik vele, annál inkább hangoztatja, milyen szelíd és kedves.

Megtörténik a házasság. Petruccio hazaviszi Veronába feleségét; most azonban fordul a kocka. Azzal az ürüggyel, hogy az ételek és az ágy nem méltó hitveséhez, a férj – ezernyi becézés és szeretet-bizonygatás közt – nem engedi szegényt sem enni, sem aludni.

Katát az étel és az álom hiánya „megszelídíti“: ha az urának úgy tetszik, hajlandó napnak hívni a holdat és viszont; azt mondani, hogy süt a nap, holott esik, és megfordítva. Apjának, nővérének, sógorának és az egész közönségnek kijelenti, hogy a feleség kötelessége: engedelmeskedni, szolgálni az urát, és mindig egy véleményen lenni vele.

A „Rusteghi“-ben a folyamat fordított: négy férj „szelídítő“-nek indul, és a végén inkább őket „szelídítik meg“.

A feleségük? „Üljön otthon, ne lássa senki, ne tudjon róla senki!“

Egyiküknek, Lunardónak van egy lánya. Menyegzője napján még azt sem tudja, hogy vőlegénye van, nem is látta soha: mindent a két fiatal apja főzött ki nagy titokban. A kis menyasszony így panaszkodik a napának: „Én szegényke, még az ajtón se merek kilépni. Még azt se akarja, hogy egy pillanatra kimenjek az erkélyre!“

De íme a négy feleség ellentámadásba megy át, élükön a vállalkozó szellemű „Felice asszonysággal”. Miután fölfedezte és kifecsegte a küszöbön álló házasság titkát és alapos meglepetést szerzett a „goromba frátereknek”, ügyvédhez méltó tüzes szónoklattal képesíti el őket, és győzi le utolsó ellenállásukat.

A négy, inkább legyőzött, mint meggyőzött férjnek be kell vallania, hogy feleségüket és lányaikat nem „megszelídíteni” kell, hanem meghallgatni. Minden olyan esetben, amikor a férjek nem adják meg nekik a szót, az asszonyok majd maguktól fognak beszélni.

☆

Shakespeare vagy a te tételek közül, kedves Goldoni, jobban szeretem a tiédet. Emberibb, igazságosabb, közelebb áll az akkori és a mai valósághoz. Bár ma a te „feminizmusod” elég színtelennek tűnik: a te korodtól mostanig a nő sok eredményt ért el, jobbára pozitívokat.

A „Kíváncsi nők”-ben nevetve beszéltél azokról a szalonokról, ahol „látszólag érzéketlen, kökemény hölgyek hagyják, hogy lovagjaik rajongva udvaroljanak nekik; az egyik eleped a szerelemtől, a másik a lábához térdel, egyik a csészéjét nyújtja oda, másik a zsebkendőjét emeli fel a földről; egyik csókkal illeti a kezét, másik a karját ajánlja neki; egyik a titkára, másik a komornyikja . . .” No hát, manapság nemcsak hogy mindez a múlté, hanem jóformán teljesen eltűnt a „hölgyek” és az „egyszerű nők” közti különbség is.

Az idő, különösen pedig két borzasztó háború, a rájuk következő félelmetes felfordulással, megváltoztatta a nők lelkületét és helyzetét. A lányok már nem ülnek bezárva otthon; még a legjobb módúak is tanulnak, vagy valami munkára készülnek, hogy megkeressék a kenyerüket. Kapnak ugyan még meghajlást és kézcsókot, de csak futtában. Tudják, hogy általában csakis saját magukra számíthatnak, elégnek kell lenniök önmaguknak, a férfiakhoz hasonlóan, és munkában, pénzben meg kell adniok hozzájárulásukat a családnak.

Megvannak bennük az intuíció és az érzelem kincsei, mint a te idődben, de ma csak félig fordítják családi életre, másik felét társadalmi helyzetük kivívására és megtartására.

A te vígjátékaidban félkézen meg lehet számolni a nők kategóriáit: nemeshölgyek, polgári nők, parasztasszonyok, kocsmárosnék, szobalányok. Ma egy teljes szótár sem elég: eladónők, egyetemi hallgatónők, munkásnők, kirakatrendezőnők, tanítónők, légikisasszonyok, tanárnők, ápolónők, hivatalnoknők, orvosnők, rendőrnők, szociális asszisztensnők, ügyvédnők — és így tovább, végeláthatatlan sorban, föl egészen a képviselőnőkig és miniszternőkig.

„Mindenhez ért” — mondja büszkén Lunardo Lucietta lányáról. Értsd: tud stoppolni, foltozni, hímezni, ebédet főzni, zongorázgatni.

Ma a nő munkája minden térre kiterjed, azokra is, amelyek a te idődben csakis a férfiaknak voltak fenntartva. Megtalálni a nőt a politikai versengésben, a sportversenyeken, és gyakran olyan erőteljes, flegmatikus magatartással, amely megvet minden külső érzemenyilvánítást, vagy legalább úgy tesz, mintha megvetné. Mögötte talán álmodik és sír a szív, mint a te Rosaura, Marina, Lucietta, Colombina hősnőidé, de kívül többnyire a közöny álarca feszül.

Ezen a ponton azt fogod kérdezni: „Jónak vagy rossznak ítéled-e mindezt?”

Magában véve jó, kedves Goldoni. Ha van benne rossz, az a környezet romlásában rejlik, amelyben ma az asszonyok élnek: ez erősen ármánykodik egészséges meggyőződéseik, vallásos és erkölcsi életük ellen. Július 26-án pl. az olasz napilapok ezt hozták: Tegnap egy sajtókonferencián N. képviselőnő, az abortusz szabaddá tételét követelve, kijelentette: „Nemi életünk kiélésének jogát ma bűntudat korlátozza... A nőnek joga van a nemi életre, éspedig nem csupán a család körében és a családalkotás céljából.”

Kedves Goldoni, te igazán nem voltál úgynevezett „bigott”, keveset beszéltél Istenről, sőt még egy-egy csipetnyi iróniát is elhintettél műveidben egy bizonyos papságról; mint ügyvéd és színműíró, ismered a világot és az életet. És micsoda élet volt az! a színházlátogatóké, a Settecento Velencéjéé, XVI. Lajos udvaráé!

De hittél a családban, a hitvesi szerelemben és hűségben, a nő méltóságában — veled született gáláns hajlamaid és a „szép nem” iránti vonzalmad ellenére, amit magad is megvallottál. A te „tisztas leányzód”, „jó családanyád”, „engedelmes lányod”, sőt még „furfangos özvegyed” is (aki csak egy tisztességes második házasság érdekében furfangos) elpirult volna az idézett képviselőnő hallatára.

A te idődben hallatlan dolog volt, hogy a családon kívüli nemi életet követelje valaki minden nő nevében, mint megillető jogot, mindenki szeme láttára, gátlás és szépítgetés nélkül. Hallatlan volt az is, hogy a bűnt úgy tekintsék, mintha a „hatalom” találta volna ki, hogy kötelességteljesítésre bírják és szabadságuktól megfosszák az embereket.

A te korodban a nők, ha vétkeztek is, majdnem mind elismerték, hogy egy rajtunk kívül létező Isten törvényt szabhat az emberi cselekvésnek, a mi javunkra, nem a sajátjára. Ma? Kérdezem magamban, hány nő ért egyet a képviselőnő tételeivel. Remélem, hogy nem sok, de nem tudom. Ha sok lenne, akkor nem annyira a „feminizmus” haladásáról lenne szó, inkább a nőiesség és emberiség összeomlásáról.

Hallottad a képviselőnőt: az abortusz szabaddá tétele és törvényesítése a nő haladása érdekében.

De igazi haladás lesz-e ez? Japán, angol és magyar orvosok közvéleménykutatásai — a törvény védelme alatt, szakklinikákon végrehajtott abortuszokra vonatkozólag — kimutatták, hogy az abortusz mindig traumát jelent az asszony egészségére, a további szülésekre és gyermekekre nézve. Pszichológusok és pszichiáterek más rossz következményekre mutatnak rá; ezek — mondják — rendszerint talán csak szunyadoznak a magzatát elhajtó nő tudatalattijában, de azután válságok idején fölmerülnek.

Nem beszélünk itt az erkölcsi szempontról. Az abortusz, azon kívül, hogy megsérti Isten törvényét, a nő legmélyebb vágyai ellen való, és nagy belső zavart hoz létre benne.

Továbbá sok esetben nem annyira a nőt szabadítja fel, hanem a partnerét, akár férje, akár nem: megkíméli kellemetlenségektől és nehézségektől, lehetővé teszi, hogy szabadjára engedje nemi vágyait anélkül, hogy a megfelelő kötelességeket vállalná. Szóval nem haladás, inkább visszaesés a nőnek a férfihoz való viszonyában.

Az abortuszt illetőleg, kedves Goldoni, a képviselőnőnek és a feministáknak ma hatalmas szövetségeseik vannak.

„A törvényesített abortusz — mondják egyesek — a kisebbik baj: megakadályozza a zugműtéteket és sok fiatal nőnek, a kuruzslók eddigi áldozatainak a halálát.”

De más országok tapasztalatai bizonyítják, hogy a törvényesítéssel egyáltalán nem csökken a titkos abortuszok száma, legfőljebb akkor, ha a törvény *minden* esetben megengedi a magzat elvételét. A kuruzslás fiatal áldozatainak számát pedig a propaganda gyakran felduzzasztja. „Más művelt nemzeteknél is van törvényes abortusz, miért ne legyen Olaszországban?” Visszavágok: ha az abortusz törvényesítése hiba, miért hibázzunk mi is? Ha egy betegséget hozunk be külföldről Itáliába, attól még nem válik egészséggé, hogy importcikk, hanem fertőzés vagy járvány marad.

Az abortusz védelmében egy még gyönyörűsebb érv is kezd keringeni: „A jelentős időpont — mondják — a 12. hét.

Igen, mert ekkor kezdődik a *két élet* az anyaméhben rejtőző magzatban.

Az első élet *emberi*, de még csak vegetatív; a második *humanizált* — de csak egy föltétellel. Azzal ti., hogy a szülők, mihelyt tudomásul veszik az új kis lény jelenlétét, „életbe hívják”, akarják, elismerjék, szeretetkötelékben kapcsolódjanak össze vele, és így megadják neki

a létezés jogát.” És hozzátesszik: A szülőknek általában kötelességük ez a hívás; ha azonban (micsoda csúf „azonban”!) valami indíték van rá, akkor bűn nélkül visszautasíthatják és elvetethetik a gyermeket. Legfőleg, visszaélések elkerülésére, a döntés előtt ki kell kérniök orvosok vagy hatóságok véleményét, hogy a magzatelhajtás ne váljék túlságosan könnyűvé.

Jaj nekem, kedves Goldoni! ez a „kétféle élet” csak egyes teológusok fejében létezik. A fejeken kívül, az anyaméhben, a gyakorlatban egyetlen élet ajánlkozik könyörögve a szülőknek és a társadalomnak. Föltételezik, hogy a híres „tizenkettedik hét” végén a szülőket illeti meg, hogy megadják az élethez való jogot az új teremtménynek. Éppen az ellenkezője az igaz: a teremtmény az, aki fejlődése kezdetétől kötelességeket ró a szülőkre.

A teremtményen túl pedig ott az Isten, aki megparancsolta: „Ne ölj!” „Az életet — írta a II. vatikáni zsinat — a leggondosabban kell óvni, már a fogamzástól kezdve. A magzatelhajtás is, a csecsemők megölése is szégyenletes büntett.” (GS 51. A hivatalos magyar fordításból.)

Kedves Goldoni, felsorolhatnánk még más kevésbé izléses „feminista” tüneteményeket is, de hagyjuk. Viszont kíváncsi vagyok, hogy a nők új eredményeket vívhatnak ki, de helyes és méltóságukat fokozó eredményeket, annak a fejlődésnek a vonalán, ahogy az Úr nyilatkoztatta ki a nő igazi nagyságát.

Segítséget nyújthatnának, kedves Goldoni, a te vígjátékaid, amelyekben annyi józan életfelfogást találhatunk. Az ott fellépő fiatal lányok remegve várják a házasságot; a feleségek ugyan vidámabban szeretnének élni, és megvannak a hibáik is, de tisztességesek, buzgón végzik a kötelességüket, és féltékenyen vigyáznak asszonyi erényükre.

Egyes feministák mindezt elavultnak, idejét múltnak találják, és még Isten egyes törvényeit is kigúnyolják, mint „a férfitől rájuk rótt rabszolgaságot”. Vagyis nem keresztény életmintát választanak.

Ha valamelyik női szentnek kellene ajánlanunk őket, az Vilgefortis lehetne, ez a furcsa nevű és még furcsább sorsú lány.

Portugáliában született, pogány szülőktől. Tudtukon kívül keresztelkedett meg, és — a legenda szerint — szüzességet fogadott. Amikor apja feleségül ígérte Szicília egyik királynak, csodát kért Istentől, és meg is kapta: sűrű, elrettentő szakállt kívánt, amely csakugyan ki is sarjad az állán. A menyegző természetesen elmaradt, a szűz megszabadult a vőlegénytől, de utána apja kivégezte.

Semmi rosszindulat nincs ebben az utalásomban. De tréfásan el lehetne mondani, hogy éppen egy ilyen szakállas, férjétől megszaba-

díltott védőszent kellene a feministáknak, akik vad föltételekkel vonulnak hadba a szakállas férfiak ellen.

A nagy sereg Goldoni-féle nőalak mellé méltán sorakozna utolsóul „A szakállas nő”!

Jézusnak

REMEGŐ SZÍVVEL ÍROK

Édes Jézusi

Jól megbíráltak. „Püspök, bíboros — mondták —, nekigyürkőzött és ország-világnak leveleket írkált: Mark Twainnek, Péguynek, Caselának, Pénelopénak, Dickensnek, Marlowe-nak, Goldoninak és ki tudja még kinek. Jézus Krisztusnak pedig egy sort sem!”

Te tudod: Teveled állandó beszélgetésben próbálok maradni. De ezt lefordítani a levél nyelvére nehéz dolog: személyes ügyek. És olyan aprók! Azután meg mit írjak Neked, Rólad, mikor már egy határ könyvet írtak?

Aztán ott van már az Evangélium. Mint ahogy a villám felülmúl minden tüzet és a rádium minden fémet, mint ahogy a rakéta legyőzi gyorsaságával a szegény vadember nyilát, úgy mül felül az Evangélium minden könyvet.

De azért itt a levél. Remegve írom, mint valami szegény süketnéma, aki erőlködve próbálja megértetni magát. Jeremiás lelkiállapotában, aki húzódozva-vonakodva mondta Neked, mikor prédikálni küldted: „Csak gyerek vagyok, Uram, nem tudok beszélni!”

☆

Pilátus ezzel mutatott be Téged a népnek: Íme az ember! Azt hitte, hogy ismer, pedig egyetlen rostját sem ismerte a szívednek, ennek a százszor, százféleképpen gyöngédnek és irgalmasnak mutakozó szívnek.

Az édesanyád. A kereszten nem akartál anélkül távozni a világból, hogy ne találnál neki egy másik fiút, aki gondot viseljen rá. Jánosnak mondtad: Íme a te anyád.

Az apostolok. Éjjel-nappal velük éltél, igazi barátaidként bántál velük, elviselted hibáikat. Kifogyhatatlan türelemmel oktattattad őket. Kettejük édesanyja kiváltságos helyet kér fiai számára. Ezt feleled: „Velem nem megtiszteltetésről kell beszélni, hanem szenvedésekről.” A többiek is az első helyekre törnek. Te inted őket: „Inkább kicsinnyé kell lenni, az utolsó helyet elfoglalni, szolgálni!”

Az utolsó vacsora termében figyelmeztetted őket: „Félni fogtok, elszöktökl!” Tiltakoznak, elsőnek és legjobban Péter, utána azonban háromszor megtagad. Te megbocsátasz neki, és háromszor mondod: Legeltesd juhaimat.

Ami a többi apostolt illeti, bocsánatod mindenekfölött János 21. fejezetében tündöklük. A bárkában vannak már egész éjszaka. Te, a Feltámadott, ott vagy hajnal előtt a tó partján, szakácskodszt nekik, kiszolgálod őket, tüzet gyújtasz, halat sütsz, és kenyérrel együtt feltálad nekik.

A bűnösök. A pásztor, aki szalad keresni az eltévedt bárányt, örül, mikor megtalálja, ünnepet ül, mikor hazahozza az akolba – te vagy. Te vagy az a jó apa, aki tékozló fiának visszatértekor a nyakába borul, és hosszan átöleli. Az evangélium egyik leggyakoribb jelenete: közeledsz bűnösökhöz, bűnös nőkhöz, asztaluknál eszel, Te magad hívatod meg magad, ha ők nem mernek meghívni. Az a benyomásom, hogy egészen úgy viselkedsz, mintha jobban aggasztanának a szenvedések, amelyeket a bűn a bűnösnek okoz, mint a sértés, amelyet Istennek jelent. Amikor a bocsánat reményét öntöd a bűnösbe, mintha azt mondanád: El sem tudjátok képzelni, milyen örömet okoztok nekem megtérésetekkel!

A szív mellett ott tündöklük benned a gyakorlati ész.

Mindenekelőtt az ember belsejét nézted. A farizeusok a hosszú vallásos böjtöktől kiaszott arccal jártak-keltek, de Te így szóltál: Nem tetszenek nekem ezek az arcok: szívük távol van Istentől. A belső számít, a szív az ítélet mértéke. Belülről, az ember szívéből fakadnak a rossz gondolatok: szabadosság, tolvajlás, gyilkosság, házasságtörés, rossz kívánság, gőg, ostobaság.“

Iszonyodtál a haszontalan szavaktól: „Legyen a ti beszédetek: igen, igen, nem, nem; ami ezen fölül van, a gonosztól való. Mikor imádkoztok, ne szaporítsátok a szót.“

Megkívántad a gyakorlati cselekvést és a tartózkodást: „Ha böjtölsz, kend meg a fejed és mosd meg az arcod. Ha alamizsnát adsz, ne tudja a balkezed, mit cselekszik a jobb.“ A meggyógyított leprásnak ezt ajánlottad: „Ne mondd el senkinek.“ A feltámasztott kislány szülei ráparancsoltál, hogy ne üssék nagydobra a megtörtént csodát. Azt szoktad mondani: „Nem a saját dicsőségemet keresem. Az én eledelem az, hogy Atyám akaratát teljesítem.“

Életed végén a kereszten így szóltál: „Minden beteljesedett“, de mindig is gondod volt rá, hogy ne felében tégy meg valamit. Az apostolok azt indítványozták: „Az emberek már jóideje követnek, küldjük őket haza enni“, erre Te: „Nem, mi adjunk nekik enni.“ Mikor a

megszaporított kenyerek és halak lakomája befejeződött, hozzátetted: „Szedjétek össze a maradékot, nem helyes, hogy kárba vesszen.”

Azt akartad, hogy a jó minden részletében megvalósuljon. Mikor Jairus lányát feltámasztottad, azt ajánlottad: „Adjatok enni ennek a kislánynak.” Az emberek kijelentették Rólad: „Mindent jól cselekedett!”

☆

Az értelem micsoda fénye áradt prédikálásodból! Ellenfeleid öröket küldenek a templomba, hogy elfogjanak, de látják, hogy üres kézzel térnek vissza. „Miért nem hoztátok magatokkal?” Ezt felelik: „Ember soha még így nem beszélt, mint ez!” Tehát megbűvölted a népet. Már az első napokban megjegyezték Rólad: „Ez igen, ez tekintéllyel beszél! Nem mint az írástudók!”

Szegény írástudók! A Törvény 634 cikkelyének bilincseibe verve azt állították, hogy maga Isten is mindennap egy kis időt szentel a Törvény tanulmányozásának, hogy az égben tanulmányozza az írástudók véleményét, és okul irkafirkáikon!

Te viszont így beszéltél: „Hallottátok, hogy mondatott... Én pedig mondom nektek...!” Jogot és hatalmat tulajdonítottál magadnak, hogy mint a Törvény ura tökéletesítsd a Törvényt. Nagyszerű bátorsággal állítottad: „Nagyobb vagyok Salamon templománál; ég és föld elmúlik, de az én igém el nem múlnak.”

És sohasem fáradtál bele, hogy taníts a zsinagógákban, a templomban, a tereken vagy a mezőn ülve, az úton haladtodban, otthon, még asztalnál is.

Ma mindenki párbeszédet és párbeszédet kíván. Megszámoltam az Evangéliumban a párbeszédeidet. 86 van: 37 a tanítványokkal, 22 egyszerű emberekkel, 27 ellenfeleiddel. Ma a pedagógiában közös tevékenységet kívánnak meg érdekközpontok körül. Amikor a Keresztelő a börtönből elküldte két tanítványát megkérdezni, ki vagy, nem vesztegettél időt fecsegesre. Csodásan meggyógyítottad az összes jelenlevő betegeket, és ezt mondtad: „Menjetek, mondjátok el Jánosnak, amit láttatok és hallottatok.”

Korod zsidóságának Salamon, Dávid és Jónás azt jelentette, amit nekünk Dante, Garibaldi, Mazzini.*) Te állandóan Dávidról, Salamonról, Jónásról és más népszerű személyiségekről beszéltél. És mindig bátran.

Nem voltam ott aznap, amikor így tanítottál: „Boldogok a szegények, boldogok az üldözöttek.” Ha közeledben lettem volna, a füledbe

*) Giuseppe Mazzini (1805–1872) az olaszok egyik nemzeti hőse, a nemzeti felszabadulási mozgalom egyik vezetője (carbonari, Ifjú Itália szervezet stb.).

súgom: „Uram, az ég szerelmére, beszélj másképp, ha azt akarod, hogy valaki kövessen! Hát nem látod, hogy mindenki gazdagságra, kényelemre tör? Cato Afrika fügéit ígérte a katonáinak, Cézár Gallia kincseit, így aztán jól-rosszul követték őket. Te szegénységet és üldöztetést ígérsz. Így akarod, hogy valaki kövessen?” Te rendületlenül haladsz tovább, és hallom, amint mondod: „Én vagyok a búzaszem, amelynek meg kell hálnia, mielőtt gyümölcsöt hozna; kell, hogy fölszegezzenek a keresztre; onnét majd magamhoz vonzom az egész világot!”

Ma már ez beteljesedett tény. Fölemeltek a keresztre. Te arra használtad ezt, hogy kinyútsd karodat és magadhoz vond az embereket. Ki számlálhatná meg, hányan jöttek el a kereszt lábához, hogy karodba vessék magukat?

Ezzel a látvánnyal szemben: emberek, akik annyi század óta, a világ minden részéből özönlének egy keresztrefeszítetthez, fölmerül a kérdés: vajon csak egy nagy és jótékony emberről van szó – vagy pedig Istenről? Te magad adtad meg a választ, és akinek nem homályosítják el előítéletek a szemét, hanem világosságra szomjazik, el is fogadja.

Amikor Péter felkiáltott: „Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia“, Te nemcsak hogy elfogadtad ezt a vallomást, hanem meg is jutalmaztad. Mindig magadnak igényelted azt, amit a zsidók Isten kizárólagos jogának tartottak. Botránkozásukra megbocsátottad a bűnöket, a szombat urának vallottad magad, a legfőbb tekintéllyel tanítottál, kijelentetted, hogy egyenlő vagy az Atyával.

Többször meg akartak kövezni mint káromlót, mert Istennek mondtad magad. Mikor végül is elfogtak és a főtanács elé hurcoltak, a főpap ünnepélyesen megkérdezett: „Isten Fia vagy, avagy nem?” Te így feleltél: „Az vagyok, és látni fogtok az Atya jobbján.” Inkább elfogadtad a halált, mint hogy visszavond és megtagadd isteni lényedet.

Hát most írtam rólad, – de sohasem voltam olyan elégedetlen írásommal, mint ezúttal. Úgy tűnik, a legtöbbet, amit mondani lehetne Rólad, nem mondtam el, és rosszul fejeztem ki azt, amit sokkal jobban kellett volna elmondanom. De egy valami vigasztal: nem az a fontos, hogy valaki írjon Krisztusról, hanem hogy sokan szeressék és kövessék Krisztust.

És szerencsére, mindenenek ellenére, ez még ma is megtörténik.

A KÖNYVBEN SZEREPLŐ CÍMZETTEK BETÜRENDBEN

- BELLI Giuseppe Gioacchino (1791–1863)** 140
Tájszólásban író római költő, a pápai állam hivatalnok. Tragikus gyerek-kora és nehéz élete volt. Legnyugodtabb életszakaszában, 1830–36 között nagy termékenységgel kétezer szonettet hozott létre.
- BERNARDIN, Sienai Szent (1380–1444)** 86
Egyházdoktor, nagyszerű ferences szónok és népmisztionárius. Sok műve maradt ránk latin és olasz nyelven.
- BERNÁT, Clairvaux-i Szent (1090–1153)** 47
Egyházdoktor, előbb szerzetes Cîteaux-ban, majd 1115-ben megalapította a clairvaux-i monostort, a ciszterciek új rend bölcsőjét. Nagy befolyása volt kora császáraira, pápáira, földesuraira és hűbéreseire. Mint aszketikus és misztikus író jelentősen hatott a nyugati lelkiélet áramlataira.
- BONAVENTÚRA, Szent (1221–1274)** 121
Egyházdoktor, ferences rendfőnök, püspök és bíboros, nagy teológus, a lyoni zsinat nagyhatású szónoka, termékeny teológiai és misztikus író. Gondolatrendszerének középpontja a Megváltó Krisztus alakja. Kifejtésében a csúcspontot „A lélek útja Istenhez” c. műve jelenti.
- CASELLA (XIII. század)** 110
Zeneszerző és zenész, Dante jóbarátja, akinek néhány szonettjét és canzonéját megzenésíttette, többek között az „Amor che nella mente mi ragiona” kezdetűt a Vita nuova-ból. Talán Pistoiában született. Életéről és haláláról keveset tudunk. Dante a Purgatórium elő részében találkozik vele Isteni Színjátéka folyamán.
- CORNARO Alvise (1475–1566)** 115
A Cinquecento Velencéjének sajátos alakja. Jó építész is volt. 91 éves korában halt meg, hála saját egészségápoló módszereinek, amelyeket „A józan életről szóló értekezések”-ben írt le.
- CSICSIKOV Pável Ivánovics** 98
Gogoly (1809–1852) „Holt lelkek” c. regényének groteszk alakja.
- DÁVID király (kb. Kr. e. 1010-től uralkodott Izraelben)** 59
Egyéniségének részletes leírását találjuk a Bibliában (Sámuel 1. és 2. könyvében).
- DICKENS Charles (1812–1870)** 34
Világhírű angol regényíró (Twist Olivér, Copperfield Dávid, A Pickwick-klub stb.). Realista, emberi melegségtől áthatott leírásainak még társadalmi téren is következményei voltak (a gyermekekről szóló angol törvények reformja).

DUPANLOUP Félix (1802–1878)	144
Orléans püspöke, pedagógiai művek írója. Sokoldalú munkássága fel van sorolva a levélben.	
FERENC, Szalézi Szent (1567–1622)	91
Egyházdoktor. Előbb jogot végzett a padovai egyetemen, majd egyházi pályára lépett. Mint genfi püspök sokat tett a kálvinisták megtérítésére. Nagy gondja volt a gyermekekre, betegekre és szegényekre. Két legnevezetesebb műve a Filótea és a Theophilosz. Nagyszerű lelkipásztor, a mindenkinek (és nemcsak a szerzeteseknek!) megfelelő lelkiéletnek és elérhető életszentségnek korát messze meghaladó mestere.	
FIGARO borbély	66
Beaumarchais francia író (1732–1799) népszerű komédiáinak főalakja (A sezevillai borbély, Figaro házassága. Előbbit Rossini, utóbbit Mozart zenésíttette meg operának.)	
GOETHE Johann Wolfgang (1749–1832)	56
Világhírű német költő. Főműve a Faust, hatvan éves munka gyümölcse. Nagy volt mint esztétikus is.	
GOLDONI Carlo (1707–1793)	157
Híres velencei vígjátékíró. Előbb ügyvéd volt, de ezt abbahagyta, hogy teljesen a színháznak szentelhesse magát. Több mint 120 művet írt. Megírta életrajzi emlékeit is franciául. A színház megújítója, műveiben szerencsés egyensúlyát találjuk realizmusnak és erkölcsi tanulságnak, elbeszélő vénának és társadalmi elemzésnek.	
ISMERETLEN FESTŐ	103
JÉZUS	162
LUKÁCS evangélista (I. sz. Kr. u.)	131
A harmadik evangéliumnak és az Apostolok cselekedetei könyvének szerzője, orvos, Szent Pál hű munka- és útítársa. Az ő tanítását örökíti meg evangéliumában és viszontagságait másik könyvében. Neki köszönhetjük elsősorban Jézus gyermekségének leírását. Különösen kidomborítja irgalmasságát.	
MANUZIO Aldo (1449–1515)	118
Nyomdász, kiadó. 1494-ben alapította meg Velencében híres nyomdáját. Betűit maga alkotta meg („talici” vagy „aldini”), híresek voltak nagy filológiai gonddal készített klasszikus kiadásai.	
MARCONI Guglielmo (1874–1937)	135
Világhírű bolognai tudós, 1909-ben Nobel-díjas. Találmányait megtaláljuk a levélben.	
MÁRIA TERÉZIA (1717–1780)	41
Habsburg-házbeli császárnő (1740-től) Ausztriában és Magyarországon.	

MARLOWE Christoph (1564–1593)	126
Angol író, Shakespeare nagy előfutára. Kalandor, az University Wits intellektuális csoport tagja, erőteljes, szuggesztív lírai és drámai művek szerzője.	
MEDVE, Szent Romedius remetée (IV. század körül)	95
PÁL diakónus (VIII. sz.)	81
Szerzetes, történetíró. Paviában nevelkedett Ratchis király udvarában. A longobárdok bukása után Franciaországba vitték. Sokáig működött tanítóként Nagy Károly udvarában. Sok költemény szerzője, és megírta a longobárdok történetét.	
PÉGUY Charles Pierre (1873–1914)	44
Francia író, költő, megtérése után lángoló katolikus. Szerkesztette a „Cahiers de la Quinzaine” füzeteit, és nagylélegzetű vallásos verseket írt. Az első világháborúban esett el a Villeroy melletti csatában.	
PÉNELOPÉ	62
Homérosz Odüsszeiájának egyik alakja, Odüsszeusz felesége.	
PETRARCA Francesco (1304–1374)	149
A Trecento nagy olasz költője. Aretóban született, kóbor életet élt (Firenze, Provence, Vacluse, Padova). Főműve a Canzoniere: 366 szonett és más költemény gyűjteménye, szerelmes versek műzsájához, Laurához, a stílus fölülmúlhatatlan eleganciájával.	
PICKWICK I. Dickens	70
PINOCCHIO	74
Collodi firenzei író (igazi nevén Carlo Lorenzini, 1826–1890) halhatatlan elbeszélésének hőse.	
TERÉZ, Avilai (1515–1582)	153
Gazdag és nemes spanyol család sarja. 21 éves korában kármelita lett. Szerzeteseletének első, langyos korszaka után ő lett rendjének nagy reformere (sarútlan kármeliták), később a férfrendé is, főleg Keresztes Szent János segítségével. Aszketikus elveiről és misztikus tapasztalatairól csodálatos művekben tett tanúságot: A belső várkastély, Az alapítások könyve, levelek stb.	
TERÉZ, Lisieuex-i (1873–1897)	106
16 évvel kármelita, 24 éves korában halott. Önéletrajzi kézirata (Egy lélek története) korunk egyik legnagyobb hatású lelki könyve. A „kis út” mesternője.	
TWAIN Mark (1853–1910)	37
Igazi nevén Samuel Langhorne Clemens, amerikai író, nyomdász, hajó-kormányos a Mississippin, újságíró. Remekei a humoros „Hucklebery Finn kalandjai” és „Tom Sawyer kalandjai”.	

